

**ERZURUMLU SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ VE
BİR MUHÂDARÂT TÜRÜ OLARAK *MECMÛA-İ
HİKÂYÂT***

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

**Yüksek Lisans Tezi
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN
2025
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

ERZURUMLU SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ VE BİR
MUHÂDARÂT TÜRÜ OLARAK *MECMÛA-İ HİKÂYÂT*

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

ERZURUM- 2025

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "ERZURUMLU FEYZULLAH EFENDİ VE BİR MUHÂDARÂT TÜRÜ OLARAK MECMÛA-İ HİKÂYÂT " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

16.01.2025

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN danışmanlığında, Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ tarafından hazırlanan bu çalışma 16 / 01 / 2025 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU
ÇEKİCİ **İmza** Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

OF27_V4_03.11.2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
IV. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ERZURUMLU SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	4
1.2. ŞAHSİYETİ.....	20
1.3. ESERLERİ	23
1.3.1. Feyzullah Efendi'ye Ait Eserler	23
1.3.1.1. <i>Fetâvâ-yı Feyziyye</i>	24
1.3.1.2. <i>Fetâvâ-yı Feyziyye Maa'n-Nukûl</i>	25
1.3.1.3. <i>Hâşiye alâ Sureti'l-Fatiha min Envâri't-Tenzîl</i>	25
1.3.1.4. <i>Hâşiye alâ Cüz'i'n-Nebe li Isâmuddîn el-İsferâînî</i>	26
1.3.1.5. <i>Mecmûa-i Hikâyât veya Letâifnâme</i>	27
1.3.1.6. <i>Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşîyyi ve'l-İbkâr</i>	27
1.3.1.7. <i>Kendi Kaleminden Arapça Terceme-i Hali/Otobiyografisi</i>	28
1.3.1.8. <i>Şeceresi veya Tasavvuf Silsilesi</i>	29
1.3.1.9. <i>Talikat alâ Hâşiyeti Halhâlî alâ Şerhi'l-Akâid li'd-Devvânî</i>	29
1.3.1.10. <i>Şerhu Kasideti İbn Sina</i>	29
1.3.1.11. <i>Şerhu Kasideti Hacı Bayram Velî</i>	30
1.3.1.12. <i>Nesâyihu'l-Mülûk (ya da Şerhu Hadis-i Tecdîd)</i>	31

1.3.2. Feyzullah Efendi'ye Atfedilen Eserler	32
1.3.2.1. <i>Riyâzü 'r-Rahme</i>	32
1.3.2.2. <i>İbn Hatib el-Amasî'nin Ravzu 'l-Ahyâr'ının Tercümesi</i>	32
1.3.3. Feyzullah Efendi'nin Vakıf Eserleri	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA LETÂİFNÂME TÜRÜ VE *MECMÛA-İ HİKÂYÂT*'İN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. TÜRK EDEBİYATINDA MUHÂDARÂT TÜRÜ	36
2.2. TÜRK EDEBİYATINDA LETÂİFNÂME TÜRÜ	39
2.3. <i>MECMÛA-İ HİKÂYÂT</i> VE <i>LETÂİFNÂME</i>	49
2.2.1. Eserin İsimlendirilmesi	49
2.2.2. Eserin Türü ve Tür İçerisindeki Yeri	50
2.2.3. Eserin Telif Sebebi	50
2.2.4. Eserin Telif Tarihi	51
2.2.5. Eserin Nüshalarının Tavsifi	51
2.2.6. Eserin Şekil Özellikleri	52
2.2.7. Eserin Dil ve Söyleyiş Özellikleri	54
2.2.8. Eserin Muhtevası	55
2.2.8.1. Eserde Yer alan Ayetler	57
2.2.8.2. Eserde Yer Alan Hadisler	64
2.2.8.3. Eserde İsmi Geçen Şahsiyetler	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MECMÛA-İ HİKÂYÂT VE *LETÂİFNÂME* NÜSHALARININ EDİSYON KRİTİĞİ

<i>MECMÛA-İ HİKÂYÂT</i> VE <i>LETÂİFNÂME</i> NÜSHALARININ EDİSYON KRİTİĞİ	67
--	----

SONUÇ	119
KAYNAKÇA	121
EKLER	133
EK 1.	133

<i>MECMÛA-İ HİKÂYÂT</i> ORJİNAL METİN:.....	133
EK 2:.....	154
<i>LETÂİFNÂME</i> ORJİNAL METİN:.....	154
ÖZ GEÇMİŞ.....	201

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERZURUMLU SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ VE BİR MUHÂDARÂT TÜRÜ
OLARAK *MECMÛA-İ HİKÂYÂT*

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2025, 201 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU ÇEKİCİ

Muhâdarât türündeki eserler IX. yüzyıldan, Letâifnâme türündeki eserler ise XV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Muhâdarât türünde olduğu öne sürülmekle birlikte, XVII. yüzyılda letâifnâme türünün önemli bir örneği olarak Feyzullah Efendi'nin kaleme aldığı *Mecmûa-i Hikâyât* ve aynı türde yazıldığı bilinen *Letâifnâme* adlı eserler, bu türün gelişiminde mühim bir rol oynamaktadır. Letâifnâme türü, dönemin edebî ve kültürel birikimini yansıtmakla birlikte, toplumsal ve ahlakî değerlerin de aktarımını sağlamaktadır. Bu bağlamda, Feyzullah Efendi'nin eserleri, dönemin edebiyatına ve kültürüne ışık tutan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin türünün doğru şekilde belirlenmesini sağlamak amacıyla Türk edebiyatında muhâdarât ve letâifnâme türleri ile ilgili bilgilere yer verilmiş ardından söz konusu iki nüsha çeşitli yönleriyle ele alınarak isim ve tür hususundaki karışıklık giderilmiştir. Yapılan incelemeyle farklı eserler olarak düşünülen *Mecmûa-i Hikâyât* ile *Letâifnâme*'nin aynı eserin iki farklı nüshası olduğu tespit edilmiştir. Çalışma ile farklı isimlerle bilinen iki nüsha için ortak bir ismin belirlenmesi düşünülmüştür. Bu amaçla eserle ilgili literatürde var olan karışıklıkların giderilmesi hedeflenmiştir. Bu karışıklıklardan biri eserin türü hususundadır. Üçüncü bölümde ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1631 numaralı *Mecmûa-i Hikâyât* isimli nüsha esas alınarak, Beyazıt Kütüphanesi B5619 numaralı diğer nüsha ile edisyon kritik yöntemiyle metin karşılaştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edisyon Kritik, Muhâdarât, Letâifnâme, Feyzullah Efendi, *Mecmûa-i Hikâyât*, *Letâifnâme*.

ABSTRACT

MASTER THESIS

SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ OF ERZURUM AND *MECMÛA-İ HİKÂYÂT* AS
A TYPE OF MUHÂDARÂT

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2025

Jury: Assoc. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÖKTAŞ

Assist. Prof. Dr. Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU ÇEKİCİ

Works in the Muhadârat genre began to appear in the 9th century, while works in the Letâifnâme genre began to appear in the 15th century. Although it is claimed that they are in the Muhadârat genre, *Mecmûa-i Hikâyât* written by Feyzullah Efendi in the 17th century as an important example of the *Letâifnâme* genre and works known to be written in the same genre called Letâifnâme play an important role in the development of this genre. The Letâifnâme genre reflects the literary and cultural accumulation of the period, as well as ensuring the transmission of social and moral values. In this context, Feyzullah Efendi's works are among the important sources that shed light on the literature and culture of the period. In the first part of the study, information about the author's life, personality and works is given. In the second part, information about the types of muhadârat and letâifnâme in Turkish literature is given in order to ensure that the type of the work is determined correctly, and then the two copies in question are examined from various aspects and the confusion about the name and type is resolved. The examination has determined that *Mecmûa-i Hikâyât* and *Letâifnâme*, which were thought to be different works, are two different copies of the same work. The study aims to determine a common name for the two copies known by different names. For this purpose, it is aimed to eliminate the confusions in the literature about the work. One of these confusions is about the type of the work. In the third section, the text comparison is made with the other copy B5619 from Beyazıt Library, based on the copy numbered 1631 called *Mecmûa-i Hikâyât* in Istanbul University Library.

Keywords: Edition Critical, Muhâdarât, Letâifnâme, Feyzullah Efendi, *Mecmûa-i Hikâyât*, *Letâifnâme*.

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: bin
Bk.	: Bakınız
B.K.	: Beyazıt Kütüphanesi
Bs.	: Baskı
dğr	: diğerleri
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
Ktp	: Kütüphane
mm	: milimetre
No	: Numara
nr.	: neşreden/neşredenler
ö.	: ölüm
ss.	: sayfa sayısı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ty.	: tarih yok
vr.	: varak
y.y.	: yayın yok
y.y.y	: yayın yılı yok

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	‘	ص	ş
ا (ā)	a, ā	ض	ž, ɖ
ا (i)	a, e, ɪ, i, u, ü	ط	ɬ
ب	b, p	ظ	ʒ
پ	p	ع	‘
ت	t	غ	ġ
ث	s	ف	f
ج	c, ɟ	ق	k
چ	ɟ	ك	k, g, (ñ)
ح	ħ	گ	g
خ	ħ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ɖ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ɪ, i, ī

ÖN SÖZ

Letâifnâme, Türk edebiyatında mizahi hikâyeler ve nükteler içeren eserler olarak bilinmektedir. Bu tür, Osmanlı döneminde halkın ilgisini çeken ve geniş kitlelere hitap eden esprili, eğitici ve düşündürücü nitelikteki hikâyeleri barındırmaktadır. Letâifnâmeler, genellikle halkın gündelik yaşamına, sosyal ve kültürel yapısına dair mizahi bir bakış sunmaktadır. Bu tür, halkın dilini ve kültürünü anlamak açısından önemli bir kaynak olmuştur. Letâifnâme türünün önemi, halk arasında yaygınlaşmış mizahi anlatılarla halkı eğlendirirken düşündürme ve eğitme amacını taşımasından kaynaklanmaktadır. Bu eserler, aynı zamanda dönemin sosyal yapısını ve insan ilişkilerini de gözler önüne sermektedir. Letâifnâmeler, halkın içinden çıkan hikâyelerle onların günlük yaşamlarını ve mizah anlayışını yansıtmaktadır.

Letâifnâmelerin yazılmaya başlanmasından günümüze kadar geçen süreçte, bu türün popülerliği azalmamış, aksine halk arasında ilgiyle okunmaya devam etmiştir. Letâifnâmeler, zamanla sadece edebi bir tür olmanın ötesine geçmiş, aynı zamanda toplumsal bir ayna olmuştur. Bu eserler, mizahi üsluplarıyla nesiller boyunca anlatılmış, halkın kültürel mirasının önemli bir parçası olmuştur.

XVII. yüzyılda Feyzullah Efendi'nin yazdığı *Mecmûa-i Hikâyât*, letâifnâme türünün önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Bu eser, dönemin sosyal yapısını, insan ilişkilerini ve mizahi bakış açısını gözler önüne seren hikâyelerden oluşmaktadır. Feyzullah Efendi'nin bu eseri, letâifnâme türünün en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmiş ve türün gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Müellifin aynı türde verdiği *Letâifnâme* isimli eseri de bulunmaktadır. *Mecmûa-i Hikâyât* isimli eserin içerisinde nadiren yer alan fikhî meseleler sebebiyle muhâdarât türünde olduğunu düşünen araştırmacılar da mevcuttur. Fakat yapılan incelemeler sonucunda farklı isimlerle bilinen eserlerin aynı metnin farklı nüshalarını oluşturduğu bu sebeple aynı türün örneğini teşkil ettiği gözlemlenmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, amacı, yöntemi, literatürdeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin türünün belirlenebilmesi açısından muhâdarât ve letâifnâme türleri ele alınmış; ardından iki nüsha, çeşitli yönleri ele alınarak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde *Mecmûa-i Hikâyât* isimli nüsha esas alınarak diğer

nüsha ile metin karşılaştırması yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan incelemeler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde emeği geçen, bana yol gösteren ve ilgisini, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN'e; hocalarım Prof. Dr. Reyhan KELEŞ'e, Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ'a, Dr. Öğr. Üyesi Kevser ÖZDOĞAN'a ve Öğr. Gör. Muhammet Güray BİZKEVELCİ'ye, beni her zaman destekleyen aileme ve bu yorucu süreçte bana eşlik eden arkadaşım Büşra SEÇEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum – 2025

Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Feyzullah Efendi'ye ait *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme* isimli eserleri konu alan çalışma üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, kapsamı, amacı, yöntemi, literatürdeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde, müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Müellifin biyografisi, eğitim hayatı, eserlerini yazarken etkilendiği kaynaklar ve dönemin sosyal, kültürel ve politik yapısı ele alınmıştır. Bu bölümde, müellifin diğer önemli eserlerine de değinilmiştir.

İkinci bölümde, eserin türünün belirlenebilmesi açısından muhâdarât ve letâifnâme türleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu türlerin özellikleri, tarihi gelişimi ve edebi gelenekteki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından, eserin iki nüshası çeşitli yönleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürecinde, nüshalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, dil ve üslup özellikleri, içerik açısından yapılan değişiklikler ve eklemeler ele alınmıştır. Ayrıca, nüshaların yazılış amacına uygun olarak okuyucuya aktardıkları mesajlar ve kullanılan anlatım teknikleri de bu bölümde yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, edisyon kritik yöntemi doğrultusunda *Mecmûa-i Hikâyât* isimli nüsha esas alınarak diğer nüsha ile metin karşılaştırması yapılmıştır. İki nüsha arasında bulunan metinsel farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde, yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular ışığında, eserin edebi ve tarihi değeri, müellifin eserinde yansıttığı kültürel ve sosyal unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca, eserin modern edebiyat ve tarih çalışmalarına katkıları ve gelecekteki araştırmalara olanak sağlayabilecek yönleri de değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonunda her iki nüshanın orijinal metni verilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

XVII. yüzyılda Feyzullah Efendi tarafından kaleme alınmış olan *Mecmûa-i Hikâyât*'ı literatüre kazandırmak hedeflenmiştir. Yapılan incelemede bu eserin metin ve muhteva bakımından *Letâifnâme* ile aynı olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma sayesinde

eserin isminin ve türünün netleştirilmesi, literatürdeki karışıklığın giderilmesi amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ikinci bölümde muhâdarât ve letâifnâme türleri ele alınmış ardından üçüncü bölümde *Mecmûa-i Hikâyât* nüshası esas alınarak metin karşılaştırması yapılmıştır. Çalışmanın başlığı esas alınan nüsha üzerinden yapılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türk-İslâm Edebiyatı alanında yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Birinci bölümde müellifin hayatı anlatılırken kronolojiye dikkat edilmiş, eserleri ve şahsiyeti doküman araştırması yöntemiyle incelenmiştir. İkinci bölümde muhâdarât ve letâifnâme türü yine doküman araştırması ile incelenmiş, Türk edebiyatında bu türe ait önemli eserlere örnekleme yapılmıştır. Bu bölümde *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme* nüshaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Eserin adı, telif sebebi, telif tarihi, şekil özellikleri, dil ve söyleyiş özellikleri, türü, muhtevası, nüshaların tavsifi hususları karşılaştırmalı analiz doğrultusunda yapılmıştır. Eserin muhtevası hakkında yapılan incelemede ayet, hadis ve ismi zikredilen kişilere de ayrıca yer verilmiştir. Üçüncü bölüm ise edisyon kritik yöntemiyle hazırlanmıştır. Edisyon kritik, tenkitli basım veya ilmî neşir olarak da adlandırılmaktadır. Bu yöntem, farklı nüshaları bulunan yazma veya matbu eserlerin arasındaki farklılıkları tespit ederek, eserin aslına en uygun şekilde yayınlanmasını hedeflemektedir. Tespit edilen farklılıklar dipnotlar halinde belirtilmekte ve gerekirse açıklayıcı bilgiler de eklenmektedir.¹ Bu yöntem doğrultusunda esas nüsha olarak belirlenen *Mecmûa-i Hikâyât* ile *Letâifnâme* isimli nüsha karşılaştırılmış, metinler arasındaki farklılıklar dipnotlar halinde verilmiştir. Dipnotlarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1631 numaralı *Mecmûa-i Hikâyât* isimli nüsha İ.Ü., Beyazıt Kütüphanesi B5619 numaralı *Letâifnâme* isimli nüsha B.K. kısaltmalarıyla belirtilmiştir.

IV. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Birinci bölümde müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında; Orhan Fuad Köprülü'nün "Feyzullah Efendi", Ömer Kara ve Sadi Çögenli'nin "Şeyhülislam

¹ Arslan Tekin, *Edebiyatımızda Terimler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2012, 101. Bk. Reyhan Keleş, *Kavram Atlası Türk İslâm Edebiyatı II*, Gazi Kitabevi Ankara, 2020, 32.

Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, Mehmet Serhan Tayşı’nın “Feyzullah Efendi, Seyyid” başlıklı yazıları, Mehmed Süreyya’nın *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, Abdülkadir Altunsu’nun *Osmanlı Şeyhülislamı* isimli eserleri ile Ahmed Türek ve Fahri Çetin Derin’in “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi” makalesinden faydalanılmıştır.

İkinci bölümde Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Mehmet Kanar’ın *Farsça Türkçe Sözlük*, Serdar Mutçalı’nın *Arapça-Türkçe Sözlük*, Agâh Sırrı Levend’in *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Şükrü Elçin’in *Halk Edebiyatına Giriş* isimli eserleri esas alınmıştır. Müellif ve *Letâifnâme* isimli eseri üzerine yazılmış Mehmet Arkın’ın 2015’te “Feyzullah Efendi’nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)” başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Fakat bu çalışmada eserin tek nüshasının bulunduğu belirtilmiştir. Esasında bu yanlışın sebebi *Mecmûa-i Hikâyât* ile *Letâifnâme* nüshalarının kütüphanelerde içerik tespiti yapılmadan kapak sayfasında yer alan ibareler doğrultusunda farklı şekillerde isimlendirilmesi ve iki ayrı esermiş gibi görülmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma sayesinde farklı isimlerle anılan bu iki eserin aynı olduğu tespit edilmiş ve literatürde var olan yanlış giderilmiştir. Ayrıca nüshaları farklı eserler olarak nitelendiren ve bunun sonucunda iki eseri farklı türlerde ele alan araştırmacılar bulunmaktadır. *Mecmûa-i Hikâyât* İslâm Ansiklopedisi’nde Orhan Fuad Köprülü ve Hüseyin Yazıcı tarafından “muhâdarât” türü olarak tanımlanmıştır. *Letâifnâme* isimli eser ise kapak sayfasında yer alan ibare ve metinde sıkça geçen latîfe kelimesi sebebiyle letâifnâme türünde olduğu düşünülmüş ve eser bu doğrultuda isimlendirilmiştir. İkinci bölümde her iki tür açısından yapılan incelemeler sonucunda eserlerin letâifnâme türünde oldukları tespit edilmiştir. Tür hususundaki ihtilafın bu şekilde giderileceği kanısına varılmıştır. Ayrıca eserin isimlendirilmesi ile ilgili yaşanan karmaşanın her iki nüshaya da aynı ismin, *Mecmûa-i Hikâyât*, verilmesi ile çözüleceği bir hakikattir. Bu çalışma ile *Mecmûa-i Hikâyât* ile *Letâifnâme* nüshaları hakkındaki yanlışlıkların giderilmesi temenni edilmektedir.

Üçüncü bölümde *Mecmûa-i Hikâyât* isimli nüsha esas alınarak diğer nüshayla metin farklılıkları edisyon kritik yöntemiyle belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERZURUMLU SEYYİD FEYZULLAH EFENDİ’NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

“Sadru’r-Reîs”, “Sadru’l-Bilâdi’r-Rûmîyye”, “Âlimu’l-Mütefennîn” ve “Bâriu’l-Allâme”² isimleriyle san yapan Feyzullah Efendi, 1048/1639 senesinin Şevval ayında Erzurum’da dünyaya gelmiştir.³ Şemseddin Tebrizî’nin torunlarından Erzurum Müftüsü Mehmed b. Pir Mehmed b. Ahmed b. Şeyh Cüneyd (ö. 1104/1693)⁴ ve Şerife Hatun’un (ö. 1069/1658) oğludur.⁵ Feyzullah Efendi, soyunu şu şekilde aktarmaktadır: “Seyyid Feyzullah Efendi/ Şeyh Seyyid Mehmed Efendi/ Şeyh Seyyid Habîb Mehmed Efendi/ Şeyh Pir Mehmed Efendi/ Şeyh Sultan Ahmed Efendi/ Şeyh Seyyid Cüneyd Efendi” Şeyh atalarının Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin piri Şeyh Şemsuddin Muhammed b. Melek-dâd-ı Tebrizî (ö. 645/1247) soyuna dayandığını ve silsilenin Hz. Ebubekir es-Sıddık’la (ö. 13/634) sona erdiğini ifade etmektedir.⁶

Feyzullah Efendi birden fazla evlilik yapmıştır. İlk eşi Ayşe Hatun’dan (ö. 1080/1669) Ubeydullah ve Mehmed, ikinci eşi Meryem Hatun’dan (ö. 1088/1677) Fethullah Efendi doğmuştur. Ayrıca başka hatun ve cariyelerinden de on yedi çocuğunun olduğu bilinmektedir: “Ubeydullah (ö. 1078/1667), Mehmed (ö. 1078/1667), Fethullah (ö. 1115/1703), Âmine (ö. ?), Mustafa (ö. 1157-8/1745), Ahmed (ö. 1128/1716), Ayşe (ö. ?), Mehmed (ö. ?), İbrahim Enverî (ö. 1120-1/1709), Ömer (ö. 1124/1712), Osman (ö. ?),

² Seyyid Muhammed Halil Murâdî, *Silkü’-d-Dürer fî A’yanî’l-Karnî’s-Sâni Aşar*, Mektebetü’l-Müsennâ, Bağdat 1301, IV, 6.

³ Orhan Fuad Köprülü, “Feyzullah Efendi”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, IV, 593. Bk. Mehmet Serhan Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 527.

⁴ Mehmed Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, II, 533. Bk. Murâdî, *Silkü’-d-Dürer fî A’yanî’l-Karnî’s-Sâni Aşar*, IV/6; “Feyzullah Efendi, Seyyit Mehmet”, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1968, XVI, 281.

⁵ Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 527.

⁶ Ömer Kara ve Sadi Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 35-99), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 36. Bk. Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülisamları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, 98; Fahri Çetin Derin, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi’nin Nesebi Hakkında Bir Risâle”, *Tarih Dergisi*, 10 (14), 1959, 98-99; “Feyzullah Efendi”, *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, İstanbul t.y, III, 81.

Ali (ö. 1129/1716), Zübeyde (ö. ?), Saliha (ö. ?), Safiye (ö. ?), Murtezâ (ö. 1171/1758), Pir Mehmed (ö. ?), Fatıma (ö. ?), Çelebi Mehmed (ö. 1160-62/1748), Şerif Mehmed (ö. 1173/1760).”⁷ Feyzullah Efendi’nin bilinen torunları şu şekildedir; Mehmed Refi Efendi, Sadeddin Efendi, Mehmed Emin Efendi, Hamid Efendi, İsmail Efendi, Mehmed Selami Efendi, Osman Efendi, Abdullah Efendi ve Şerif Ahmed Efendi.⁸

Feyzullah Efendi ilk eğitimine babası Mehmet Efendi ve Molla Seyyid Abdülmü’min (ö. 1104/1693) ile başladığını ve her iki hocadan Kur’an, Arapça ve Farsça, manzum ve mensur dil eserleri, şiir divanlarından bazılarını, fıkıh ve usûl-i fıkıh derslerini aldığını nakletmektedir.⁹ Devamında dayısı Molla İsmail Efendi’den (ö. ?) nahiv, sarf, me’âini, beyân, bedi’ ilimlerini almıştır. Feyzullah Efendi, hayatında önemli bir yere sahip olan Vâni Efendi’den (ö. 1096/1685); *Şerhu Tezhîbi’l-Mantık*’ı, Kazmir’in hikmet konusundaki *Şerhu Hidâye*’sini; hendeseden *Eşkâlü’t-Te’sis*’i, Şeyh Bahauddin’in *Hulâsatü’l-Hisâb*’ını; heyet alanında Kadızâde er-Rûmî’nin *Şerhu’l-Mulahhas*’ını, Mevlâ Berecendî’nin hâşiyesini, Şerhu Hikmeti’l-Ayn’ı malum hâşiyelerini; Şerhu’t-Tecrîd’i Mevlâ Celâlüddin ed-Devvânî’nin yazdığı eski hâşîye ve Mirzâcân’ın onun üzerine yazdığı hâşiyeyi, Kâdî Beyzâvî tefsirini birkaç hâşiyesiyle birlikte mütalaa ettiğini, hakeza *Tefsiru’l-Keşşaf* ve birçok hâşiyeyi, bir takım hadis-i şerif, astronomi ve bununla ilgili olan şeyleri okuduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ömer Efendi’den (1104/1693) hat ve Şeyh Abdullah Tahir el-Mağribî’den (ö. ?) hadis ilmini öğrenmiştir.¹⁰

Feyzullah Efendi’nin ilerlemesinde en büyük etkiyi hocası Şeyh Vâni Mehmet Efendi yapmıştır. Takribi 1659’larda eğitim almak amacıyla farklı şehirlere giden Şeyh Vâni Mehmet Efendi eğitimini tamamlamak adına Erzurum’a gelmiştir.¹¹ Erzurum’da vaizlik yapmaya başlayan Şeyh Vâni Mehmet Efendi, ilim

⁷ Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 593. Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 98; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 527; Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 41-42.

⁸ Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533-534.

⁹ Ahmed Türek ve Fahri Çetin Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, *Tarih Dergisi*, (23), 1969, 205.

¹⁰ Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 593. Bk. Murâdî, *Silkü’l-Dürer fî A’yani’l-Karni’s-Sâni Aşar*, IV/6; Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 205-206.

¹¹ Şeyh Vâni Mehmet Efendi hakkında bilgi için Bk. Erdoğan Pazarbaşı, “Mehmed Efendi, Vanî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 458-459. İsmet Parmaksızoglu, “Mehmed Efendi, Vanizâde”, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1976, XXIII, 407; İhsan Işık, “Vâni Mehmed Efendi”, *Resimli ve Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan

meclislerinde bulunmuş, bilgisi ve konumu itibariyle Feyzullah Efendi'nin amcası Şeyh Mustafa'nın (ö. ?) takdirini kazanıp kızı ile evlenmiştir.¹² Feyzullah Efendi, Vâî Efendi'nin Erzurum'da bulunduğu süreç içerisinde derslere katılmış ve bu dersler Sultan IV. Mehmet'in (ö. 1104/1692) Vâî Efendi'yi İstanbul'a davet etmesine kadar devam etmiştir.¹³

Şeyh Vâî Mehmet Efendi, Sultan IV. Mehmet zamanında İstanbul'da padişah hocası olduğu dönem, 1074/1663'te Feyzullah Efendi'yi kızıyla evlendirme maksadıyla İstanbul'a davet etmiştir. Feyzullah Efendi 27 Şevval 1074 (24 Mayıs 1663) Cumartesi günü, Erzurum'dan ayrılmıştır. Yolculuğu sırasında, Zilkade ayının 8'inde (3 Haziran 1664 Salı, ikinci vakti) Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Mustafa (ö. 1115/1703) doğmuştur. O esnada Sultan, Vâî Efendi ile birlikte Edirne'dedir. Feyzullah Efendi Zilhicce'nin 9'unda arife günü Edirne'ye ulaşarak huzura çıkıp el öpme ve ona hizmet etme şerefine nail olmuştur. O ay içerisinde, Sultan onu kızı Ayşe ile evlendirmiş ve kendisine yaklaştırmış yakın çevresine almıştır.¹⁴ Feyzullah Efendi, Vâî Efendi'nin damadı olduktan sonra hocasının pek çok övgüsüne mazhar olmuş, bazı zamanlarda Vâî Efendi'nin yerine derslere katılarak öğrencilerine ders vermiştir. Ancak bu dersleri bırakarak hocasından ilim tahsil etmeye devam etmiştir. Aynı zamanda kendi talebelerine ders vermiştir. Vâî Efendi'nin damadı olduktan sonra sultanla daha rahat görüşme imkânı bulmuş ve Sultan'ın övgüsüne ulaşmıştır.¹⁵

Yayınları, Ankara 2006, IX, 3762; Erdoğan Pazarbaşı, *Vani Mehmed Efendi ve Araisu'l-Kur'an*, Van Belediye Başkanlığı, Van 1997.

¹² Pazarbaşı, "Mehmed Efendi, Vanî", 458. Bk. Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 212.

¹³ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 212. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 54.

¹⁴ Bursalı Mehmed Tahir, "Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)", *Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara 2009, I, 393. Bk. İbrahim Alâettin, "Feyzullah Efendi", *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri*, y.y, İstanbul 1933-1935, II, 507; İbrahim Alâettin Govsa, "Feyzullah Efendi", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, y.y.y, t.y, 140; Alper Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, (2), 2022, 279; Alper Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2014; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, 135; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 98; Köprülü, "Feyzullah Efendi", 593; Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 55.

¹⁵ Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 55; Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 213.

Feyzullah Efendi, Edirne'ye geldikten üç sene sonra (1077/1666), Minkârizâde Yahyâ Efendi (ö. 1088/1678) tarafından ulemâ-i rûsûma katılması için teşvik edilmiş ve ısrarlar sonucu kabul etmiştir. İsmiyle birlikte Fetva Dairesine mülazemet tezkiresini yazar ve ardından Hariç Medresesi de sürece dâhil olur ancak Vânî Efendi'nin bu durumdan haberi yoktur ve Feyzullah Efendi'yi kadılığa götüren resmi yollardan uzak durması konusunda uyarmaktadır. Durumu öğrenen Vânî Efendi, Feyzullah Efendi'nin mülazemet kâğıdını reddetmesini ve kadâ yoluna girmemesini istemiştir. Feyzullah Efendi, Vânî Efendi'nin rızasını gözeterek mülazemet kâğıdını reddetmiş ve Yahya Efendi'ye açıklamada bulunmuştur. Yahya Efendi ise bu karardan dolayı üzgün olduğunu belirtmiştir.¹⁶ Feyzullah Efendi bu olay üzerine hacca gitme kararı alıp Cemâziyelâhır 1078/1667 senesinde yola çıkarak Edirne'den ayrılmıştır. Bir süre Hicaz'da kalan Feyzullah Efendi, dini vecibeleri yerine getirmekle birlikte pek çok âlimle görüşüp, sohbetlere katılarak ilimlerden faydalanmıştır. Hal tercümesinde Hicaz'a yönelik gözlemlerini ve orada görüştüğü âlimlere dair düşüncelerini “Her ne kadar köşede bucakta izi kalmış cevherler çok ve Haremeyn-i Şerife'nin de, sağda solda ve sair yerlerde değerli insanlara henüz rastlanıyor olmasına rağmen bilgi güneşi batmaya yüz tutmuştu.” sözleriyle ifade etmiştir.¹⁷ Hac'dan İstanbul'a döndüğü vakit 1079/1668 senesinin Rebiü'l-evvel ayının Salı günü Sultan, Yenişehir'e gitmeye hazırlanırken, Vânî Efendi Sultan ordusuyla beraberdir. Feyzullah Efendi de onlara katılarak Yenişehir'e gelmiş, orada ders ve araştırmalarla ilgilenmiştir.¹⁸ Feyzullah Efendi, Yenişehir'de bulunduğu 1080/1669 senesinin başlarında, eşi Ayşe'nin vefat ettiğini; Ayşe'den olan iki oğlu, Ubeydullah ve Mehmed'in, küçük yaşlarda, kendisi hac yolculuğundayken, annelerinin

¹⁶ Murâdî, *Silkü'd-Dürrer fî A'yani'l-Karni's-Sâni Aşar*, IV/6. Bk. Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 213-214; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 593; Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 55; Yunus Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2020, 28.

¹⁷ Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 593. Bk. Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 214-215; Yıldırım, “Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”, 279; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 52; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 527; Mesut Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu Cilt I*, y.y, Erzurum 2007, 347.

¹⁸ Murâdî, *Silkü'd-Dürrer fî A'yani'l-Karni's-Sâni Aşar*, IV/6. Bk. Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 593; Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 56; Yıldırım, “Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”, 279.

vefatından önce öldüklerini nakletmiştir. Vâni Efendi'nin isteği üzerine diğer kızı Meryem ile Feyzullah Efendi, padişahın ikamet ettiği Selanik'te evlenmiştir. Bu esnada Sultan, Feyzullah Efendi'den huzurunda her gün haşiyeleriyle beraber Beyzâvî tefsiri dersi vermesini buyurmuştur. Bu dersler, Feyzullah Efendi ve birçok âlimin katılımıyla aylarca devam etmiştir.¹⁹

1080/1669 yılında, Sultan, Eğriboz Adası'na sefer düzenlemeye karar vererek, Feyzullah Efendi'ye ve dersteki diğer âlimlere alayla birlikte yürümelerini emretmiştir. Feyzullah Efendi, derslerine devam edip yüce emri yerine getirmiş ve Sultan, Feyzullah Efendi için Kostantiniyye medreselerinden birini tahsis etmiştir. Feyzullah Efendi'nin maaşı 70 osmanîden 190 osmanîye çıkarılmıştır. Sefer sırasında vezir, Kandiye ve Livadya kalelerini fethetmiştir. Sultan, Eğriboz'a girince Feyzullah Efendi de sultanla birlikte giderek kışı Selanik'te geçirmişlerdir.²⁰

Vâni Efendi hünkâr vaizi rütbesine yükseldiğinde, şehzadenin hocası vefat etmiş ve Feyzullah Efendi, 22 Şaban 1080 (1669) senesinde Şehzade Mustafa'nın (II. Mustafa) hocası olmuştur.²¹ Şehzadenin eğitimi hususunda önem gösteren Feyzullah Efendi, onun öğrenimi, yazısı ve terbiyesi için yoğun çaba harcarken, Sultan da onu yeni rütbelerle ödüllendirip ilim meclislerinde itibarını artırmıştır. Aynı sene, padişah fermanıyla mülazemet tezkeresi yazılmış ve altı ay sonra, 1081 (1670) senesinin Muharrem ayında, Hariç rütbesiyle Haydarpaşa Medresesi'ne müderris olarak göreve getirilmiştir. Şaban ayına gelindiği zaman Musila-i sahn payesiyle Üsküdar Mihrimah Sultan medresesine, ardından aynı senenin Zilhicce ayında Sahn-ı Seman medresesine atanmıştır. Feyzullah Efendi medreseler arasından Hâşiyeci Hasan Çelebi'nin (ö. ?) olduğu medreseyi tercih etmiştir.²²

¹⁹ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 216. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 56; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 28; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 347.

²⁰ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 216. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 56.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîyye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 146.

²² Köprülü, "Feyzullah Efendi", 593. Bk. M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 347-348; Mehmed Serhan Tayşi, "Şeyhül-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1983, (23), 17; Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (23), 217; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 527; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 98.

1082/1671’de Sultan, Feyzullah Efendi ile birlikte Filipe’deki Despot yaylasına gidip üç ay boyunca ikamet etmişlerdir. Feyzullah Efendi, her gece Sultan ve Vâni Efendi huzurunda tefsir okuyup Şehzade Mustafa’ya ders vermiştir. Ardından Sultan Edirne’ye dönerek savaş hazırlıklarına başlamıştır.²³ 1083/1672’de Sultan, Feyzullah Efendi’nin de katılımıyla sefere çıkmıştır. Kamanice Kalesi’ni yedi günde fethederek Edirne’ye dönmüşlerdir. Bu sefer esnasında, Feyzullah Efendi’nin, eşi Meryem’den bir oğlu doğmuş ve adını Fethullah koymuşlardır. Feyzullah Efendi, 1083/1672 Muharrem ayında Ayasofya Medresesi’ne atanmıştır.²⁴

1084/1673 senesinde Sultan, Hacıoğlu Pazarı Kasabası’nda seferde iken oğlu Sultan Ahmed (ö. 1149/1736) doğmuştur. Sultan bahar başlarında sefere çıkarak birçok kaleyi fethetmiştir. Daha sonra düşmanla anlaşma yaparak zaferle Edirne’ye dönmüştür. Feyzullah Efendi, bu süreçte talim hizmetine devam edip, Vâni Efendi’nin derslerinden faydalanmıştır. Feyzullah Efendi, üç yıl içinde Hariç Medresesi’nden Süleymaniye Medresesi’ne geçiş yapmış; Sultan, ona İstanbul’da Süleymaniye Darü’l-Hadis’inde kadılık rütbesi vermiştir. Bu ihsanda ve lütufta bulunma, 1084/1673 yılına kadar devam etmiştir.²⁵

1086/1675 Rebi’u’l-Ahir ayı Sultan Edirne’de oğulları şehzâde Mustafa (II. Mustafa) ve şehzâde Ahmed (III. Ahmed) için düğün yemeği vermiştir. Bu davette pek çok ikramda bulunulmuştur. Sultan, Feyzullah Efendi’ye istediği rütbeyi seçmesi talebinde bulunmuştur. Sultan 1086/1675 senesinin Cemaziyelula ayında Anadolu kazaskerliği rütbesiyle Sultan Ahmed Medreselerini Feyzullah Efendi’ye vermiş ve kendisi de buna rıza göstermiştir. 1088/1677 senesinin Muharrem ayında Feyzullah Efendi’nin eşi Meryem vefat etmiş ve İstanbul Fatih Sultan Camisinin yanında bulunan F. Sultan Mehmed Han’ın validesinin Daru’l-Hadis’ine defnedilmiştir.²⁶

²³ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 218. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 57.

²⁴ Ahmed Türek ve Fahri Çetin Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, *Tarih Dergisi*, (24), 1970, 70. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 57.

²⁵ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 70. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 57.

²⁶ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi’nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 69-70. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 58; Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 98; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 527; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin’in Devhatü’l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü’l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 52.

1089/1678 yılında Sultan, Çehrin Kalesi'ne sefer düzenlemiş, Veziriazam Kara Mustafa Paşa kaleyi fethetmiştir. Sultan, Edirne'ye dönerken Feyzullah ve Vâni Efendi de ona eşlik etmiştir. Aynı yıl Şevval ayında, Feyzullah Efendi'nin kızı Âmine Edirne'de doğmuştur. Receb ayında Şehzade Ahmed temyiz çağına gelince, Sultan, Feyzullah Efendi'yi kendisine hoca yapmıştır. Feyzullah Efendi, çocukların eğitimine büyük çaba gösterdiği için Sultan ona Rumeli kazaskerliği rütbesini vermiştir.²⁷ Aynı yıl Receb ayında oğlu Mustafa, Zilhicce ayında ise oğlu Ahmed doğmuştur. 1092/1681'de Muharrem ayının başlarında, Feyzullah Efendi'nin oğlu Mehmed doğmuş ve beş yaşında hayatını kaybetmiştir. Aynı yılın Şevval ayının 5'inde, Cumartesi günü, kızı Ayşe İstanbul'da doğmuştur.²⁸

1094/1683'de Sultan, Avusturya'ya sefer düzenlemiştir. Sultan Belgrad'da kalırken, Veziriazam Mustafa Paşa birçok yeri fethetmiş ve Viyana Kalesi'ni iki ay kuşatmıştır. Nemçe Kralı, hisardan kaçıp Hristiyan krallarına sığınarak büyük bir ordu toplayıp saldırmıştır. Müslümanlar yenilince geri çekilip memleketlerine dönerken, Sultan ve Feyzullah Efendi de Edirne'ye birlikte dönmüştür.²⁹ II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlığından dolayı Vâni Efendi, Bursa Kestel'e sürgün edilmiştir. Vâni Efendi bu duruma üzölmüş bundan bir zaman sonra 14 Zilkade 1096'da (12 Ekim 1685) Bursa'da vefat etmiştir. Mezarı Kestel'de yaptırmış olduğu caminin girişinde bulunmaktadır.³⁰

Feyzullah Efendi'nin 1095/1684'de oğlu İbrahim Enverî; 1097/1686 Rebiulahir ayının 19'unda oğlu Ömer; 1097/1686 Şevval ayının 15'inde oğlu Osman doğmuştur.³¹

1097/1686 Şaban ayında Feyzullah Efendi'nin kısrağı padişaha ait bir bahçede otladığı için, Feyzullah Efendi padişahın iki oğlunun hocalığından azledilmiştir. Olayda

²⁷ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 71. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 58; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, 98; Köprölü, "Feyzullah Efendi", 593; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 348; Selim Karahasanoglu, "Yanlış Zamanda Yanlış Adam: Feyzullah Efendi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), 2005, 844.

²⁸ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 71. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 58.

²⁹ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 72. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 58.

³⁰ Pazarbaşı, "Mehmed Efendi, Vanî", 458. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 59.

³¹ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 72-73. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 58.

Feyzullah Efendi'nin suçsuz olduğu anlaşılınca padişah pişman olarak Feyzullah Efendi'ye Eyüp Kazası arpalığını vermiştir. Feyzullah Efendi, bu süreçte fıkıh eserlerini incelemeye ve Dürer üzerine bir hâşiye yazmaya başlamış, ancak İstanbul'da çıkan fitne nedeniyle çalışmaları yarım kalmıştır.³²

1098/1687 senesinin Safer ayında Feyzullah Efendi'nin oğlu Ali doğmuştur.³³ 28 Zilhicce 1098/1687'de Esadzâde Seyyid Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine Feyzullah Efendi, Osmanlı ülkelerinin nakibü'l-eşraflığına getirilmiştir.³⁴ Padişah'ın kâfirlere karşı savunma ve kötülerle mücadele etmesi için tayin ettiği veziriazam Süleyman Paşa'nın, sınır boylarındaki gezintileri fayda sağlamayınca, askerler dağılıp İstanbul'da isyan etmiş ve padişah, Süleyman Paşa'yı idam ederek yerine Siyavuş Paşa'yı sadrazam yapmıştır. Siyavuş Paşa, işlerin düzelmesi için Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'yı kaymakamlığa getirmiş, ancak işler yine de yoluna girmemiştir. Asiler, 1099/1688'de Sultan Mehmed'i tahttan indirip yerine Sultan Süleyman'ı (ö. 1102/1691) getirmiş ve Sultan Mehmed ile iki oğlunu hapsetmişlerdir. Feyzullah Efendi bu duruma çok üzölmüştür.³⁵

II. Süleyman'ın tahta çıkmasının ardından askerin isyanı devam etmiştir. Siyavuş Paşa (ö. 1099/1688) ve ikinci vezir Köprölü Fazıl Mustafa Paşa (ö. 1102/1691), yeniçeri ağasını değiştirerek zorbaları temizlemeye ve isyanı bastırmaya çalışmıştır. Feyzullah Efendi, isyanı bastırmak için düşündüğü hileyi Mustafa Paşa'ya anlattığını, onun da bu planı beğendiğini; ancak Harputlu Ali Ağa'nın (ö. ?) desteğini çekmesiyle planın başarısız olduğunu belirtmiştir. Asiler, özellikle Mustafa Paşa'nın idamını istemelerine rağmen sultan bunu kabul etmemiş ve sonunda onun sürgün edilmesine razı olmuştur. Asiler, bunu kabul etmeyip Fazıl Mustafa Paşa'nın katli için Şeyhülislam

³² Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 73-74. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 59; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 29.

³³ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 74. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 59.

³⁴ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 74. Bk. Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 18; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 348; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 52; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, 167.

³⁵ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 74. Bk. Köprölü, "Feyzullah Efendi", 593; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533; Abdulkadir Özcan, "Mehmed IV", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 417.

Debbağzâde'den (ö. 1114/1702) fetva istemişler; istekleri reddedilince Siyavuş Paşa'ya baskı yaparak onu görevden aldırıştır. Feyzullah Efendi'ye göre, isyancılar iyi bir adamın şeyhülislam olması gerektiğini düşünüp İstanbul halkının kendisini seçtiğini ifade etmiştir. Asiler, sadrazama Feyzullah Efendi'yi dayatmış ve o da Mustafa Paşa'ya danışarak; kabul etmesi gerektiğini söylemiştir. Sultan II. Süleyman, 1099/1688'de Feyzullah Efendi'yi Debbağzade Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülisamlığa atamış ve bazı tavsiyeler vermiştir.³⁶

Feyzullah Efendi şeyhülislam olduktan sonra, isyancılara mal ve namusa tecavüz etmemek, devlet işlerine karışmamak ve kendi işlerine odaklanmak şartlarını kabul ettirmiş, böylelikle ortam sakinleşmiştir. Feyzullah Efendi isyanı bastırmak için bir plan düşünürken, Yeniçeri Ağası Ali Ağa (ö. ?), isyanın elebaşı olan Çavuşbaşı'yı öldürmüştür. Ancak bu, daha büyük bir isyana yol açmış ve Ali Ağa öldürülmüştür. Feyzullah Efendi ve veziriazamın evine saldırılar olmuş, küçük bir çatışma yaşanmış ve dışarıdan yangın çıkarılmaya çalışılmıştır. Veziriazam şaşkınlık içindeyken, Feyzullah Efendi çeşitli yetkililere yazılar yazarak isyancıların engellenmesini ve yardım çağrılmasını istemiştir. Yardım gecikince, çatışmalar devam etmiş ve ortam ateşe verilmiştir. Bu durumda bir anlaşma yapılma kararı alınmış ve padişah, veziriazam Siyavuş Paşa'nın mührünün Şeyhülislam'a verilmesini emretmiştir.³⁷ Feyzullah Efendi, sadaret mührünü alarak eve gitmek üzere yola çıkmış, ancak asiler onu durdurarak “eski odalar” denilen yere götürmüşlerdir. Orada bir süre oturduktan sonra, şartları ihlal ettiklerini belirterek asiler tarafından “Ağa kapısı” adı verilen yere götürülüp bir odaya kapatılmıştır. Bu sırada halk, isyanı bastırmak için padişahın sarayı önünde toplanmıştır. Feyzullah Efendi bir mazeretle kaçarak padişahın sarayına varmıştır. Asiler, Siyavuş Paşa'yı öldürürken, padişah II. Süleyman, sadaret mührünü teslim etmesi için Feyzullah Efendi'ye talimat vermiştir.³⁸ Feyzullah Efendi, sadaret mührünü kendisi teslim etmek ister, ancak mühür alınarak Padişah tarafından Beylerbeyi Tevkii İsmail Paşa'ya (ö. ?)

³⁶ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 76. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 58; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Fezziyye Medresesi”, 18.

³⁷ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 76-78. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 61.

³⁸ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 78. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 61.

verilmiştir. Feyzullah Efendi'nin kıskanç düşmanları, Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Mustafa'yı tahta geçirmeyi düşündüğünü ve isyancılarla iş birliği yaptığını söylemişler, bunun üzerine Sultan, 1099/1688'de Feyzullah Efendi'yi görevden alarak Kuzguncuk'taki ikametgâhına göndermiştir. Bir hafta sonra Erzurum'a sürülen Feyzullah Efendi'nin ilk şeyhülislamlığı on yedi gün sürmüştür. Feyzullah Efendi'ye arpalık olarak Erzurum kadılığı görevi verilmiştir.³⁹

Feyzullah Efendi, Erzurum kadılığına atandıktan sonra ailesi ve tüm mal varlığı ile Erzurum'a taşınmıştır. Feyzullah Efendi kendine ait bir ev yaptırmış ve bu evde yedi sene boyunca öğretim, yazı ve eser tetkiki ile ilgilenmiştir. Feyzullah Efendi'nin akli ilimler ve Beyzavi tefsirini işlediği derslerine her kesimden insan katılmıştır. Feyzullah Efendi, Celaleddin ed-Devvânî'nin akâid şerhi ile ilgili çalışmalar yaparken, Halhalî'nin yazdığı haşiyeye ve Karabağî'nin haşiyesine tenkitler yazmıştır. Büyük bir meclise Buhârî'nin Sahîh'ini okutmuştur. Feyzullah Efendi, ilmi yaymakla birlikte kötü valilerle mücadele etmiş ve halkı rahatlatmıştır. Ayrıca Beylerbeyi Halil Paşa'nın eziyetlerinden dolayı cezalandırılmasına sebep olmuş, bundan ötürü Vali Gürcü Mehmed Paşa (ö. ?) ile de anlaşmazlık yaşamıştır. 1101/1690'de Cemaziyelahir'in 21. Cumartesi günü kızı Zübeyde ve aynı sene Şaban ayının 28'i Pazar günü kızı Saliha Erzurum'da doğmuştur.⁴⁰

Feyzullah Efendi sürgünde olsa da İstanbul'da bulunan dostları ile mektuplaşarak başkentteki gelişmeleri takip etmiştir. Bu şekilde II. Süleyman'ın vefatı ve II. Ahmed'in tahta geçmesinden haberdar olmuştur. Mektuplaştığı kişilerden bilgi alması ve onlara

³⁹ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 79. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 62; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 31; Mehmet Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001, 31; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 348; Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 19; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 52; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280; Köprülü, "Feyzullah Efendi", 593; Alâettin, "Feyzullah Efendi", II/507; Govsa, "Feyzullah Efendi", 140; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîyye Teşkilatı*, 73.

⁴⁰ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 79. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 62; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 31.

hediyeler göndermesi, Sultan Ahmed'i sinirlendirmiştir. Fakat bu sinir fazla sürmemiş, Feyzullah Efendi ceza almamıştır.⁴¹

1102/1691'de, Feyzullah Efendi'nin kızı Safiye, aynı sene oğlu Murtaza ve 1103/1692'de oğlu Pir Mehmed doğmuştur. 1104/1693 senesinde ise babası Şeyh Mehmed Efendi 80 yaşında Erzurum'da hayatını kaybetmiş ve kardeşi Şeyh Mustafa'nın yanına defnedilmiştir. Aynı dönemde hocaları Seyyid Abdülmü'min ve hat hocası Ömer Efendi de vefat etmiştir. Feyzullah Efendi bu süreçte Erzurum'da sürgünde olduğundan cenaze namazlarını kendisi kıldırılmıştır.⁴²

1695 yılında II. Ahmed'in vefatı üzerine II. Mustafa tahta çıkmıştır. II. Mustafa'nın, kendisini yanına çağırması üzerine Feyzullah Efendi, 1695 yılı Şaban ayının başında Erzurum'dan ayrılarak Ramazan'ın sekizinde İstanbul'a, bir hafta sonra da Edirne'ye gitmiştir. Padişah, Feyzullah Efendi'ye maaş bağlamış ve yeniden hace-i sultanilik görevine getirmiştir. 1106/1695 senesi 22 Şevval Çarşamba günü Feyzullah Efendi ikinci defa şeyhülislam olmuş ve bu görev sekiz sene sürmüştür. Arpalık olarak da Tokat beldesi verilmiştir.⁴³

Sultan II. Mustafa, hocası Feyzullah Efendi'ye büyük hürmet ve güven göstermiş, sadrazamlarına onun görüşüne aykırı hareket etmemelerini tembihlemiştir.⁴⁴ Ancak Feyzullah Efendi, padişah üzerindeki nüfuzunu kötüye kullanarak her şeye karışmaya başlamış, hükümdarın güvenini istismar etmiştir. Tarihçilere göre, Feyzullah Efendi padişahın itimadını fazlasıyla suiistimal etmiş ve küçük işlere dahi müdahale etmiştir.

⁴¹ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 81. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 63; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 31.

⁴² Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 81. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 63.

⁴³ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 81. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 63; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 32; Tayşi, "Şeyhül-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 19; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 528; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 348; Köprülü, "Feyzullah Efendi", 594; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 52; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 98; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, 182, 225.

⁴⁴ Türek ve Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi", (24), 83. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 64; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, 147.

Feyzullah Efendi, ikinci şeyhülislamlığı döneminde oğullarını yüksek makamlara getirmek için çaba göstermiştir. Oğullarını İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine getirmenin yanı sıra, büyük oğlu Fethullah Efendi'yi⁴⁵ kendisinden sonra şeyhülislam yapmak için 1113/1702'de sultandan bir hatt-ı hümayun çıkarmıştır.⁴⁶ Bu durum, Osmanlı tarihinde bir ilk olarak görülmüş ve çeşitli çevrelerde büyük tepkiye yol açmıştır. Feyzullah Efendi'nin nüfuzunu artırıp tayin ve azillere müdahale etmesi, öfkeyi büyötmüştür.⁴⁷ Feyzullah Efendi'nin yetki ve nüfuzu elinde toplaması, çocuklarını, akrabalarını ve yakınlarını terfi bekleyen devlet görevlileri ile ilim adamlarının önüne geçirmesi, büyük huzursuzluklara sebep olmuştur.⁴⁸

Feyzullah Efendi'nin devlet işlerine müdahalesi ve Sultan II. Mustafa'nın onu desteklemesi, yöneticiler arasında iktidar mücadelesine yol açmıştır. Köprölü ailesi ile Feyzullah Efendi arasındaki bu mücadele, Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'nın (ö. 1147/1734)⁴⁹ tepkisini çekmiştir. Amcazade Hüseyin Paşa, yeğeni Kiblelizade (ö. 1113/1702) ile Sultan Mustafa'yı tahttan indirmek için plan yapmıştır. Sultan Mustafa, bu darbe hazırlığını öğrenince Kiblelizade'yi idam ettirmiştir. İdam edilmekten korkan Amcazade Hüseyin Paşa sadrazamlıktan istifa etmiştir. Onun ardından gelen sadrazamlar da Sultan II. Mustafa'nın isteğiyle Feyzullah Efendi'nin etkisi altında kalmışlardır. Bu

⁴⁵ Bk. Musa Bilgiz, "Feyzullah Efendi'nin Şeyhülislam Çocukları: Fethullah Efendi, Murtezâ Efendi ve Mustafa Efendi", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 199-203), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 199-200.

⁴⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, 211.

⁴⁷ Köprölü, "Feyzullah Efendi", 594; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 349; Karahasanoğlu, "Yanlış Zamanda Yanlış Adam: Feyzullah Efendi", 845; Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 33; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280.

⁴⁸ Kara ve Çöğlenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 68. Bk. Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretname Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, 577; Yunus Uğur, "Rifa'at Ali Abou-El-Haj: Osmanlı Devlet ve Siyasî Yapısına Farklı Bir Bakış", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (2), 2003, 591; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, 225; İhsan Işık, "Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)", *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2006, IV, 1389; "Feyzullah Efendi, Seyit Mehmet", *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1983, III, 1243.

⁴⁹ Amcazade Hüseyin Paşa hakkında bilgi için Bk. Reyhan Keleş, "Feyzullah Efendi'nin Amcazâdesi ve Damadı: Dede Mehmed Efendi", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 205-218), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.

durum, Feyzullah Efendi'nin gücünü artırırken, çevresinde büyük tepkiye neden olmuştur.⁵⁰

II. Mustafa'nın uzun süre Edirne'de kalması ve Feyzullah Efendi'nin keyfi idaresi, İstanbul'un siyasi ve ekonomik olarak ikinci plana düşmesine neden olmuş ve bu durum hoşnutsuzluğu artırmıştır. Feyzullah Efendi'nin telkinleriyle padişahın Edirne'de kalmasının isyana zemin hazırladığı, tarihte "Edirne Vak'ası" olarak anılan isyanın patlak vermesine neden olmuştur. Sadrâzam Râmî Mehmed Paşa'nın (ö. 1119/1708) da bu isyanı tahrik ettiği söylenmektedir.⁵¹ 1114/1703 senesinde siyasi ve ekonomik bozuklukların yanı sıra Edirne'nin başkent yapılacağı söylentileriyle kışkırtılan ulema, asker ve İstanbul halkı ayaklanmıştır. Bu süreçte yaşanan sıkıntıların sebebi şeyhülislam Feyzullah Efendi olarak görülmüştür.⁵² 18 Temmuz 1703 yılında, 200 civarında cebecinin ulûfelerini istemek bahanesiyle başlayan isyan, Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın (ö. 1148/1735) rahat davranması nedeniyle kısa sürede büyümüştür. Asiler, Orta Cami'de toplanarak Başmaccızâde Ali Efendi'yi (ö. 1124/1712) şeyhülislâmlığa, Sührablı Ahmed Paşa'yı (ö. ?) kaymakamlığa tayin etmişlerdir. Ardından Feyzullah Efendi ve oğullarının azli ile padişahın İstanbul'a gelmesini talep eden bir mazhar Edirne'ye gönderilmiştir. Râmî Mehmed Paşa, bu mazharı padişaha iletip Feyzullah Efendi'nin azli için hatt-ı hümayûn çıkartılmasını sağlamıştır. İstanbul'daki asilerin, Feyzullah Efendi'nin azlinden habersiz olup, şehirdeki dedikodular nedeniyle intikam hırsları artmaktadır.⁵³

Padişah, asilerin durumundan haberdar olup, Râmî Mehmed Paşa'nın Edirne'de asker toplamasını ve ordu erkânının toplanmasını sağlamak için hatt-ı hümayunlar

⁵⁰ Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 68. Bk. Kırmacı, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, 40; Osman Okumuş, "Osmanlı Tarihinde Katledilen Şeyhülislamlar", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 2013, 394.

⁵¹ Hakkı Dursun Yıldız, "Feyzullah Efendi Hadisesi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, XI, 109. Bk. Özgür Oral, "Osmanlı Tarih Yazımındaki İntihallere Bir Örnek: Silahdâr'ın Nusretnâme'sindeki Edirne Vakası Anlatısı", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 5 (10), 2022, 539; Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, 352.

⁵² Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 528. Bk. Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 68; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 349-350; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280.

⁵³ Yıldız, "Feyzullah Efendi Hadisesi", XI/110. Bk. Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, 607; Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 70.

yayımlamıştır. Asiler ise Edirne'ye yürümek üzere Davudpaşa'da toplanmıştır. Padişah, Râmî Mehmed Paşa'yı serdar tayin etmiş ve askere sadakat yemini ettirilmiştir. Asiler, Edirne'ye doğru ilerleyip Silivri'de bir gün konakladıktan sonra, Şeyhülislam İmam Mehmed Efendi'nin ısrarı ile Şehzade Ahmed'in cülusuna karar vermişler ve Çorlu'da Ahmed adına hutbe okutmuşlardır. Bu sırada, Râmî Mehmed Paşa tarafından gönderilen 8.000 süvari ile Vezir Çakırcı Hasan Paşa (ö. ?) da Çorlu'ya ulaşmıştır. Hasan Paşa, barışçıl bir çözüm için Sührablı Ahmed Paşa'ya elçiler göndermiş, ancak asiler Ahmed'i padişah olarak tanıdıklarını ve Sultan Mustafa'yı destekleyenlerle konuşmayacaklarını bildirmişlerdir. Hasan Paşa geri dönüp veziriazama durumu aktarmıştır. Râmî Mehmed Paşa, padişahın Hafsa'ya gelmesi için telhis yazarak Edirne'ye göndermiş ve ertesi gün padişah Hafsa'ya ulaşmıştır.⁵⁴

Bu sırada asiler Babaeski'ye ulaşmış, iki taraf arasında gizli anlaşmalar yapılmıştır. Bu da Edirne kuvvetlerinin İstanbul kuvvetlerine katılmasına yol açmıştır. II. Mustafa ve sadrazam Edirne'ye dönmüş, III. Ahmed, 23 Ağustos 1703'te tahta çıkarak 35 gün süren ihtilali sona erdirmiştir. İsyanın başlıca sorumlusu olarak Feyzullah Efendi, Varna'ya gönderilmiş ancak yeni bir fermanla Eğriboz'a giderken Mustafa Paşa Köprüsü'nde durdurulup yakalanmıştır.⁵⁵ Askerler, Feyzullah Efendi'yi rezil bir şekilde Edirne'ye getirip oğullarıyla birlikte Yeniçeri Ağası'nın hapsine koymuşlardır. Burada alay ve hakarete maruz kalan Feyzullah Efendi, daha sonra Kanlı Kuyu'daki umumi zindana nakledilmiştir. Kanlı Kuyu'ya atılan müftü ve oğulları, hazinelerinin yerini söylemeleri için günlerce ağır işkencelere maruz kalmıştır. Müftü, acı içinde yaşına merhamet edilmesini yalvarırken, cellatlar küfürlerle işkenceyi artırmıştır. Feyzullah Efendi ve oğullarının katledilmesi için ferman alınmış ve padişah da onaylamıştır. Böylece isimleri ulema listesinden çıkarılarak yeşil sarıkları alınmıştır.⁵⁶

Feyzullah Efendi, zindandan çıkarılmış ve bir hamal beygirine bindirilmiştir. Feyzullah Efendi'ye işkence edilerek oğlu ile birlikte Batpazarı'nda çıplak bir halde gezdirilip hakaretlerle katledilmiştir. Kesik başı mızrağa takılarak Edirne sokaklarında

⁵⁴ Yıldız, "Feyzullah Efendi Hadisesi", XI/110. Bk. Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 23-24. Bk. Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, 639.

⁵⁵ Yıldız, "Feyzullah Efendi Hadisesi", XI/111. Bk. Hakkı Dursun Yıldız, "Şeyhülislamlık (müftülük)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, XII, 425.

⁵⁶ Hrand D. Andreasyan, "Balatlı Georg'a Göre Edirne Vak'ası", *Tarih Dergisi*, 11 (15), 1960, 62.

dolaştırılmış, cesedi ise ayaklarına ip bağlanarak Hristiyan keşişlere sürüklettirilmiş ve parçalanarak Tunca Nehri'ne atılmıştır.⁵⁷ Daha sonra cesedinin nehirden çıkarılarak Sitti Hatun Camii civarındaki Abdülkerim Mektebi avlusuna gömüldüğü belirtilmiştir.⁵⁸ Bu olaydan sonra Feyzullah Efendi'nin Edirne'deki evi ve malları yağmalanmış, oğulları Fethullah Efendi, Muhammed Dede Efendi ve Mustafa Efendi hapsedilmiştir.⁵⁹ Feyzullah Efendi'nin diğer çocukları ve akrabaları da bir müddet Yedikule Zindanına hapsedilmiş ardından Kıbrıs'a sürgün edilmişlerdir.⁶⁰

Mehmed Serhan Tayşi, Feyzullah Efendi'nin katlini şu şekilde anlatmıştır; *Şeyhülislâm İmâm Mehmed Efendi'den fetva alınıp, tüm ulemaya imzalatıldıktan sonra, Feyzullah Efendi ve oğlu Fethullah Efendi, 21 Rebiü'l-ahir Pazartesi günü Edirne zindanından çıkarılarak Batpazarına getirilmiştir. Feyzullah Efendi, "Din ve devlete hiyanet eden müftinin hâli budur" sözleriyle sakalından ayaklarına bağlanarak çeşitli işkencelere maruz kalmış ve boynu vurulmuştur. Cesedi, 300 kadar Hristiyan tarafından bir buçuk saat boyunca sürüklenerek Yeniçeri ordugâhına getirilmiştir. Gövdesi Tunca Nehri'ne, başı ise bir sırıgın ucuna geçirilerek ordugâhta dolaştırıldıktan sonra Tunca Nehri'ne atılmıştır. Feyzullah Efendi'nin sevdikleri tarafından nehirden gizlice çıkarılarak Sittisultan Camii civarındaki Mevlânâ Abdülkerim mektebinin avlusuna defnedilmiştir. Ancak mezar taşı dikilmediği ya da taşın üzerine isminin yazılmadığı rivayet edilmiştir. Seyyid Feyzullah Efendi'nin vefatına "İnnâ şâhid bi lâ şuhbât" ifadesiyle şerh düşülmüştür.*⁶¹

Raşit Gündoğdu Feyzullah Efendi'nin katledilmesini farklı bir bilgiyle aktarır; *Feyzullah Efendi'nin hayatına son vermek isteyen yeniçerilere dönemin uleması, ulema*

⁵⁷ Yıldız, "Feyzullah Efendi Hadisesi", XI/111. Bk. Yıldız, XII, 425; Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyîd Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 30-31; Peremeci, *Edirne Tarihi*, 135-136; Andreasyan, 62; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 528; Kara ve Çögenli, "Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri", 74-75; Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, 638.

⁵⁸ Yıldız, XI/111. Bk. Yıldız, "Şeyhülislâmlık (müftülük)", XII, 425; Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyîd Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 30-31; Peremeci, *Edirne Tarihi*, 135-136.

⁵⁹ Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280.

⁶⁰ Abdulkadir Özcan, "Edirne Vak'ası", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X, 446. Bk. Keleş, "Feyzullah Efendi'nin Amcazâdesi ve Damadı: Dede Mehmed Efendi", 210. Bk. Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, 641.

⁶¹ Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyîd Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 30-31; Peremeci, *Edirne Tarihi*, 135-136.

sınıfına ait kimselerin öldürülemeyeceğini bildirmiş, isyancıların dayatması sonucunda Feyzullah Efendi ulema sınıfından çıkarılmıştır. Sonrasında şeyhülislamın katli için zorla fetva ve hatt-ı hümayun alan eşkıya başı Karakaş, Feyzullah Efendi'yi öğle namazından evvel zindandan çıkarıp hakaret ve işkencelerle başından kavuğunu çıkarmış, belden üst tarafından elbiselerini soymuş ve bir eşeğe ters bindirerek Bitpazarının önüne kadar getirmiştir. Burada halka elindeki fetvayı göstererek “Bakâ Ümmet-i Muhammed, işbu yedimde bulunan fetvâ Şeyhülislam katline olan Fetva ve Hatt-ı Şerifdir, katl olunsun mu?” diye sorduğunda çevrede bulunan herkes “olunsun olunsun” diye cevaplamış ve bunun üzerine Karakaş, Feyzullah Efendi'nin kafasını gövdesinden ayırmıştır. Kesik başını bir mızrağa geçiren Karakaş, cesedi birkaç gayr-ı müslime vererek Edirne sokaklarında sürüklettirmeye başlamıştır.⁶²

Dönemin uleması haddin aşıldığını ve “İnsaf edin behey âdemler, bu lâşeyi sürümeden size ne hâsıl olur? Bu âdemin meyyitine dahi böyle hasbi ihânetiniz ne? Bunu sizin yedinize teslim eden kimesnelerde asla âsâr-ı merhamet yok mu idi? Garaz-ı dünyeviyye için Reîsululemâ olmuş, husûsan ırk-ı tâhire müntesib geçinürmüş, öyle âdemi katl ü şehid ettikten sonra meyyitine dahi bu mertebe mücâzât olur mu, yohsa ehl-i İslâm geçinenlerden değil misiz?” diye bağırarak cesedi ellerinden alıp Tunca nehrine atmışlardır. Mızrak ucuna takılı kalan kesik baş ise Otağ-ı Hümayûn'un önüne getirilip dikilmiştir.⁶³

Feyzullah Efendi'nin vefatından sonra yapılan incelemelerde fazla miktarda mücevheratı olduğu görülmüştür. İslimiye Kazası eşraflarından Hasan ve Seyyid Abdi isimli kimselerin Erzurum'a giderken İslimiye Kazasına ulaştığı zaman, bu şahısların Feyzullah Efendi'ye ait üç tane mücevher kuşağı emanet yoluyla aldıkları işitilmiştir. Feyzullah Efendi'nin vefatının ardından ülke genelindeki mal varlığına el konulmuş, Ruznamçe ve Baş Muhasebe defterlerine geçirilmiştir.⁶⁴

⁶² Raşit Gündoğdu, “Uşşakîzâde İbrahim Hasib Efendi Gözüyle Edirne Vakası”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 181-185.), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 185.

⁶³ Gündoğdu, “Uşşakîzâde İbrahim Hasib Efendi Gözüyle Edirne Vakası”, 185.

⁶⁴ Tahir Sevinç, “Feyzullah Efendi ve Edirne Vakası”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 151-180), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 165.

1.2. ŞAHİİYETİ

Feyzullah Efendi, çocukluğundan itibaren tasavvufi bir eğitim almıştır. Halveti tarikatına mensup olan Feyzullah Efendi kaynaklarda; âlim, yazar, şeref sahibi, müfessir, latîfeci, erdemli, güler yüzlü, zeki, vakur ve yumuşak huylu olarak tanımlanmıştır.⁶⁵ Feyzullah Efendi'nin yaptığı hata sadece yakınlarına olan düşkünlüğü olarak belirtilmiştir.⁶⁶ Şeyhülislamlık döneminde ailesine iltimas gösterdiği ve devleti yönettiği için hırslı, kibirli, makam düşkünü ve şöhret peşinde olduğu iddia edilmiştir. Ancak bu değerlendirmelerde ileri gidilmiştir. Nitekim Balatlı Georg, Feyzullah Efendi'yi muzır ve büyücü; Enver Ziya Karal ise entrikacı ve ahlaksız olarak nitelendirmişlerdir.⁶⁷

Sultan II. Mustafa'nın yetkilerini Feyzullah Efendi'ye devretmesi, devleti etkin şekilde yönetmek için yakınlarını kilit pozisyonlara getirmesi ve vezirlerin yetkinliğini artırarak entrikaları önlemek amacıyla bir tedbir olarak değerlendirilebilir. Ancak tarihçilerin çoğunun belirttiği gibi, Feyzullah Efendi'nin, ümera ve ulemanın teamüllerini bozarak yakınlarını önemli görevlere getirmesi ve kademeleri hızla yükseltmesi, terfi bekleyenlerin haklarının ihlaline neden olmuştur. Bu durum, birçok diğer etkenle birlikte, Feyzullah Efendi'nin hazin sonuna neden olmuştur.⁶⁸

Feyzullah Efendi şeyhülislâmlıkla padişah hocalığını birleştirdiği için “câmiu'r-riyâseteyn” olarak isimlendirilmiştir.⁶⁹ Feyzullah Efendi kütüphane kayıtlarında “Seyyid Maktûl/Şehîd/Kebîr/Atîk Feyzullah Efendi” olarak yer almaktadır.⁷⁰

Feyzullah Efendi'nin derin bir ilmi birikime sahip olduğu ve bu birikimin sonucunda birçok eser kaleme aldığı bilinmektedir. Kaynaklar, onun saygın bir ilim adamı olduğunu, özellikle İslâm hukuku ve tefsir alanlarında uzmanlaştığını ve çeşitli alanlarda birçok eser yazdığını belirtmektedir. Bu durum, onun geniş bilgi ve

⁶⁵ Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533. Bk. Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 32; M. Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351.

⁶⁶ Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 31.

⁶⁷ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 48. Bk. Andreasyan, “Balatlı Georg'a Göre Edirne Vak'ası”, 63.

⁶⁸ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 48.

⁶⁹ Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394. Bk. Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 100; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîyye Teşkilatı*, 148.

⁷⁰ Pehlul Düzenli, “Feyzullah Efendi'nin Fetâvâ-yı Feyziyye'si ve Osmanlı Fetva Geleneğindeki Yeri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 362-394), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 362.

yetkinliğinin bir göstergesi olup, bilim dünyasında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Feyzullah Efendi'nin çalışmaları, hem kendi döneminde hem de sonraki nesiller için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.⁷¹

Feyzullah Efendi'ye dair pek çok şiir, kaside ve methiye yazılmıştır. Yazılan bu eserler sayesinde Feyzullah Efendi'nin şahsiyeti hakkında daha fazla bilgi edinilmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Mecmuatü Medâih-i Şeyhülislam Feyzullah Efendi* adıyla kayıtlı şiir mecmuasının “Türkçe Methiyeler” kısmı, Feyzullah Efendi ile ailesine dair farklı şairler tarafından yazılan methiye ve övgülerden oluşmaktadır. Mecmuada, Seyyid İbrahim (ö. 1197/1783) tarafından derlenen bu methiyelerin, zaman içinde kaybolmaması için toplandığı belirtilmiştir. Feyzullah Efendi ve bazı oğullarına dair Türkçe, Arapça ve Farsça övgü şiirleri, farklı nazım şekilleri ve tarzlarıyla bu derlemede yer almaktadır. Feyzullah Efendi'nin İslâm şeyhlerinin şeyhi, fazilet mührü/tamamlayıcısı, fazilet âleminin hüküm sahibi, zatı, kalbi ve cömertliği gibi hasletleri övgüye mazhar olmuştur.⁷²

Feyzullah Efendi'ye Köprülüzâde Abdullah Paşa (ö. 1148/1735) tarafından Arapça methiye kasidesi yazılmıştır. Feyzullah Efendi'nin güzel ahlaklı, hidayet önderi, gayretli, kararlı, cömert olmakla birlikte ilimde, yumuşak huylulukta ve takvada benzerinin olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Feyzullah Efendi, mutlu bir kalbi olan, gelenlerin sığınağı, cömertlik ve iyilik arayanların yuvası olarak tanımlanmıştır.⁷³

Mustafa Kesbî (ö. 1213/1798'den sonra), Feyzullah Efendi için övgü ifade eden Türkçe ve Farsça şiirler kaleme almıştır. Kesbî'nin Türkçe kasidesinde, Feyzullah Efendi, İslâm dininin şeyhi, ariflerin isteklerini yerine getiren, soyu yüce ve zatı ulu biri olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca, ahiretteki ümidinin Hz. Muhammed'in lütuflarına bağlı olduğu

⁷¹ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 49. Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, 101; M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599.

⁷² Metin Akkuş, “Feyzullah Efendi’ye Yazılan Türkçe Övgü Şiirleri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 253-272), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 253-257.

⁷³ Mohamad Al-Fajr ve Mustafa Kaya, “Feyzullah Efendi’ye Yazılan Bir Arapça Methiye Kasidesinin Şerhi ve Tahlili”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 289-295), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 293-294.

belirtilmiş ve Feyzullah Efendi'nin yardım etmesi için dua edilmiştir. Kesbî, Farsça kasidesinde Feyzullah Efendi'nin, dergâhını son derece ulu olarak nitelendirmiş ve faziletlerinden övgüyle bahsetmiştir. Feyzullah Efendi'nin fetvalarının felek tarafından bile geçersiz kılındığını söylemiştir. Bununla birlikte Kesbî, Feyzullah Efendi'den kendisine yardım etmesini istemiş, onu ve kendi şiirini överek sözlerini tamamlamıştır.⁷⁴

Sâhib (ö. 1162/1749) Feyzullah Efendi için Türkçe ve Farsça kasideler yazan isimlerden biridir. Sâhib'in kaleminde Feyzullah Efendi, yüksek ahlaki değerler, ilim ve cömertlik ile övülmüş, zamanının en faziletli ve bilge kişisi olarak tanımlanmıştır. Ona duyulan saygı ve bağlılık, akıl sahipleri tarafından kabul edilmiştir. Methiye boyunca Feyzullah Efendi'nin üstün meziyetleri ve erdemleri vurgulanarak, ona dua edilmiştir. Sâhib, Feyzullah Efendi'yi “şeref veren, fazilet ve ilimler denizinin incisi; araştırma ve beyan okyanusu, zamanın Keşşâf'ı, ezeli Tanrı'nın feyzi (Feyzullah), âlimlerin dayanağı, fetva makamının süsü, zamanında âlemin düzen bulduğu; ayna gibi olan kalp güzelliğine letafet meftun; konuşmaya başladığında dilinin tadına halavet hayran...” gibi ifadelerle övmüştür.⁷⁵

Seyyid Mehmed Sadreddin Efendi (ö. 1146/1733) Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Farsça methiye, gazel ve kaside yazmıştır. Bu methiyelerde, Feyzullah Efendi, nimet sahibi, ihsan edici, adaletli, şerefli, cömert ve bilge biri olarak tanıtılmıştır. Onun dergâhı, düşkün ve kimsesizlerin sığınağı olmuştur. Feyzullah Efendi, Hakk'ın feyzi ve Tanrı'nın kudretinin kemâlinin toplandığı kişi olarak nitelendirilmiş, kendisine yardım etmesi ve dua edilmesi istenmiştir. Onun zamanında adalet hâkimdir ve kimse incitilmemiştir. Feyzullah Efendi'nin eşiğinin toprağı bile güneşin yüz sürmek istediği bir yerdir ve o, zamanının bilge kişisi olarak övülmüştür. Seyyid, methiyelerini Feyzullah Efendi'nin mutlu ve bahtiyar olması, ömrünün uzun olması dileğiyle bitirmiştir.⁷⁶

Şehdî (ö. 1140/1727) ve Kâşif Efendi (ö. 1111/1699) de Feyzullah Efendi için methiye yazan şairlerdendir. Şehdî, görevden alınmasının ardından Feyzullah Efendi'nin nüfuzunu vurgulayan bir methiye kaleme almıştır. Şiirin sonunda, Feyzullah Efendi, çocukları ile hizmetçilerinin daima sağlıklı ve dileklerine kavuşmuş olarak yaşamaları

⁷⁴ Veyis Değirmençay, “Kesbî ve Sâhib'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiyeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 2015, 53-72.

⁷⁵ Değirmençay, “Kesbî ve Sâhib'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiyeleri”, 63-66.

⁷⁶ Veyis Değirmençay, “Seyyid Mehmed Sadreddin'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Farsça Methiyeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 2015, 58-60.

için dua etmiştir. Kâşif Efendi'nin Feyzullah Efendi'ye ithafen yazdığı iki kaside bulunur; her iki kasidede de onun ahlaki erdemleri, bilgeliği ve cömertliği övülmüştür. Kasidelerde, Feyzullah Efendi'nin dergâhının dünya üzerindeki herkes için bir sığınak olduğu belirtilmiş; adaletli, bilgili ve cömert karakteri vurgulanmıştır. Kâşif Efendi, ayrıca Feyzullah Efendi'nin himmet ve faziletinden faydalandığını belirterek, onun yüceliğini övmüştür. Hem Şehdî'nin hem de Kâşif Efendi'nin şiirleri, Feyzullah Efendi'nin padişah ve devlet üzerindeki etkisini göstermeleri bakımından önem arz etmiştir.⁷⁷

Feyzullah Efendi'ye yazılan methiye ve şiirler, ona verilen önemi ve dönemi itibariyle sahip olduğu konumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu eserler, Feyzullah Efendi'ye duyulan değer, saygı ve sevgiyi yansıtırken, onun şahsiyeti hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Methiye ve şiirlerden yola çıkarak, Feyzullah Efendi'nin ne denli saygın, bilgili ve cömert bir insan olduğunu, toplumda önemli bir yer edindiğini ve derin bir saygı gördüğü anlaşılmaktadır. Bu eserler, onun dönemi içindeki etkisini ve kendisine verilen değeri net bir şekilde göstermektedir.

1.3. ESERLERİ

Feyzullah Efendi'nin tefsir, hadis, fıkıh, kelam, ahlak, tasavvuf ve edebiyat alanında yazdığı birçok eserle birlikte mimari eserleri de bulunmaktadır.⁷⁸ Bunlar, Feyzullah Efendi'ye ait eserler, Feyzullah Efendi'ye atfedilen eserler ve Feyzullah Efendi'nin vakıf eserleri olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

1.3.1. Feyzullah Efendi'ye Ait Eserler

Feyzullah Efendi'ye ait on bir eser bulunmaktadır. Bu eserler; *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Hâşiye alâ Sureti 'l-Fatiha min Envâri 't-Tenzîl*, *Hâşiye alâ Cüzi 'n-Nebe li Isâmuddin el-*

⁷⁷ Veyis Değirmençay, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye Methiye Farsça Üç Şiir”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 273-287), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 274-276.

⁷⁸ Eserleri hakkında Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 594; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394. Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, “Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”, 280; <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feyzi-seyhulislam-feyzullah-efendi> (Erişim Tarihi: 18.11.2024).

İsferâînî, Mecmûa-i Hikâyât veya Letâifnâme, Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşîyyi ve'l-İbkâr, Kendi Kaleminden Arapça Terceme-i Hali/Otobiyografisi, Şeceresi veya Tasavvuf Silsilesi, Talikat alâ Hâşiyeti Halhâlî alâ Şerhi'l-Akâid li'd-Devvânî, Şerhu Kasideti İbn Sina, Şerhu Kasideti Hacı Bayram Veli dir.

1.3.1.1. *Fetâvâ-yı Feyziyye*

Feyzullah Efendi'nin 2845 fetva içeren, fıkıh alanında “Kitabü't-Tehare” ile başlayıp “Kitabü'l-Feraizle” sonlanan ve Osmanlı döneminin en muteber dört fetva kitabından biridir. Birçok yazma nüshası bulunan bu mecmua derlenerek İstanbul'da 1266/1850 tarihinde basılmıştır. Ayrıca Süleyman Kaya, 2010 senesinde İstanbul'da eseri yayınlamıştır.⁷⁹ *Fetâvâ-yı Feyziyye* yazıldığı zamanın dine bakış açısını ve toplumun yapısına ışık tutan önemli bir kaynağı teşkil etmektedir. Elli bir kitaptan oluşan eserin başındaki besmele ile ilgili yer alan soru ve cevap kısmında bismelenin bereketinden faydalanmak amaçlanmıştır. Ferâizle ilgili kitabın sonunda arazi hukukuna dair fetvaları içeren bir bölüme de yer verilmiştir.⁸⁰ Eser kadıların en çok başvurduğu fetva kitaplarından biri olmuştur.⁸¹

Eserin yazma nüshalarından birkaçı şunlardır: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Şeriyye, 116; 88 vr.; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Milli Yazma A 2435, 223 vr.; Ankara Adnan Ötügen İlhalk Kütüphanesi, 06 Hk 1913/3, 271-293 vr.; Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 2564; Antalya Tekelioğlu İlhalk Kütüphanesi, 07 Tekeli 372; 104 vr.; Manisa İlhalk Kütüphanesi, 45 Hk 4794, XII-177; Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu, 34 Ma 125, 105 vr.; Beyazıd Devlet Ktp, nr. 2688, 239 vr.; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kip, 3514; Ankara Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi, Nadir Eserler, 1048, 5370; Süleymaniye, Esad Efendi, 1074, 1112, 1124; Fatih, nr. 2397; Laleli, nr. 1267; Çorum Hasan Paşa İlhalk

⁷⁹ Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394. Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu *Osmanlı Şeyhülislamları*, 101; Rahime Altaş, *Şeyhülislam Seyyit Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fikhî Tahlili*, Araştırma Yayınları, Ankara 2018, 35-36; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 76; M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351.

⁸⁰ Mehmet Arkin, *Feyzullah Efendi'nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, 44.

⁸¹ Muhittin Eliaçık, “Osmanlıda Manzum Fetvâlar ve Edebi Değerleri”, *Turkish Studies*, 7 (1), 43.

Ktp, 19 Hk 1676; Manisa İlkhalk Kütüphanesi, 45 Hk 4794; Kastamonu İlkhalk Kütüphanesi, 37 Hk 1420/4; Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Mecami Türki Talat 21: Tarihi Turki Talat, 116; Fıkhi Turki Talat 4; 87; 113, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Türkçe Yazmaları, No: B.22; Konya Karatay Yusufaga Kütüphanesi, 42 Yu 5371.⁸²

Beyazıt Devlet Kütüphanesi Tekelioğlu bölümünde 372 numarayla kayıtlı olan nüsha, 1162/1749 yılında Türkçe olarak yazılmış, 104 varak ve 33 sütundan oluşmakta olup, boyutları 295x175; 225x85 mm'dir.⁸³

1.3.1.2. *Fetâvâ-yı Feyziyye Maa'n-Nukûl*

Eser sadece sorulardan ve bu sorulara verilen “evet” veya “hayır” şeklindeki kısa cevaplardan oluşmuştur. Fetvaların kısa cevaplarına, daha sonra muteber fıkıh kitaplarından orijinal Arapça ibareler eklenmiş ve kaynaklar belirtilmiştir. Bu düzenlemelerin Feyzullah Efendi'nin vefatından sonra yapıldığı bilinmekle birlikte kimin gerçekleştirdiği tespit edilememiştir. En eski yazma nüshanın 1124/1712 yılında istinsah edildiği bilinmekle birlikte, eserin ilk haliyle Feyzullah Efendi'nin yaşamı sırasında mı yoksa sonrasında mı kitap haline getirildiği kesin olarak belirlenememiştir.⁸⁴

Fetâvâ-yı Feyziyye Maan-Nukûl adlı eserin iki baskısı mevcuttur; biri müstakil olarak (İstanbul 1266), diğeri ise *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin yanında (nr. Mehmed Mehdi, I-II, İstanbul 1324-1325) yayımlanmıştır.⁸⁵

1.3.1.3. *Hâşiye alâ Sureti'l-Fatiha min Envâri't-Tenzîl*

Bu eser, Feyzullah Efendi'nin, *Envâru't-Tenzil*'in Fatiha Suresi tefsiri üzerine kaleme aldığı tefsir ilmiyle ilgili bir haşiyedir.⁸⁶ Eserin “İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Arapça Yazmalar, nr. 2120, 83 vr.; Çorum Hasan Paşa İlkhalk Kütüphanesi,

⁸² Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 76.

⁸³ Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 45.

⁸⁴ Salim Ögüt, “Fetâvâ-yı Feyziyye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 443.

⁸⁵ Ögüt, 45. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 45.

⁸⁶ M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351. Bk. Altaş, *Şeyhülislam Seyyit Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fıkhi Tahlili*, 30; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 32.

19 Hk 142” olmak üzere iki yazma nüshası bulunmaktadır. Her iki yazma da aynı biçimde başlayıp sona ermektedir. Emma badu kaydından sonra Feyzullah b. Muhammed kaydı mevcut olup, Çorum nüshasında “Hâşiyetü Tefsîri Fatiha-i Şerife ale’l-beydavi li Feyzullah Efendi” ifadesi, İstanbul Üniversitesi nüshasında ise “Hâşiyetü’t-Tefsir el-Beyzâvî min telifi Sultan Feyzullah Erzeni’r-Rum” ifadesi bulunmaktadır. Arapça yazılmış olan eser, 815 sayfalık tek bir ciltten oluşmaktadır.⁸⁷

Eser, Beyzavî tefsirinin başından Fatiha Suresi 6. ayetin tefsirine kadar yazılmış, ancak tamamlanamamıştır. Feyzullah Efendi’nin, Beyzavî tefsirinin tamamı üzerine bir haşiye yazmayı planladığı, ancak Fatiha suresi tefsirini bitiremeden eserinin yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Feyzullah Efendi, Kadı Beyzavi’nin *Envâru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil* adlı tefsirine pek çok âlimin haşiye yazdığını belirterek, aynı esere haşiye yazma arzusu duymuştur. Bu eserinde, müellif birçok dağınık bilgiyi toparlayıp kendi eklemelerini de yapmıştır. İkinci sayfada, bu şerhi telif etme nedenini açıklamış ve insanların bu tefsire büyük ilgi gösterdiğini belirtmiştir. Eserin özellikle giriş kısmında beliğ bir üslup kullanılmıştır. Eser, adet-i hasene üzere besmele, hamdele ve salvele ile başlamış, dua ile bitmiştir.⁸⁸

1.3.1.4. *Hâşiye alâ Cüz’i’n-Nebe li Isâmuddin el-İsferâînî*

Nebe suresinden Kur’an-ı Kerim’in sonuna kadar Isâm Hâşiyesi üzerine yazılmış bir çalışmadır.⁸⁹ Isâmuddin el-İsferâînî’nin (İbrahim b. Muhammed) (ö. 945/1538), Kâdî Beyzâvî’nin *Envârut-Tenzil*’inin Amme Cüzü üzerine yaptığı haşiyeye Feyzullah Efendi tarafından bir haşiye yazılmıştır. Feyzullah Efendi’nin bu çalışması, “Haşiye alâ Haşiyeti Isâm alâ Cüzî Amme Min Tefsiri’l-Beyzâvî” başlığı altında bilinmektedir. Beyzâvî Haşiyesi’nin başlangıcından itibaren, 345. varaktan sonra cüz-i amme haşiyesini içeren bir nüshası Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır

⁸⁷ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 76. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 43; Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; Tayşi, “Şeyhü’l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 32.

⁸⁸ Veysel Güllüce, “Envâru’t-Tenzil’in Fatiha Suresine Feyzullah Efendi’nin Yazdığı Haşiye”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 353-359), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 353-354.

⁸⁹ M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351.

(Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 331, vr. 345-375). Feyzullah Efendi, otobiyografisinde, Erzurum'a sürgün edildiği dönemde Isâm'ın Amme Cüzi haşiyesine talikat⁹⁰ yazdığını ve Isâm'ın Beyzâvî'ye yönelttiği eleştirileri yanıtladığını, ancak bu cevapları risalesine kaydetmediğini ifade etmektedir.⁹¹

1.3.1.5. *Mecmûa-i Hikâyât veya Letâifnâme*

İkinci bölümde eser inceleneceğinden burada sadece ismi verilmiştir.

1.3.1.6. *Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşîyyi ve'l-İbkâr*

Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşîyyi ve'l-İbkâr, akşam (aşîyy) ve sabah (ibkâr) zikirlerini içeren Arapça bir dua mecmuasıdır. Feyzullah Efendi, sahih hadis kaynaklarındaki sabah ve akşam zikirlerini derleyerek, doğru kaynaklar sunmayı amaçlamıştır. Uyumadan önce okunacak evrâd u ezkârı da ekleyerek, Müslümanları faydalandırmayı ve kötülüklerden korumayı hedeflemiştir. Eser, besmele, hamdele, salve ile başlayan mukaddime dışında üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde sabah duaları, ikinci bölümde akşam duaları, üçüncü bölümde ise uyumadan önce okunacak dualar yer almaktadır.⁹²

Feyzullah Efendi'nin, sahih sünnetten derlediği ezkâr ve evradı içeren, kendine özgü bir sistematiğe yazdığı zikir kitabıdır. Feyzullah Efendi, eserin giriş kısmında, bazı kişilerin zikirleri mutasavvıfların uydurması olarak görüp uzaklaşması ve bazılarının ise sahih olmayan rivayetlerden gelen evrada yönelmesi hasebiyle, sahih hadislerden

⁹⁰ Talikat: Bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünceler, notlar. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (18. bs.), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, 1029.

⁹¹ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 77. Bk. Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, “Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”, 280; Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 594; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528.

⁹² Muammer Cengiz, “Feyzullah Efendi'nin Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşîyyi ve'l-İbkâr'ı”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 299-307), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 303-305.

topladığı bir dua/zikir tedvin etmiştir. Eserde dikkat çeken bir diğer husus ise hamişte duaların kaynağı olarak alınan rivayetlerin veriliyor olmasıdır.⁹³

Eserin kayıtlarda geçen adları ile birlikte yazma nüshalardan birkaçı şöyledir; *Ezkârü'l-İbkâr*, Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet haziresi Kitaplığı, no. 981, 36 vr; *Hülasatü't-De'avat*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin Yazmaları, nr. 1285/2, vr. 104; *Risale-i Ed'ie*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt, nr. 1352, 24 vr; *Kitabü'l-Ezkâr*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu, Arapça Yazmalar, nr. 5744, 37 vr; *Risale fi ma yukrau fi's-Sabah ve'l-Mesa*, Nuriosmaniye Kütüphanesi, 2847/1, 18 vr.⁹⁴

1.3.1.7. Kendi Kaleminden Arapça Terceme-i Hali/Otobiyografisi

Feyzullah Efendi'nin doğumundan (1048/1639) başlayarak, 1111/1699 senesine kadar hayatını kronolojik olarak ele aldığı bir risaledir. 1111/1699 yılında Arapça kaleme alınan bu esere herhangi bir isim verilmemiştir. Eserin üç yazma nüshası bulunmaktadır: a) Harvard College Library, MS Arab 113, The Houghton Library 96 M-55 (36) 37 vr.; b) Rağıp Paşa Kütüphanesi, Yahyâ Tevfik, nr.1587, 34 vr.; c) Beyazıt Kütüphanesi, nr. 5050, 31 vr. Ahmed Türek ve Fahri Çetin Derin, eserin tercümesini “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi” başlığıyla iki makalede yayınlamışlardır.⁹⁵

“Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi” başlığıyla yayınlanan makale Râgıp Paşa Kütüphanesi'nde bulunan nüshaya dayanmaktadır. Eser, 22x14 cm boyutlarında, vişneçürüğü renginde, zincirekli meşin ciltli, 13 satır ve 34 yapraklı olup, talik benzeri yazıyla, saykalı ve sarımtırak kâğıda yazılmıştır. İstinsah kaydı bulunmayan

⁹³ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 77-78. Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 352; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394; Alâettin, “Feyzullah Efendi”, 507; Gövsa, “Feyzullah Efendi”, 140.

⁹⁴ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 78. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 46.

⁹⁵ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 78. Eser için Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 33; Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 49; Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 205-218; Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 69-92.

bu nüsha, Feyzullah Efendi'nin torunlarından Seyyid Ahmed Emin tarafından 1178 senesi Ramazan ayında düzenlenmiştir.⁹⁶

1.3.1.8. *Şeceresi veya Tasavvuf Silsilesi*

Feyzullah Efendi'nin atalarının tasavvufi silsilesini ve geriye dönük soyağacını tanıtan bir risaledir. Eserin bir yazma nüshası bulunmaktadır: Harvard College Library, MS Arab 113, The Houghton Library 96 M-55 (36) 21 vr.

84 varaktan oluşan bu eseri Erzurum Valisi Abdurrahman Paşa tercüme etmiştir. Bu tercümenin içeriği, Fahri Çetin Derin tarafından “Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin Nesebi Hakkında Bir Risâle” başlığıyla yayınlanmıştır. Eserin bir yazma nüshasına ulaşılmıştır: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal Bölümü, nr. 3718.⁹⁷

1.3.1.9. *Talikat alâ Hâşiyeti Halhâlî alâ Şerhi'l-Akâid li'd-Devvânî*

Feyzullah Efendi Erzurum'a sürgün edildiğinde, Celâleddin ed-Devvânî'nin akâid şerhine Halhâlî'nin yazdığı haşiyeye talikat yazmış ve Karabâğî'nin haşiyesine yönelik Halhâlî'nin eleştirilerini cevaplandırmıştır. Eserin yazma nüshası bulunmamaktadır.⁹⁸

1.3.1.10. *Şerhu Kasideti İbn Sina*

İbn Sina'nın kaleme aldığı *el-Kasidetü'r-Ruhiyye*, *el-Kasidetü'n-Nefsiyye* veya *el-Kasidetü'r-Rûhâniyye* isimli kasidesine yazılmış bir şerhtir. İbn Sina'nın yazdığı kasîde Ebû Ubeyd el-Cüzcânî (ö. ?), Süyûtî (ö. 911/1505), Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö.

⁹⁶ Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (23), 205.

⁹⁷ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 78. Bk. Derin, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin Nesebi Hakkında Bir Risâle”, 97-103.

⁹⁸ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 79. Bk. Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394. Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâiyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, “Devhatü'l-Meşâiyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”, 280; M. Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 353; Türek ve Derin, “Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, (24), 80; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 32.

638/1240) ve birçok müellif tarafından şerh edilmiştir. Feyzullah Efendi'nin yazdığı eserin yalnızca bir yazma nüshası bulunmaktadır: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 389, 3 vr.⁹⁹ Arapça yazılmış olan eser 60-62 sayfadan oluşmakta ve 21 sütun içermektedir. Kitap 230*131; 142*56 mm ebadındadır.¹⁰⁰

1.3.1.11. *Şerhu Kasideti Hacı Bayram Velî*

Hacı Bayram Velî (ö. 833/1430), şiir yazmayı evliyanın kerameti olarak görmüş ve Yunus Emre'nin etkisinde kalmıştır. Hacı Bayram Velî şiirlerini hece ve aruz vezinleriyle kaleme almıştır, günümüze ulaşan dört şiiri vardır ve şiirlerini kendisi adlandırmıştır. Bunlar, “Çalabım bir şâr yaratmış” mısrasıyla başlayan İlâhî Taksim; “Noldu bu gönlüm” mısrasıyla başlayan İlâhî Zikir; muammâ türünde yazdığı “Hiç kimse çekebilmez / Güçtür feleğin yayı” dizeleriyle başlayan İlâhî Savt ve “Bilmek istersen seni / Cân içre ara cânı” dizeleriyle başlayan ve İlâhî diye isimlendirilen şiirlerdir. İyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen, bu şiirleri Türkçe yazmıştır.¹⁰¹

İlahi Taksim, Hacı Bayram Velî'nin kalbin arınmasını ve gönül şehrinin yeniden inşasını sembolik olarak ele aldığı ve en çok yorumlanan eseridir. Bu eseri yorumlayanlar arasında Akşemseddin (ö. 836/1459), Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1114/1703), Abdülhay Üsküdari (ö. 1117/1705), İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1063/1652), Bursalı Mehmet Sahafî (ö. ?) ve Seyyid Muhammed Nûr (1300/1883) bulunmaktadır.¹⁰²

Hacı Bayram-ı Velî'nin “Çalabım Bir Şey Yaratmış” isimli kasidesinin şerhidir. Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümünde 2725-002 numarayla kayıtlı nüsha, 1153/1740 senesinde 11-12 yaprak ve 15 sütunluk hacimde yazılmış olup, nesih hatla Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eserin boyutları 213x146; 145x83

⁹⁹ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 79. Bk. M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 353.

¹⁰⁰ Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 47. Bk. Nurettin Ceviz, “İbni Sînâ'nın el-Kasîdetu'r-Rûhâniyye Kasidesine Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Yaptığı Şerh”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 309-317), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 309-310.

¹⁰¹ Nurettin Ceviz, “Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretlerinin “Çalabım Bir Şâr Yaratmış” Adlı İlâhî Taksîmi'ne Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Yaptığı Şerh”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 319-324), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 319.

¹⁰² Rifat Okudan, “Hacı Bayram Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 2012, 268.

milimetredir. Eserde, belirtilen şiirin beyitleri önce sunulmuş ardından sırayla açıklanmıştır.¹⁰³

Eserin birkaç el yazması nüshası bulunmaktadır: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 363/2, 11-14 vr.; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 464, 44-45 vr.; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 145/2, 2 vr.;¹⁰⁴ Osman Erkin, nr. 2/145, 11-12 vr; Muallim Cevdet nr. 2/446, 44 vr; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv nr: T811 FEY (3 adet); Şerh-i Kasîde-i Hâcî Bayram Velî, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Talat 288.¹⁰⁵

1.3.1.12. *Nesâyihu'l-Mülûk (ya da Şerhu Hadis-i Tecdîd)*

Feyzullah Efendi'nin kaleme aldığı bu eser, hükümdarlara yönelik tavsiyeler içeren siyasî bir risale niteliğindedir.¹⁰⁶ Eser, İslâm siyaset geleneğinde yer alan “Siyasetname” ve “Ahkamu's-Sultaniyye” türü özelliklerine sahiptir. Feyzullah Efendi, siyaset ile dinin iç içe olması gerektiğini savunarak, yöneticilerin Kur'an ve Sünneti temel alması gerektiğini belirtmiştir. Sıklıkla Sad Suresi 26. ayet ve Nisa Suresi 58. ayetlerine atıfta bulunarak otoritenin dini kaynaklı olduğunu vurgulamıştır. Adalet; işleyen bir sistemin en önemli unsuru olarak görülmüş, sultanın zulmü ortadan kaldırması gerektiği savunulmuştur. Feyzullah Efendi, II. Mustafa'yı müceddid olarak görerek diğer müceddid adaylarını reddetmiştir. Ona göre, II. Mustafa'nın müceddidliği matematiğe dayanmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'in vefatından II. Mustafa'nın saltanatına kadar on asır geçmiştir. Risale, II. Mustafa'nın başarılarına değinirken, Osmanlı toplumundaki kargaşaya da dikkat çekerek birlik ve beraberliğe çağırmıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 47.

¹⁰⁴ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 79. Bk. M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 352.

¹⁰⁵ Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 48.

¹⁰⁶ M. Okumuş, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 352. Bk. Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 79; Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 46; Altaş, *Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fıkhi Tahlili*, 29; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 32; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülsımları*, 101; Süreyya, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, II/533; Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394; Alâettin, “Feyzullah Efendi”, 507; Govsa, “Feyzullah Efendi”, 140.

¹⁰⁷ Hanifi Şahin, “Feyzullah Efendi'nin Nesaihu'l-Müluk'u ve İslam Siyaset Geleneği Bağlamında Değerlendirilmesi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 339-349), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 346-348.

1.3.2. Feyzullah Efendi'ye Atfedilen Eserler

Feyzullah Efendi'ye atfedilen eserler *Riyâzü'r-Rahme* ve *İbn Hatib el-Amâsî'nin Ravzu'l-Ahyâr*'ının Tercümesi'dir.

1.3.2.1. *Riyâzü'r-Rahme*

Bu risale, Osmanlıca olarak ahlak ve öğütler üzerine yazılmıştır. Feyzullah Efendi'ye atfedilen eserin üç ayrı yazma nüshası bulunmaktadır. Bayezid Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi koleksiyonunda nr. 3224'de kayıtlı, müellifi belirtilmemiş ve 1127/1715 yılında yazıldığı bilgisi olan “Riyâzü'r-Rahme” adlı yazma eser mevcuttur. Nesih hatla Türkçe yazılmış olan eser 37 yapraktan oluşmaktadır.¹⁰⁸

Milli Kütüphane'de nr. 3554/19 kayıtlı mecmuanın 19. risalesi olan “Riyâzü'r-Rahme,” 159-184 varakları arasında yer almakta olup, müellifi Hüseyin Al-i Adanavî olarak kaydedilmiştir. Afyon Gedik Ali Paşa Kütüphanesi'nde, nr. 17751/1 numarada kayıtlı mecmuada yer alan “Riyâzü'r-Rahme” risalesinin 11. varağında müellifin ismi Hüseyin Ali olarak bir beyitte kaydedilmiş ve yanına çıkıntı yapılarak müellif kaydı eklenmiştir. Beyit içinde geçen “Feyz” kelimesinden hareketle, muhtemelen bazıları bu eseri Feyzullah Efendi'ye atfetmiş olabilir. Ancak bu eserin Feyzullah Efendi'ye ait olduğunu doğrulayacak yeterli kanıt bulunmamaktadır.¹⁰⁹

1.3.2.2. *İbn Hatib el-Amâsî'nin Ravzu'l-Ahyâr*'ının Tercümesi

Ravzu'l-Ahyâr Zemahşeri'nin *Rebiü'l-Ebrâr* isimli eserinin bir özeti ve İbn Hatib el-A'mâsî'ye aittir. Eser Arapça yazılmıştır. Feyzullah Efendi'nin bu eseri tercüme ettiği belirtilmekte olup, Çorum Zeytinoğlu İlhalk Kütüphanesi'nde (nr. 487, 144vr.) bir nüshası bulunmuştur. Yazmanın başında ve sonunda müellif ismi geçmemekle birlikte,

¹⁰⁸ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 80. Eser için Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 47; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 101; Bursalı Mehmed Tahir, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, 394; Altaş, *Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fıkhî Tahlili*, 29; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Tayşi, “Şeyhül-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, 33; M. Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 351.

¹⁰⁹ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 80. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 47.

ilk sayfasında Sultan Abdülmecid'in kaydı vardır. Başka destekleyici bir nüsha olmadığı için, risaleyi kesin olarak Feyzullah Efendi'ye atfetmek zordur.¹¹⁰

1.3.3. Feyzullah Efendi'nin Vakıf Eserleri

Feyzullah Efendi, Sultan II. Mustafa'nın şehzadelik döneminde hocası olarak büyük bir saygı ve itibar kazanmıştır. Sultan II. Mustafa tahta çıktıktan sonra, Feyzullah Efendi'yi Şeyhülislamlık makamına getirmiş ve ona birtakım yerlerin mülkiyetini vermiştir. Bu yerler vakıf yapılmak üzere verilmiş olup, Feyzullah Efendi bu yerlerin mülkiyetini ve tasarruf hakkını kullanarak, Mekke, Medine, Kudüs, Şam, İstanbul ve Erzurum'da ilmi faaliyetler için vakfetmiştir.¹¹¹

Feyzullah Efendi, Mekke, Medine, Kudüs ve Şam gibi önemli İslam merkezlerinde ilim merkezleri kurarak, akli ve nakli ilimlerde uzman müderrislerin ders vermesini sağlamıştır. Feyzullah Efendi, Şam'da bir Dâru'l-Hadis yaptırmış, Mekke-i Mükerrreme'de Mescid-i Cin'i tamir ettirmiş ve Medine-i Münevvere'de bir medrese inşa ettirmiştir. Üç aylar ve diğer özel günlerde Hadis dersleri verilmiş, yılın geri kalanında farklı ilim dallarında eğitim yapılmıştır. Bu faaliyetlerin masrafları ise kurulan vakıflar tarafından karşılanmıştır.¹¹²

Feyzullah Efendi, İstanbul ve Erzurum'da da vakıf faaliyetleri yürütmüş, bu şehirlerde eğitim ve ilim merkezleri kurmuştur. Feyzullah Efendi'nin Erzurum'da cami, medrese, dârülkurrâ, mektep ve hamam; Edirne'de çeşme ve sebil; İstanbul Fatih'te ise medrese, kütüphane, mescit, mektep, muallimhâne, çeşme ve müştemilatları bulunmaktadır. Fatih'teki külliye, Feyziye Dâru'l-hadisi olarak bilinmekte olup, günümüzde Millet Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Bu merkezlerde ilim

¹¹⁰ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 80. Eser için Bk. Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 48; Altaş, *Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fıkhî Tahlili*, 30; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziye Medresesi”, 33; M. Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 352.

¹¹¹ Selami Bakırcı ve Ümit Kılıç, “Feyzullah Efendi'nin Vakıfları”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 339-349), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 433.

¹¹² M. Okumuş, “Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, 353. Bk. Bakırcı ve Kılıç, “Feyzullah Efendi'nin Vakıfları”, 434; Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, 528; Tayşi, “Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziye Medresesi”, 61-62; Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 50.

adamları, hafızlar ve öğrencilere eğitim verilmiş; masrafları ise vakıflar tarafından karşılanmıştır.¹¹³

1112/1701 yılında Feyzullah Efendi tarafından yaptırılan Feyzullah Efendi Medresesi, İstanbul Fatih'te Macar Caddesi ile Feyzullah Efendi Sokağı'nın kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu yapı, XX. yüzyıl başlarında harap duruma düşmüşken 1916'da tamir edilerek Fâtih Millet Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapı, kare planlı bir avlu etrafında mescit-dershane, kütüphane ve medrese hücrelerinden oluşmaktadır. Kapı kemeri üzerinde Arapça tarih kitabesi, yanlarında mermer çeşmeler ve kitabeler bulunmaktadır. Pandantif geçişli kubbelerle örtülü mescit-dershane ve simetrik kütüphane avlunun kuzeyinde yer almaktadır. Medrese hücreleri "L" şeklinde avluyu sararken, ortada şadırvan ve kuyu bulunmaktadır. Osmanlı mimarisinin zarif ve ferah örneklerinden birini teşkil etmektedir. Ancak iç süslemelerde Batılılaşma etkileri görülmektedir.¹¹⁴

Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından 1112/1701 yılında yaptırılan Kurşunlu Camii, iç kalenin kuzeybatı eteklerine kurulmuştur. Bu Osmanlı eseri, cami, medrese ve avlunun batısında tuvalet-abdestliklerden oluşan bir külliye olarak inşa edilmiştir. Vakfiyesinde, günümüze ulaşmamış olan dârü'l-kurrâdan bahsedilmiş ve medresenin bir hücrelerinde dârü'l-kurra eğitimi ile ilgili şartlar belirtilmiştir. Tek kitabesi, cami giriş kapısı üzerinde bulunan, ahşap kapının kilit demirine yerleştirilmiş dört satırlık metal levhadır. Külliye, kuzey-güney doğrultusunda eğimli bir arazi üzerine kuruludur. Kuzeydeki avludan girildiğinde batıda abdest alma yerleri ve tuvaletler yer almaktadır.

¹¹³ M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 353. Bk. Bakırcı ve Kılıç, "Feyzullah Efendi'nin Vakıfları", 434; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 528; Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 61-62; Arkın, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 50; Yıldırım, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi*, 53; Yıldırım, "Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)", 280; Alâettin, "Feyzullah Efendi", 507; Govsa, "Feyzullah Efendi", 140; Köprülü, "Feyzullah Efendi", 599; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, 100; Süreyya, "Feyzullah Efendi (Seyyid)", II/533.

¹¹⁴ Abdüsselam Uluçam, "Feyzullah Efendi Medresesi", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 528-529. Bk. Zerrin Köşklü, "İstanbul Feyzullah Efendi Medresesi ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisindeki Yeri ve Önemi", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 221-228), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 221-222; Mübahat Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (7-8), 1977, 322; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 528; Tayşi, "Şeyhü'l-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 64; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 353.

Birkaç basamakla çıkılan ikinci kademede cami ve caminin doğusunda medrese odaları bulunmaktadır. Bu yapı, Erzurum'da orijinal hali ile günümüze ulaşan az sayıdaki örnekten birini teşkil etmektedir.¹¹⁵

Kurşunlu (Feyziye) Camii'nin avlusunda yer alan medrese, Erzurum Kalesi'nin kuzey eteğinde, Feyzullah Efendi Mahallesi (Mirza Mehmet Mah.) bulunmaktadır. 1112/1701 yılında Şeyhülislâm Feyzullah Efendi tarafından Kurşunlu Camii ile birlikte inşa edilmiştir. Medrese, camiyi doğu yönden U şeklinde saran on üç odadan oluşmaktadır. Odaların pencereleri avluya açılmakta, dış cepheye penceresi bulunmamaktadır. Dikdörtgen planlı odalar, beşik tonozlarla örtülmüş ve sonradan eğimli bir çatıyla kaplanmıştır. Medresenin dış cephesinde moloz taş, avlu cephesinde ise kesme taş kullanılmıştır. Kuzeydeki avlu kapısından girildiğinde, sağda iki kemerli abdesthaneler, birkaç basamakla çıkılan ikinci kademede ise cami ve medrese odaları yer almaktadır.¹¹⁶

Ayrıca 17 Nisan 1916'dan itibaren Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nde, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin vakfettiği pek çok kitap bulunmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁵ Haldun Özkan, "Erzurum Kurşunlu (Feyziye) Camii ve Tek Kubbeli Camiler Arasındaki Yeri", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 239-250), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 239-240. Bk. Tayşi, "Şeyhül-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 62-64; Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 50.

¹¹⁶ Gül Karpuz ve Zerrin Köşklü, "Erzurum Kurşunlu (Feyzullah Efendi) Medresesi", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 229-238), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 229-230. Bk. <http://erzurumansiklopedi.com/kursunlu-medresesi-feyziye-medresesi/> (Erişim Tarihi 15.11.2024); Tayşi, "Şeyhül-İslâm Seyyid Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi", 64; M. Okumuş, "Erzurum'lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri", 353; Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letaifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 50.

¹¹⁷ Melek Gençboyacı, "Feyzullah Efendi'nin Kütüphanesine Vakfettiği Kitaplar", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 449-492), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 449.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA LETÂİFNÂME TÜRÜ VE *MECMÛA-İ HİKÂYÂT*'İN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. TÜRK EDEBİYATINDA MUHÂDARÂT TÜRÜ

Muhâdarât kelimesi, Arapça “حضور” kökünün mufâale babından türemiş olan “محاضر” mastarının çoğuludur. “حضور” “(bir yere) gelmiş, hazır olmak” anlamına gelmektedir.¹¹⁸ Muhâdara, “bir topluluğun huzurunda bilgi ve birikimlerini aktarmak, onlarla ilmî tartışmada bulunmak”¹¹⁹ manasındadır. Ayrıca kelime muhâzara olarak da Türkçe sözlüklerde yer almaktadır. Buna göre muhâzara “tarihe ve edebiyata dair karşılıklı hikâye anlatma,¹²⁰ hatırdaki tutulan şeyler, edebî, târihî fıkralar, hikâyeler anlatma, bu mevzu üzerine konuşma”¹²¹ olarak ifade edilirken, kelimenin çoğulu olan muhâzarât “edebî konuşmalar, hatırdaki tutulan yararlı bilgiler”¹²² şeklinde tanımlanır.

İlhan Ayverdi muhâdarâtı *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te “unutulmayan, yeri ve zamanı geldikçe tekrarlanan edebî, târihî fıkralar, hikâyeler lâtifeler veya ilimle, fenle ilgili bilgiler” olarak tanımlayıp “Ecânibe isnaden yazılan fıkralardan hemen hemen onda sekizinin eski muhâzarât kitaplarından alındığı, yani bunlar aslen şarkın mahsul-i irfan ve zekâsı iken garba mâledilmiş olduğu tezâhür etti (Faik Reşat). Bu eser, alfabe sırasına göre tertiplenmiş bir muhâzarât kitabıdır (Orhan Ş. Gökyay).” şeklinde örneklendirmiştir.¹²³

Muhâdarât, Arap edebiyatında hoş ve öğretici içeriklere sahip eserler olarak bilinmektedir. Bu eserlerde; haberler, düşünceler, anılar, seçkin şiirler, hutbeler ve ahlaki

¹¹⁸ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, 175.

¹¹⁹ Hüseyin Yazıcı, “Muhâdarât”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 390.

¹²⁰ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara 1981, 710.

¹²¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (18. bs.), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, 672. Ayrıca Bk. Mustafa Nihat Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul t.y. 490; Mehmed Salahî, *Kâmûs-i Osmânî*, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul Hicrî 1313, 452; Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı, Hekimoğlu İsmail ve İlham Çalım, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Türdav, İstanbul, 2000, 660; D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1994, 564.

¹²² Mehmet Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008, 1256. Ayrıca Bk. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 672.

¹²³ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (2. Cilt), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005, 2124.

yazılar, etkileyici ve edebî bir dille sunulmuştur. “Nevâdir-i garîbe ve ma’ânî-i nadire (Nadir düşünceler ve Ender manalar)” başlığı altında toplanan konular, genellikle usta yazarların özenle kaleme aldığı metinlerden oluşmaktadır. Muhâzarât kitapları, içerik olarak öğüt veren ve güzel yazı örneklerine; şekil ve üslup olarak da belagat kitaplarına benzemektedir. Muhâzara kitapları ilk olarak IX. yüzyılda ortaya çıkmış ve XIII. yüzyıla kadar önemli bir gelişme göstermiştir.¹²⁴

Muhâdarât türünün ilk ve mühim örneklerinden biri Câhız’ın (ö. 255/869) *el-Beyân ve’t-Tebyîn* eseridir.¹²⁵ Bu eser, aydın kesime ve özellikle Arap olmayan milliyetçi unsurlara, Arap hitabet, nesir, şiir sanatlarını tanıtmak ve değerlendirmek için yazılmıştır. Abbâsîler dönemini yansıtan eser, Arap edebiyatında edeb (muhâdarât) türünde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Müellif, eserde düzenli bir plana uymadan Arap belâgat ve fonetik ilimlerinin esaslarını vermektedir. Ayrıca, tarihsel açıdan önemli birçok belge ve kaydı içermesi esere ayrı bir değer katmaktadır.

Câhız, eserlerinde çeşitli etnik grupların özellikleriyle Arapların hitabet ve belâgat sanatlarındaki üstünlüklerini göstermiştir. *el-Beyân ve’t-Tebyîn* adlı eserinde, Arapların bu konulardaki üstünlüğünü vurgulamıştır.¹²⁶ Eser, edebiyat, hitabet, belagat ve şiir konularında geniş bir yelpaze sunmaktadır. Dil ve üslup bakımından mükemmel bir örnek teşkil ederken, içeriği itibarıyla Arap edebiyatının zengin bir antolojisini oluşturur. Câhız, kötülüklerden korunmak amacıyla Allah’a sığınarak kitabına başlamaktadır. *el-Beyân ve’t-Tebyîn* detaylı bir şekilde incelendiğinde hem Arapların hem de Arap olmayan milletlerin belâgatla ilgili görüş ve düşünceleri görülmüş ve bu bakış açılarının yorumlandığı fark edilmiştir.¹²⁷ Eserin birçok farklı baskısı ve redaksiyonu yapılmış, çeşitli dillere çevrilmiştir.¹²⁸

Câhız’ın öğrencilerinden olan İbn Kuteybe (ö. 276/889) muhâdarât türünde *Uyûnü’l-ahbâr* eserini kaleme almıştır. Eser bir mukaddime ve on bölümden meydana gelmektedir. Yazar, eserinde devlet adamlarının vasıflarıyla birlikte savaş, seyyidlik,

¹²⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (13. bs.), Kapı Yayınları, İstanbul 2004, 332.

¹²⁵ Ramazan Şeşen, “Câhız”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 21.

¹²⁶ Ramazan Şeşen, “el-Beyân ve’t-Tebyîn”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 31.

¹²⁷ Semira Karuko, “Bir Belâgat Şaheseri Olarak Câhız’ın El-Beyan Ve’t-Tebyin Adlı Eseri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 2 (1), 2016, 181.

¹²⁸ Karuko, “Bir Belâgat Şaheseri Olarak Câhız’ın El-Beyan Ve’t-Tebyin Adlı Eseri”, 180. Bk. Şeşen, “el-Beyân ve’t-Tebyîn”, 31.

ilim, zühd, dostluk ve kadın gibi konuları inceleyerek eski Arap kültürünü yazıya aktarmıştır.¹²⁹

İbn Kuteybe, ilmî ve idarî hayatında biriktirdiği dil, edebiyat, tarih ve kültür notlarını inceleyip bazılarını müstakil kitaplar olarak ayırmış ve geri kalanlarını bir araya getirerek bu kapsamlı eseri oluşturmuştur. Bu durumu, eserin mukaddimesinde açıklamıştır. “Bu hikâyeleri ve şiirleri taksim ettiğimde ve düzenlediğimde, dallarının farklı olmasına ve bölüm sayılarının çokluğuna rağmen yine de on kitapta toplanılabileceğini gördüm. Daha sonra içlerinden dört kitabı ayırmanın gerekli olduğunun farkına vardım, her biri ayrı bir kitap olmalıydı: Kitâbü’l-Eşribe, Kitâbü’l-Ma’ârif, Kitâbü’ş-Şi’r, Kitâbü Te’vîlü Rüya.”¹³⁰ Mukaddimede, eserin amacı, yazılış nedenleri, sınıflandırılması ve içeriği detaylandırıldıktan sonra fihrist eklenmiştir.

İbn Kuteybe, eseri bablara ayırarak aranan konunun kolayca bulunabilmesi için her babda ilgili konuyu özetlemiştir. Her bölümde ilgili haberler, hikmetli sözler, fıkra ve şiirler sıralı olarak verilmiş, bazı haberler muttasıl senetle kaydedilmiştir. Eserini herkesin damak zevkine hitap eden bir ziyafete benzeten İbn Kuteybe, dünya ve ahiret hayatı, günlük yaşamın farklı yönleri hakkında bilgiler, ciddi, mizahi, dini ve hatta cinsel hayatla ilgili fıkralar gibi çeşitli konulara yer vermiştir.¹³¹

İbn Abdürabbih’in (ö. 328/940) en meşhur eseri olan *el-İkdü’l-ferîd* muhâdarât türünün örneklerindendir. Eser siyaset, edebiyat, tarih, mizah ve müzik gibi konular hakkında bilgi veren bir antoloji ve genel kültür ansiklopedisi olarak ele alınmaktadır. Eser, yirmi beş bölüme ayrılmış olup, her bölüm değerli bir mücevher ismiyle anılmıştır. Eserin amacı, Arap edebiyatının zenginliğini ve belâgatını göstermektir. İçerdiği hikmetli sözler, şiirler, fıkralar ve ahlâkî öğretilerle dikkat çeker. İbn Abdürabbih, kitabında ayrıca Arap ve Endülüs tarihi ile sosyal yaşamını da ele almıştır. Eser, çok sayıda şair ve kaynağın bilgilerini barındırır ve İslâm tarihinin önemli kültürel ve edebi kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir.¹³²

¹²⁹ Hüseyin Yazıcı, “İbn Kuteybe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XX, 147.

¹³⁰ Ferda Yıldırım, “İbn Kuteybe’nin *Uyûnü’l-Ahbâr*’ında Yabancı Kültürlere Ait Kaynaklar”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 2021, 205.

¹³¹ İsmail Durmuş, “Uyûnü’l-Ahbâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 247.

¹³² Mustafa Muhammed eş-Şek’a, “İbn Abdürabbih”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 281-283.

Zemahşerî (ö. 538/1144) *Rebî'ü'l-ebrâr ve nusûsü'l-ahbâr* eserini muhâdarât türünde yazmıştır. Muhâdarât alanındaki en kıymetli eserlerden biri sayılan bu kitap; halifeler, büyük sahâbîler ve fakihlerin hikmetli sözlerini, ders verici hikâyeleri ve ünlü şairlerden alıntıları içermektedir. Eser üzerinde birçok şerh ve muhtasar çalışması yapılmıştır.¹³³

Ayrıca Ebü'l-Ma'âlî Abdülaziz'in (ö. 493-494/1100) *Mesâriü'l-Uşşâk fî Şarîi'l-Evşak*'ı, Asmaî'nin (ö. 831/1427-1428) *Kitâbü'l-Emsâl ve'n-Nevâdir*'i, Ebu'l-Hasan Ali b. Musa'l-İmâdî'nin (ö. 672-673/1274) *Reyhânetü'l-Edeb fî'l-Muhazarat*'ı ve Muhiddin Arabî'nin (ö. 638/1240) *Muhazaratü'l-Ebrâr ve Müsameretü'l-Ahyâr*'ı bu türde kaleme alınmış eserlerdir. XIV. yüzyıldan itibaren muhâdarât türüne verilen değer azalmış ve farklı eserler içinde küçük kısımlar olarak bulunmaya başlamıştır.¹³⁴

Süyûtî'nin (ö. 911/1505) yazdığı *Hüsnü'l-muhâdara* eseri bir muhâdarât türüdür. Eserde, Mısır'ın firavunlar dönemi, Müslümanların Mısır'ı alması ve İslâm dinini yayması, Mısır'da kurulan devletlerden bahsetmekle birlikte sultanlar, devlet adamları, tanınmış âlimler, şairler, hekimler ve Mısırlıların gelenekleri ele alınmaktadır.¹³⁵

2.2. TÜRK EDEBİYATINDA LETÂİFNÂME TÜRÜ

Letâif kelimesi, Arapça “لطيفة” kelimesinin çoğuludur.¹³⁶ “لطيفة”, “hoş manalı söz, latîfe, şaka” anlamına gelmektedir.¹³⁷ Letâif, “latîfeler, şakalar”¹³⁸; “güldürecek güzel sözler ve hikâyeler”¹³⁹; “nükteli söz, espri, kurnazlık”¹⁴⁰; “nükte, mizah”¹⁴¹ manasındadır. Hezl, hiciv, mizah, mutâyebe, mülâtafa, tâ'rîz ve tehzîl gibi terimler, anlam yakınlıkları

¹³³ Mustafa Öztürk ve M. Suat Mertoğlu, “Zemahşerî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 238.

¹³⁴ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 332.

¹³⁵ Halit Özkan, “Süyûtî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 196.

¹³⁶ Ahmet Mermer, Lütfi Alıcı, Muvaffak Eflatun, Yavuz Bayram ve Neslihan Koç Keskin, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş* (6. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara 2010, 404.

¹³⁷ Bekir Topaloğlu ve Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus* (21. bs.), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 390. Bk. Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Türkçe-Arapça Lûgat*, Bahar Yayınları, İstanbul t.y, 315.

¹³⁸ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1863. Bk. Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 408.

¹³⁹ “Letâif”, *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul 1985, VII, 911. Bk. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 549.

¹⁴⁰ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 797. Bk. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 510.

¹⁴¹ Es-Safsafy A. Mursy, *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat (Safsafy Sözlüğü)* (2. bs.), Çağrı Yayınları, İstanbul 1983, 292.

nedeniyle latîfe yerine ve birbirlerinin yerine kullanılmıştır.¹⁴² Letâîfnâme, nükteli söz manasını taşıyan latîfelerin toplandığı eserlere verilen isimdir. Bu sözlerin toplandığı eserler manzum, mensur, mektup veya münazara formunda yazılabilmektedir.¹⁴³

Latîfeler, öğüt verme ve bulundukları dönemin yerel özelliklerini, toplum yaşamını yansıtmaya amacı taşımaktadır.¹⁴⁴ Letâîfnâme, “ibret verici, düşündürücü ve o arada eğlendirici hikâyeler, fıkralar ihtiva eden kitaplar veya kitapçıklar”¹⁴⁵ anlamını da taşımaktadır.

Divan edebiyatında latîfe ile ilgili olarak, “latîfe-perdâz” (latîfe söylemeyi seven), “latîfe-gû” (latîfe söyleyici), “latîfe etmek” (şaka yapmak), “latîfe ber taraf” (şaka bir yana) ve “mülâtafa” (şakalaşmak) gibi kelimeler kullanılmıştır. Eskiler, şaka yaparken dahi nezaketin elden bırakılmaması gerektiğini “Latîfe latif gerek” ifadesiyle belirtirken, şaka kaldırmayı veya şakadan anlamayı “latîfeden anlamak” sözleriyle ifade etmişlerdir.¹⁴⁶

Eski Türk edebiyatında latîfe adı verilen ve hikâyelerle benzer içerik taşıyan çok sayıda eser yazılmıştır. İnsanları güldüren, neşelendiren, şaka ve espri anlamına gelen latîfe/letâîf, ince mana ve kalbe doğan duyguları içermektedir. Letâîfnâmeler ise hikâye, masal, fıkra ve nükte gibi farklı metinlerden oluşmakla beraber belli bir olay örgüsüne sahip uzun hikâyeler olarak kaleme alınmıştır.¹⁴⁷ Bir espriye dayanan fıkralar ve latîfeler (şakalar) anlatım açısından hikâye, mizah açısından da komedi özellikleri taşımaktadır. Bu nitelikleriyle iki tür arasında yer almaktadır. Fıkralar ve latîfeler, ya büyüklerden birinin yaşamını ve karakterini yansıtmakta; ya toplumların özelliklerini ortaya koymakta; ya da hiçbir bireye değinmeden insanlığın eğlenceli, gülünç ruh hallerini, telaşlarını ifade etmektedir. Doğruluğu kesin olmayan latîfelerin önemli yanı, adı geçen

¹⁴² Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, 114.

¹⁴³ Keleş, *Kavram Atlası Türk İslâm Edebiyatı II*, 33.

¹⁴⁴ Tekin, *Edebiyatımızda Terimler*, 200.

¹⁴⁵ Mehmet Çavuşoğlu, “Letâîfnâmeler ve Nasreddin Hoca”, *Türk Edebiyatı*, 255, İstanbul 1995, 23.

¹⁴⁶ Hanife Dilek Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâîfnâmesi ve Hezliyyâtı*, (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1997, 16.

¹⁴⁷ Şener Demirel, “Letâîf-Nâme Adlı Eserin Roman Tekniği Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 6(3), 2011, 102.

şahsın karakterine uygun olmasıdır. Bu tür latîfelerde esas olan, sözlerin veya hareketlerin şahsın bilinen özelliklerine uyum göstermesidir.¹⁴⁸

Latîfeler, eski İslâm toplumlarının kültür ve edebiyatında önemli olup, ahlâkî ve felsefî içerikleriyle öğretici edebiyatın en iyi örneklerini oluşturmuştur. Bu türdeki eserler, Nevadir veya Letâîf adı altında kitaplaştırılıp halka sunulmuştur.¹⁴⁹

Türk edebiyatında latîfenin ilk yazılı örneklerine İslâmî edebiyatın erken dönem eserlerinde rastlanmıştır. *Dîvânü Lugâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig* ve *Dede Korkut Kitabı*'nda birçok mizahî unsur yer almıştır. Özellikle *Dede Korkut Kitabı*'nda, “Kadınlar dört türlüdür” cümlesiyle başlayan kadın tasnifi ve tasviri ile Deli Dumrul hikâyesi bu husus açısından önemlidir. İslâmî dönem Türk edebiyatında mizah, halk edebiyatı ve yeni edebiyatın çeşitli türlerinde bulunurken, divan nesrinde latîfe, şiirinde ise hiciv ve hezl öne çıkmıştır.¹⁵⁰ Latîfe, Osmanlı devri edebiyatında XVI. yüzyıldan sonra edebî bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemden itibaren latîfelerin toplandığı mecmualara “letâîf” veya “letâîfnâme” adı verilmiştir. Latîfeler, çeşitli eserlerde yer almış ve birçok şair ve düşünür tarafından tasavvuf, hikmet ve felsefe konularında kullanılmıştır.¹⁵¹

Letâîfnâmeler düzyazı eserler olup, eski nesir geleneğine uygun şekilde derlenmektedir. Bazı mecmua ve derkenarlarda tanınmış divan şairlerine ait latîfeler de bulunmaktadır. Bu latîfeler anekdot olarak kabul edilmiştir.¹⁵² Letâîfnâmede hayat, sosyal koşullar, günlük yaşam, düşünce sistemleri, gelenek ve görenekler gibi konular işlenmektedir. Çeşitli meslek gruplarına ait deyim ve terimlere sıkça yer verilip, kelimeler iki anlamlı kullanılarak güldürücü iç anlamlar yaratılmaktadır. Letâîfnâmelerde kaba ve müstehcen ifadeler de bulunabilir, bu yönüyle gerçek dil hazineleri arasında

¹⁴⁸ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, 156.

¹⁴⁹ Ahmet Özalp, “Latife”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1991, IV, 20.

¹⁵⁰ İskender Pala, “Mizah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 208.

¹⁵¹ İbrahim Altunel, “Latife”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 109.

¹⁵² Hanife Dilek Batıslam, “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 2013, 231.

sayılmaktadır.¹⁵³ Gerçek adlar yerine hayali kahraman adları kullanılsa da, tarihte ünlü olmuş kişilerin hayatları ve karakterleri hakkında bilgilere de rastlanmaktadır.¹⁵⁴

Latîfeler, anlatıldıkları dönemin dil, üslup özelliklerini ve halk deyimlerini içermektedir. Ayrıca, toplum hayatına, dönemin tarihî ve edebî kişiliklerine ışık tutmaları bakımından da önem arz etmektedir.¹⁵⁵ Âgah Sırrı Levend, din adamı kılığındaki bu yüksek mertebeli kişilerin müstehcen sözleri nasıl anlattıklarını ve yazdıklarını şu şekilde açıklamaktadır: “Bunun nedenini toplum hayatının kısırlığında ve özelliğinde aramak gerekir. Toplumda kadının yeri olmaması, erkekleri zevklerinde ve eğlencelerinde yalnız ve baş başa bırakmış, kendi aralarında toplanıp şakalaşan erkekler yanlarında çekinebilecekleri kadın olmadığı için kaba saba konuşmayı, karşılıklı sataşmayı bu yolda yazılanları okumayı görenek haline getirmişlerdir. Kadınlar okuyup yazma bilmedikleri için bunları görüp okuyacak durumda değillerdir.”¹⁵⁶

İslâm’a göre belirli sınırlar içinde aşırıya kaçmaması kaydıyla latîfe yapılmasına müsaade edilmiştir. Hz. Peygamber, gereğinden fazla latîfenin, çok gülmeye, kalbin kararmasına, zamanı boş geçirmeye ve önemli görevlerden alıkoymaya neden olup, Allah’ı anmaktan alıkoyarak insanların onurunu zedeleyen, kin ve düşmanlıklara yol açan etkilerinden dolayı yasaklamıştır.¹⁵⁷ İslâmî literatür açısından latîfede bulunması gereken özellikler şu şekildedir:

“Muhatabı mümin ve müstakim ise latif nükteyi aşmaması, kusurlu ve günahkâr bir mümin ise ıslah edici olması. Kâfir ve mülhit ise susturucu ve cevaba mecal bırakmayıcı olması. Şahsi kin ve nefis tatmini değil de kötüye karşı insanların uyarılması gayesiyle Hakk rızası açısından yapılmış olması kaydıyla yol vardır. Yoksa ciddi ve yalın bir anlatım esastır.”¹⁵⁸

Fars edebiyatında güzel ve kısa hikâyeler için latîfe terimi kullanılmıştır. Bu türde, “letâyifnâme”, “letâyif ve zarâyif”, “latîfehâ”, “gencîne-i latîfe” ve “keşkül” gibi adlarla

¹⁵³ Ezel Elverdi, Mustafa Kutlu, D. Mehmet Doğan ve Abubekir Erdem, “Letâif-Letâifnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, VI, 81.

¹⁵⁴ “Letaifname”, *Anna Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, XX, 367.

¹⁵⁵ İbrahim Halil Tuğluk, “Bir Mecmuada Bâkî, Nev’î (Yahya) ve Nef’î ile İlgili Bazı Latifeler”, *Turkish Studies*, 4(2), 2009, 995. Bk. Altunel, “Latîfe”, 109.

¹⁵⁶ Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 151.

¹⁵⁷ Ahmet Özalp, “Latîfe”, 19-20.

¹⁵⁸ Ali Nar, *İslami Edebiyat Açısından Mizah Edebiyatı*, Elif Yayınları, İstanbul 2004, 20.

hem manzum hem mensur eserler yazılmıştır. Ni‘metullâh-ı Velî’nin (ö. 834/1431) *Letâiyfü’l-tašavvuf*’u, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi’nin (ö. 910/1504) *Letâiyfü’l-tavâ’if*’i¹⁵⁹ ve Mirza Mehdî Şükûhî’nin (ö. ?) *Letâif ü Zarâ’if*’i gibi eserler irfan ve hikmet konularına odaklanır. Ayrıca, Sa‘dî-i Şîrâzî’nin (ö. 691/1292) *Gülistân*’ı¹⁶⁰, Ubeyd-i Zâkânî’nin (ö. 772/1370) *Risâle-i Dilgüşâ*’sı¹⁶¹ ve Câmi’nin (ö. 898/1492) *Bahâristân*’ı¹⁶² da latîfe türünde kısa ve öz hikâyeler içermektedir.¹⁶³

Eski Türk Edebiyatı’nda bilinen ilk latîfe örneği, XIV-XV. yüzyıllara ait olup Hatiboğlu (ö. 838/1435’ten sonra) tarafından kaleme alınmıştır. *Letâiyf-nâme*, Mülk Suresi’nin mesnevi formunda yazılmış manzum bir tefsiridir. Eser, İbn Berkî’nin (ö. 274/887) Arapça tefsirini, Hatiboğlu Türkçeye çevirmiştir. Önceden, Mustafa bin Muhammed el-Ankaravî (XIV. yüzyıl) tarafından mensur olarak tercüme edilip Süleyman Paşa’ya sunulmuştur. Eser toplam 3910 beyitten oluşmuştur. Hatiboğlu’nun katkıları ile orijinal bir telif eser olmuştur. Eser, tevhid, münacaat, naat ve dört halife methiyesinden sonra Mülk Suresi’nin detaylı tefsirini içermektedir.¹⁶⁴ *Letâiyf-nâme*’nin, Cezayirli Yûsuf b. Muhammed Ali (ö. ?) tarafından 1245/1829 yılında rik‘a hattıyla istinsah edilmiş 124 sayfalık bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu’nda 3326 numarada bulunmaktadır.¹⁶⁵

XV. yüzyılda Vahyî (ö. 926/1519-20) tarafından 1496 yılında yazılan *Letâifnâme*, ilk örnekler arasında sayılmıştır.¹⁶⁶

XVI. yüzyılda Lâmiî’nin (ö. 938/1532) *Letâifnâme*’si bazı müstehcen hikâye ve hicivlerin bulunduğu beş bölümden oluşan bir eserdir.¹⁶⁷ Eserin yazarlığına ilişkin ihtilaf vardır. Lâmiî, müstehcen hikâyelerin bir Nakşibendî şeyhine yakışmayacağı düşüncesiyle

¹⁵⁹ Adnan Karaismailoğlu, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 17.

¹⁶⁰ Tahsin Yazıcı, “Gülistân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 240-241. Bk. Mustafa Çiçekler, “Sa‘dî-i Şîrâzî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 406.

¹⁶¹ Hasan Çiftçi, “Ubeyd-i Zâkânî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 17.

¹⁶² Ömer Okumuş, “Bahâristân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 470-471.

¹⁶³ Altunel, “Latîfe”, 109.

¹⁶⁴ Hanifi Vural, *Letâiyf-nâme (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin)*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1999, 6.

¹⁶⁵ Mustafa Erkan, “Hatiboğlu”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 462.

¹⁶⁶ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287. Bk. Batıslam, “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, 231.

¹⁶⁷ Günay Kut, “Lâmiî Çelebi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 97. Bk. Nihad Sâmî Banarlı, “Lâmiî Çelebi”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 602. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156; Mermer ve dğr., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 404.

malzemeyi oğlu Abdullah’a verip, değerlendirmesini ve müstehcen olanları çıkarmasını istemiştir. Kitabın önsözünde Abdullah, bu bilgileri aktararak babasının dileğini yerine getirdiğini belirtmiştir. Eserde genellikle hayvan hikâyelerine yer verilmiştir. *Letâifnâme*’nin dördüncü bölümü müstehcen latîfeler içermektedir. Eserin bazı manzum parçalarında Lâmiî’nin mahlası kullanılmıştır. Nasreddîn Hoca’ya ait iki latîfe de eserde yer almaktadır.¹⁶⁸

XVI. yüzyılda Nasûhî (ö. 940/1533-34) *Takvîm-i Nasûhî* isiminde mizahî tarzda mensur bir eser yazmıştır. Bu eser, çeşitli meslek erbabının o sene başlarına gelecek olayları meslekleriyle ilgili kinaye, iham ve mecaz kullanarak açıkladığı mensur bir takvimdir.¹⁶⁹

XVI. yüzyılda letâifnâme türünde eser veren isimlerden biri de Zâtî’dir (ö. 953/1546).¹⁷⁰ Zâtî’nin iki letâifi mevcuttur. İlk letâif iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde dönemin önde gelenleri ve şairlerle ilgili latîfeler, ikinci bölümde ise döneminin meslek ve sanat erbabının mizahi bir şekilde ele alınması bulunmaktadır. Bu eseri Mehmed Çavuşoğlu yayımlamıştır. İkinci letâif ise, Deli Birader Gazâlî’nin Mekke’den gönderdiği mektuba Zâtî’nin verdiği cevabı içermekte olup, Günay Kut tarafından yayımlanmıştır.¹⁷¹ Letâif incelendiğinde, nükte ve mizahın genellikle mükemmel bir şekilde ifade edildiği, hatta müstehcen nükte ve mizahın dahi zarafet ve hoş bir üslup ile süslendiği, bazen dokunaklı latîfeler ettiği fakat kendisine gücenenin olmadığı görülmüştür.¹⁷²

Letîfnâme türü eser kaleme alan divân şairlerinden biri Cinânî’dir (ö. 1004/1595). Cinânî, hikâye ve latîfeye düşkünlüğü ile bilinen III. Murad’ın isteği üzerine *Bedâiyü’l-*

¹⁶⁸ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamii-celebi-mahmud-osman> (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

¹⁶⁹ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nasuhi> (Erişim Tarihi: 03.12.2024). Bk. Batislam, “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, 231; Arkin, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 14.

¹⁷⁰ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287. Bk. “Letâifnâme”, *Anna Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, 367; Kutlu, “Letâif-Letâifnâme”, 81; Mermer ve dğr., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 404.

¹⁷¹ Vildan Serdaroğlu Coşkun, “Zâtî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 151. Bk. Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler* (5. bs), Boğaziçi Yayınları, Ankara 2012, 726; Mehmed Çavuşoğlu, “Zâtî’nin Letâyifi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 1970, 25.

¹⁷² İskender Pala, *Müstesna Güzeller* (8. bs.), Kapı Yayınları, İstanbul 2007, 248. Bk. Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul 1995, 203.

âsâr'ı hazırlamıştır.¹⁷³ Eser, günlük hayatı ve yerel unsurları yansıtan, folklor açısından zengin hikâyeler içermektedir. Arap ve Acem kaynaklarından alınan hikâyeler az olup, çoğunluğu Anadolu ve Rumeli hayatını aksettiren orijinal hikâyelerden oluşmuştur. Ayrıca eski Şark masallarında yer alan cin, peri, tılsım ve büyü motiflerine de yer verilmiştir. Eserin en iyi ve eksiksiz nüshası Paris Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır. Cinânî, bu eserinden Divan'ında da bahsetmiş ve eserin 1591'de yazıldığını belirtmiştir. Eserin muhtevası Cihan Okuyucu tarafından tanıtılmıştır.¹⁷⁴

Hüsâm Sahrâvî el-Cülûgî'nin XVI. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman için hazırladığı *Harnâme* adlı eser letâifnâme örneklerinden biridir. Eser eşeklerle ilgili hikâyeler içermekte ve hem şiirsel hem de düzyazı biçiminde kaleme alınmıştır.¹⁷⁵ Arapça ve Farsça kısa öyküler, latîfeler ve özlü sözlerden oluşan bu eser, dönemin anlayış ve ahlâkını hicvetmek için Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistân'ı gibi sade ve akıcı bir üslupla yazılmıştır.

Kefevî Hüseyin'in (ö. 1010/1601) *Râz-nâme*¹⁷⁶ adlı mensur eseri, tezkire, latîfe ve fal türlerinin özelliklerini taşımaktadır. Eserde, kişilerin başlarından geçen hikâyeler ve bu hikâyelere uygun fallar yer almıştır. Toplam 192 hikâye içeren *Râz-nâme*, günlük hayat, seyahat, savaş gibi konuları işlemiş ve zarif bir üslupla yazılmıştır. Kefe ve Kefelilerin hikâyelerine sıkça yer veren eser, yazarın memleketine sevgisini göstermektedir. Hikâyeler bazen uzun, bazen ise tek cümle olmakla birlikte yazılı ile sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Toplumun üst tabakasına mensup kişiler hikâyelerde yer almıştır. Eser, sohbet geleneği hakkında zengin malzeme sunmuştur. *Hâfız Divanı*, eserin önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir.¹⁷⁷ Kefevî Hüseyin eseri 993/1585 yılında Şah Bânû Hatun Medresesi'nde müderris iken yazıp, III. Murad'a ithaf ettiği nüsha

¹⁷³ Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156. Bk. Mermer ve dğr., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 404; Süreyya, *Sicilli Osmanî II*, 398.

¹⁷⁴ Cihan Okuyucu, "Bedâiyü'l-âsâr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 296-297. Bk. Nihad Sâmî Banarlı, "Bursalı Cenânî", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 603.

¹⁷⁵ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287. Bk. Altunel, "Latîfe", 109; Arkın, *Feyzullah Efendi'nin "Letâifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 13; Batıslam, "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", 232; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156.

¹⁷⁶ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287. Bk. Altunel, "Latîfe", 109; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156.

¹⁷⁷ <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/raz-name-fi-menakibi-l-ulema-ve-l-mesayih-ve-l-fuzela-kefevi-huseyin> (Erişim Tarihi: 04.12.2024).

İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde ve 996 (1588) yılında yine III. Murad'a ithaf ettiği bir diğer nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Daha sonra bazı ilâveler yaparak *Râznâme II* adıyla III. Mehmed'e sunmuştur. Eserin nüshaları, Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphaneleri, Topkapı Sarayı Müzesi ve Çorum İl Halk kütüphaneleri ile Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde mevcuttur. Müellif, 998 (1590) yılında eseri yazdığını belirtmiştir. Eser, bazı kaynaklarda Târîhu'l-Kefevî adıyla da bilinmektedir.¹⁷⁸

Fehîm-i Kadîm'in (ö. 1057/1647) *Tercüme-i Letâif-i Kümmelîn* eserinde, eski büyüklerin söylediği, ilk bakışta saçma gibi görünebilecek, ancak ibret verici nitelikte olan seksenden fazla latîfe bulunmaktadır. Bu eser, dinî-tasavvufî içerikli latîfelerle başlamış ve ara sıra müstehcen latîfeler ile Nasreddin Hoca fıkralarına da yer verilmiştir.¹⁷⁹

Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede'nin (ö. 1113/1702) kaleme aldığı *Letâifnâme* eseri, Ubeyd-i Zâkânî'nin *Dilgüşâ* adlı Farsça risâlesinin Türkçe tercümesidir.¹⁸⁰

Bahrî Efendi'nin (XVII. yüzyıl) yazdığı *Mutayebât* eseri manzum ve mensur bölümlerden oluşmaktadır.¹⁸¹ Eser, halkın günlük yaşamındaki mizahi unsurları içermiştir. Eserin bazı bölümlerinde ahlâka aykırı anlatımlara yer verilmiştir.¹⁸²

XVI. yüzyılda Azmî'nin (ö. ?) yazmış olduğu *Letâifnâme* bulunmaktadır.¹⁸³ Eser İstanbul Üniversitesi Ktp. T.Y. 2578 numarada bulunmaktadır.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Cemil Akpınar, "Kefevî Hüseyin Efendi", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, XXV, 187.

¹⁷⁹ Tahir Üzgör, "Fehîm-i Kadîm", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 296.

¹⁸⁰ Ahmet Ağırakça, "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 6. Bk. Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287. Bk. Altunel, "Latîfe", 109; Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letâifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 13; Batıslam, "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", 232; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156; Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, 22.

¹⁸¹ Murat Öztürk, "Bahri Efendi'nin Letâifnâme'si ve Letâifnâme'sinden Mizah Örnekleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (59), 2017, 79. Bk. Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156; Batıslam, "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", 232; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156; Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, 22.

¹⁸² Arkin, *Feyzullah Efendi'nin "Letâifnâme"si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 13.

¹⁸³ Batıslam, "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", 232. Bk. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 156; Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, 22.

¹⁸⁴ Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, 22.

Letâifnâme türünde eser verenlerden biri de Kânî'dir (ö. 1206/1792).¹⁸⁵ Münşeat, Letâif ve Hezliyyât olarak da bilinen ve dönemin dil zenginliği ile üslûp özelliklerini yansıtan, 120 mektuptan oluşan bir eserdir. XVIII. yüzyıla ait başka kaynaklarda bulunmayan ayrıntıları ve dönemin sosyal hayatını yansıtan mektuplardan üçü özellikle meşhurdur.¹⁸⁶ Letâifnâme, Yeğen Mehmet Paşa'nın hizmetinde görevli Dâdi ve Bâdi mahlaslı iki askerin manzum ve mensur sözlerinden oluşmuştur. Günlük yaşantı ve toplumsal olayları mizahi bir dille anlatılmıştır. Özellikle Allame takma adlı kişinin bilgisiz olduğu halde bilgin gibi davranmasını eleştirmiştir. Eserde Kânî'nin gezdiği yerler ve tanınmış şahsiyetler de yer almıştır. Aile içi ilişkiler ve toplumsal gelenekler mizahi bir dille ele alınmıştır. Allame'nin aslında Hekimoğlu Ali Paşa olduğu düşünülmektedir. Eser müstehcen, ağır ve argo ifadeler içermektedir.¹⁸⁷ Eserin yazma nüshalarından bazıları şunlardır; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5878; İÜ Ktp., TY, nr. 1240, 3027, 5604, 5618; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3315, 3339.¹⁸⁸

Latîfe terimi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, fıkra, nükte ve nekre gibi kavramlarla eş anlamlı hâle gelmiştir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde, bu türün sözlü geleneğe dayanan örnekleri derlenip yayımlandığında "letâif" ve "fıkarât" (fıkralar) terimleri de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸⁹

Fâik Reşad (ö. 1333/1914), XIX. yüzyılın son çeyreğinde, nükteli fıkralara olan merakı nedeniyle bu alanda çalışmayı sevmiş ve başkalarından farklı olarak hazırladığı üç önemli eser sunmuştur. İlk eseri *Gencîne-i Letâif* (İstanbul 1299), Arapça, Farsça ve Fransızca'dan nakledilenler yanı sıra Türk kültüründen derlenmiş fıkraları içerir. *Mecmûa-i Letâif*, *Zeyl-i Gencîne-i Letâif* (İstanbul 1315) adlı eseri, önceki derlemenin devamıdır. Hayatının son yıllarında ise *Küllîyyât-ı Letâif* (I-II, İstanbul 1328) adlı eseri hazırlayarak, 1596 fıkrayı 27 grupta toplamış ve bu derleme Batı'ya ait sanılan birçok fıkranın Türk kökenli olduğunu vurgulamıştır. Bu eserler, tarihî şahsiyetler, edebiyatçılar

¹⁸⁵ Mermer ve dğr., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 404. Bk. Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 287.

¹⁸⁶ İsa Kayaalp, "Kânî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 307.

¹⁸⁷ Durmuş Ali Çıraklı, *Kânî'nin Manzum Letâifnamesi (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1998, 7.

¹⁸⁸ Kayaalp, "Kânî", 307.

¹⁸⁹ Altunel, "Latîfe", 109.

ve yazarlarla ilgili geniş bir fıkra koleksiyonu sunmakta ve önemli bir kültürel kaynak olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁰

XIX. yüzyılda hazırlanan önemli derlemeler arasında, Ahmed Fehmî'nin (ö. ?) *Letâif-i Fıkarât* (İstanbul 1304); Avanzâde Mehmed Süleyman'ın (ö. 1342/1922) *Mükemmel Hazîne-i Letâif* (İstanbul 1315); Mehmed Tevfik'in (ö. ?) *Nevâdirü'z-zarâif* (İstanbul 1299), *Letâif-i Nasreddin* (İstanbul 1299), *Bu Âdem* (İstanbul 1299-1301) ve *Hazîne-i Letâif* (İstanbul 1302-1303) adlı eserleri başta gelmektedir.¹⁹¹

XX. yüzyılın başlarına kadar letâifnâme (latîfeler) ve fıkarât (fıkralar) adıyla bilinen yazma ve basma kitaplarda, tarihî şahsiyetlere, konulara ve tiplere göre sınıflandırılarak günümüze ulaşan fıkralar, bütün Türk boylarında çeşitli ağız ve lehçelerde sözlü gelenekte yer almış; kısa olmaları nedeniyle hafızalarda kalma ve yayılma gücünü korumuşlardır.¹⁹²

XX. yüzyılın başlarında, halk edebiyatının bir parçası olarak latîfe ve fıkra terimleri birlikte kullanılmış, fakat daha sonra yaygın olarak fıkra terimi kabul edilmiştir. Günümüzde, fıkra terimi halk edebiyatında gerçekçi ve mizahi küçük öyküler için kullanılmaktadır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren ve özellikle Cumhuriyet döneminde halk arasında anlatılan fıkralar üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu dönemde Bektaşî ve Nasreddin Hoca fıkraları, yazma ve basma kitaplarda toplanmış; Bekri Mustafa ve İncili Çavuş gibi daha az yaygın fıkralara dair de eserler yayımlanmıştır. Ayrıca, meslek mensupları, topluluklar, çeşitli yöreler ve ünlü şahsiyetlere ait fıkraları içeren kitaplar da mevcuttur.¹⁹³

Fıkra, şekil olarak küçük ama anlam bakımından zengin bir türdür ve halkın estetik beğenisini yansıtmaktadır. Fıkralar, toplum ve insan merkezlidir ve gerçek hayatla ilişkilidir. Sözlü kültürde yer alan fıkralar, ironik anlatımlarla insan doğasını ele almaktadır. Bu özellikleri sayesinde fıkralar, değişime açık olup her bölgede yeniden

¹⁹⁰ Ömer Faruk Akün, "Fâik Reşad", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 109. Bk. Ezel Elverdi, Mustafa Kutlu, D. Mehmet Doğan, Abubekir Erdem, "Fâik Reşad", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, III, 147. Altunel, "Latîfe", 109.

¹⁹¹ Altunel, "Latîfe", 109.

¹⁹² Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, 567.

¹⁹³ Altunel, "Latîfe", 109.

üretilecek zenginleşmiştir. Eğlendirici ve eğitici niteliklere sahip fıkralar, toplumsal ilişkileri mizahla süsleyerek ifade eder ve insanları güldürürken düşündürür.¹⁹⁴

2.3. *MECMÛA-İ HİKÂYÂT VE LETÂİFNÂME*

Feyzullah Efendi'ye ait olan *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme* isimli iki eserin metin karşılaştırması yapılmıştır. İsimlendirilmelerinden dolayı farklı olduğu düşünülen bu eserlerin metin ve muhteva bakımından aynı olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple eserler, iki farklı nüsha olarak değerlendirilmiş olup nüshalar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada edisyon kritik yöntemi doğrultusunda karşılaştırılacak olan iki nüsha arasından *Mecmûa-i Hikâyât* olarak isimlendirilen nüsha esas alınmıştır.

2.2.1. Eserin İsimlendirilmesi

Esas alınan nüshanın kapak sayfasında yer alan “مجموعه حكايات” ibaresinden dolayı eser *Mecmûa-i Hikâyât* olarak isimlendirilmiştir. Tespit edilen diğer nüshanın kapak sayfasında bulunan “هذا لطايف جمعیه” ibaresi ve metin içinde yer alan “latîfe” kelimeleri dolayısıyla eser *Letâifnâme* olarak adlandırılmıştır. Bu sebeple söz konusu iki nüsha Feyzullah Efendi'ye ait iki farklı eser olarak değerlendirilmiştir. Fakat her iki nüsha üzerine yapılan karşılaştırmalı incelemede nüshalar arasında muhteva açısından bir fark olmadığı; yazı şekli, birinde geçen “latîfe, garîbe, nasîha, acibe” gibi ifadelerin yer alması, kelime ve harf farklılıkları dışında ayrıldıkları noktaların olmadığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle bu iki nüshanın farklı isimlerle verilmesinin literatürde karışıklığa sebep olduğu anlaşılmıştır. Yapılan karşılaştırmalı inceleme sonucunda *Letâifnâme*'nin başında geçen ibarenin eserin türünü belirttiği ve her iki nüshanın da isminin *Mecmûa-i Hikâyât* olması gerekmektedir.

¹⁹⁴ Yasemin Baki ve Neslihan Karakuş, “Fıkra Türünün Eğitimdeki Yeri ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Kullanılabilirliği”, *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17), 2014, 786-787.

2.2.2. Eserin Türü ve Tür İçerisindeki Yeri

XVII. yüzyılda Feyzullah Efendi'nin yazdığı *Mecmûa-i Hikâyât* adlı eser, İslâm Ansiklopedisi'nde Orhan Fuad Köprülü¹⁹⁵ ve Hüseyin Yazıcı¹⁹⁶ tarafından “muhâdarât” türü olarak tanımlanmıştır. Fakat eserin karşılaştırıldığı diğer nüsha ile metinlerin aynı olduğu tespit edilmiş olup bahsi geçen diğer nüshanın başındaki ibare ve metin içerisinde geçen latife kelimesi dolayısıyla eserin türünün letâifnâme olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple *Mecmûa-i Hikâyât* adlı eserin türünün de letâifnâme olması gerektiği kanısına varılmıştır.

Türk edebiyatında latifeler içeren eserler, genellikle tefsir veya tarih kitabı niteliğinde olmuştur. Feyzullah Efendi'nin *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme*'si ise yalnızca latifelere adanmış ve bu amaçla yazılmış olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi, henüz şeyhülislâm olmadan önce, IV. Mehmed'in şehzadesi II. Mustafa'ya ders verirken monotonluğu kırmak için anlattığı latifeleri derlemiştir. Bu eser, Feyzullah Efendi'nin hem şahsî hayatındaki hem de dönemin toplumsal ve siyasî çalkantılarına dair önemli bilgiler sunmaktadır.¹⁹⁷

2.2.3. Eserin Telif Sebebi

Feyzullah Efendi, II. Mustafa ve III. Ahmed'in şehzâde hocalığı döneminde, padişahın isteği üzerine sözlü olarak aktardığı bazı latife ve nükteleri toplayarak böyle bir eser meydana getirmiştir. Yazar; eserde latife, garîbe, nasîha ve acîbe başlıkları altında kimi zaman güldüren, kimi zaman düşündüren esprili ve mizahî hikâyeleri toplamıştır.¹⁹⁸

Feyzullah Efendi, şehzade muallimliği sırasında geçmiş kitaplardan derlediği latifeleri şifahî olarak aktardığında, dönemin padişahı bu latifelerin Türkçe bir mecmuada toplanmasını istemiş ve bu istek *Letâifnâme* ve *Mecmûa-i Hikâyât*'ın yazılmasına neden olmuştur.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Köprülü, “Feyzullah Efendi”, 599.

¹⁹⁶ Yazıcı, “Muhâdarât”, 390.

¹⁹⁷ Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 18.

¹⁹⁸ Kara ve Çögenli, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, 77.

¹⁹⁹ Mehmet Gökteş, Hilal Kalkandelen, “Feyzullah Efendi'nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 325-338), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, 329.

2.2.4. Eserin Telif Tarihi

Mecmûa-i Hikâyât ve *Letâifnâme*, içerik bakımından tamamen aynıdır. IV. Mehmed'in Kamaniçe Kalesinin fethi sırasında (17 Temmuz 1672) Feyzullah Efendi hocası Vânî Efendi ile bu sefere çıkmış, akşam vakitlerinde ders talim ederken kendisine geçmiştekilerin başından geçen latîfeleri derlemesi padişah tarafından ferman buyurulmuştur. Bu buyruğun verildiği tarih ve eserlerde geçen “sene *şelâse* ve *semânîne* ve *elf şaferu'l-hayrınıñ evâ'ilinde...*” ile *Letâifnâme*'nin sonunda yer alan “sene 1083” ifadesinden eserlerin 1083/1672 yılında kaleme alındığı anlaşılmaktadır.²⁰⁰

2.2.5. Eserin Nüshalarının Tavsifi

Çalışmada esas alınan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin *Mecmûa-i Hikâyât* adlı eseri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Türkçe yazmalar kısmında 1631 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, 36 vr. ; 232X147 mm. ebadında, bordo renginde, 23 satırlı, 36 yapraklı olup eserin yazıldığı hattın cinsi nesih, kâğıdı sarımtıraktır. Eser Türkçe-Osmanlıca metinden oluşup mensur olarak yazılmıştır. *Mecmûa-i Hikâyât* kütüphanede Türk Edebiyatı-Divan Şiiri konu başlığı altında yer almaktadır. Tam metin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin resmi sitesinde erişime açıktır.

Mecmûa-i Hikâyât ile karşılaştırılan diğer nüsha olan *Letâifnâme* eseri, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Beyazıt koleksiyonunda B5619 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, 200X135-130X90 mm. ebadında, kapakta soyulmalar bulunmakla birlikte kahverengi rengindedir. Yaprak, satır ve sütun sayısı sırasıyla 1+169+1s. 12 st. olup Arap harfiyle yazılan eserin yazıldığı hattın türü rik'a, aharlı, filigranlı sarımtırak bir kâğıt kullanılmıştır. Eserin biyografik kayıt numarası 569188'dir. Eser Türkçe metinden oluşup mensur olarak yazılmıştır. *Letâifnâme* kütüphanede 811 tasnif numarasıyla Türk Edebiyatı konu başlığı altında yer almaktadır.

²⁰⁰ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi'nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 326. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 23.

2.2.6. Eserin Şekil Özellikleri

Eserler birbirinden farklı 153 Latîfe, 1 Latîfe-i garîbe, 1 Latîfe-i acîbe, 24 Garîbe, 1 Rivâyet-i garîbe, 1 Nasîha, 3 Acîbe, 1 Ğarîbe ve 1 Acîb olmak üzere toplamda 186 latîfe içermektedir. 169 sayfadan oluşmaktadır. *Mecmûa-i Hikâyât* eseri 72 sayfa olup, 70. sayfada yazı değişmiştir. *Letâifnâme* 169 sayfa olup, 111. ve 146. sayfalardan sonra yazının değiştiği ve sanki üç farklı müstensih tarafından yazılmış gibi görüldüğü dikkat çekmektedir.

Letâifnâme'deki latîfeler, kırmızı mürekkeple yazılan “latîfe, garîbe, acîbe” kelimeleriyle belirtilirken, *Mecmûa-i Hikâyât*'ta kırmızı üçgen şeklindeki üç nokta ile ayrılmıştır.²⁰¹ *Mecmûa-i Hikâyât*'ta yer alıp *Letâifnâme*'de mevcut olmayan sayfalarda silik bir mürekkeple 5 adet latîfe ibaresi bulunmaktadır. Bu ibarelerin nüshaya sonradan eklenmiş olma ihtimali vardır. Çünkü bu ibarelerden ilki nüshada yer alan yazıyla aynı iken diğerleri farklı bir yazım şekline sahiptir.

Mecmûa-i Hikâyât nüshasında, bazı ifadelerin altı kırmızı renkle çizilmiştir. Bu durum, nüshanın aslında eserin orijinal parçası olmayıp, sonradan eklenmiş olabileceği de düşünülmektedir. Müellif, yaptığı yazım hatalarında karalama yaparak sayfanın devamında yazmaya devam etmiştir. Metinde cümleler kurallı olmamakla birlikte, cümleleri ayırabilmek için kırmızı noktalar kullanılmıştır. Latîfenin sona erdiğini belirtmek amacıyla kırmızı üçgen şeklindeki üç nokta ile bir ayırım yapılmıştır.

Feyzullah Efendi'nin bu eserleri, çeşitli kitaplarda yer alan latîfe ve nüktelerin derlenerek iki kapak arasına toplanmış hâlidir. Müellif bu durumu her iki eserin giriş kısmında açıkça belirtmektedir:

“sene şelâşe ve şemânîne ve elf şaferu'l-hayrınıñ evâ'ilinde taht-ı Edirne'den sevk-i semende ve küffâr-ı hâksârla üzerine cerr-i ketâ'ib zafer peyvend kılıp gündüzlerde tayy-ı tarîk ve gecelerde bahş u tahkîk olunmağla bir şeb mevlânâ-yı merķûm hâll-i müşkilât-ı 'ulûm hilâlinde her vâdîden hikâyet ve her taraftan rivâyet ederek selef ve halefîñ zarâyîfi dermeyân ve kütüb-i muhâzarâtta tahrîr olunan mâddeden ba'zısın nakl u beyân etmekle tab'-ı hümâyûn şehriyâri bu maķûleden lisân-ı Türkîde bir cem'iyet olunması

²⁰¹ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi'nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 326. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi'nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 23.

semtine māl ve cārī olub bu dā ‘i-yi devlet-i ‘āliyyeleri Feyzu’llah İbn Muḥammed ḡafera ‘anhumā el-Melikū’ş- şamed ol meclis-i ḥaṭīrde ḳadīmu’l-‘ahd ve ḥidmet-i ta’līm-i şehzāde-i ‘ālīcāhda kemer-bend olmaḡla fakīre tevcīh-i ḥiṭāb ve cem‘iyyet-i laṭīfe bābında fermān-ı icābet meāb buyurub imtişālen li’l-emri’l-ālī kütüb-i fukahādan ve ber mecmūa-i garībe-i leṭāfet peyker cem‘ edüp üç makāle üzere kārsāz ve tekellüfāt-ı iştılah perdāzīdeni ihtirāz itdim...”

Letâifnâme’de eserin tahrif olması hasebiyle mürekkepte daḡılmalar görölmektedir. *Mecmūa-i Hikāyāt*’ta ise sayfalar yıpranmış ve bu sebeple bantlanarak nüshanın daḡılması engellenmeye çalışılmıştır. *Letâifnâme*’de ayetler dikkati çekmek ve ayet olduğunun ayırt edilmesi amacıyla kırmızı renkte yazılmış olup bu durum *Mecmūa-i Hikāyāt*’ta görölmemektedir. *Mecmūa-i Hikāyāt*’ta satıra sığmayan bazı kelimelerin derkenarlara²⁰² yazıldığı görölmüştür. Her iki nüshada da sayfanın sol alt köşesinde reddādeler²⁰³ bulunmaktadır.

Mecmūa-i Hikāyāt nüshasında, *Letâifnâme* nüshasından farklı olarak, eklenmiş iki sayfa bulunmaktadır. Bu sayfalar, “Ṭālebe-i ‘ulūmdan” ifadesiyle başlamakta olup, paragraf başlarında silik halde “Latīfe” yazısı görölmektedir. *Mecmūa-i Hikāyāt*’ta ek olarak yer alan kısım şu şekildedir;

“Ṭālebe-i ‘ulūmdan ve şuhbetān gürūhundan müte‘addid kimseler kibār-ı ‘ulemādan biriniñ mihmānı olup mūmā ileyh efendi Ḥazretleri bunlara ḡān-ı ni‘meti der pīş edip ḡadden bīrūn ve ‘addeden efzūn nefīsü’l-‘ayn ṭa‘āmlar ekl olunduktan soñra envā ‘-ı bahārātıyla murabbā bir ḳāz soñraya vāz ‘ ettikte bunlar daḡi tenāvül-i şadādında iken Efendi Ḥazretleri ḡużzār-ı müsāfirīn efendi de cevāb etti ki āyetten ve ḡadīs-i şerīften ‘alā ṭarīki’l-iktibās ḳıra’at etmedikçe zinhār tenāvül olunmasına rızam yoktur dedikte şuhbetān gürūhundan biri “fekkū rakabe” deyüp boynuñ ḳoparır biri daḡi “ve ṭāirun yaṭīru bi cenāḡeyhi” deyüp ḳanāḡlarını ḳoparır biri daḡi “ve neza ‘nā mā fī sudūrihim” deyüp “min ḡullin” deyüp göḡsün ḳoparır ve biri daḡi “min verāi zuḡūrihim” deyüp

²⁰² Derkenar: Kenarda bulunan, bir yazının kenarına yazılmış mütalaa ve ifadedir. Bk. Şemseddin Sami, *Kāmūs-ı Türkī*, Şifa Yayınları, İstanbul 2012, 619.

²⁰³ Reddāde: Yazma eserlerde sayfaların sıralanışını göstermek için bugün uygulanmakta olan sayfaların üstüne veya altına numara koyma sistemi mevcut değildi. VI. (XII.) yüzyıla kadar sadece bir eseri oluşturan cüzlerin sırasını göstermek için rakam kullanılmaktaydı. Bir cüz içinde birbirini takip eden sayfalar ise bir önceki sayfanın altındaki sol köşeye sonra gelen sayfanın ilk kelimesi yazılarak gösterilirdi. Bu kelimelere yaygın biçimde reddāde ismi verilmektedir. Bk. İsmail E. Erünsal, “Reddāde”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXVII, 515.

arķasın ķopārır ve biri daķı “ķudde min duburin” deyüp kuyruĝun ķopārdırdı biri daķı “ve’l-teffeti’s-sāķi bi’s-sāķ” deyüp bacaķlarını ķopardıķta ķāz nihāyet bulup du’āsında tertilden ĝayrı ķalmayup der ‘aķap biri daķı “ve iz yerfe’u İbrāhīmü’l-ķavā’ide” deyüp lengeri def’ eyledükte şāķib-i zıyāfet efendi Hāzretleri eline bir hacere alıp “lein lem tentehū lenercümenneküm” deyüp miyānelerinde mīzāh u laṭīfe ve ḥandān-ı şedīde ohşadub ḥāme-i düzbān tahrīrden ‘āciz ve ķāsırdır. Kāle el-Eşma’ī raeytü imraeten fi’l-bādiye fe ķālet lī hel raeyte’s-şakşate me’s-şakşate ķālet el-‘anķaşate ķultü me’l-‘anķaşate ķālet e’l-‘anķaşate ķultü me’l-ķan’aşate ķālet el-celcelete ķultü me’l-celceletü ķālet ez’zevcü.

Racülün ismu Tāhirin faķat şeteme racülen ve ķāle Yā kelb feķāle el-meştüm ene mālikiyyü’l-mezhebin ve ‘inde mezhebinā el-kelbü tāhirun.

Kāle el-Eşma’ī merartü ‘acūzetten ve fī kethā seferhalü fe seeltühā mā fī ketmiki fe ķālet el-keydele ve ķāle mā el-keydele fe ķālet el-felteha ve ķāle mā el-felteha ķālet ed-dernede ve ķāle mā ed-dernede ķālet es-seferhal. Kāle el-Eşma’ī ‘areftü enne’l-‘arabiyyete lā yedrī ka’rahā.”

2.2.7. Eserin Dil ve Söyleyiş Özellikleri

XVII. yüzyılda manzum ve mensur tüm edebi eserlerin dibāce veya mukaddime bölümleri, müellifin kendi yeteneğini ve sanatsal zekāsını sergileme alanı olmuştur. Sanatçılar, dil hākimiyetlerini, sahip oldukları yüksek kabiliyetleri ve geniş bilgi birikimlerini bu bölümlerde gösterme fırsatı bulmuştur. Eserlerin giriş kısımlarında ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça kökenli sözcükler, beyitler ve darbımeseller gibi alıntılar bulunmaktadır. Ancak, bir eserin dilini değerlendiren sadece giriş ve sonuç bölümleri ölçü alınmamalı, edebî ve ilmî metinlerin ayrı incelenmesi gerekmektedir. Metinler Arapça ve Farsça kökenli kelimeler, alıntılar barındırmaktadır. Genellikle kısa, basit ve uzun olmayan birleşik cümleler yer almaktadır. Bu husus anlatmaya dayalı metinler için oldukça elverişli olup söz sanatlarına fazla yer verilmemiştir.²⁰⁴

Feyzullah Efendi’nin XVII. yüzyılda kaleme aldığı bilinen eserde, bu yüzyıla ait dil özellikleri kendini göstermektedir. Zira Şeyhülislām Feyzullah Efendi eserde, dönemin

²⁰⁴ Süleyman Çaldak, “XVII. Yüzyıl Osmanlı Nesrinin Dili”, Hanife Koncu ve Nuri Seçgin, (Ed.), 17. Yüzyıl Işığında Osmanlı (ss. 617-662), Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022, 620.

dilini, kelime dağarcığını ve zihniyetini yansıtmıştır. Anlatım tarzı, konuşan kişinin sosyal konumu ve eğitim seviyesine göre değişim göstermiştir. Medrese eğitimi almış kişilerde Arapça ve Farsça kelimeler ağırlık kazanırken, halktan birinin konuşmasında dil sade ve yerel ifadelere dönüşmektedir.²⁰⁵

Giriş bölümünde, geleneklere uygun olarak “*Ḥamd u senā ol Ḥālik-ı bī hemtāya ki cemī‘-i şifāt-ı kemālle müzeyyen ve mücellā ve bi’l-cümle şāibe-i nakīşadan münezzeh ve müberrā olmağla...*” ifadesinde de görülebileceği gibi, oldukça süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.²⁰⁶ Fakat eserin genelinde kullanılan dil edebi özellikler taşımadığından, anlatılan bazı nükteler bu dilin özellikleri nedeniyle çok açık bir şekilde anlaşılamamaktadır.

Latifelerin çoğunluğu Arapçadan tercüme edilmiş olup, üslubu kurallı olmayan cümleler içermektedir. Nüktelerde birçok ayet ve hadisin alıntılanması sırasında, bu ayet ve hadislerin meallerinde kurallı olmayan ve konuşma diline yakın ifadeler kullanılmıştır.²⁰⁷

Eserlerde yer alan latifelerde ayet iktibasları ve karşılıklı diyaloglar kullanılmaktadır. Bazı ayetler müellif tarafından meallendirilirken, diğer ayet, hadis, şiir ve kelâm-ı kibârlar Arapça olarak, meal verilmeden aktarılmıştır.²⁰⁸

2.2.8. Eserin Muhtevası

Mecmûa-i Hikâyât ve *Letâifnâme*, içerik bakımından tamamen aynıdır. Eserlerin giriş kısmı, nesir geleneğine uygun olarak Besmele ile başlamıştır. Ardından hamdele, salvele ve devrin padişahını övme ile devam etmiştir.²⁰⁹

Her iki kitap aynı olsa dahi, nüsha farklılıklarından kaynaklanan bazı kelime ve ifadelerin farklı yazıldığı, ayrıca her iki eserde de yazım yanlışlıkları ve tekrarların

²⁰⁵ Arkın, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 9.

²⁰⁶ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 326. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 23.

²⁰⁷ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 327.

²⁰⁸ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 330.

²⁰⁹ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 326. Bk. Arkın, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 23.

bulunduğu görülmektedir. Giriş bölümü hariç, latîfelerin yazıldığı ana metin edebi bir özellik taşımamaktadır. Eserler, müellifin beyanına göre üç makaleden oluşmaktadır:²¹⁰

“Maḳāle-i evvelī ve haleften sādır olan mizāḥ ve leṭāfetiñ beyanındadır.”

“Maḳāle-i sāniye, cevābāt-ı ḥāzıra ve ḥiṭābāt-ı müskite beyanındadır rivāyet olunur ki.”

“Maḳāle-i şālīşe, aḥlāk-ı nisā ve aḥvāl-i zinā ve ĩmā’ ve ‘iṣ ve muḥabbet beyanındadır.”

Eser, Asr-ı Saadet’ten Abbasî saltanatına kadar geçen sürede önemli devlet adamları, şairler ve âlimlerin kişilik özelliklerini, özel hayatlarını aktarmıştır.²¹¹

Eserde yazılmış olan nükte ve latîfeler, medrese geleneğinde ders aralarında veya muhabbet meclislerinde güldürücü ve düşündürücü olarak anlatılan hikâyelerden oluşmaktadır. Bu latîfe ve nükteler, gerçek olaylardan kaynaklanabildiği gibi, uydurma olma ihtimali de bulunmaktadır. Ancak, bunlar insanın doğal mizah anlayışının bir yansıması olmuştur.²¹²

Feyzullah Efendi, eserinin başında, latîfenin caiz olup olmadığına dair endişeleri gidermek için Hz. Peygamber, diğer peygamberler, sahabe ve İslam âlimlerinden deliller sunmuştur. Süfyân-ı Sevri’nin mizahın sünnet olduğunu belirttiğini ve Hz. Peygamber’in “innî le emzehu velâ ekûlu illa bi’l-hak” (Ben mizah ve zarafet ederim ancak hak söylerim) hadisini naklederek mizaha şer’î dayanak sunmak istemiştir.²¹³

Feyzullah Efendi, ashâb-ı kirâmın mizahla ilgili olarak gülüp gülmedikleri sorulduğunda, onların güldüğünü ve kalplerindeki imanın güçlü olduğunu belirterek, mizahın imana aykırı olmadığını savunmuştur. Verilen nakiller, eserdeki müstehcen ve gayr-i meşrû latîfelerin anlatılmasına meşrû bir zemin hazırlama veya mizahın, din âlimlerinden beklenen vakar ve ciddiyete rağmen, insan tabiatının bir parçası olduğunu vurgulama çabası olarak değerlendirilebilir.²¹⁴

²¹⁰ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 327.

²¹¹ Arkın, *Feyzullah Efendi’nin “Letâifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, 9.

²¹² Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 329.

²¹³ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 329.

²¹⁴ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 330.

Mecmûa-i Hikâyât'ta yer almayan Latîfe, Garîbe, Nasîha ve Acîbe başlıkları *Letâifnâme*'de bulunmakla birlikte içerik açısından fark göstermemektedir. Ancak, Garîbe, Nasîha ve Acîbe başlıkları altındaki hikâyelerde müstehcen unsurlara yer verilmemiştir.²¹⁵

Eserde işlenen konular, karı koca arasındaki anlaşmazlıklar, namaz esnasında imamların ayetleri unutması, tekrarları, halifeler, özellikle Harun Reşid ile cariyeler arasındaki diyaloglar gibi çeşitli temaları içermektedir. Bu diyaloglarda, her iki tarafın da kendilerini haklı çıkarmak için ayetleri kullandığı, ancak her defasında cariyelerin haklı olduğu görülmektedir. Ayrıca, hadis istihraçları, isimleri Kur'an'da geçen peygamberlerle aynı olan a'râbilerin, namazda okunan surelerdeki peygamber kıssalarını kendilerine yorması, kadınlar huzurundaki hesaplaşmalar, farklı mezheplere mensup kişilerle yapılan diyaloglar, peygamberlik iddiaları ve bu iddiaları ispat için talep edilen mucizeler, öğretmen-öğrenci ilişkileri, valilerin av maceraları sırasında karşılaştıkları olaylar, Harun Reşid ve Behlül arasındaki ibretlik diyaloglar gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Bu nükteler, genellikle genel kitleye değil, daha çok ayet ve hadis bilgisine sahip, İslam hukuku ve İslam tarihine vakıf olan kimselere hitap etmektedir. Anlatılanlar, bazen tebessüm ettiren, bazen düşündüren, bazen de müptezel, bazen de hikmetli nükteler olarak değerlendirilebilir.²¹⁶

2.2.8.1. Eserde Yer alan Ayetler

Eserin her iki nüshasında ortak olarak 51 ayet yer almaktadır. *Mecmûa-i Hikâyât* nüshasında, *Letâifnâme* nüshasından farklı olarak, son iki sayfada 9 ek ayet bulunmaktadır. *Mecmûa-i Hikâyât*'ta verilen ayetler, geçiş sıralarına göre aşağıda ele alınmıştır.

إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ²¹⁷

“Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet.”²¹⁸

²¹⁵ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 330.

²¹⁶ Göktaş ve Kalkandelen, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, 330.

²¹⁷ Sâd, 38/26.

²¹⁸ Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş ve Ali Turgut (Haz.), *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayınları (33. bs.), Ankara 2018. Ayet mealleri verilirken bu kaynaktan faydalanılmıştır.

قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ²¹⁹

“Kâfirlerden (öncelikle) yakınınızda olanlarla savaşın.”

وَضَنُّوا أَنَّهُمْ مَا يَعْتَهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ²²⁰

“Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı.”

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا²²¹

“Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri zaman orasını bozarlar.”

وَأِنْ جَاءُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا²²²

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş.”

فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنثَاءً²²³

“Biz kadınları yeniden inşa ettik (yarattık). Onları bakireler yapmışızdır.”

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ²²⁴

“Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi.”

هُم قَوْمٌ خَصِمُونَ²²⁵

“Onlar kavgacı bir toplumdur.”

آتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ²²⁶

“Allah’ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin.”

وَرَبَّانَاهَا لِلنَّاظِرِينَ²²⁷

“Ve onu bakanlar için süsledik.”

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ²²⁸

²¹⁹ Tevbe, 9/123.

²²⁰ Haşr, 59/2.

²²¹ Neml, 27/34.

²²² Enfâl, 8/61.

²²³ Vâkıa, 56/35-36.

²²⁴ Kehf, 18/82.

²²⁵ Zuhruf, 43/58.

²²⁶ Nahl, 16/1.

²²⁷ Hicr, 15/16.

²²⁸ Hicr, 15/17.

Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk.

لِلذِّكْرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَّاتِ²²⁹

“İki kadının payı erkeğe verilir.”

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ²³⁰

“Ve onlar gerçekte yapmadıkları şeyleri söylerler.”

وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ²³¹

“Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir.”

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا²³²

“Elbette biz Nuh’u gönderdik.”

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا²³³

“Bedevîler inkârcılık ve ikiyüzlülükte daha ileridedirler.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ²³⁴

“Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır.”

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ²³⁵

“Dehşeti her şeyi kaplayan felaketin haberi sana geldi mi?”

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ²³⁶

“O gün bir takım yüzler zillate bürünmüştür.”

يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ²³⁷

“Ey Kâfirler!”

²²⁹ Nisa, 4/176.

²³⁰ Şuarâ, 26/226.

²³¹ Âl-i İmrân, 3/161.

²³² Nûh, 71/1.

²³³ Tevbe, 9/97.

²³⁴ Tevbe, 9/99.

²³⁵ Gâşiye, 88/1.

²³⁶ Gâşiye, 88/2.

²³⁷ Kâfirûn, 109/1.

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ²³⁸

“Münafıklar sana geldiklerinde”

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى²³⁹

“Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ?”

يَأْتِمُرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِلَيَّ لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ²⁴⁰

“İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim.”

فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ²⁴¹

“Size helal olan kadınlardan alın.”

كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ²⁴²

“İşte biz suçlulara böyle yaparız.”

فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي²⁴³

“Babam bana izin verinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım.”

أَنَا رَبُّكُمْ إِلَّا عَلَى²⁴⁴

“Ben sizin en yüce rabbinizim!”

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ²⁴⁵

“Allah’ın yardımı gelip fetih gerçekleştiğinde”

وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ²⁴⁶

“Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا²⁴⁷

²³⁸ Münâfikûn, 63/1.

²³⁹ Tâhâ, 20/1.

²⁴⁰ Kasas, 28/20.

²⁴¹ Nisâ, 4/3.

²⁴² Mürselât, 77/18.

²⁴³ Yûsuf, 12/80.

²⁴⁴ Nâziât, 79/24.

²⁴⁵ Nasr, 110/1.

²⁴⁶ Mâide, 5/44.

²⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/92.

“Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiye eremezsiniz.”

كَامُثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ وَخُورٌ عَيْنٌ وَلَحْمٌ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ وَفَاكِهَةٌ مِّمَّا يَخْيَرُونَ²⁴⁸

“Onlara beğendikleri meyveler, canlarının çektiği kuş etleri, saklı inciler gibi iri gözlü huriler”

حَزَاءٌ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ²⁴⁹

“Yaptıklarına karşılık olarak verilir.”

وَفَارَ النَّوَرِ²⁵⁰

“ve tandır kaynadığında”

سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ²⁵¹

“Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım”

لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ²⁵²

“Bugün Allah’ın emrinden kurtulacak yoktur.”

وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ²⁵³

“Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır.”

فَأَنذَرُكُمْ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ²⁵⁴

“onlara Allah’ın emrettiği şekilde yaklaşın.”

نِسْأُوكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَنذَرُكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ أَلَى شَيْئِكُمْ²⁵⁵

“Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl derseniz öyle varın.”

وَأَنذَرُكُمْ النَّبُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا²⁵⁶

“ve evlere kapılarından girin.”

²⁴⁸ Vâkıa, 56/20-23.

²⁴⁹ Vâkıa, 56/24.

²⁵⁰ Hûd, 11/40.

²⁵¹ Hûd, 11/43.

²⁵² Hûd, 11/43.

²⁵³ Sebe, 34/13.

²⁵⁴ Bakara, 2/222.

²⁵⁵ Bakara, 2/223.

²⁵⁶ Bakara, 2/189.

وَلَا تَجَسَّسُوا²⁵⁷

“merak etmeyin.”

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا²⁵⁸

“Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin.”

إِنَّهُمْ أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا²⁵⁹

“Fakat onların günahı yararından daha büyüktür.”

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ²⁶⁰

“Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara.”

فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا²⁶¹

“İşte zulümleri yüzünden harabeye dönmüş evleri!”

عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ²⁶²

“öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.”

وَجَاؤُ آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ²⁶³

“Akşam ağlayarak babalarına geldiler.”

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ²⁶⁴

“Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar.”

²⁵⁷ Hucurât, 49/12.

²⁵⁸ Nûr, 24/27.

²⁵⁹ Bakara, 2/219.

²⁶⁰ Sâd, 38/26.

²⁶¹ Neml, 27/52.

²⁶² Âl-i İmrân, 3/134.

²⁶³ Yûsuf, 12/16.

²⁶⁴ Nahl, 16/90.

فَاسْتَعْلَظْ فَاسْتَوَى²⁶⁵

“kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur.”

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا²⁶⁶

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.”

لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ²⁶⁷

“Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk.”

يُؤَيِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ²⁶⁸

“Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar.”

وَنَنْجَاوُزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ²⁶⁹

“kötülüklerini de görmezden geliriz”

فَأَنْتَ رَقَبَةٌ²⁷⁰

“Köle âzat etmektir.”

وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ²⁷¹

“iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki”

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ²⁷²

“onların kalplerindeki kini söküp attık.”

مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ²⁷³

“Ehl-i kitabın bir kısmı, Allah’ın kitabını sanki bilmiyorlarmış gibi arkalarına atıp terk ettiler.”

²⁶⁵ Fetih, 48/29.

²⁶⁶ Fetih, 48/1.

²⁶⁷ Sebe, 34/31.

²⁶⁸ İbrâhîm, 14/27.

²⁶⁹ Ahkâf, 46/16.

²⁷⁰ Beled, 90/13.

²⁷¹ En‘âm, 6/38.

²⁷² Hicr, 15/47.

²⁷³ Bakara, 2/101.

قَدْ مِنْ دُبُرٍ²⁷⁴

“arkadan yırtılmış”

وَالْتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ²⁷⁵

“Ve bacaklar birbirine dolaştığında”

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ²⁷⁶

“Ve hani İbrahim temellerini yükseltiyordu”

لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ²⁷⁷

2.2.8.2. Eserde Yer Alan Hadisler

Eserin her iki nüshasında da 6 hadis yer almaktadır;

أَنِّي لَأَمْزَحُ وَلَا أَقُولُ إِلَّا بِالْحَقِّ²⁷⁸

“Muhakkak ben şaka yaparken bile sadece hakikati söylerim.”

حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم دن بیوردیلر مَن اُخْبَارِضَّامِيَّتًا فَهِيَ لَهُ²⁷⁹

“Hazret-i Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden buyurdular; kim ölü bir araziyi ihya ederse, burası onun olur.”

حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم دن بیوردیلر كه الصَّيِّدُ لِمَنْ أَخَذَهُ لَا لِمَنْ آثَرَهُ²⁸⁰

“Hazret-i Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden buyurdular ki; av, izini sürenin değil onu yakalayanındır. ”

حضرت رسول بیوردیکه لا نبی بعد²⁸¹

“Hazret-i Rasûl buyurdu ki; benden sonra nebi yoktur.”

²⁷⁴ Yûsuf, 12/27.

²⁷⁵ Kiyâme, 75/29.

²⁷⁶ Bakara, 2/127.

²⁷⁷ Yasin, 36/18.

²⁷⁸ Taberânî, Ebû'l-Kâsım, *Kitâbu'l Mu'cemü'l-kebîr*, 25 cilt, Kahire, Mektebeti İbni Teymiyye, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994, 12, 391/13443.

²⁷⁹ el-Keşmirî, Muhammed Enverî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*, (babü men ehya erdan mevaten babı), 6 cilt, thk. Muhammed Bedir el-Merathi, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 2005, 3, 552.

²⁸⁰ eş-Şeybani, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Câmi'u's-şagîr mea şerhihi en-Nâfiu'l-Kebîr*, İdaratü'l-Kur'an, Pakistan 1990, 368.

²⁸¹ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 25 cilt, Daru Künuzi İşbilya Yayınevi, Riyad 2015, 14, 521/28353.

“Bir topluluğa hizmet eden onların efendisidir.”

پیغمبر صلی الله علیه وسلم بیوردیلرکه یالبتدا اویوز الوان دوه یه سزدن سرايت اتدی واندن اویوز اولدی²⁸³

“Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular ki; ya ibtida uyuz olan deveye sizden sirayet etti ve ondan uyuz oldu.”

2.2.8.3. Eserde İsmi Geçen Şahsiyetler

İki nüshada yer alan şahsiyetler tabloda alfabetik sıraya göre kaç kez geçtikleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 2.1. *Letâifnâme*'de geçen şahıslar ve onlarla ilgili latîfe adedi

Şahıs	Adedi	Şahıs	Adedi	Şahıs	Adedi
A'meş	4	Halife Süleyman	1	Muğîre b. Şu'be	1
Abdullah b. Selâm	1	Harun Reşîd	16	Muîn b. Zâide	1
Amr b. Hatan	1	Hasan Basri	1	Nehaî	1
Amr İbnü'l-As	1	Hiz. Ali	8	Nûşîrvân	1
Behlül	2	Hiz. Hasan	1	Mecnûn	2
Câhiz	2	Hiz. Hüseyin b. Ali	1	Ömer ibn Abdülazîz	2
Cerîr	1	Hiz. İmam Şafî	1	Safîyye b. Abdumuttalib	1
Ebû Katâde	1	Hiz. İsa	1	Sehl b. Hârun	1
Ebû Yakup	1	Hiz. Muâviye	8	Selmân-ı Fârisî	1
Ebû Yunus	1	Hiz. Nuayman	1	Sokrat	1
Ebu'l-Atâhiyye	1	Hiz. Osman	2	Sufyan b. Uyeyne	1
Ebu'l-Aynâ	4	Hiz. Ömer	2	Suheyb-i Rûmî	1
Ebu'l-Esved	1	Hiz. Rasûlullah	3	Süfyân-ı Sevrî	1
Ebu'l-Hadis	1	Hiz. Süleyman	1	Süleyman ibn Abdûlmelik	1
Esmâî	4	Hiz. Yusuf	1	Şa'bî	2
Fazl b. Yahya	1	İbn Abbas	1	Şakîk-i Belhî	1
Ferezdak	2	İbn Haffân	1	Ukayl b. Ebî Tâlib	1

²⁸² ed-Deylemî, Şîrûye bin Şehredâr, *Firdevsü'l-ahbâr bi-me'sûri'l-hitâb*, Beyrut 1986, II, 324.

²⁸³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Kitabu'l-tıb, bab 24, Dâru's-selâm, Riyâd 1999, 1010/5717.

Haccâc ibn Yusuf	4	İbn Hamdun	1	Yahya b. Zekeriya	1
Hâlid b. Velid	1	İbn Samsam	1	Yahya b.Eksem	2
Halife Mansur	2	İbn Şebâbe	1	Yezid b. Mezîd	2
Halife Mehdî	1	İskender	3	Yusuf b. Ömer	1
Halife Mu'tasım	1	İyas b. Muâviye	2	Ziyad b. Ebîh	1
Halife Muiz	1	Kadı Şurayh	1	Züleyha	1
Halife Mütevekkil	5	Me'mun	6		

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MECMÛA-İ HİKÂYÂT VE LETÂİFNÂME NÜSHALARININ EDİSYON KRİTİĞİ

Bismillahi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ḥamd u senā ol Ḥāl-ı bī hemtāya ki cemī'-i şifāt-ı kemālle müzeyyen ve mücellā²⁸⁴ ve bi'l-cümle şāibe-i²⁸⁵ nakīşadan münezzeh ve müberrā olmağla tābişgerān-ı²⁸⁶ künh-i celālī maḳām-ı 'acizde ḥayrān ve nivīsendegān-ı ḥilye-i cemālī şatr-ı evvelde ser-gerdāndır ve şalāt u selām ol kâfile sālār u enāma²⁸⁷ şadr-ı güzīn bālāḥāne-i ḥāşşu'l-ḥāş ve çār bāleş-nişīn-i ḥalvetserāy-ı ihtişāş şeffī'-i müşeffī'-i 'uşāt ve destgīr-i dermāndegān-ı 'arasāt Rasūl-i rabbi'l-ālemīn Muhammedu'l- Muştafā el-Emīn ḥazretleriniñ rūḥ-ı pāk ve nücūmu'l- ihtidā olan āl u aşḥābın revān-ı tābetā gillerine vāşıl olsun ki sa'ādet-i sermediyye onlara intimāda ve devlet-i ebediyye eşerlerine iktifādadır sebep-i²⁸⁸ terkīb-i bend-i evrāk-ı çend oldur ki maḫhar-ı esrār-ı kudret-i Ḥāl-ı zübde-i netāyic-i mulūk-i sābık ḥāmi-i şerī'at²⁸⁹ beyzā-yı Rasūl-i Ḥudā taht-nişīn “**veātākum mā lem yu'ti ehaden**”²⁹⁰ sipihr-i salṭanat ve şehriyar-ı mir'āt simāt ve ḥilāfet ve cihāndārī āyīne-i şüret ve kemāl-i ḥazm ve intibāḥ maşrıḳ-ı āfītāb-ı cihāntābī's-sultān-ı zıllu'llāḥ ḥüsrev-i mihr-i tırāz-ı sipihr-i libās muvāfiḳ-ı istiḥlāl-i ḥiṭāb “**innā ce'alnāke ḫalīfeten fi'l-ard feḫkum beyne'n-nās**” sülāle-i devr-i zamān-ı²⁹¹ Āl-i 'Oşmān. Es-sultān Ebū'l Feth Ġāz Meḥemmed Ḥān ibn es-Sultān İbrāḫīm Ḥān lā zāle ğıyāsen ve muġīsen²⁹² ve mu'inen fi'd-devleti ve'd-dīn şuhūren ve sinīnen ḥazretleri 'ilm-i şerīfe kemāl-i meyl ve sa'ādet-i dāreyne irāde-i neylden nāşī 'ālem-i Rabbānī ve taḫrīr-i Şamedānī Muhammed Efendi el-Vānī evşalehu illallah²⁹³ aḳşa'l-emānī dā'īlerini²⁹⁴ müderris-i meclis-i ḥāşş-ı ḥümāyūn ve mu'allim-i 'izz-i ḥuzūr-ı sa'ādet maḫrūnları olmağla ol encūmen-i cenb-i

²⁸⁴ İ.Ü. mücellā /B.K. muḫallā

²⁸⁵ İ.Ü. şāibe-i/B.K. şābe-i

²⁸⁶ İ.Ü. tābişgerān-ı /B.K. sitāyişgerān-ı

²⁸⁷ İ.Ü. sālār u enāma/B.K. sālār-ı enām

²⁸⁸ İ.Ü. iktifādadır sebep-i/ B.K. iktifādadır ammā ba'd sebep-i

²⁸⁹ İ.Ü. mulūk-i sābık ḥāmi-i şerī'at/B.K. mulūk-i sābık ve lāḫıḳ ḥām-i şerī'at

²⁹⁰ Nüshada yer alan ayetler, ayırt edilmesi için bold ve italik olarak verilmiştir.

²⁹¹ İ.Ü. dūr-i zamān-ı/B.K. dūdman-ı

²⁹² İ.Ü. muġīsen/B.K. muġīşen

²⁹³ İ.Ü. Muhammed Efendi el-Vānī evşalehu illallah/B.K. Muhammedu'l-Vānī evşalehullah

²⁹⁴ İ.Ü. aḳşa'l-emānī dā'īlerini/ B.K. ilā aḳşa'l-emānī dā'īleri

semāya²⁹⁵ şeref-i duhūl bulan ‘ulemāya şeb rüz²⁹⁶ pīşgāh-ı meymenet pīrüzda²⁹⁷ Tefsīr-i Keşşāf me‘a hāşiye ve Tefsīr-i Kādī’l-Beyzāvi me‘a eṭrāfehū tedris²⁹⁸ ve ta‘līm ve ‘ulūm-ı mütenevvi‘adan ḥasbe’l-iḳtizā taḳrīr ve tefhīm etmek ‘ādet-i müstemirre iken ḥazret-i sultān-ı pāk nijād ve “*kātilu’l-lezīne yelūnekum mine’l-küffār*” fermüdesin pīş nihād²⁹⁹ edüb sene şelāşe ve şemānīne ve elf şaferu’l-ḥayrınıñ evā’ilinde³⁰⁰ taht-ı Edirne’den sevk-i semende ve küffār-ı ḥaksārla üzerine cerr-i ketā’ib zafer peyvend kılıp gündüzlerde tayy-ı tarīk ve gecelerde baḥşu taḥḳīk olunmağla bir şeb mevlānā-yı merḳūm ḥālī müşkilāt hall-i müşkilāt-ı ‘ulūm hilālinde her vādiden ḥikāyet ve her taraftan rivāyet ederek selef ve ḥalefiñ zarāyifi dermeyān ve kütüb-i muḥazaratta taḥrīr olunan mādleden ba‘zısın naḳl u beyān etmekle taḥ-ı hümayūn şehriyāri bu maḳuleden lisān-ı Türkīde bir cem‘iyyet olunması semtine māil ve cārī olub³⁰¹ bu dā‘i-yi devlet-i ‘āliyyeleri Feyzu’llah İbn Muḥammed (ḡafera ‘anhumā) el-Melikü’ş- şamed ol meclis-i ḥaṭīrde ḳadīmu’l-‘ahd ve ḥidmet-i ta‘līm-i şehzāde-i ‘ālīcāhda kemer-bend olmağla fakīre tevciḥ-i ḥiṭāb ve cem‘iyyet-i laṭīfe bābında fermān-ı icābet meāb buyurub³⁰² imtişālen li’l-emri’l-ālī kütüb-i fukahādan³⁰³ ve ber mecmūa-i garībe-i leṭāfet peyker³⁰⁴ cem‘ edüp üç maḳāle üzere kārşāz ve tekellüfāt-ı ıstīlah perdāzīdeni³⁰⁵ iḥtirāz itdim ve bu şey-i ḥasīs ta‘alluḳ-ı fermānları ile nefīs olmağın bī şermāne sedd-i sedidi olan³⁰⁶ Ḳamanīse Ḳal’esi feth ve teşḫīr “*ve taneka ennehum mā ta’tuhum husūnuhum minellāh*”³⁰⁷ perdesinde olan küffār-ı düzah ḳarār giriftār-ı bend u zencīr kılınup “*inne’l-mulūke izā daḥālū karyeten efsedūhā*” ma’nāsı kılā’ ve bukā’larının şīt u şadāsı olub³⁰⁸ eyne’l-mefergûyān ḳabūl-i cizye ve ḥarācla istīmān etmegın el-‘afuvvu zekāte’z-zafer maẓmūn-ı çilveger³⁰⁹ “*vei’n-*

²⁹⁵ İ.Ü. cenb-i semāya/B.K. cennet sīmāya

²⁹⁶ İ.Ü. şeb rüz/B.K. şeb u rüz

²⁹⁷ İ.Ü. pīşgāh meymenet pīrüzda/B.K. bīşgāh-ı meymenet birüzda

²⁹⁸ İ.Ü. eṭrāfehū tedris/B.K. eṭrāfehū derslerin tedris

²⁹⁹ İ.Ü. pīş nihād /B.K. bīş-i nihād

³⁰⁰ İ.Ü. evāilinde/B.K. evāyilinde

³⁰¹ İ.Ü. olub/B.K. olup

³⁰² İ.Ü. buyurub/B.K. buyurup

³⁰³ İ.Ü. fukahādan/B.K. fenne naẓar

³⁰⁴ İ.Ü. ber mecmūa-i garībe-i leṭāfet peyker/ B.K. ber mecmūa-i leṭāfet beyker

³⁰⁵ İ.Ü. perdāzīdeni/ B.K. pervāzīdeni

³⁰⁶ İ.Ü. sedd-i seyyidiydi olan /B.K. südde-i seniyye-i sidre ‘unvāna dest-āvīz-i fakīrāne kıldım feililāhi’l-ḥamd ve’ş-şükr bu sene-i sālifi’z-zikrde vilāyet-i Lehiñ sedd-i seyyidiydi olan

³⁰⁷ İ.Ü. ve taneka ennehum mā ta’tuhum husūnuhum minellāh/ ve zannū ennehum māni’atuhum husūnuhum minellāh

³⁰⁸ İ.Ü. olub/B.K. olup

³⁰⁹ İ.Ü. çilveger/B.K. cilveger

cenehū li's-selmi fecnah lehā" medlūl-i maḳbūl-i şūret-ver olub³¹⁰ kemāl-i nuşretle müstaḳarr-ı saltanatlarına rucū' hengāmı ve mevsim-i meserret ve şād-kāmī olmağla sezāvār ve hürriyyetdir³¹¹ maḳāle-i evvelī³¹² ve haleften sādır olan mizāḥ ve leṭāfetiñ beyānındadır³¹³ Süfyān-ı Şevrī ḥazretlerinin³¹⁴ mizāḥ bābında su'āl ettiler tavaşşuṭ üzere mizāḥ etmek sünnettir deyu cevāb verdi ve dedi Ḥazret-i Rasūlullah şallallāhu 'aleyhi ve sellem mizāḥ ederlerdi ve buyururlardı **"innī le emzeḥu velā eḳūlu illā bilḥaḳḳ"**³¹⁵ ya'nī ben mizāḥ ve zārāfet ederim ancak ḥaḳḳ söylerim. Rivāyet olunur ki Neḥāī'ye su'āl olundu ki³¹⁶. Aşḥāb-ı Rasūlallah şallallāhu 'aleyhi ve selam dīḥk ve ḥande ederler miydi dedi ne'am dīḥk ederlerdi ḥālbūki īmān ḳalblerinde mu'azzam dağlar gibi idi. Ve yine rivāyet olunur ki³¹⁷ Ḥazret-i 'İsā Yaḥyā bin Zekerıyyā'ya mülākī olub³¹⁸ Ḥazret-i 'İsā Ḥazreti Yaḥyā'nın yüzüne bakıb³¹⁹ tebessüm etti dedi³²⁰ ne 'aceb abūs olup gūyā ki Allah Te'ālā'nın lūṭfundan³²¹ me'yūs olmuşsun Ḥazret-i Yaḥyā dedi birbirimizden müfāreḳat etmeyelim tā bu mādde de vaḥy nāzil olunca hemān Allah Te'ālā Subḥānehu³²² ve tekaddūs ol sā'atte inzāl-i vaḥy edüb³²³ buyurdu siziñ baña ziyāde sevgülünüz baña ziyāde sevgülünüz bessām ve güler yüzlü olanınızdır.³²⁴ Naḳl olunur ki Ḥazret-i İmām-ı Şāfi'ī rahmetullahi 'aleyh buyurur idi ki³²⁵ eger güşāde-i tab' ve mubassıt olursam Mūsāḥḥardır derler ve eger sūkūn ve inḳibāz üzere olursam şaḳīldir derler ve eger ḥaḳḳla şoḥbet ve taḳarrüb edersem ṭama'kār ve cerrārdır derler ve eger ḥaḳḳtan 'irāz ve mūcānebet edersem melūldür derler. Ḥikmet-i ḥükemā derler idi³²⁶ mizāḥ kelāmda tuz gibidir ta'āmda. Ya'nī

³¹⁰ İ.Ü. olub/B.K. olup

³¹¹ İ.Ü. olmağla sezāvār ve hürriyyetdir /B.K. olmağla bu mecmūa-i fethiyye manzūr-ı 'ayn-ı 'ināyetleri olmağla sezāvār ve hürriyyetdir

³¹² İ.Ü. makāle-i evvelī/B.K. makāle-i ūlā

³¹³ İ.Ü. ve haleften sādır olan mizāḥ ve leṭāfetiñ beyānındadır/B.K. selef ve ḥaḳḳtan sādır olan mizāḥ ve leṭāyifiñ beyānındadır

³¹⁴ İ.Ü. ḥazretlerinin/B.K. ḥazretlerine

³¹⁵ Nūshada yer alan hadisler, ayırt edilmesi için bold olarak verilmiştir.

³¹⁶ İ.Ü. su'āl olundu ki/B.K. su'āl ettiler

³¹⁷ İ.Ü. Ve yine rivāyet olunur ki/B.K. Rivāyet olunur ki

³¹⁸ İ.Ü. olub/B.K. olup

³¹⁹ İ.Ü. bakıb /B.K. bakıp

³²⁰ İ.Ü. etti dedi/B.K. etti de dedi

³²¹ İ.Ü. lūṭfundan/ B.K. lūṭfunda

³²² İ.Ü. Allah Teālā Subḥānehu/B.K. Allah Subḥānehu ve Teālā

³²³ İ.Ü. ve tekaddūs ol sā'atte inzāl-i vaḥy edüb/B.K. ol sā'atte inzāl-i vaḥy edüb

³²⁴ İ.Ü. siziñ baña ziyāde sevgülünüz baña ziyāde sevgülünüz bessām ve güler yüzlü olanınızdır/B.K. siziñ baña ziyāde sevgülünüz baña ziyāde ḥüsn-i zannı olanınızdır ve bir rivāyetle buyurdu: Siziñ baña ziyāde sevgülünüz bessām ve güler yüzlü olanınızdır

³²⁵ İ.Ü. buyurur idi ki/B.K. buyurdu ki

³²⁶ İ.Ü. derler idi/B.K. derlerdi

ḳadr-ı i'tidālde³²⁷ muşlih ve ifrātı müfsiddir. Laṭīfe Ḥazret-i Rasūlullah şallāllahu 'aleyhi ve sellem³²⁸ mizāhlarından ki rivāyet ederler bir ḥatun Ḥazret-i Peygamber'e gelüb³²⁹ dedi Yā Rasūlullah sizi³³⁰ zevcim da'vet eder Ḥazret-i Rasūl buyurdular 'aceb seniñ de³³¹ zevciñ ol kimse midir ki gözünde aḳ vardır ḥatun dedi benim zevcemin gözünde aḳ yoktur Ḥazret-i Peygamber buyurdular taḥḳīḳ vardır ḥatun tekrār inkār ettikte³³² soñra buyurdular hiç eḥad yoktur illā gözünde aḳ vardır ya'nī ḥadeḳa eṭrāfında gözün³³³ aşıl beyāzı vardır. Bir kimse³³⁴ Ḥazret-i Rasūlullah şallāllahu 'aleyhi ve sellemden binmek içün deve taleb etti buyurdular ki saña veled-i nāḳa ya'nī dişi deve yavrusu vereyim. Ol ādam dedi veled-i nāḳa binmege taḥammül etmez baña deve veriñ Ḥazret-i Rasūl buyurdu 'acebā bir deve var mıdır ki ānı deve doğurup veled-i nāḳa olmaya ya'nī cümle büyük develer yine deve yavrusudur. Şafīyye³³⁵ binti 'Abdumuṭṭalib Ḥazret-i Rasūlullah şallāllahu 'aleyhi ve sellem'e vardı ḡayet pīr idi dedi Ya Rasūlullah du'ā buyuruñ ki³³⁶ ben cennete gireyim Ḥazret-i Rasūl buyurdular ḳoca 'avratlar cennete giremez Şafīyye meclisten çıkub³³⁷ ağladı buyurdular ki Safīyye'ye ḥaber veriñ ki ḳoca 'avratlar ḳocalık ve pīrlik ḥālī üzere girmezler lākin genç ve tāze olub³³⁸ girerler nice ki Ḥazret-i Bārī celle şānuhu buyurur “*Innā enşe'nāhünne*³³⁹ *inşe fecealnā hünne ebḳāran*”. Şuheyb-i Rûmî'niñ³⁴⁰ bir gözü ağrırdı ve ḥurmā ekl ederdi Ḥazret-i Faḥr-i Kā'inat şallāllahu 'aleyhi vesellem buyurdular gözün ağrır ve hem ve ḥurmā³⁴¹ yersin ya'nī ḥurmā remede Mūsārrahdır³⁴². Şuheyb dedi sağ cānibi ile yerim. Selmān-ı Fārisi³⁴³ Ḥazretleri bir tenḥā yerde iḡtisāl ederdi Ḥazret-i 'Alī üzerine uğrayub³⁴⁴ ḥafīyyeten bir taş attı Selmān eṭrāfına

³²⁷ İ.Ü. ḳadr-ı i'tidālde/ B.K. ḳadr-ı i'tidālī

³²⁸ İ.Ü. şallāllahu aleyhi ve sellem/B.K. şallāllahu ve sellemiñ

³²⁹ İ.Ü. Ḥazreti Peygamber'e gelüb/B.K. Ḥazret-i Rasūle gelüb

³³⁰ İ.Ü. Yā Rasūlullah sizi/B.K. Yā Rasūlullah şallāllahu 'aleyhi ve sellem sizi

³³¹ İ.Ü. aceb senin de/B.K. acaba senin

³³² İ.Ü. ettikte/ B.K. ettikten

³³³ İ.Ü. eṭrāfında gözün/B.K. eṭrāfında olan gözün

³³⁴ İ.Ü. Bir kimse/B.K. Laṭīfe bir kimse

³³⁵ İ.Ü. Safīye/B.K. Laṭīfe Safīye

³³⁶ İ.Ü. dedi Yā Rasūlallah du'ā buyurun ki/B.K. Yā Rasūlallah şallāllahu 'aleyhi vesellem du'ā buyurun ki

³³⁷ İ.Ü. çıkub/B.K. çıkup

³³⁸ İ.Ü. olub/B.K. olup

³³⁹ İ.Ü. enşe'nāhünne/B. K. enşānāhünne

³⁴⁰ İ.Ü. Şuheyb-i Rûmî'niñ/B.K. Laṭīfe Şuheyb-i Rûmî'niñ

³⁴¹ İ.Ü. ağrır ve hem ve ḥurmā/B.K. ağrır ve hem ḥurmā

³⁴² İ.Ü. musarrahdır/B.K. muzırdır

³⁴³ İ.Ü. Selmān-ı Fārisi/B.K. Laṭīfe Selmān-ı Fārisi

³⁴⁴ İ.Ü. uğrayub/B.K. uğrayup

nazar etti kimse görmedi gusla meşgul oldu Hâzret-i ‘Alī yine bir küçük taş atub ihtifā etti Selmān etrafına nazar edüb kimseyi³⁴⁵ görmedi yine gusülle meşgul oldu bu minvāl üzere birkaç nevbet etmekle Selmān muṣṭarip olub³⁴⁶ ‘acele üzere fāriğ oldu baḳtı gördü ki Hâzret-i ‘Alī imiş mizāh edermiş Selmān dedi: İşte böyle mizāhlardır ki seni hilāfette dördüncüye te’ḥīr etti. Aşḥābtan³⁴⁷ Nu‘aymān Hâzretleri bir gün Maḥzeme ki a‘mā idi ona rāst geldi Maḥzeme dedi kimdir bu ādam³⁴⁸ beni delālet etsin bir tenhā yere ki³⁴⁹ bevl edeyim Nu‘aymān daḥi elinden tutub³⁵⁰ cāmi’e götürdü Maḥzeme bevl ederken ḥalk şayḥa edip cāmi’-i şerīfedir deyu āgāh ettiler Maḥzeme buyurdu³⁵¹ beni bu maḥalle delālet eden kim idi dediler; Nu‘aymān idi Maḥzeme ‘ahd eyledi ki Nu‘aymān bulub³⁵² elindeki ‘aṣā ile ḍarb eyleye bu ḥaber Nu‘aymān’a vāṣıl olup bir gün Maḥzeme’ye geldi dedi: Yā Maḥzeme Nu‘aymān’ı ister misin saña göstereyim Maḥzeme dedi ḡāyetle isterim Nu‘aymān daḥi elinden tutup Hâzret-i ‘Oṣmān raḍiyallāhu ‘anh şalāta meşgūl idi ānıñ yanına getirüb³⁵³ işte Nu‘aymān deyu Hâzret-i ‘Oṣmān’a ḥavāle eyledi³⁵⁴ Maḥzeme daḥi ‘aṣāsını Hâzret-i ‘Oṣmān’a kaldırdıkda Hâzret-i ‘Oṣmān’ın hilāfeti zamānında olmaḡla etrāftan ḥalk Emīrū’l-mū’minīndir³⁵⁵ deyu nidā ve şayḥa ettiler Maḥzeme³⁵⁶ āciz olmaḡla yemīn etti ki bir daḥi Nu‘aymān’a yaramaz kaşd eylemeye ve terk edüb³⁵⁷ gitti. Hâzret-i Hüseyn bin ‘Alī raḍiyallāhu ‘anhumā ḥavāricden ba’zısına dedi ki Allah Te‘ālā ol iki oḡlanı niçin hıfz etti ya’nī sūre-i Kehf’de “**ve emme’l-cidāru fekāne liḡulāmeyni yetīmeyni fi’l-medīneti**”³⁵⁸ āyet-i kerīmesinde olan kışşaya işāret eden ḥāricī dedi ki babalarınıñ şalāḥı için muḥāfaẓa etti Hâzret-i Hüseyn buyurdu benim babam ve ceddım onlarıñ babasından şālīḥ idi. Yā niçin siz bizim üzerimize ḥurūc ettiniz ḥāricī dedi ol

³⁴⁵ İ.Ü. etrafına nazar edüb kimseyi/B.K. etrāfa nazar edüb kimse

³⁴⁶ İ.Ü. olub/B.K. olup

³⁴⁷ İ.Ü. Aşḥābtan/B.K. Laṭīfe Aşḥābtan

³⁴⁸ İ.Ü. kimdir bu ādam/B.K. bu ādam kimdir

³⁴⁹ İ.Ü. yere ki/B.K. yer ki

³⁵⁰ İ.Ü. tutub/B.K. tutup

³⁵¹ İ.Ü. buyurdu/B.K. dedi

³⁵² İ.Ü. ‘ahd eyledi ki Nu‘aymān bulub/B.K. ‘ahd etti ki Nu‘aymān’ı bulup

³⁵³ İ.Ü. getirüb/B.K. getirüp

³⁵⁴ İ.Ü. ḥavāle eyledi/B.K. ḥavāle etti

³⁵⁵ İ.Ü. Emīrū’l-mū’minīndir/B.K. emīr-i mū’mindir

³⁵⁶ İ.Ü. deyu nidā ve şayḥa ettiler Maḥzeme/B.K. deyu nidā ve şayḥa ettiler Maḥzeme dedi beni buña delālet eden yine kim idi dediler: Nuaymān idi Maḥzeme

³⁵⁷ İ.Ü. edüb/B.K. edüb

³⁵⁸ İ.Ü. ve emme’l-cidāru liḡulāmeyni yetīmeyni fi’l-medīneti /B.K. ve emme’l-cidāru fekāne liḡulāmeyni yetīmeyni fi’l-medīneti

ecilden hüruc edüb³⁵⁹ huşümet ettik ki Allah Te‘ālā bize haber verdi “*inneikum kavmun haşīmūn*”. Hārūn Reşīd³⁶⁰ benāt-ı eşrāftan bir kız tezevvüç etti leyle-i zifāfta firāşa girüb³⁶¹ mübāşeret ettiği sā‘atte hikmet-i hüdā kız hayz gördü ve dedi Yā Emīre’l-mü’minīn “*Etā emrullāhi felā testa‘cilūh*”³⁶² ya‘nī bu āyet-i kerīme³⁶³ ile hayz vāki’ olduğuna³⁶⁴ ta‘rīz eder Hārūn Reşīd³⁶⁵ dedi Vallāhi seniñ bu kelāmıñ baña dünyā ve māfihādan ziyāde hoş geldi. Hulefā-yı ‘Abbāsiden Mehdī bir gün şayd u şikārda iken hayl u haşmetten³⁶⁶ cüdā düştü ve yalnız bir a‘rābīniñ hānesine nuzul etti a‘rābī halīfeye bir miqdār ta‘ām yedürüb³⁶⁷ bir kırba ile nebīz ve sıra getürdi halīfeye bir kāse içirdik de tab‘ kuşāde olub³⁶⁸ a‘rābīye dedi bilir misin ben kimim a‘rābī dedi Vallāhi bilmem halīfe dedi ben halīfeniñ hüddām-ı hāşlarındanım a‘rābī dedi Allah Te‘ālā mübārek eylesün deyüb³⁶⁹ bir nevbet daħi içirdi yine halīfe dedi ben kimim a‘rābī dedi şimdi söyledin ol kimsesin halīfe dedi lā ben halīfeniñ vüzerāsındanım a‘rābī daħi ne güzel Allah Te‘ālā dāim eylesün deyüb³⁷⁰ bir nevbet a‘rābī daħi içirdi³⁷¹ yine halīfe tamām-ı dil-i germ olup dedi³⁷² ben kimim a‘rābī dedi şimdi dedin ol kimsesin halīfe dedi lā ben Emīru’l-mü’minīn ve halīfeniñ kendisiyim bu kelāmı işidicek a‘rābī kırbanıñ ağzını bağladı ve dedi eger bir nevbet daħi verecek olursam taħkīk ben rasul-i rabbi’l-ālemīnim derdin³⁷³ bunlar bu kelāmda iken halīfenin ‘askeri ve tevābi’i etraftan gelmeye başladı a‘rābī görüb³⁷⁴ ve taħkīk olduğun bilüb³⁷⁵ havfından ‘aklı zāil olma³⁷⁶ mertebesine vardı halīfe a‘rābīye luṭf

³⁵⁹ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

³⁶⁰ İ.Ü. Hārūn Reşīd/ B.K. Laṭīfe Hārūnu’r-reşīd

³⁶¹ İ.Ü. girüb/B.K. girüp

³⁶² İ.Ü. “Etā emrullāhi felā testa‘cilūh”/B.K. “Etā emrullāhi felā testa‘cilūn”

³⁶³ İ.Ü. yani bu āyet-i kerīme/B.K. bu āyet-i kerīme

³⁶⁴ İ.Ü. hayz vāki’ olduğuna/B.K. hayz gördüğüne

³⁶⁵ İ.Ü. Hārūn Reşīd/B. K. Hārūnu’r-reşīd

³⁶⁶ İ.Ü. Hulefā-yı ‘Abbāsiden Mehdī bir gün şayd u şikārda iken hayl u haşmetten/B.K. Laṭīfe-i Ğarībe Hulefā-yı Abbāsiyeden Mehdī bir gün şayd u şikārda iken hayl u haşeminden

³⁶⁷ İ.Ü. yedürüb/B.K. yedirüp

³⁶⁸ İ.Ü. tab‘ kuşāde olub/B.K. tab‘ı kuşād olup

³⁶⁹ İ.Ü. a‘rābī dedi Allah Te‘ālā mübārek eylesün deyüb/ B.K. a‘rābī daħi Allah Te‘ālā mübārek eylesün deyüp

³⁷⁰ İ.Ü. deyüb/B.K. deyüp

³⁷¹ İ.Ü. bir nevbet a‘rābī daħi içirdi/B.K. bir nevbet daħi içirdi

³⁷² İ.Ü. yine halīfe tamām-ı dil-i germ olup dedi/B.K. yine tamām-ı dil-i germ olup dedi

³⁷³ İ.Ü. derdin/B.K. dersin

³⁷⁴ İ.Ü. görüb/B.K. görüp

³⁷⁵ İ.Ü. taħkīk olduğun bilüb/B.K. ve taħkīk halīfe olduğun bilüp

³⁷⁶ İ.Ü. olma/B.K. olmak

yüzüyle tesellî verüb³⁷⁷ ‘azîm akçeler ve ihsânlar etti a‘râbî bu hâli görünce³⁷⁸ dedi Vallâhi ben şehâdet ederim ki eger sen ol âhirî daği da‘vâ edersen yine şâdıkısın. İskender’e dediler falân kimse kızını sever katl etmek lâzımdır³⁷⁹ İskender dedi düşmanı katl ederiz eger dostu ve seveni daği katl edersek yeryüzünde kimse kalmaz. Zurefâdan³⁸⁰ birisi bir zarîfe müzeyyene ve hüsna hatuna mülâkî oldu ve okudu ki “*fezeyyennâhâ li’n-nâzirîne*” hatun daği³⁸¹ “*vehafiznâhâ min külli şeytânin racîm*” ol âdam mülzem olub³⁸² dedi la‘netu’llah-i ‘aleyk hatun oku ki³⁸³ “*lizzeri mişlü hazzıl ünseyeyn*”. ‘Ömer İbn-i ‘Abdu’l-azîz³⁸⁴ hazretlerinin zamânı-ı hilâfetlerinde bir kâtibi karşısında durub³⁸⁵ kitâbet ederken bir rîh³⁸⁶ şâdır oldu kâtib gâyetu’l-gâye hacîl olub kalemmini yere çalub³⁸⁷ şermende oldu. ‘Ömer İbn-i ‘Abdu’l-azîz hazretleri dedi kalemmini ahz eyle ve kalbini vâsi‘ tutub³⁸⁸ elem çekme ve benden hacîl olma zîrâ ki ben kendimden ziyâde rîh³⁸⁹ şadâsın istimâ‘ etmedim kendimden işitdiğim bundan ziyâdedir. Ebû’l-Ayna³⁹⁰ bir beldeye dâhil oldu ki³⁹¹ bir meydânda şabîler taş atıp oynarlardı yanlarından geçerken bir taş başına râst gelüb³⁹² başı yarıldı ve bir dost ve âşinâ bulmamağla ol gece ol mevzi‘de aç yattı şabâh olduğda hâkim-i belde olunan huzûruna³⁹³ vardı hâkim-i belde buña dedi ne günde şehre dâhil olduñ cevâbda okudu ki “*fî yevmin nahs-ı müstemirr*” ba‘dehu hâkim dedi ne sâ‘atte girdiñ cevâb verdi ki fî sâati’l-‘usrati³⁹⁴ ba‘de hâkim su’âl etti ki ne maħalde nuzûl ettiñ cevâb verdi ki “*bivâdin gayr-i zî-zer*” pes hâkim-i belde ‘azîm-i

³⁷⁷ İ.Ü. verüb/B.K. verüp

³⁷⁸ İ.Ü. görünce/B.K. görüp

³⁷⁹ İ.Ü. İskender’e dediler falân kimse kızını sever katl etmek lâzımdır/B.K. Laţîfedir İskender’e dediler falân kimse kızını sever anı katl etmek lâzımdır

³⁸⁰ İ.Ü. Zurefâdan/B.K. Laţîfe Zurefâdan

³⁸¹ İ.Ü. hatun daği/B.K. hatun daği okudu

³⁸² İ.Ü. olub/B.K. olup

³⁸³ İ.Ü. hatun oku ki/B.K. hatun okudu ki

³⁸⁴ İ.Ü. ‘Ömer İbn Abdu’l-azîz/B.K. Garîbe ‘Ömer İbn Abdu’l-azîz

³⁸⁵ İ.Ü. durub/B.K. durup

³⁸⁶ İ.Ü. kitâbet ederken bir rîh/B.K. kitâbet ederken kendüden bir rîh

³⁸⁷ İ.Ü. kâtib gâyetu’l-gâye hacîl olub kalemmini yere çalub/ B.K. kâtib gâyetu’l-gâye hacîl olup kalçub kalemmini yere çalup

³⁸⁸ İ.Ü. tutub/B.K. eyle

³⁸⁹ İ.Ü. ziyâde rîh/B.K. ziyâde kimseden rîh

³⁹⁰ İ.Ü. Ebu’l-Ayna/B.K. Laţîfe Ebu’l-Ayna

³⁹¹ İ.Ü. oldu ki/B.K. olduğu

³⁹² İ.Ü. gelüb/B.K. gelüp

³⁹³ İ.Ü. olunan huzuruna/B.K. olan kimsenin huzuruna

³⁹⁴ İ.Ü. fî sâati’l-‘usrati/B.K. fî sâati’l-‘usr

ḥande edüb³⁹⁵ kendüye māl-i ferāvān verdi. Ḥazret-i ‘Ömer³⁹⁶ raḍiyallāhu ‘anh ‘Abdullah İbn-i Selām’a Rasūlullah ṣallāllahu ‘aleyhi vesellem ḥazretlerini nice bilürsin deyu su’āl etti ‘Abdullah dedi oğlumu bildiğimden ziyāde bilürim Ḥazret-i ‘Ömer dedi ne cihetten dersin ‘Abdullah dedi Ḥazret-i Peyğamber’in nübüvvetinde aṣlā şek ve şüphem yoktur ammā oğlumu cāiz ki vālidesi ḥıyānet edüb³⁹⁷ ğayrı kimseden peydā etmiş ola. Ziyād İbn-i Ebīh³⁹⁸ māidesi üzerinde bir ādam gördü ğayet bed-çehre ve ḳabīhu’l-manzar ve şöyle ekül ki sofrada olan ta‘āmı cümlesin bir laḫzadan³⁹⁹ ekl etti Ziyād buña dedi evlādın var mı bu ādam dedi dokuz nefer kızım var Ziyād’a dedi kızlar⁴⁰⁰ daḫi saña beñzer mi dedi benim şüretim onlardan güzeldir lākin onlar benden eküldür çok ta‘ām yerler Ziyād bu ādamın kelāmına⁴⁰¹ ḥande edüb⁴⁰² kendüye iḥsān etti. Şu‘arā-yı ‘arabdan⁴⁰³ Ferezdaḳ bir gün mülük-ı Mervāniyye’den Süleymān bin⁴⁰⁴ ‘Abdü’l-Melik meclisinde bir şi‘irin okudu ki içinde⁴⁰⁵ ba‘zı nisā ile mu‘āmele ve zināya müte‘allik aḥvāllerin zıkr edüb⁴⁰⁶ temeddüh etmiş Süleymān bin⁴⁰⁷ ‘Abdü’l-Melik dedi sen zināyı ikrār ettiñ saña ḥadd vācib oldu Ferezdaḳ dedi Yā Emīre’l-mü’mīnīn Ḥaḳḳ Subḥānehu ve Te‘ālā bizden ḥaddini⁴⁰⁸ ref etti ve buyurdu ki “*ve ennehum yeḳūlūne mā lā yef‘alūn*”. ‘Ulemādan bir kimse var idi za‘f-ı baṣarī olub⁴⁰⁹ dāimā gözünün şuyu aḳmaḡla oña A‘meş derlerdi bir gün bu za‘f-ı baṣarınıza sebep ne oldu deyu su’āl eylediler ṣaḳīllere⁴¹⁰ nazar etmekle gözüm za‘if oldu. Ve daḫi⁴¹¹ A‘meş’e su’āl ettiler ki Ḥā’ik ki bez ve eşvāb⁴¹² doḡur ānıñ ardınca namāz kılmak cāiz midir dedi abdestsiz iḳtidā olunursa be’is yoktur. Ve yine⁴¹³ A‘meş’e su’āl ettiler Ḥā’ikiñ şehādeti ḳabūl olunur mu⁴¹⁴ dedi iki şāhid ‘add-i lillah bile

³⁹⁵ İ.Ü. ḥande edüb/B.K. ḥande edüb

³⁹⁶ İ.Ü. Ḥazret-i ‘Ömer/B.K. Laṭīfe Ḥazret-i ‘Ömer

³⁹⁷ İ.Ü. edüb/B.K. edüb

³⁹⁸ İ.Ü. Ziyād İbn-i Ebīh/B.K. Laṭīfe Ziyād İbn Ebīh

³⁹⁹ İ.Ü. laḫzadan/B.K. laḫzada

⁴⁰⁰ İ.Ü. Ziyād’a dedi kızlar/B.K. Ziyād var dedi kızlar

⁴⁰¹ İ.Ü. kelāmına/B.K. kelāmında

⁴⁰² İ.Ü. edüb/B.K. edüb

⁴⁰³ İ.Ü. Şu‘arā-yı ‘arabdan/B.K. Laṭīfe Şu‘arā-yı ‘arabdan

⁴⁰⁴ İ.Ü. bin/B.K. İbn

⁴⁰⁵ İ.Ü. okudu ki içinde/B.K. okudu ānıñ içinde

⁴⁰⁶ İ.Ü. edüb/B.K. edüb

⁴⁰⁷ İ.Ü. bin/B.K. İbn

⁴⁰⁸ İ.Ü. ḥaddini/B.K. ḥaddi

⁴⁰⁹ İ.Ü. za‘fe-i baṣarī olub/B.K. za‘f-ı baṣarī olup

⁴¹⁰ İ.Ü. sebep ne oldu deyu su’āl eylediler ṣaḳīllere/B.K. sebep ne oldu dedi ṣaḳīllere

⁴¹¹ İ.Ü. Ve daḫi/B.K. Laṭīfe ve daḫi

⁴¹² İ.Ü. eşvāb/B.K. eşvāp

⁴¹³ İ.Ü. Ve yine/B.K. Laṭīfe ve yine

⁴¹⁴ İ.Ü. olunur mu/B.K. olur mu

olursa tutulur. Hārūnu’r-Reşīd⁴¹⁵ bir kerre yatub⁴¹⁶ iki cāriye ki birisi Medīneli ve birisi Kūfeli idi bunu ovuştururlardı Medīneli cāriye taḳarrub edüb⁴¹⁷ ālet-i ameli aḥz etti Kūfeli daḥi ben de şerīkim deyu nizā‘ etti Medīneli dedi İmām-ı Mālīk rivāyet eder Hişām bin ‘Urve’den⁴¹⁸ ol daḥi babasından ol daḥi Ḥazret-i Rasūlullah şallāllahu ‘aleyhi ve sellemden buyurdular “**men aḥyā arḻan meyyiten fehiye lehā**” ya’nī bir kimse arḻ-ı meyyiteyi iḥyā etse ol arz ānıdır bu daḥi⁴¹⁹ ben iḥyā ettim benimdir Kūfeli daḥi bir zamāndan soñra fırsat düşürüb⁴²⁰ ḡafletle ālet-i ‘ameli ḳapub⁴²¹ bunuñ elinden aldı ve dedi A‘meş ḥazretleri rivāyet eder Ḥaşīm’den⁴²² ol daḥi İbn-i Mes‘ūd’dan ol daḥi Ḥazret-i Rasūl’den⁴²³ “**Eşşaydu limen eḥazehu lā limen āsārahu**”. Enū Şīrvān⁴²⁴ bir gün dīvān edüb⁴²⁵ mezālīm-i su’āl ederken bir ādam geldi ben ḳaşīr⁴²⁶ baña ḻulm ettiler dedi ve feryād eyledi⁴²⁷ Enū Şīrvān dedi ḳaşīr⁴²⁸ ādama kimse ḻulm edemez ol ādam dedi pādīşāhım baña ḻulm eden kimse benden daḥi ḳaşīrdır⁴²⁹ Enū Şīrvān bu sözden ḥandān olub⁴³⁰ def‘-i mezālīmī ile emr eyledi. Bir gün⁴³¹ A‘meş ḥazretleri ḥānesinden ve dersine⁴³² çıkarken gülerek çıktı şākirdleri dediler Yā İmām sebeb-i tebessüm nedir dedi sebeb budur ki bir küçük kızım vardır dāmenime yapıştı benden aḳçe ṭaleb etti dedim aḳčem yoktur nevbet⁴³³ vālidesine teveccūh edüb⁴³⁴ dedi Yā valide dünyāda bir kimseyi⁴³⁵ bulamadıñ mı ki bu faḳīr mollāyı ḳabūl ettiñ. A‘rābdan⁴³⁶ bir ādam bir misk-

⁴¹⁵ İ.Ü. Hārūnu’r-Reşīd/B.K. Garībe Hārūnu’r-Reşīd

⁴¹⁶ İ.Ü. yatub/B.K. yatup

⁴¹⁷ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴¹⁸ İ.Ü. Hişām bin ‘Urve’den/B.K. Şām İbn ‘Urve’den

⁴¹⁹ İ.Ü. bu daḥi/B.K. bunu daḥi

⁴²⁰ İ.Ü. düşürüb/düşürüp

⁴²¹ İ.Ü. kapub/B.K. kapup

⁴²² İ.Ü. Ḥaşīm’den/B.K. Hayseme’den

⁴²³ İ.Ü. Ḥazreti Rasūl’den/B.K. Ḥazret-i Rasūlullah şallāllahu ‘aleyhi vesellemden

⁴²⁴ İ.Ü. Enū Şīrvān/B.K. Laṭīfe Enū Şīrvān

⁴²⁵ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴²⁶ İ.Ü. ḳaşīr/B.K. ḳaşīrim

⁴²⁷ İ.Ü. dedi ve feryād eyledi/B.K. deyu feryād etti

⁴²⁸ İ.Ü. ḳaşīr/B.K. ḳaşīre

⁴²⁹ İ.Ü. benden daḥi ḳaşīrdır/B.K. benden ḳaşīrdır

⁴³⁰ İ.Ü. olub/B.K. olup

⁴³¹ İ.Ü. Bir gün /B.K. Laṭīfe bir gün

⁴³² İ.Ü. ve dersine /B.K. derse

⁴³³ İ.Ü. yoktur nevbet/B.K. yoktur bu nevbet

⁴³⁴ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴³⁵ İ.Ü. kimseyi/B.K. kimse

⁴³⁶ İ.Ü. A‘rābdan/B.K. Laṭīfe A‘rābdan

i nâfesin sirka etti âni bir kimse sirkadān nehy edüb⁴³⁷ bu âyet-i kerime-i⁴³⁸ okudu ki “**ve men yağlul ye’ti bimā galle yevme’l-kiyāme**” ya’nî bir kimse gūlū’l-hıyānet⁴³⁹ etse yevm-i kıyāmette aḥz ettiğini⁴⁴⁰ nesne⁴⁴¹ getirür A’rāb dedi ne güzel ben daḥi aldığımı getiririm rāiḥası⁴⁴² ṭayyib ve ḥamlı āsāndır⁴⁴³. Bir kimse⁴⁴⁴ imāmete geçüb⁴⁴⁵ “İnnā erselnā nūḥan” deyu okudu ve ḥaşr olub⁴⁴⁶ bir zamān sukūtta ḳaldı cemā’at içinde bir kimse a’rābī⁴⁴⁷ var idi dedi Yā ḳarṭabān eger Nūḥ gittiyse bir āḥir kimse⁴⁴⁸ gönder bizi ḥalāş eyle. Bir a’rābī⁴⁴⁹ istimā’ etti ki okunur “**el-a’rābu eşeddu küfren ve niḳāḳan**” dedi bizi hicv etmişler ve ba’de yine istima’ etti ki okunur “**ve mine’l-a’rābi men yū’minu billāhi ve’l-yevmi’l-āḥiri**” dedi be’is yoktur evvel hicv şoñra medḥ etmişler bizim şā’irimiz daḥi böyle demiştir hecevtu zūheyran şümme innî medaḥnuhu⁴⁵⁰ ve mā zālet el-eşrafu tuhceu ve tumdeḥu ya’nî Zūheyri⁴⁵¹ hicv ettim ba’de medḥ eşraf⁴⁵² dāimā böyle hicv ve medḥ olunmadan ḥālî değildir. Yezīd⁴⁵³ bin Yezīd’in ṭa’āmına bir a’rābī ḥāzır oldu Yezīd ṭa’āmda olanlara dedi yoldaşñıza yer açub⁴⁵⁴ tavsī’-i mekān edin a’rābī dedi⁴⁵⁵ ḥācet değildir benim ṭınāblarım uzundur ya’nî ḳollarım uzundur ṭa’āma erişirim ne vakit ki ṭa’āma kolunu uzattı hemān bir zarta şādır oldu Yezīd dīḥk edüb⁴⁵⁶ dedi Yā eḥā’l-‘arab zannederim ki ṭınābñ birisi kırıldı. Bir a’rābī⁴⁵⁷ deryā kenārında durub⁴⁵⁸ üzerine şu döker ve her dökdukçe bir ḡatse⁴⁵⁹ eder ve her ḡatse⁴⁶⁰ elinde bir ḥayṭ

⁴³⁷ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴³⁸ İ.Ü. âyet-i kerime-i/B.K. âyet-i kerimeyi

⁴³⁹ İ.Ü. gūlūl hıyānet/B.K. gūlūl ve hıyānet

⁴⁴⁰ İ.Ü. ettiğini/B.K. ettiği

⁴⁴¹ İ.Ü. nesne/B.K. nesneyi

⁴⁴² İ.Ü. rāiḥası/B.K. rāyihası

⁴⁴³ İ.Ü. ḥamlı āsāndır/B.K. ḥamlı ḥaff ü āsāndır

⁴⁴⁴ İ.Ü. Bir kimse/B.K. Laṭīfe bir kimse

⁴⁴⁵ İ.Ü. geçüb/B.K. geçüp

⁴⁴⁶ İ.Ü. olub/B.K. olup

⁴⁴⁷ İ.Ü. bir kimse a’rābī/B.K. bir a’rābī

⁴⁴⁸ İ.Ü. kimse/B.K. kimseyi

⁴⁴⁹ İ.Ü. Bir a’rābī/B.K. Laṭīfe bir a’rābī

⁴⁵⁰ İ.Ü. medaḥnuhu/B.K. medaḥtuhu

⁴⁵¹ İ.Ü. ya’nî Zūheyri /B.K. ya’nî ben Zūheyri

⁴⁵² İ.Ü. medḥ eşraf/B.K. medḥ ettim eşraf

⁴⁵³ İ.Ü. Yezīd/B.K. Ğarībe Yezīd

⁴⁵⁴ İ.Ü. açub/B.K. açup

⁴⁵⁵ İ.Ü. edin A’rābī dedi/B.K. edin dedi

⁴⁵⁶ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴⁵⁷ İ.Ü. Bir a’rābī/B.K. Laṭīfe bir a’rābī

⁴⁵⁸ İ.Ü. durub/B.K. durup

⁴⁵⁹ İ.Ü. ḡatse/B.K. ‘atse

⁴⁶⁰ İ.Ü. ḡatse/B.K. ‘atse

olmağla oña düğüm ‘ağd eder dediler niçün böyle edersin dedi kışın cenâbetleridir şimdi birer birer⁴⁶¹ kazâ ediyorum. Bir a‘râbî⁴⁶² bir eyer gâşiyesi uğurladı ve mescide girdi gördü imâm⁴⁶³ okur “*hel etāke ḥadīṣu’l-gāṣiye*” a‘râbî dedi ey faḫih fusūlluk⁴⁶⁴ etme ba‘de yine gördü okur “*vucūhun yevmeizin ḥāṣi‘a*” a‘râbî dedi niçün benim yüzüm ḥāṣi‘a olsun⁴⁶⁵ gâşiyenizi alnı deyüb birağub ve namazı terk edüb gitti.⁴⁶⁶ Bir a‘râbîler furūht olunan maḥalle dāḥil olub⁴⁶⁷ bir cāriye aldı rucū‘ edüb⁴⁶⁸ giderken dellāl dedi bu cāriyede üç ḥaşlet vardır eger ḳabūl edersen ne güzel eger ḳabūl etmezsen geriye redd eyleyeyim⁴⁶⁹ a‘râbî dedi ol ḥaşletler nedir dellāl dedi ba‘zı kere bu cāriye birkaç gün gāib olur ba‘de taleb edersen ‘avdet eder a‘râbî dedi ya‘nî ābıḳādır ḳaçar demek istersin. Dellāl dedi ne‘am a‘râbî dedi Vallāhi ḳara taṣ üzere⁴⁷⁰ ḳarıncañın izini bulurum ḳanğı yola giderse gitsin ben ānı döndürürüm hemān ikinci ḥaşleti söyle dellāl dedi ba‘zı kere bu cāriye uyur ve bundan birkaç ḳatre dökülür⁴⁷¹ a‘râbî dedi keennehu dōṣeğe bevl eder dersin dellāl dedi ne‘am a‘râbî dedi Vallāhi bizde dōšek ve eṣvāb yoktur toprak üzerinde yatur nereciğe bevl ederse etsin hemān üçüncü ḥaşleti söyle dellāl dedi bu cāriye ba‘zı kere ḥānede olan şeyleri ḳarıṣdırır a‘râbî dedi keennehu sārıḳadır şey-i sarka eder⁴⁷² demek istersin dellāl dedi ne‘am a‘râbî dedi Vallāhi bizde yiyip sedd-i maḳ⁴⁷³ edecek şey’ bulamaz değil ki uğurlayacak şeyi ola deyüb⁴⁷⁴ cāriyenin elinden tutup alub⁴⁷⁵ gitti. Ḥaccāc⁴⁷⁶ yanında bir a‘râbî ḥāzır iken ta‘ām geldi ekl ettiler ba‘de ḥelvā geldi a‘râbî ḥelvādan bir loḳma ekl ettikten ṣoñra Ḥaccāc dedi her kim bu ḥelvādan ekl ederse ḳatl ederim cümle ḥalḳ el çektiler ve a‘râbî daḥi fāriğ olub⁴⁷⁷ bir Ḥaccāc’a naḳar eder ve bir daḥi ḥelvāya naḳar eder

⁴⁶¹ İ.Ü. birer birer/B.K. bir bir

⁴⁶² İ.Ü. Bir a‘râbî/B.K. Laṭife bir a‘râbî

⁴⁶³ İ.Ü. mescide girdi gördü imam/B.K. mescide girdi imam

⁴⁶⁴ İ.Ü. fusūlluk/B.K. fuṣūlluk

⁴⁶⁵ İ.Ü. olsun/B.K. olur

⁴⁶⁶ İ.Ü. gâşiyenizi alnı deyüb birağub ve namāzı terk edüb gitti./B.K. alnı gâşiyenizi deyüp bıraktı ve namāzı terk edüb gitti.

⁴⁶⁷ İ.Ü. Bir a‘râbîler furūht olunan maḥalle dāḥil olub/B.K. Laṭife bir a‘râbî cāriyeler furūht olan maḥalle dāḥil olup

⁴⁶⁸ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴⁶⁹ İ.Ü. eger ḳabūl edersen ne güzel eger ḳabūl etmezsen geriye redd eyleyeyim/B.K. eger ḳabūl edersen ne eger ḳabūl etmez geriye verir red eyle

⁴⁷⁰ İ.Ü. üzere/B.K. üzerinde

⁴⁷¹ İ.Ü. ḳatre dökülür/B.K. ḳatre ṣu dökülür

⁴⁷² İ.Ü. şey-i sarka eder/B.K. şey’ uğurlar

⁴⁷³ İ.Ü. sedd-i maḳ/B.K. sedd-i ramak

⁴⁷⁴ İ.Ü. deyüb/B.K. deyüp

⁴⁷⁵ İ.Ü. tutup alub/B.K. tuttu ve alup

⁴⁷⁶ İ.Ü. Ḥaccāc/B.K. Laṭife Ḥaccācın

⁴⁷⁷ İ.Ü. olub/B.K. olup

meğerki ‘ömründe helvā görmemekle buña gāyet lezīz gelüb⁴⁷⁸ şabra tākāt getüremeyüb⁴⁷⁹ Yā Emīre’l-mü’minīn⁴⁸⁰ evlādlarımı saña vaşiyet ederim Allah emāneti olsun deyüb⁴⁸¹ helvāya tenāvül etti Haccāc’a a’rābī başını fedā ettiği gārīb gelüb⁴⁸² arkası üzere düşünce dıhk etti ve a’rābī helvāyı bi’t-tamām ekl etti. Bir a’rābī⁴⁸³ oğlunu mu’allime okumağa kodu⁴⁸⁴ bir zamāndan şoñra su’āl etti kängi süredesin oğlu dedi “**Yā eyyühe’l-kāfirūndayım**” a’rābī dedi ne’aceb kabīh ve yaramaz cemā’at içinde olursun bundan şoñra bir zamān mürür edüb⁴⁸⁵ ba’de yine kängi süredesin diye su’āl etti oğlu dedi “**İzā cā’ke’l-münāfiķūndayım**” a’rābī dedi sen Vallāhi⁴⁸⁶ gāh kāfirler ile ve gāhī münāfiķlar ile olursun böyle okumaķ lazım değildir yine koyun çobanlığı münāsibdir deyüb⁴⁸⁷ oğlunu alıp koyuna gitti.⁴⁸⁸ Mūsā⁴⁸⁹ nāmında bir a’rābī bir kese akçe sirķa edüb⁴⁹⁰ mescide girdi ve şalāta şurū’ etti hikmet-i hüdā imām namāzda okudu ki “**ve mā tilke bi-yemīnike Yā Mūsā**” a’rābī hemān Vallāhi imām-ı sāhīr⁴⁹¹ imişsin deyip akçeyi bıraktı ve cāmi’den çıkıp gitti. Mūsā⁴⁹² nāmında bir a’rābī daħi cāmi’e girüb⁴⁹³ şalāta şurū’ etti baķtı imām okur ki Yā Mūsā “**İnne’l-melee ye’temirüne bike li yeķtulūke fe’hruc fe innī leke mine’n-nāsihīn**”⁴⁹⁴ āyet-i kerīmeniñ hulāsa-i ma’nāsı Ey halk⁴⁹⁵ seniñ katliñe müşāvere ediyorlar sen daħi bu maħalden çık ben saña naşīhat edenlerdenim bunu istimā’ edince a’rābī şalāti terk edüb⁴⁹⁶ firār ederek kapıya çıktı ve kapıda oturdu elinde daħi bir ‘aşāsı var baķtı imāma⁴⁹⁷ yine okur ki “**Ve mā tilke bi-yemīnike Yā Mūsā**” āyet-i kerīmeniñ ma’nāsı Ey Mūsā sağ eliñde olan ne nesnedir bunu daħi a’rābī işidince

⁴⁷⁸ İ.Ü. gelüb/B.K. gelüp

⁴⁷⁹ İ.Ü. getüremeyüb/B.K. getüremeyüp

⁴⁸⁰ İ.Ü. Yā Emīre’l-mü’minīn/B.K. Yā Emīr

⁴⁸¹ İ.Ü. deyüb/B.K. deyüp

⁴⁸² İ.Ü. fedā ettiği gārīb gelüb/B.K. başını helvāya fedā ettiği gārīb gelüp

⁴⁸³ İ.Ü. Bir a’rābī/B.K. Laţīfe bir a’rābī

⁴⁸⁴ İ.Ü. kodu/B.K. verdi

⁴⁸⁵ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴⁸⁶ İ.Ü. dedi sen Vallāhi/B.K. dedi Vallāhi sen

⁴⁸⁷ İ.Ü. deyüb/B.K. deyüp

⁴⁸⁸ İ.Ü. gitti/B.K. güttü

⁴⁸⁹ İ.Ü. Mūsā/B.K. Laţīfe Mūsā

⁴⁹⁰ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴⁹¹ İ.Ü. Vallāhi imām-ı sāhīr/B.K. Vallāhi sen imām-ı sāhīr

⁴⁹² İ.Ü. Mūsā/B.K. Laţīfe Mūsā

⁴⁹³ İ.Ü. girüb/B.K. girüp

⁴⁹⁴ İ.Ü. ayetin aslı şöyledir; İnne’l-melee ye’temirüne bike li yeķtulūke fe’hruc innī leke mine’n-nāsihīn (Kasas 20. Ayet)

⁴⁹⁵ İ.Ü. Ey halk/B.K. Ey Mūsā halk

⁴⁹⁶ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁴⁹⁷ İ.Ü. var baķtı imāma/B.K. var idi baķtı imām

elimdeki⁴⁹⁸ ‘aşā ve değneğimdir Ey imām eger kapıya çıkarsan seni öldürünce darb ederim. Bir ‘avrat a‘rābiye⁴⁹⁹ cemā‘ate hāzır olup namāza şurū‘ etti bahtı imām okur **“fenkihū mā ṭābe lekūm mine’n-nisā”** ve hikmeten āhiri hātırına gelmeyüb⁵⁰⁰ bunu vāfir tekrār eder āyet-i kerīmenin ma‘nāsı budur ki hatunlardan istediklerini⁵⁰¹ nikāh ediñ ‘avrat bunu işidine namāzı terk edüb⁵⁰² tā kız karındaşına değin kaçtı ve dedi ey karındaş⁵⁰³ imām bizi nikāh etmek için halka tekrār be-tekrār emreder ve ilhāh ve ibrām eder havf ettim ki hemān cāmi‘de baña mübāşeret edüb muvāka‘a edeler namāzı⁵⁰⁴ terk edip kaçtım. Bir a‘rābī⁵⁰⁵ cāmi‘e vardı imāma iktidā etti namāzda imām okudu ki⁵⁰⁶ **“elem nuhliki’l-evvelīn”** āyet-i kerīmeniñ ma‘nāsı budur ki evvelleri⁵⁰⁷ helāk etmedik mi meğerki a‘rābī⁵⁰⁸ şaff-ı evvelde idi bunu istimā‘ edince te’hīr edüb⁵⁰⁹ şaff-ı āhirde durdu ba‘de bahtı yine imām oku ki⁵¹⁰ **“şümme netubbiuhumu’l-āhirīn”** ya‘nī āhirleri dañi onlara tābi‘ ederiz a‘rābī ol mañalden dañi havf edüb dañi geriye⁵¹¹ gitti bahtı yine imām okur ki **“kezālike nef’alu bi’l-mücrimīn”** āyet-i kerīmenin ma‘nāsı budur ki ben⁵¹² mücrimleri böyle ederiz itifāken a‘rābiniñ ismi Mücrim idi dedi imām evvelleri ve āhirleri helāk etti beni dañi helāk etmek ister bugünden soñra Vallāhi ne ben⁵¹³ bu imāma iktidā ederim ve ne yüzünü⁵¹⁴ görürüm. Mekke-i Mükerreme⁵¹⁵ yolunda bir mañalde Irāk’tan bir bölük yiğitler oturub⁵¹⁶ şurb-i nebīz ederler idi ki sükker verip sarhoş olurlar idi a‘rābiden⁵¹⁷ bir ‘acūze pīr ‘avrat gelip bir kadeh-i nebīz taleb etti verdiler şurb edince

⁴⁹⁸ İ.Ü. işidine elimdeki/B.K. işidine dedi elimdeki

⁴⁹⁹ İ.Ü. Bir ‘avrat a‘rābiye/B.K. Laṭīfe bir a‘rābiye ‘avrat

⁵⁰⁰ İ.Ü. ve hikmeten āhiri hātırına gelmeyüb/B.K. āhiri hātırına gelmeyüp

⁵⁰¹ İ.Ü. manası budur ki hatunlardan istediklerini/B.K. manası hatunlardan istediğini

⁵⁰² İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁵⁰³ İ.Ü. ey karındaş/B.K. ey kız karındaşım

⁵⁰⁴ İ.Ü. edeler namāzı/B.K. edeler āniñçün namāzı

⁵⁰⁵ İ.Ü. Bir a‘rābī/B.K. Laṭīfe bir a‘rābī

⁵⁰⁶ İ.Ü. namāzda imām okudu ki/B.K. namāzda okudu ki

⁵⁰⁷ İ.Ü. budur ki evvelleri/B.K. budur ki biz evvelleri

⁵⁰⁸ İ.Ü. meğerki A‘rābī/B.K. meğerki A‘rābī

⁵⁰⁹ İ.Ü. edüb/B.K. edüp

⁵¹⁰ İ.Ü. oku ki/B.K. okur ki

⁵¹¹ İ.Ü. a‘rābī ol mañalden dañi havf edüb dañi geriye/B.K. a‘rābī dañi evvel mañalden havf edüb geriye

⁵¹² İ.Ü. ben/B.K. biz

⁵¹³ İ.Ü. ne ben /B.K. ben ne

⁵¹⁴ İ.Ü. ne yüzünü/B.K. ne bunun yüzünü

⁵¹⁵ İ.Ü. Mekke-i Mükerreme /B.K. Garībe Mekke-i Mükerreme

⁵¹⁶ İ.Ü. oturub/B.K. oturup

⁵¹⁷ İ.Ü. nebīz ederler idi ki sükker verip sarhoş olurlar idi a‘rābiden/B.K. nebīz ederler idi a‘rābiden

nefsi muṭayyeb olub⁵¹⁸ bir daḥi ṭaleb etti bir ḳadeh daḥi verdiler onu daḥi ṣurb⁵¹⁹ edince yüzlerine ḥamret gelip ḥandeler etti ve bir ḳadeh daḥi ṭaleb etti verdiler ānıda ṣurb etti tamām-ı mükeyyef olup dedi ‘Irāḳ ḥatunları bunu iḥer mi dediler iḥerler ‘acûze dedi Kā‘be Tañrısı ḥaḳḳiḥün zinā ederler Vallāhi dedi eğer doğru söyleseñiz siziñ arañızda babasın bilir ādam yoktur. Bir a‘rābī⁵²⁰ imāma iḳtidā edip ṣalāta ṣurū‘ etti imām okudu “*felen ebraḥa’l-arḳa ḥattā ye’zene lī ebī*” ve durmayıp bunu tekrār etti āyet-i kerīmenin⁵²¹ zāhir ma‘nāsı budur ki bu yerden ayrılamam tā babam baña izin verince⁵²² a‘rābī ey imām⁵²³ belki babañ bu gece saña⁵²⁴ izin vermezse ṣabāḥa dek⁵²⁵ bir ayak üzere duralım mı deyip namāzı terk edip⁵²⁶ ve çıkıp gitti. Hārūn er-Reṣīd⁵²⁷ bir gün ‘askerinden cüdā düştü ancak Fazl bin Yahyā hizmetinde idi giderken a‘rābdan bir pīre rāst geldiler ki bir ḥımāra binmiş ve gözünde ağrı olmağla bağlamış Fazl buña dedi ey pīr gözüñe ‘ilaḥ lazım mıdır? Ḳoca dedi ğayet muḥtācım Fazl dedi havānıñ ağacından şuyuñ ğubārından mantarın yaprağından aḥz edip küçük kırmızı ḳarıncanın yumurtasınıñ ḳabuđu iḥine vaż‘ edip gözüyle⁵²⁸ iḳtiḥāl eyle ğayet nāfi‘dir ḳoca bunu istimā‘ ettik de ḥımārın⁵²⁹ üzerinden bir ṭarafa eğilip bir ṣarta-i ṣedīd iḥdāř etti dedi al bu seniñ ücretiñdir eğer ‘ilācın nef‘i olursa ben daḥi ücretini ziyāde ederim⁵³⁰ Hārūn bunu istimā‘ edince ol ḳadar ḥande etti ki tā dābbesiniñ zahrına arkası üzere düştü. Muīn bin Zāide⁵³¹ ḥayl u ḥařemi ile řayd u řikāra çıktı bir bölük⁵³² cīrana rast geldi. Her ṭaraftan cīranlara at şaldılar Muīn daḥi yalnız bir cīrana⁵³³ ardınca düşüp giderek ḥayl u ‘askerinden cüdā oldu ve bir maḥalde erişip řayd etti ve zebḥ ederken baḳtı bādiye cānibinden bir ḥımār üzerinde bir řaḥıř gelir atına binip ḳarřısına vardı ve selām verip dedi nereden⁵³⁴ gelirsın ve nereye gidesın ol ādam dedi

⁵¹⁸ İ.Ü. olub/B.K. olup

⁵¹⁹ İ.Ü. şarab/B.K. şurb

⁵²⁰ İ.Ü. Bir a‘rābī/B.K. Laṭīfe bir a‘rābī

⁵²¹ İ.Ü. āyet-i kerīmenin/B.K. āyet-i kerīme

⁵²² İ.Ü. verince/B.K. vermeyince

⁵²³ İ.Ü. a‘rābī ey imam /B.K. a‘rābī dedi ey imam

⁵²⁴ İ.Ü. belki babañ bu gece saña/B.K. belki bu gece babañ saña

⁵²⁵ İ.Ü. ṣabāḥa dek/B.K. ṣabāḥa değin

⁵²⁶ İ.Ü. edip/B.K. etti

⁵²⁷ İ.Ü. Hārūn er-Reṣīd/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reṣīd

⁵²⁸ İ.Ü. gözüyle/B.K. gözüñe

⁵²⁹ İ.Ü. ḥımārın/B.K. ḥımār

⁵³⁰ İ.Ü. ben daḥi ücretini ziyāde ederim/B.K. biz daḥi ücretiñi ziyāde ederiz

⁵³¹ İ.Ü. Muīn b. Zāide/B.K. Rivāye-i garibe Muīn b. Zāide

⁵³² İ.Ü. bölük/B.K. pölük

⁵³³ İ.Ü. cīrana/B.K. cīran

⁵³⁴ İ.Ü. nereden/B.K. nerden

bir⁵³⁵ yerden gelirim ki birkaç sene kahtlık olmuş idi lillahil hamdū ve'l-minne bu⁵³⁶ sene yağmur ve rahmet olup bī vakit kabağ zirā'at ettim idi mevsiminden ileri erişti iyicelerinden bir miqdār devşirdim ve Muīn İbn-i Zāide'niñ sehā ve keremi meşhūr olmağla oña getirdim⁵³⁷ Muīn dedi bunun bedelinde me'mülün⁵³⁸ nedir ol ādam dedi biñ altın umarım Muīn dedi çoktur dedi üç yüz altın Muīn dedi çoktur dedi iki yüz altın Muīn dedi yine çoktur dedi yüz altın⁵³⁹ Muīn dedi yine çoktur dedi elli altın Muīn dedi yine çoktur dedi otuz altın Muīn dedi eger otuz altın daħi⁵⁴⁰ çoktur derse ol ādam dedi eger öyle derse hımārıñ ayağını⁵⁴¹ kalanına idhāl ederim ve hā'ib u hāsir vilāyetime dönüp giderim Muīn vāfir hānde edip atını sürdü ve varıp⁵⁴² leşkerine lāhık olup menziline nüzül etti kapıcılara fermān etti ki bir hımār üzerinde bir kıoca pīr ādam gelirse baña buluşturun bir sātten soñra kıoca gelip Muīn'ın huzūruna getirdiler. Muīn'in heybet ve celāleti ve kerret-i hıdem ü haşemi vefret-i zīb u zīnetten nāşī Muīn'i teşhīş edemedi ve beriyyede mükāleme eylediği⁵⁴³ kimse olduğunu bilemedi Muīn dedi Yā eḥā'l-'arab ne getirdiñ kıoca dedi mevsimi değılken bir miqdār kabağ getirdim Muīn dedi bedelinde ne miqdār ihsān olunmak me'mülüñdür kıoca dedi biñ altın Muīn dedi çoktur dedi beş yüz altın Muīn dedi yine çoktur dedi üç yüz altın Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi⁵⁴⁴ iki yüz altın Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi vallah berriyyede rast geldiğim ādam gayet⁵⁴⁵ uğursuz imiş yüz olmazsa elli altın Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi⁵⁴⁶ Vallāhi dediğim oldu⁵⁴⁷ hele elli olmazsa otuz olsun dedi Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi çok ise kıara eşek kıapıda bağı dediğim ederim vilāyetime giderim aşl-ı kıışsa Muīn'ın ma'lūmu olmağla bu sözler kendüye hoş gelip 'azīm-i hānde etti ve vekīline dedi ki⁵⁴⁸ bu kıoca a'rābīye biñ altın ve

⁵³⁵ İ.Ü. ādam dedi bir/B.K. ādam bir

⁵³⁶ İ.Ü. lillahil hamdū ve'l-minne bu/B.K. lillahil hamdū bu

⁵³⁷ İ.Ü. getirdim/B.K. getiririm

⁵³⁸ İ.Ü. bedelinde me'mülün/B.K. bedeline Muīn'den me'mülün

⁵³⁹ İ.Ü. biñ altın umarım Muīn dedi çoktur dedi üç yüz altın Muīn dedi çoktur dedi iki yüz altın Muīn dedi yine çoktur dedi yüz altın/B.K. biñ altın umarım Muīn dedi çoktur dedi beş yüz altın Muīn dedi yine çoktur dedi üç yüz altın Muīn dedi yine çoktur

⁵⁴⁰ İ.Ü. otuz altın daħi/B.K. otuz daħi

⁵⁴¹ İ.Ü. hımārıñ ayağını/B.K. hımārıñ dört ayağını

⁵⁴² İ.Ü. sürdü ve varıp/B.K. sürdü varıp

⁵⁴³ İ.Ü. eylediği/B.K. ettiği

⁵⁴⁴ İ.Ü. çoktur kıoca dedi/B.K. çoktur dedi

⁵⁴⁵ İ.Ü. çoktur kıoca dedi vallah berriyyede rast geldiğim ādam gayet/B.K. çoktur dedi yüz altın Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi Vallāhi berriyyede rāst geldiğim ādam gāyetü'l -gāyet

⁵⁴⁶ İ.Ü. elli altın Muīn dedi yine çoktur kıoca dedi Vallāhi/B.K. elli olsun dedi Muīn dedi yine çoktur kıoca Vallāhi

⁵⁴⁷ İ.Ü. dediğim oldu/B.K. dediğim o oldu

⁵⁴⁸ İ.Ü. dedi ki/B.K. emr etti ki

beş yüz altın ve üç yüz altın ve iki yüz altın ve yüz altın ve elli altın ve otuz altın teslīm eyle⁵⁴⁹ a‘rābī koca daḥi bu ḥāletten mebhūt olup bir zamān qaldı ve bu miqdār altını alıp vilāyetine gitti. Bir ādam faḳīhe⁵⁵⁰ geldi dedi ‘özürle ramazāndan bir gün iftār ettim faḳīh dedi bir gün қаzā eyle dedi bir gün қаzā için oruç tuttum⁵⁵¹ lakin ḥānemize geldim baktım ehlim herīse yapmış ellerim bī-iḥtiyār sebḳat eyledi herīsedən vāfir ekl ettim faḳīh dedi benim fetvām budur ki seniñ elleriniñ⁵⁵² boynuña bağlanmadıkça bir daḥi şavmıñ cāiz olmaz. Bir gün A‘meş ḥazretlerine⁵⁵³ ḥatunu arasında rencīdelik vaki‘ oldu⁵⁵⁴ fuḳahādan ba‘zı kimseyi da‘vet eyledi ki mābeynlerin ıslāḥ eyleye ol faḳīh geldi ḥatuna dedi ki ey ḥatun A‘meş ḥazretleri bir şeyḥ-i kebīrdır pīr-i fānī olmuştur gözünden aḳan şuları ve baldırlarının inceliği ve dizleriniñ kuvvetsizliği ve koltuğunun qokusu ve ağızınıñ bed rāyiḥası ve elleriniñ kuruluşu saña elem verip rencīde etmesin böyle olur deyu ‘özürḥāhlık ettik de A‘meş dedi Allah Te‘ālā saña ḡazab etsin çık taşraya ḥatunuñ bilmediği ‘ayıpları dahī bildirdiñ.⁵⁵⁵ Fuḳahādan⁵⁵⁶ bir kimse icāre ile bir ḥānede sākin olurdu saḳfı eski ve za‘īf olmaḡla her bār taḥtaları çatlayıp şadāsı gelirdi ḥāne şāḥibi bir gün gelip ḥānenin icāresin talep eyledi⁵⁵⁷ ol faḳīh dedi ḥāneniñ saḳfın ta‘mīr eyle zīrā dāimā taḥtaları çatlar şadāsı gelir⁵⁵⁸ ḥāne şāḥibi dedi Allah Subḥānehu ve Te‘ālā’ya tesbih eder ānıñ şadāsıdır şaḳın ḥavf etme faḳīh dedi qorqarım bir gün kendüne ziyāde dikkat ḥāşıl olup secde eyleye. Bir ādam⁵⁵⁹ oḡlunu qāḍī ḥuzūruna getirdi dedi Yā Mevlāna’l-qāḍī benim oḡlum⁵⁶⁰ şarab-ı ḥamr ve⁵⁶¹ namāz kılmaz oḡlu inkār etti babası dedi kırā’at-ı Qur’ān olmadıkça şalāt cāiz midir oḡlu dedi Qur’ānı okurum ve a‘lā bilirim qāḍī dedi oḡu istimā‘ edelim⁵⁶² ol daḥi bu şi‘iri Qur’ān olmaḡ üzere oḡudu “*Alleḳa’l-qalbu’r-ribābā ba’de mā şābet rişābā inne dīnallahi ḥaḳḳun lā terā fīhi irtibābā*”⁵⁶³ babası dedi

⁵⁴⁹ İ.Ü. eyle/B.K. eyleye

⁵⁵⁰ İ.Ü. Bir ādam faḳīhe/B.K. Laṭīfe bir ādam bir faḳīhe

⁵⁵¹ İ.Ü. için oruç tuttum/B.K. için tuttum

⁵⁵² İ.Ü. elleriniñ/B.K. elleriñ

⁵⁵³ İ.Ü. Bir gün A‘meş ḥazretlerine/B.K. Laṭīfe bir gün A‘meş ḥazretleriyle

⁵⁵⁴ İ.Ü. rencīdelik vaki‘ oldu/B.K. rencīdelik oldu

⁵⁵⁵ İ.Ü. dahī bildirdin/B.K. dahī sen bildirdin

⁵⁵⁶ İ.Ü. Fuḳahādan/B.K. Laṭīfe fuḳahādan

⁵⁵⁷ İ.Ü. eyledi/B.K. etti

⁵⁵⁸ İ.Ü. gelir/B.K. gelip

⁵⁵⁹ İ.Ü. Bir ādam/B.K. Laṭīfe bir ādam

⁵⁶⁰ İ.Ü. benim oḡlum/B.K. benim bu oḡlum

⁵⁶¹ İ.Ü. şarab-ı ḥamr ve/B.K. şurb-i ḥamr eder ve

⁵⁶² İ.Ü. edelim/B.K. edeyim

⁵⁶³ İ.Ü. irtibābā/B.K. irtiyābā

Vallāhi dūnki gūn Ẹur'ān oēumak bilmezdi bu gece ēomēusunū⁵⁶⁴ muēhaf-ı ēerīfīn sırēa eylemiē ve onda hıfē etmiētir⁵⁶⁵ bu def'a ēādī dedi ey mel'ūnlar Ẹur'ān'ı bōyle ēūzel oēursuz 'amel etmezsiz. İki kimse⁵⁶⁶ ēādī İbn-i ēamēam hūzūruna vardılar birisi birinden bir ēanbur⁵⁶⁷ da'vā eder ol āhir kimse inkār eder mūdde'ī olan kimseye⁵⁶⁸ iki ēāhid getirip ēēādēt ettirdi⁵⁶⁹ mūdde'ī 'aleyh dedi Yā Mevlānā ēāhidleriñ ēan'atın su'āl eyleyūp⁵⁷⁰ tezkiye eyle ēādī su'āl etti meēerki birisi meyfurūē ki dāim ēamr ēatar ve birisi fāhiēelere vāēıtalık eder mūdde'ī 'aleyh dedi bōyle ādamlarīñ ēēātī⁵⁷¹ nice tūtulur ēādī dedi ēanbur da'vāsına bunlardan iyi ēāhid olmaz hemen var ēanburu ver diye hūkm eyledi.⁵⁷² Bir ēatun ēādīya varıp zevcinden⁵⁷³ her gece firāēta⁵⁷⁴ bevl eder deyu da'vā edūb⁵⁷⁵ zevcinden ayrılmaē istedi⁵⁷⁶ zevci daēi dedi Ey Mevlāna'l-ēādī 'acele etme ser-guēēētemi⁵⁷⁷ hikāyet edeyim ēiēēa budur ki ben her⁵⁷⁸ gece rū'yāda ēōrūrūm⁵⁷⁹ ki bir deryā iēinde bir cezīre ve cezīrede bir bālā bülend ēōēk ve ēōēkūñ üzerinde bir ēubbe-i 'āliye ve ēubbeniñ üzerinde bir deve ve ben ol deveniñ üzerindeyim ve deve durmayıp deryādan ēu iēmek iēin baēını aēaēı uzadır ve ben⁵⁸⁰ bu ēāleti mūēāhede edip ēavfımdan bevl ederim ne vakit ki ēādī bu⁵⁸¹ ēaberi iēitti eēvābına bevl etti ve dedi ey ēātun ben bunuñ hikāyetinden ēavf edip eēvābına⁵⁸² bevl ettim ya bu⁵⁸³ ēālī mūēāhade eden kimesne⁵⁸⁴ neylesin ma'zūrdu deyūp⁵⁸⁵ cevāb verdi. Cāhızdan⁵⁸⁶ rivāyet olunur ki bir mu'allim-i ēibyān⁵⁸⁷ rāē geldi

⁵⁶⁴ İ.Ü. ēomēusunū/B.K. ēomēusunū

⁵⁶⁵ İ.Ü. sırēa eylemiē ve onda hıfē etmiētir/B.K. sırēa edip ondan hıfē etmiētir

⁵⁶⁶ İ.Ü. İki kimse/B.K. Latīfe iki kimse

⁵⁶⁷ İ.Ü. birinden bir ēanbur/B.K. birinden ēanbur

⁵⁶⁸ İ.Ü. kimseye/B.K. kimse

⁵⁶⁹ İ.Ü. ettirdi/B.K. edirdi

⁵⁷⁰ İ.Ü. eyleyūp/B.K. edūp

⁵⁷¹ İ.Ü. ēēātī/B.K. ēēādēti

⁵⁷² İ.Ü. eyledi/B.K. etti

⁵⁷³ İ.Ü. Bir ēatun ēādīya varıp zevcinden/B.K. Latīfe bir ēatun ēādīya varıp zevcem

⁵⁷⁴ İ.Ü. firāēta/B.K. firāēına

⁵⁷⁵ İ.Ü. edūb/B.K. eder

⁵⁷⁶ İ.Ü. istedi/B.K. ēaleb etti

⁵⁷⁷ İ.Ü. ser-guēēētemi/B.K. ser-guēēētem

⁵⁷⁸ İ.Ü. budur ki ben her/B.K. budur ki her

⁵⁷⁹ İ.Ü. ēōrūrūm ki/B.K. ēōrdūm ki

⁵⁸⁰ İ.Ü. uzadır ve ben/B.K. uzadır ben

⁵⁸¹ İ.Ü. bu/B.K. bir

⁵⁸² İ.Ü. eēvābına/B.K. eēvābına

⁵⁸³ İ.Ü. ettim ya bu/B.K. ettim bu

⁵⁸⁴ İ.Ü. kimesne/B.K. kimse

⁵⁸⁵ İ.Ü. deyūp/B.K. deyu

⁵⁸⁶ İ.Ü. Cāhızdan/B.K. Latīfe Cāhızdan

⁵⁸⁷ İ.Ü. ēibyān/B.K. ēibyāna

yanında bir kışa ve bir uzun değnek ve bir çevgān ve birkaç yuvarlağlar ve bir tabl ve bir zurnā Cāhız dedi bu şeyler nedir mu'allim dedi bir bölük şerīr uşaklara ta'līm ilm ederim⁵⁸⁸ ittifākān birisi karşımda oturup okurken gāzaba ederim ve küçük⁵⁸⁹ değnek ile darb ederim geriye doğru gider bu def'a uzun⁵⁹⁰ değnek ile yetiştirip darb ederim ba'de kalkıp firār eder ben daḥi bu yuvarlağların birisin çevgāna koyup ardınca atıp bir⁵⁹¹ yerini mecrūḥ ederim bu aḥvālī görünce uşaklar cümleten kalkıp ellerinde olan okudukları levhalarıyla üzerime hücum edip sağdan ve soldan ol tahtalarıyla beni darb ederler bu hālde ben daḥi bu tablı boynuma aşip ve zurnāyı daḥi ağzıma⁵⁹² alıp hem tabla darb ederim hem zurnāyı çalarım ben⁵⁹³ 'azīm hengāme olmağla şadāsından ehl-i maḥalle āgāh olup gelip beni uşakların⁵⁹⁴ ellerinden ḥalāş ederler. Bir mu'allim şıbyān mektepte⁵⁹⁵ 'aşr namāzını edā ederken rükū'a vardıkda başını iki ayakları arasına idḥāl edip ardında uşakların⁵⁹⁶ nazar etti ki oynuyorlar mı dedi Ḥabīşler oynadığını gördüm namāzı tamām edelim⁵⁹⁷ görüñ size ne ederim. Cāhız'dan⁵⁹⁸ rivāyet olunur ki bir mu'allim şıbyān⁵⁹⁹ rāst geldi ba'zı ulūma müte'allik mübāheşе etti cümlesinde māhir ve mükemmel buldu meğerki Cāhız bundan akdem mu'allimlerin belāhetine ve gāfletine müte'allik bir kitāb te'lif edip bunların vāfir müsāvīlerin yazmıştı ve bir zamāndan soñra yine nādim olup ol kitābı kat' ve izāle etmege 'azm etmişti bu ādamı böyle mükemmel ve her māddeye māhir görünce ol kitābı taḳtī' edip gidermege azīmeti müteekkid⁶⁰⁰ oldu bu minvāl üzere bu āmele⁶⁰¹ birkaç gün şoḥbet edip günlerde bir güne⁶⁰² yine mekteb kapısına vardı mu'allimi su'āl etti dediler bir meyyiti vāḳi' oldu ānıñ ḥüznüyle maḥzündür. Cāhız daḥi ḥānesine varıp kendüye⁶⁰³ buluştu ve muşībeti için ta'ziye ve tesliye edip dedi vefāt eden

⁵⁸⁸ İ.Ü. uşaklara ta'līm ilm ederim/B.K. uşaklara ta'līm ederim

⁵⁸⁹ İ.Ü. gāzaba ederim ve küçük/B.K. gāzab ederim küçük

⁵⁹⁰ İ.Ü. bu def'a uzun/B.K. bu def'a küçük değneği birağıp uzun

⁵⁹¹ İ.Ü. atıp bir/B.K. atıp urup bir

⁵⁹² İ.Ü. zurnāyı daḥi ağzıma/B.K. zurnāyı ağzıma

⁵⁹³ İ.Ü. ben/B.K. bir

⁵⁹⁴ İ.Ü. uşakların/B.K. uşaklar

⁵⁹⁵ İ.Ü. Bir mu'allim şıbyān mektepte/B.K. Laṭīfe bir mu'allim mektepte

⁵⁹⁶ İ.Ü. uşakların/B.K. uşaklara

⁵⁹⁷ İ.Ü. edelim/B.K. edeyim

⁵⁹⁸ İ.Ü. Cāhızdan/B.K. Laṭīfe Cāhızdan

⁵⁹⁹ İ.Ü. şıbyān/B.K. şıbyāna

⁶⁰⁰ İ.Ü. müteekkid/B.K. mü'ekked

⁶⁰¹ İ.Ü. āmele/B.K. ādamla

⁶⁰² İ.Ü. güne/B.K. gün

⁶⁰³ İ.Ü. kendüye/B.K. kendü ile

oğluñ mudur dedi lâ Cāhız dedi ya kimindir⁶⁰⁴ mu'allim dedi maḥbūbumdur Cāhız ehlin
 zann edip dedi şabr ediñ yine güzel ḥatunlar bulunur ve tabī'atıñız⁶⁰⁵ üzere birisi nikāh
 olunur mu'allim dedi öyle zann ede misin ki⁶⁰⁶ ben ol maḥbūbu gördüm Cāhız dedi
 görmediğini kimseye yā nice 'āşık oldun mu'allim dedi bir gün ben bu pencerede
 otururdum bir a'rābī bundan mürūr etti ve bir 'Arab şi'iri okudu ki içinde Ümmü 'Amr
 ve nāmında bir ḥatunu zikr ederdi ben daḥi göñlümde⁶⁰⁷ dedim ki eger Ümmü 'Amr ve
 gāyetü'l gāyet güzel olmasa ānın şānında bu şi'ir⁶⁰⁸ dinlemezdi pes ol günden oña
 ta'aşşuk ettim iki günden soñra gördüm ol a'rābī yine bu maḥalde⁶⁰⁹ geçer ve bu beyti
 okur ki "*Leḳad zehebe'l-ḥimāru bi-ümmü 'Amr felā reca'te velā reca'a'l-ḥimār*"⁶¹⁰
 ma'nā-yı beyt budur ki taḥḳīḳ eşek Ümmü 'Amr'ı getirdi daḥi Ümmü 'Amr ve rücū' edüb
 gelmedi ve eşek daḥi rücū' etmedi bu kelāmı istimā' edince mülāḥaza ettim ki Ümmü
 'Amr vefāt ben⁶¹¹ daḥi ol günden beri bu ḥānede oturup gāzā⁶¹² ve muşibet çekerim Cāhız
 bu ḥālī görünce bunların ḥaḳḳında te'līf ettiği kitābı zāyi' etmeyip ve ol kitabın
 ibtidāsında bu ḥikāyeyi yazmağa 'azīmet eyledi. Bir⁶¹³ ādam nübüvvet da'vā etti Mālik
 ḥużūruna getirdiler Mālik dedi mu'cize gösterebilir misin ol ādam dedi ne istersiz⁶¹⁴
 Mālik dedi yerden ḳavun bitir ol kişi dedi üç gün mühlet ver bitireyim Mālik dedi mühlet
 yoktur bu sā'at bitir ol ādam dedi Ḥakk⁶¹⁵ Subḥānehu ve Te'ālā kemāl-i ḳudretiyle üç
 ayda bitirip tekmīl eder sen baña üç günde bitirmege mühlet vermez misin Mālik daḥi
 mizāḥ olduğunu⁶¹⁶ bilip terk etti. Mısır'da⁶¹⁷ bir ādam nübüvvet da'vā etti Me'mūn
 ḥużūruna getirdiler ol ādam dedi ben Mūsā'yım Me'mūn dedi Mūsā'nın mu'cizesi vardı
 yed-i beyzā ve taḳallüb-i 'aşā gibi sen daḥi öyle mu'cize izḥār eyle ol ādam dedi Fir'avn
 "*ene rabbükümü'l-a'lā*" der idi⁶¹⁸ ānınçün Mūsā ol mu'cizeleri ol vāḳitte getirdi eger sen

⁶⁰⁴ İ.Ü. oğluñ mudur dedi lâ Cāhız dedi ya kimindir/B.K. oğluñ mudur dedi lâ Cāhız dedi pederiñ midir
 dedi lâ Cāhız dedi ḳarındaşıñ mıdır dedi lâ Cāhız dedi ya kimiñdir

⁶⁰⁵ İ.Ü. bulunur ve tabī'atıñız/B.K. bulunur tabī'atıñız

⁶⁰⁶ İ.Ü. ede misin ki/B.K. eder misin ki

⁶⁰⁷ İ.Ü. göñlümde/B.K. göñlümde

⁶⁰⁸ İ.Ü. şi'ir/B.K. şi'iri

⁶⁰⁹ İ.Ü. maḥalde/B.K. maḥalden

⁶¹⁰ Nüşhada yer alan beyitlerin ayırt edilmesi için italik olarak verilmiştir.

⁶¹¹ İ.Ü. vefāt ben/B.K. vefāt etmiştir ben

⁶¹² İ.Ü. gāzā/B.K. azā

⁶¹³ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶¹⁴ İ.Ü. istersiz/B.K. istersin

⁶¹⁵ İ.Ü. Ḥakk/B.K. Allah

⁶¹⁶ İ.Ü. olduğunu/B.K. olduğun

⁶¹⁷ İ.Ü. Mısır'da/B.K. Laṭīfe Mısır'da

⁶¹⁸ İ.Ü. der idi/B.K. derdi

dağı “*ene rabbükümü’l-a’lā*” der isen⁶¹⁹ şimdi dağı ol mu’cizeleri getireyim.⁶²⁰ Hārūn er-Reşīd⁶²¹ zamānında bir ādam nübüvvet da’vā etti Hārūn’un⁶²² huzūruna getirdiler Hārūn dedi sen nesin ol ādam dedi Peygamberim Hārūn mu’cize taleb etti ol ādam dedi ne istersin⁶²³ göstereyim Hārūn’uñ karşısında emerd ve tāze kulları var idi dedi bu emerdleri mülteḥī ve şakallı eyle ol ādam dedi böyle şūret-i ḥaseneyi tağyīr etmek cāiz değildir emr eyle şu mülteḥī ve şakallı olanları bu sā’atte emred edeyim. Me’mūn⁶²⁴ Ḥalīfe zamānında bir kimse nübüvvet da’vā etti huzūr-ı ḥalīfeye getirdiler ve mu’cize taleb ettiler dedi kara taşı şu içine ilkā ederim eriyip şu olur dediler rāzı oluruz meğerki kendi ile⁶²⁵ bir taş vardı ānı şuya ilkā eyledi⁶²⁶ ve eriyip şu oldu bu nevbet dediler bu ḥīledir taşı biz saña verelim ānı şuya tarḥ eyle erisin ol ādam dedi siz Fir’avn’dan eşit değilsin⁶²⁷ ve ben Mūsā’dan iyi değilim Mūsā ‘aşāsını ejderhā ettiği vakitte Fir’avn bu seniñ ‘aşandır⁶²⁸ razı değiliz ber gayri ‘aşā verelim ānı ejderhā eyle diye mu’āraza etmedi bu def’a Me’mūn ḥalīfe ol kişiniñ da’vāsı mizāḥ olduğun bilip vāfir dıḥk eyledi ve ol ādamı itlāk etti.⁶²⁹ Bir⁶³⁰ kimse dağı Me’mūn ḥalīfe zamānında nübüvvet da’vā edip Ḥazret-i İbrāhīm Ḥalīlullah olmak iddi’asında oldu Me’mūn’un huzūruna getirdiler.⁶³¹ Kādī Yahyā bin⁶³² Eksem dağı mecliste hāzır idi Me’mūn dedi Ḥazret-i İbrāhīm’iñ mu’cizesi var idi āteş-i sūzāna ilkā olundu hiç zarar işābet etmedi⁶³³ āteş kendine berden ve selāmen oldu biz dağı āteş yakıp seni ilkā edelim eğer ateş sana berden ve selāmen olursa⁶³⁴ ḥalāş olursan seni taşdıḳ ederiz⁶³⁵ ol ādam dedi bu dediğiniz güçtür bundan āsān olsun dedi Ḥazret-i Mūsā’nın mu’cizesi ki ‘aşā ejderhā ve yed-i şerīfesin beyzā gösterdi

⁶¹⁹ İ.Ü. der isen/B.K. dersin

⁶²⁰ İ.Ü. götüreyim/B.K. getireyim

⁶²¹ İ.Ü. Hārūn er-Reşīd/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reşīd

⁶²² İ.Ü. Hārūn’un/B.K. Hārūn

⁶²³ İ.Ü. istersin/B.K. istersen

⁶²⁴ İ.Ü. Me’mūn/B.K. Laṭīfe Me’mūn

⁶²⁵ İ.Ü. kendi ile/B.K. kendüyle

⁶²⁶ İ.Ü. eyledi/B.K. etti

⁶²⁷ İ.Ü. değilsin/B.K. değilsiz

⁶²⁸ İ.Ü. ‘aşandır/B.K. ‘aşāndan

⁶²⁹ İ.Ü. vāfir dıḥk eyledi ve ol ādamı itlāk etti/B.K. vāfir dıḥk etti

⁶³⁰ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶³¹ İ.Ü. iddi’asında oldu Me’mūn’un huzūruna getirdiler/B.K. iddi’asında Me’mūn’un huzūruna getirdi

⁶³² İ.Ü. bin/B.K. ibn

⁶³³ İ.Ü. etmedi/B.K. etmeyip

⁶³⁴ İ.Ü. kendine berden ve selāmen oldu biz dahi ateş yakıp seni ilkā edelim eğer ateş sana berden ve selāmen olursa/B.K. kendine berd u selām olup

⁶³⁵ İ.Ü. berden ve selāmen olursa/B.K. berd u selām olursa

sen dağı böyle mu‘cize izhâr⁶³⁶ eyle ol âdam dedi bu dağı âsân değildir bundan⁶³⁷ âsân olsun dedi Hâzret-i ‘İsâ’nın mu‘cizesi ki mürdelere⁶³⁸ ihyâ ederdi ânı göster ol âdam dedi bu âsândır Kâdî Yahyâ’nın boynunu urup yine bu sâ‘at ihyâ edeyim Kâdî Yahyâ dedi eger beni dersen ibtidâ saña îmân getiren benim lutf edip tecrübe-i münker olanlarıñ başında göster Me‘mûn halîfeye bu zarâfet hoş gelip ol kişiyi itlâk etti. Mu‘tasım⁶³⁹ halîfe zamânında bir kimse nübüvvet da‘vâ etti huzûr-ı halîfeye getirdiler dedi pes Peygamber⁶⁴⁰ misin dedi ne‘am halîfe dedi kime meb‘ûs olduñ dedi saña meb‘ûsum halîfe dedi sen sefîh ve aĥmak imişsin ol âdam dedi zâhir her kavme kendi mişillerinden Peygamber meb‘ûs olur halîfeye bu kelâm bâis-i ĥande olup mezbûre iĥsân etti. Mütevekkil⁶⁴¹ halîfe zamânında bir âdam dağı nübüvvet da‘vâ etti Mütevekkil dedi sen kimsin dedi Peygamberim Mütevekkil dedi delîliñ nedir dedi delîlim Kır‘ân-ı ‘azîmdir ki Allah Subĥānehu⁶⁴² ve Te‘âlâ buyurdu “*İzâ cāe naşrullāh-i ve’l-feth*” benim ismim ise⁶⁴³ Naşrullah’dır Mütevekkil dedi mu‘cizeñ nedir dedi bir ‘ākır doğurmaz ‘avrat getiriñ mücāma‘a edeyim ĥāmle olup bir veled doğurur doğduğu sâ‘atte tekellüm edip baña îmân getirir Mütevekkil halîfe vezîri Hasan bin⁶⁴⁴ ‘İsâ’ya dedi ĥatunuñu bu âdama ver tâ mu‘cizesin müşâhede edesin vezîr⁶⁴⁵ Hasan dedi ben ânıñ nübüvvetine taşdîk ederim inkâr edenler. ĥatunuñu versin ki şüphesi def‘ ola Mütevekkil halîfe bu zarâfetten⁶⁴⁶ münbasit olup ol kişiniñ da‘vâsı mizâĥ olmağla itlâk etti. Bir⁶⁴⁷ ĥatun Mütevekkil halîfe zamânında nübüvvet da‘vâ etti Mütevekkil huzûruna getirdiler dedi sen nebiyye ve Peygamber misin ĥatun dedi ne‘am Peygamberim halîfe dedi Hâzret-i Muĥammed şallāllahu ‘aleyhi ve selleme îmāniñ var mıdır? Ĥatun dedi ne‘am Mütevekkil dedi imdi Hâzret-i Rasûl buyurdu ki “*Lâ nebî ba’dî*” ya‘nî benden soñra nebî olmaz ĥatun dedi bu hadîş-i şerîf ricāle maĥşûştur emmâ buyurdu mu “*Lâ nebiyye ba’dî*” ya‘nî benden soñra ĥatundan Peygamber olmaz dedi mi? Mütevekkil bu kelâmdan ĥande edip ĥatunu itlâk

⁶³⁶ İ.Ü. böyle mucize izhâr/B.K. böyle izhâr

⁶³⁷ İ.Ü. dahi âsân değildir bundan/B.K. dahi güçtür bundan

⁶³⁸ İ.Ü. mürdelere/B.K. mürdeler

⁶³⁹ İ.Ü. Mu‘tasım/B.K. Laťife Mu‘tasım

⁶⁴⁰ İ.Ü. getirdiler dedi pes peygamber/B.K. getirdiler sen peygamber

⁶⁴¹ İ.Ü. Mütevekkil/B.K. Laťife Mütevekkil

⁶⁴² İ.Ü. azîmdir ki Allah Subĥānehu/B.K. azîmdir ki Subĥānehu

⁶⁴³ İ.Ü. benim ismim ise/B.K. benim ise ismim

⁶⁴⁴ İ.Ü. bin/B.K. ibn

⁶⁴⁵ İ.Ü. vezîr/B.K. vezîri

⁶⁴⁶ İ.Ü. zarâfetten/B.K. zarâfetlerden

⁶⁴⁷ İ.Ü. Bir/B.K. Laťife bir

etti. Bir⁶⁴⁸ kapıya bir sâil geldi dediler Allah vere nesne yoktur sâil dedi bir etmek parası olsun dediler kâdir değiliz sâil dedi biraz arpa ve buğday⁶⁴⁹ olsun dediler oña da kâdir değiliz sâil dedi biraz süttten ve yoğurttan olsun dediler oña da kâdir değiliz sâil dedi bārī bir kâse şu verin içeyim⁶⁵⁰ dediler şu da hâzırda yoktur sâil dedi. Ya niçin bu hânede kudret⁶⁵¹ edip otursuz⁶⁵² Kalkıñ berāberce dilencilik edelim ki siz benden ziyāde müstaḥakḳ imişsiz. Bir⁶⁵³ mü’ezzine dediler ezānı niçin āvāz-ı bülendle okumazsın⁶⁵⁴ şavtıñı istima‘ edemiyoruz dedi ben āvāzımı bir millik yerden işitirim siz niçin işitmezsiz. İki ādam⁶⁵⁵ bir cāriyede nizā‘ ve da‘vā edip akşam getirdiler bir mü’ezziniñ yanına emānet kodular şabāḥ olduğda mü’ezzin ezān-ı fecri okuyup fāriğ olduğda⁶⁵⁶ dedi müslümānlar zamānede kimseye⁶⁵⁷ emānet ve istikāmet kalmadı dediler ne sebebdan dedi akşam benim yanıma bir cāriyeyi bıkrdır deyu emānet kodular gece tecrübe ettim şeyyibe⁶⁵⁸ buldum. Bir⁶⁵⁹ mü’ezzini gördüler ki ezān okuduğda kâğıda bakıp ondan okur dediler niçin ezānı hıfz edip ezber okumazsın dedi varıñ kâdīdan su’āl ediñiz kâdīnıñ huzūruna gelip dediler selāmün ‘āleyküm kâdī daḥi bir defter çıkarıp baḳtı maḥallini bulup dedi ‘āleykümü’s-selām kâdī reddi selāmı ezberlemeyip⁶⁶⁰ defterden okumağla mü’ezzini ma‘zūr tutup gittiler. Bir⁶⁶¹ ḥatun “*şavmu yevmin keffāreti senetin*” maẓmūnunu istima‘ edip bir gün öğleye deḡin şāime olup ba‘de’z-zuhr iftār etti dediler niçin böyle ettiñ ḥatun dedi altı aylık günāhıñ keffāreti baña kifāyet eder. Bir⁶⁶² Mecūsī müslümān oldu ramazān-ı şerīf geldikde şavm buña şākīl gelip hānesinde bir tenhā ve zulūmāt yere varıp ekl-i ta‘āma meşḡul oldu oḡlu üzerine rāst gelip kimdir dedi ol ādam dedi babañ olacaḳ şākīdir ki kendi etmeḡini yiyip ḥalktan ḥavf eder. Bir⁶⁶³ muḡaffil

⁶⁴⁸ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶⁴⁹ İ.Ü. arpa ve buğday/B.K. arpa buğday

⁶⁵⁰ İ.Ü. içeyim/B.K. içelim

⁶⁵¹ İ.Ü. kudret/B.K. kādīretī

⁶⁵² İ.Ü. otursuz/B.K. otursun

⁶⁵³ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶⁵⁴ İ.Ü. ezānı niçin āvāz-ı bülendle okumazsın/B.K. ezānı āvāz-ı bülendle okumazsan

⁶⁵⁵ İ.Ü. iki ādam/B.K. Laṭīfe iki ādam

⁶⁵⁶ İ.Ü. olduğda/B.K. olduḡtan sonra

⁶⁵⁷ İ.Ü. zamānede kimseye/B.K. zamānda kimsede

⁶⁵⁸ İ.Ü. şeyyibe/B.K. şeyyib

⁶⁵⁹ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶⁶⁰ İ.Ü. ezberlemeyip/B.K. ezber bilmeyip

⁶⁶¹ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶⁶² İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁶⁶³ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

ādamiñ bir kimse ile müşterek hānesi vardı tamāmıyla⁶⁶⁴ kendiniñ olmak arzūsunda olmağın bir dostuna dedi ki isterim bu hāneden kendi hisşemi bir kimseye fūrūht edip āniñ bahāsıyla nısf-ı āhiri işterā edeyim⁶⁶⁵ hāne tamāmıyla benim olsun. Hārūn er-Reşīd'e⁶⁶⁶ bir gece hemm u ğam 'ārīz olup gözüne uyku gelmedi vezīri Ca'fer İbn-i Yahyā el-Bermekī'ne⁶⁶⁷ dedi bu gece gözüme uyku girmez 'acabā ne 'amel edeyim karşısında Mesrūr nām bir hādimi var idi hānde etti hemān Hārūn⁶⁶⁸ ğazāba gelip dedi beni⁶⁶⁹ istihfāf mı edersin yoksa istihzā Mesrūr⁶⁷⁰ dedi Allah Te'ālā haqqıçün saña istihzā ve istihfāf etmem ancak dünki gün ricle⁶⁷¹ kenārında giderken bir ādama rāst geldim İbn el-Mu'āzlı derlermiş halk başına cem' olmuş mu'accib ve muḍhik kelāmlar söyleyip halkı güldürürdü şimdi ānın bir sözü hātırına gelip oña hānde ettim hālīfe dedi ol ādamı bu sātte baña getir Mesrūr daḥi şitābla varıp İbn el- Mu'āzlı'yı buldu ve dedi seni hālīfe ister gidelim ammā bu şartla ki her ne şey' ki saña in'ām ederse rub'u seniñ bākī olan üç hisşesi benim olsun İbn el- Mu'āzlı dedi nısf edelim Mesrūr rāzı olmadı ba'de şülüş baña ve şülüşān saña deyu⁶⁷² cehd-i 'azīmle Mesrūr'u rāzı edip hālīfe huzūruna vardılar ādāb-ı mülük ne ise edādan ne soñra⁶⁷³ karşısında durdu hālīfe İbn el- Mu'āzlı'ya dedi eger beni güldürürsen saña beş yüz altın vereyim eger güldüremezsen bu cer ile üç kere ḍarb edeyim İbn el-Mu'āzlı daḥi hālīfeniñ evvelā ceri' teḥī zann edip rāzı oldu ve maşharalığa başladı şöyle muḍhik sözler söyleyip işler etti ki meyyiti güldürürdü⁶⁷⁴ Hikmet-i Hūdā hālīfe gülmedi ve tebessüm etmedi bu nevbet İbn Mu'āzlı 'āciz olup hālīfe daḥi ḍarba müstaḥakk olduñ deyip cerābı eline aldı meğerki içinde her birisi iki raṭl 'arākī vezninde dört zulta vardı onlarla me'an cerābı büküp bir ḍarb-ı şedīd etti İbn Mu'āzlı daḥi veca'ndan bir şayḥa-ı 'azīme edip yere düştü ba'de Mesrūr ile eylediği şart hātırına gelip dedi Yā Emīre'l-Mü'minīn mehl ver iki kelāmım söyleyim⁶⁷⁵ hālīfe dedi söyle İbnü'l-

⁶⁶⁴ İ.Ü. vardı tamāmıyla/B.K. vardı hāne tamāmıyla

⁶⁶⁵ İ.Ü. bahāsıyla nısf-ı āhiri işterā edeyim /B.K. bahāsıyla nısf-ı āhirini daḥi müşterekimden iştirā edeyim ki

⁶⁶⁶ İ.Ü. Hārūn el-reşīd'e/B.K. Laṭīfe Hārūn el-reşīd

⁶⁶⁷ İ.Ü. el-Bermekī'ne/B.K. el-Bermekī'ye

⁶⁶⁸ İ.Ü. etti hemān Hārūn/B.K. etti Hārūn

⁶⁶⁹ İ.Ü. beni/B.K. baña

⁶⁷⁰ İ.Ü. istihzā Mesrūr/B.K. istihzā mı edersin Mesrūr

⁶⁷¹ İ.Ü. ricle/B.K. Dicle

⁶⁷² İ.Ü. sana deyu/B.K. sana olsun deyu

⁶⁷³ İ.Ü. edādan ne sonra/B.K. edādan sonra

⁶⁷⁴ İ.Ü. güldürürdü/B.K. güldürdü

⁶⁷⁵ İ.Ü. kelāmım söyleyeyim/B.K. kelāmım vardır söyleyeyim

Mu‘āzlı dedi Yā Emīre’l-Mü’minīn hādimiñiz Mesrūr baña şart etmiştir ki Emīre’l-Mü’minīn’in en‘āmı ve ihsānı ne olursa şülüş baña ve şülüşān kendisine ola daği ziyādece isterdi bu mertebeye cehd-i ‘azīmle rāzı etmişim şimdi ise naşībimiz⁶⁷⁶ en‘ām olmayıp darb-ı zuhūr etti üç kere darbdan benim hişsem bir darb idi hişsemi aḥz ettim kalan iki darb Mesrūr’uñ naşībıdır aramızda zulm etmeyip ol iki darbı oña darb eyle diye feryād etti ḥalīfe bu sözden bī-iḥtiyār ḥande etti ve Mesrūr’u⁶⁷⁷ getirdi ve bir darb daği oña urdu Mesrūr daği bir şayḥa edip yere düştü dedi Yā Emīre’l-Mü’minīn benim daği bir sözüm vardır söyleyim ḥalīfe dedi söyle Mesrūr dedi şülüş oña ve şülüşān baña şart etmiştik ama İbnü’l- Mu‘āzlı bir fakīr ādamdır kendi⁶⁷⁸ hasen rızāmla ol kalan hişseyi oña hībe ettim ḥalīfe bu söze daği ḥande edip her birisine beş yüz altın verilmek üzere emr eyledi. Leyle-i zifāda⁶⁷⁹ bir gelin żarta etti gāyet ḥacīl olup ağladı zevci dedi ağlama geliniñ żartası bolluk ve ucuzluk alametidir⁶⁸⁰ bu def’a gelin dedi öyle ise bir daği żarta edeyim zevci dedi anbārlarımız⁶⁸¹ küçüktür bundan ziyāde taḥammülü⁶⁸² yoktur. Ebū’l-Esved Mu‘āviye raḍiyallāhu anh ile⁶⁸³ tenhāda otururken bir żarta etti ve dedi Yā Emīre’l-Mü’minīn bunu setr edip kimseye söyleme Mu‘āviye ḥazretleri daği kabul etti ba‘de⁶⁸⁴ ḥalk meclise cem‘ olduğda ma‘lūmuñuz mudur şimdi Ebū’l Esved bir żarta etti diye Mu‘āviye ḥazretleri ḥuzzār-ı meclise ḥaber verdi bu def’a Ebū’l Esved dedi ey müslūmanlar bir żartaya emīn olmayan emīn-i Allah⁶⁸⁵ olup nice Emīre’l-mü’minīn olur. Ḥasan Başrī biz⁶⁸⁶ ādama nazar ettik ki mülebbes ve müzeyyen gezer bunuñ keyfiyyet-i ḥālinden su‘āl ettikde dediler żartadır żarta ile māl-ı ‘azīm cem‘ etmiştir⁶⁸⁷ Ḥasan-ı Başrī ḥazretleri⁶⁸⁸ dedi hiç kimse bu ādam gibi dünyā müstaḥakk olduğu vech ile dünyā⁶⁸⁹ taleb etmedi. İbrāhīm⁶⁹⁰ der ki Fazıl baña rāst geldi gördü ki dıḥk ederim dedi Yā İbrāhīm saña

⁶⁷⁶ İ.Ü. naşībimiz/B.K. naşībimize

⁶⁷⁷ İ.Ü. etti ve Mesrūr’u/B.K. edip Mesrūr’u

⁶⁷⁸ İ.Ü. fakīr ādamdır kendi/B.K. fakīr ādam olmağla kendi

⁶⁷⁹ İ.Ü. Leyle-i zifāda/B.K. Laṭīfe leyile-i zifāda

⁶⁸⁰ İ.Ü. żartası bolluk ve ucuzluk alametidir/B.K. żartası ucuzluk alāmetidir

⁶⁸¹ İ.Ü. anbārlarımız/B.K. anbārlarımız

⁶⁸² İ.Ü. taḥammülü/B.K. taḥammül

⁶⁸³ İ.Ü. Ebū’l-Esved Mu‘āviye raḍiyallāhu anh ile/B.K. Laṭīfe Ebū’l-Esved Mu‘āviye ile

⁶⁸⁴ İ.Ü. kimseye söyleme Mu‘āviye ḥazretleri daği kabul etti ba‘de/B.K. kimseye söyleme ba‘de

⁶⁸⁵ İ.Ü. emīn-i Allah/B.K. emīn-i ümmet

⁶⁸⁶ İ.Ü. Ḥasan Başrī biz/B.K. Laṭīfe Ḥasan Başrī bir

⁶⁸⁷ İ.Ü. etmiştir/B.K. eder

⁶⁸⁸ İ.Ü. ḥazretleri/B.K. ḥazretler

⁶⁸⁹ İ.Ü. vech ile dünyā/B.K. vech üzere dünyāyı

⁶⁹⁰ İ.Ü. İbrāhīm/B.K. Naşīḥa İbrāhīm

bir güzel söz söyleyim dedi⁶⁹¹ söyle Allah senden râzı olsun dedi⁶⁹² “**Lā tefrah innallāhe lā yuḥibbul ferihīn.**” Rivāyet olunur ki⁶⁹³ bir gün Ḥazret-i Rasūlullah şallālahu ‘aleyhi ve sellem buyururdu ki⁶⁹⁴ bir şeyi bir şeye⁶⁹⁵ sirāyet etmez ol⁶⁹⁶ mecliste bir a‘rābī vardı su‘āl etti ki uyuzluk bir deveniñ meşferinde veya zenebinde olur ba‘de sirāyet edip cümle develer uyuz olur Ḥazret-i Peygamber şallālahu ‘aleyhi ve sellem buyurdular⁶⁹⁷ **Yā ibtidā uyuz olan deveye nereden sirāyet etti ve neden uyuz oldu.**⁶⁹⁸ Ḥazret-i ‘Alī⁶⁹⁹ kerremallāhu veche‘ye bir Yahūdī dedi ki nebīñizi defn etmeden ihtilāfa düşüp “Minne‘l-vezīru ve minkümü‘l emīru.” dediñiz Ḥazret-i ‘Alī dedi biz nebimiz hakkında ihtilāf etmedik nebimizin⁷⁰⁰ kelāmında ictihād edip ihtilāf ettik emmā siz Fir‘avnıñ elinden ḥalās olup şuya⁷⁰¹ geçdikde ayağıñızıñ ruṭubeti kurumadan küfre meyl edip bi‘zzāt nebīñize dediñiz ki “**Ec‘al lenā ilāhen kemā lehüm āliheh**” ya‘nī Ḥazret-i Mūsā ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi‘-s-selām Benī İsrāil‘i⁷⁰² deryādan geçirdikden sonra bir kavme uğradılar ki bakara şüretinde bir putları vardır ānı ilāh edip ‘ibādet ederler Benī İsrail daḥi oña meyl edip Ḥazret-i Mūsā‘ya dediler ki bizim için böyle bir şüret taşvīr eyle ki biz daḥi ānı ilāh edip ‘ibādet edelim nice ki bir⁷⁰³ kavmiñ ilāhları vardır ‘ibādet ederler Ḥazret-i ‘Alī raḍiyallāhu anh bu⁷⁰⁴ kıssaya işāret edip Yahūdī‘ye cevāb verdi. İki ādam⁷⁰⁵ muḥāşama edip Ḥazret-i ‘Alī‘ye geldiler birisi biriniñ üzerine da‘vā eder ki bu ādam benim vālidemle ihtilām olmuş zu‘mundadır cezāsı verilmek gerektir Ḥazret-i ‘Alī dedi güneşe karşı dursun gölgesine ḥadd-i ḍarb eyle. Ḥazret-i ‘Alī raḍiyallāhu Te‘ālā ‘anh⁷⁰⁶ su‘āl ettiler ki maşrıqla mağribiñ mābeyni ne miqdār mesāfedir cevāp verdi ki güneşiñ bir günlük yoludur. Bir⁷⁰⁷ ādam Ḥazret-i ‘Alī ‘ye raḍiyallāhu ‘anh su‘āl etti ki ne ‘aceb

⁶⁹¹ İ.Ü. dedi/B.K. dedim

⁶⁹² İ.Ü. dedi/B.K. dedim

⁶⁹³ İ.Ü. Rivāyet olunur ki/B.K. Maḳāle-i sāniye, cevābāt-ı ḥāzıra ve ḥitābāt-ı mūsikte beyānındadır rivāyet olunur ki

⁶⁹⁴ İ.Ü. buyururdu ki/B.K. buyururlardı ki

⁶⁹⁵ İ.Ü. bir şey bir şey’e/B.K. bir şey şey’e

⁶⁹⁶ İ.Ü. ol/B.K. o

⁶⁹⁷ İ.Ü. buyurdular/B.K. buyurdular ki

⁶⁹⁸ İ.Ü. deveye nereden sirāyet etti ve neden uyuz oldu/B.K. deveye sizden sirāyet etti ve ondan uyuz oldu

⁶⁹⁹ İ.Ü. Ḥazret-i ‘Alī/B.K. Latife Ḥazret-i ‘Alī

⁷⁰⁰ İ.Ü. nebimizin/B.K. nebimiz

⁷⁰¹ İ.Ü. şuya/B.K. suyu

⁷⁰² İ.Ü. İsrāil‘i/B.K. İsrāil

⁷⁰³ İ.Ü. bir/B.K. bu

⁷⁰⁴ İ.Ü. Ḥazret-i ‘Alī raḍiyallāhu anh bu/B.K. Ḥazret-i ‘Alī bu

⁷⁰⁵ İ.Ü. İki ādam/B.K. Latife iki ādam

⁷⁰⁶ İ.Ü. Ḥazret-i ‘Alī raḍiyallāhu Te‘ālā ‘anh/B.K. Latife Ḥazret-i ‘Alī raḍiyallāhu Te‘ālā ‘anh

⁷⁰⁷ İ.Ü. Bir/B.K. Latife bir

seniñle Hâzret-i ‘Osmân’ın hilâfetleri âsüdelik idi dedi sebebi budur ki ben ve ‘Osmân onlarıñ a‘vânı ve enşârı idik ve sen ve seniñ emâliñ bizim a‘vân ve enşârımızsız Ca‘fer bin Muhammed⁷⁰⁸ Hâzretlerine bir âdam geldi dedi ‘âlimden ve bu maḥsûsâttañ ğayri Bārī Te‘ālā’nıñ vücûduna bir delîlik var mıdır? Hâzret-i Ca‘fer dedi gemiye bindiñ mi ol âdam döndü ne‘am⁷⁰⁹ Ca‘fer dedi gemi ğarḳ olup gemiden ve gemicilerden ümîdiñ münḳatı‘ oldu mu ol kişi dedi ne‘am Ca‘fer dedi ol maḥâlde nefsiñ ber ḥalâş edici vardır diye bir nesneye ta‘alluḳ etti mi ol âdam dedi ne‘am Ca‘fer dedi işte ol ḳalbiñ ta‘alluḳ ettiĝi nesne Hâzret-i Bārī Te‘ālā’dır.⁷¹⁰ Hâzret-i Mu‘âviye⁷¹¹ İbn ‘Abbas Hâzretlerine dedi Yâ benî Hâşim ne ‘aceb siziñ başarılarıñız ‘illetli olur İbn ‘Abbas Hâzretleri dedi bizim başarılarımız ‘illetli olduĝu gibi siziñ daḥi başîretleriñiz ‘illetli olur. Süfyân bin ‘Uyeyne⁷¹² Hâzretleri bir gün baña ederdi Yahyâ İbn Eksem dedi niçin ağlarsın Süfyân dedi Aşḥâb-ı Rasûlullah ile şoḥbetten⁷¹³ sonra seniñ muşâḥabatıña mübtelâ olduğuma ağlarım Yahyâ dedi imdi Aşḥâb-ı Rasûlullah’ın muşîbetleri seniñ muşîbetiñden ziyâde imiş ki şoḥbet-i Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellemden sonra⁷¹⁴ seniñ muşâḥabatıña ki mübtelâ⁷¹⁵ oldular Yahyâ daḥa tâze olmakla Süfyân Hâzretleri dedi. Yâ veledi⁷¹⁶ öyle zann ederim ki sultân-ı ‘aşr saña muḥtâç olup umûr-i mu‘azzamada istiḥdâm eder ḥakîkatü’l-ḥâl âḥir-i emrde öyle oldu. Hâzret-i Mu‘âviye⁷¹⁷ ‘Ukayl ibn⁷¹⁸ Ebî Tâlib Hâzretlerine dedi ki Yâ benî Hâşim siz de ğayet cimâ‘a hırş vardır ‘Ukayl daḥi dedi bizde⁷¹⁹ cimâ‘a hırş ricâdedir sizde nisâdadır. Bir Hâricî⁷²⁰ Me’mûn ḥalîfe ḥuzûruna geldi Me’mûn dedi siz niçin emr-i dînde muḥâlefet ettiniz Hâricî dedi Zâhir-i Ḳur’ân delîlimizdir nice Allah⁷²¹ Subḥânehu ve Te‘ālâ buyurdu ki⁷²² **“ve men lem yahḳûm bi mâ enzelallahu feulâike hümu’l-kâfirûn”** Me’mûn dedi Ḳur’ân Allah Te‘ālâ cānibinden

⁷⁰⁸ İ.Ü. Ca‘fer bin Muhammed/B.K. ‘Acîbe Ca‘fer İbn Muhammed

⁷⁰⁹ İ.Ü. âdam döndü ne‘am/B.K. âdam dedi ne‘am

⁷¹⁰ İ.Ü. nesne Hâzret-i Bārī Te‘ālā’dır/B.K. nesne Bārī Te‘ālā’dır

⁷¹¹ İ.Ü. Hâzret-i Mu‘âviye/B.K. Laṭîfe Hâzret-i Mu‘âviye

⁷¹² İ.Ü. Süfyân bin ‘Uyeyne/B.K. Laṭîfe Süfyân İbn ‘Uyeyne

⁷¹³ İ.Ü. şoḥbetten/B.K. şoḥbetimden

⁷¹⁴ İ.Ü. şoḥbet-i Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellemden sonra/B.K. şoḥbet-i Rasûlullah’tan sonra

⁷¹⁵ İ.Ü. muşâḥabatıña ki mübtelâ/B.K. muşâḥabatıña mübtelâ

⁷¹⁶ İ.Ü. veledi/B.K. veled

⁷¹⁷ İ.Ü. Hâzret-i Mu‘âviye/B.K. Laṭîfe Hâzret-i Mu‘âviye

⁷¹⁸ İ.Ü. bin/B.K. ibn

⁷¹⁹ İ.Ü. dedi bizde/B.K. dedi ne‘am bizde

⁷²⁰ İ.Ü. Bir Hâricî /B.K. Ğarîbe bir Hâricî

⁷²¹ İ.Ü. nice Allah/B.K. nice ki Allah

⁷²² İ.Ü. buyurdu ki/B.K. buyurur ki

nāzil olduğuna delīlīn nedir Hāricī dedi icmā'-ı ümmet delīlimdir Me'mūn dedi çünkü tenzilde icmā'a rāzı olursan te'vilde niçin rāzı olmayıp zāhīr āyete nazar edersin bu nevbet Hāricī mülzem olup gitti. Bir gün er-Reşīd⁷²³ Behlül'e dedi eger bir hācetiñ⁷²⁴ var ise 'arz eyle edā edeyim Behlül dedi hācetim budur ki benim 'işyānımı mağfīret edip cennete idhāl edesiz.⁷²⁵ Hārūn dedi mağfīret benim yedimde değildir lākin deyniñ var deyu⁷²⁶ istimā' ettim ol deyni edā edeyim.⁷²⁷ Behlül dedi deyn deynle edā olmaz edā olmaz.⁷²⁸ Ol mālī şāhiplerine redd eyle ki sen dininden hālāş olasıñ Hārūn dedi saña bir vech-i ma'īšet ta'yīn edeyim ki āhīr-i 'ömrüne değīn saña cārī olup ānīñla ta'ayyūş edinesin Behlül dedi Yā Hārūn sen ve ben Allah Te'ālā'nın kullarıyız öyle mi zann edersin ki Allah Te'ālā hemīşe seni yād edip bizi ferāmūş eder. Hāzret-i Mu'āviye, raḍiyallāhu 'anh Medīne-i Münevvere'ye⁷²⁹ geldikde cümle Medīne hālkı istikbāl edip buluştular Ebū Kātāde hāzretleri varmadı bu def'a Mu'āviye, Ebū Kātāde raḍiyallāhu 'anh hāzretlerine vardı⁷³⁰ ve dedi niçin bizi istikbāl etmedin? Ebū Kātāde dedi binecek dābbemiz yok idi. Mu'āviye dedi nice oldu develer Ebū Kātāde dedi yevm-i Bedir'de⁷³¹ seniñ ve babanıñ talebinde yürüyüp zāyi' ettin ya'nī ol zamānda ettiğī muhālefete işāret eder. 'İbbādiye⁷³² dediler kızıkarındaşıñ zevcinden ne miras aldı? Dedi dört ay on gün ve dört kız evlādı. Bir⁷³³ faḳīr sālīl ādamdan Allah için deyip su'āl etti ol ādam sālīle şetm etti sālīl dedi bir nesne vermeyip tehī redd edersin ve hem şetm edersin ol ādam dedi tehī olmasın diye şetm ettim şöyle ki bir nesne vermedim ise bārī şetm şevābıyla redd edeyim diye mulāhāza ettim. Bir⁷³⁴ ādamı gördüler oğlu kendüye müşābih değildir dediler ne 'aceb oğluñuñ saña müşābeheti yoktur dedi komşularım ḳormu ki evlātlarım baña beñzeye. Bir⁷³⁵ 'acūze 'avrat zevcine dedi seniñ helāl ṭayyib⁷³⁶ ehlin var iken hayā etmez misin ki zina edersin zevci dedi helal

⁷²³ İ.Ü. Bir gün er-Reşīd /B.K. 'Acībe bir gün Hārūn er-Reşīd

⁷²⁴ İ.Ü. eğer bir hācetin/B.K. eğer hācetin

⁷²⁵ İ.Ü. edesiz/B.K. edesin

⁷²⁶ İ.Ü. değildir lākin deyniñ var deyu/B.K. değildir deyniñ vardır deyu

⁷²⁷ İ.Ü. edeyim/B.K. edelim

⁷²⁸ İ.Ü. edā olmaz edā olmaz/B.K. edā olmaz

⁷²⁹ İ.Ü. Hāzret-i Mu'āviye, raḍiyallāhu 'anh Medīne-i Münevvere'ye /B.K. Laṭīfe Hāzret-i Mu'āviye Medīne-i Münevvere'ye

⁷³⁰ İ.Ü. Ebū Kātāde raḍiyallāhu 'anh hāzretlerine vardı/B.K. Ebū Kātāde huzuruna vardı

⁷³¹ İ.Ü. yevm-i Bedir'de/B.K. pederde

⁷³² İ.Ü. 'İbbādiye/B.K. Laṭīfe 'İbbādiye

⁷³³ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁷³⁴ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁷³⁵ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭīfe bir

⁷³⁶ İ.Ü. helāl ṭayyib/B.K. helāl ve ṭayyib

dediğin ne güzel emmā tayyib olduğu ma'lûm değildir. Sokrat'a⁷³⁷ dediler kelâmınıñ kabûl etmediler dedi kabûl olunması baña lâzım değildir. Baña lâzım olacak doğru söylemektir. İskender⁷³⁸ oğluna dedi Yâ haccâme 'avratın oğlu dedi.⁷³⁹ Böyle olunca ol haccâme dediğin senden ziyâde 'âkile ve şâhib-i temyîz imiş ki seni ihtiyâr etti seniñ teşhîs ve temyiziñ yokmuş ki ânı ihtiyâr ettiñ. Bir⁷⁴⁰ a'râbî oğluna dedi Yâ câriye oğlu dedi⁷⁴¹ ol câriye senden ziyâde 'âkile ki hürri ihtiyâr etti emmâ sen hür iken câriyeyi ihtiyâr ettiñ. İbrâhim⁷⁴² nâm bir kimse Hârûn er-Reşîd'e dedi "eḥsenallahu ileyke"⁷⁴³ ya'nî Allâh Te'âlâ saña ihsân⁷⁴⁴ etsin. İbrâhim dedi Yâ Emîre'l-Mü'minîn Allah Te'âlâ bana ihsan ederse de seniñ dedikle ve⁷⁴⁵ seniñ sebebiñle eder. Hârûn'a bu kelâm hoş gelip İbrâhîm'e yüz biñ⁷⁴⁶ dirhem ihsân etti. Bir gün⁷⁴⁷ Hârûn Er-Reşîd meydânda top ve çevgân oynardı. Bir tarafta kendisi ve bir tarafta 'İsâ bin⁷⁴⁸ Ca'fer dururdu. 'İsâ tarafı mağlub oldu. Hârûn Yezîd bin Mezîd'e 'İsâ cânibine geçip imdâd etmek için fermân etti Yezîd kabul etmeyip yine Hârûn tarafında kâim olmakla Hârûn gâzaba geldi. Yezîd havf edip dedi Yâ Emîre'l-Mü'minîn ben çok zamândır yemîn ettim ki cedd ve hezelde ve gerçek ve zerâfette seniñle olup taraf-ı hilâfette⁷⁴⁹ olmayam Hârûn'ın bu kelâmı gâzabı sâkin olup Yezîd'e 'atıyye verilmek emreyledi.⁷⁵⁰ Kibâr-ı dünyâdan⁷⁵¹ bir kimse İbn Haffân şâ'ire nâzar edip dedi nerede kezâb edersen İbn Haffân dedi seniñ medhiñde kezâb ederim. Me'mûn⁷⁵² Halîfe, Faḳîh Ebû Yûnus'a su'âl etti ki bir kimse bir koyun iştirâ etti ba'de koyun bir zarta edip bağırmasıyla bir âdamıñ gözün çıkardı gözün diyeti bâyi'e mi yoksa müşteriye mi lâzım gelir? Ebû Yûnus dedi bâyi'e lâzımdır. Me'mûn dedi sebep nedir Ebû Yûnus dedi zira bir koyun furûht etti ki duburunda mancınığ vardı ve müşteriye

⁷³⁷ İ.Ü. Sokrat'a/B.K. Laṭîfe Sokrat'a

⁷³⁸ İ.Ü. İskender/B.K. Laṭîfe İskender

⁷³⁹ İ.Ü. 'avratın oğlu dedi/B.K. 'avratın oğlu ya'nî haccâme şan'at-ı deniyye olmakla âniñlla ta'yîb eder oğlu dedi

⁷⁴⁰ İ.Ü. Bir/B.K. Laṭîfe bir

⁷⁴¹ İ.Ü. Yâ câriye oğlu dedi/B.K. Yâ câriye oğlu dedi

⁷⁴² İ.Ü. İbrâhim/B.K. Laṭîfe İbrâhim

⁷⁴³ İ.Ü. İbrâhim nâm bir kimse Hârûn er-Reşîd'e dedi "eḥsenallâhu ileyke"/B.K. Laṭîfe İbrâhim nâm bir kimse Hârûn er-Reşîd meclisinde şî'ir okuyup ğinâ etti Hârûn "eḥsenallahu ileyke"

⁷⁴⁴ İ.Ü. Te'âlâ saña ihsân/B.K. Te'âlâ ihsân

⁷⁴⁵ İ.Ü. seniñ dedikle/B.K. seniñ yediñle

⁷⁴⁶ İ.Ü. hoş gelip İbrâhim'e yüz biñ /B.K. hoş gelip yüz biñ

⁷⁴⁷ İ.Ü. Bir gün/B.K. Laṭîfe bir gün

⁷⁴⁸ İ.Ü. bin/B.K. ibn

⁷⁴⁹ İ.Ü. taraf-ı hilâfette/B.K. taraf-ı hilâfiñda

⁷⁵⁰ İ.Ü. emreyledi/B.K. emretti

⁷⁵¹ İ.Ü. kibâr-ı dünyâdan/B.K. Laṭîfe kibâr-ı dünyâdan

⁷⁵² İ.Ü. Me'mûn/B.K. Laṭîfe Me'mûn

āgāh etti.⁷⁵³ Mecnūn⁷⁵⁴ istimā' etti ki bir ādam der ki bizi Yā Rabbi⁷⁵⁵ ğafletimiz için mu'āheze etme Mecnūn dedi öyle olunca imdi ebedī mu'āheze etmemek lāzım gelir. Mu'taşım⁷⁵⁶ Ḥalīfe Feth bin Ḥākān'a parmağında olan ḥātemiñ cevherini gösterip dedi Yā Feth bundan aḥsen cevher gördüñ mü Feth henüz şabī idi dedi Yā Emīre'l-Mü'minīn ol yed ki bu ḥātem ondadır bu cevherden daḥi aḥsendir. Bir kimse İyās bin Mu'āviye'ye⁷⁵⁷ dedi eger ḥurmā ekl edersem beni ḍarb eder misin İyās dedi etmem ol ādam dedi etmekle kişnīn ekl edersem ne lāzım gelir. İyās dedi nesne lāzım gelmez. Ol ādam dedi bir miqtār şu içsem beni men' eder misin? İyās dedi men' etmem. Ol ādam dedi Ḥurmā şarabı bunlardandır yā niçin ḥarām olur bu nevbet İyās dedi bir ḳaba yumuşak toprakla seni ḍarb edersem ağırtır mı ol ādam dedi ağırtmaz. İyās dedi üzerine bir miqtār şu döksem bir uzvuñu kesr u cerḥ eder mi? Ol ādam dedi etmez. İyās dedi eger şuyla toprakla⁷⁵⁸ bir lebin ve kerpiç yapıp güneşte tahfif⁷⁵⁹ edip tamam kuruduğda ānıñla başıña ḍarp edersem nice olur? Ol ādam dedi başım yarılr. İyās dedi seniñ ḥahi su'al ettiğñ buna beñzer. Bir⁷⁶⁰ melik-i Şī'ī bir 'ālimden su'al etti ki Rasūlullah şallallāhu 'aleyhi ve sellemden soñra efḍal beşer kimdir? 'Ālim dedi ol kimsedir ki ānıñ kıızı ānıñ beytindedir. Mütevekkil⁷⁶¹ Ḥalīfe bir gün meclisinde dedi bilir misiz Ḥazret-i 'Osmān'ı ba'zı ḥalk niçin sevmezler. Ḥazır-ı meclis olanlar dediler niçin sevmezler buyuruñ dedi ol vakit ki Ḥazret-i Rasūlullah şallallāhu 'aleyhi ve sellem āḥirete intikāl etti Ḥazret-i Ebī Bekr minbere çıkıp Ḥazret-i Rasūl'ün durduğı mekāndan bir pāre⁷⁶² aşığa durup ḥuṭbe okudu⁷⁶³ ba'dehu Ḥazret-i 'Ömer ḥalīfe olduk da ānıñ durduğundan bir pāre⁷⁶⁴ dahi aşığa durup ḥuṭbe okudu⁷⁶⁵ āndan soñra Ḥazret-i 'Osmān ḥalīfe oldukda zirve-i minbere çıkıp Ḥazret-i Rasūl'ün durduğı yerde durup ḥuṭbe okudu. Bu mādde ba'zı ḥalka hoş gelmedi ānıñçün buğz ettiler. 'Ubāde ol mecliste ḥazır idi⁷⁶⁶ Mütevekkil'e dedi Yā Emīre'l-Mü'minīn

⁷⁵³ İ.Ü. etti/B.K. etmedi

⁷⁵⁴ İ.Ü. Mecnūn/B.K. Laṭīfe Mecnūn

⁷⁵⁵ İ.Ü. bizi Yā Rabbi/B.K. Yā Rabbi bizi

⁷⁵⁶ İ.Ü. Mu'taşım/B.K. Laṭīfe Mu'taşım

⁷⁵⁷ İ.Ü. Bir kimse İyās bin Mu'āviye'ye/B.K. Garībe bir kimse İyās ibn Mu'āviye'ye

⁷⁵⁸ İ.Ü. toprakla/B.K. topraktan

⁷⁵⁹ İ.Ü. tahfif/B.K. tecfif

⁷⁶⁰ İ.Ü. Bir/B.K. Garībe bir

⁷⁶¹ İ.Ü. Mütevekkil/B.K. Laṭīfe Mütevekkil

⁷⁶² İ.Ü. pāre/B.K. pāye

⁷⁶³ İ.Ü. okudu/B.K. okurdu

⁷⁶⁴ İ.Ü. pāre/B.K. pāye

⁷⁶⁵ İ.Ü. okudu/B.K. okurdu

⁷⁶⁶ İ.Ü. ḥazır idi/B.K. ḥazır olmağla

Ḥazret-i ‘Osmān radiyallāhu ‘anh zirve-i minbere çıkmaya idi.⁷⁶⁷ Her ḥalīfe birer pāre⁷⁶⁸ nüzül ederdi ve şimdi sen kırk zirā‘ kapının ka‘rında hutbe okurduñ. Ḥulefā-yı ‘Abbāsiye’den⁷⁶⁹ Manşūr Ḥalīfe Süleymān bin⁷⁷⁰ Rāmla Muşul’a ḥākim naşb edip bin ‘aded leşker-i a‘cāmdan yanına zamm etti ve dedi saña bin şeytān koştum ki ḥalkı onlarla zelīl edesin ba‘de Muşul’a vardıkda ‘iştān ve tuğyān ettiler Manşūr’a haber vāşıl olduğda Süleymān’a yazdı ki “küfretü’n-ni‘me Yā Süleymān” ya’nī Ey Süleymān küfrān-ı ni‘met eyledin Süleymān daḥi cevābında yazdı ki “*ve mā kefare Süleymān ve lākinne’ş-şeyātīne keferū*” ya’nī Süleymān küfrān etmedi Şeytān⁷⁷¹ küfrān etti. Manşūr’a⁷⁷² bu cevāptan ḥandān ve munbasıt oldu ve leşker-i a‘cāmı ānīñ ḥizmetinden kaldırıp gayrī ‘asker gönderdi. Ḥālid bin Velīd⁷⁷³ esīr-i furūşlarda bir cāriye-i melīḥa görüp isminden su’āl eyledi.⁷⁷⁴ Cāriye dedi ismim Cennet’tir Ḥālid dedi “*Elhamdülillāhi’l-lezī şadaḡnā va‘dehū evreşna’l-cennete netebevve minhā ḥayşu neşā*” cāriye daḥi okudu ki “*Len tenālu’l-birre ḥattā tünfiḡū.*” Eşma‘ī⁷⁷⁵ bir dükkāna uğradı ki envā‘-ı tūyūrdan biryān olunmuş ve her nev‘inden⁷⁷⁶ meyveler var ve bir ḥüsnā güzel⁷⁷⁷ ḥatun daḥi oturur. Eşma‘ī bunu gördükde okudu ki “*ve fākihedin mimmā yeteḥayyerūn. Ve laḥmi ṭayrin mimmā yeştehūn. Ve ḥūrun ‘īnun ke emşālil lu’luil meknūn.*” Ḥatun daḥi ale’l-fevr okudu ki “*ceẓāen bi mā kānū ya‘melūn.*” Hārūn er-Reşīd bir cāriyesiyle mūcāma‘at murād eyledi cāriye dedi “*vefāra-ttennūr*” ya’nī ḥāyız olduğuna işāret etti. Hemen Hārūn daḥi okudu ki “*seāwī ilā cebelin ya‘şimunī mine’l-mā-i*” bu maẓmūndan ṭaraf-ı āḥire⁷⁷⁸ meylan izḥār etti cāriye daḥi okudu “*Lā ‘āşimu’l-yevme min emri’llāh*” ya’nī ṭaraf-ı āḥire⁷⁷⁹ mesāğ-i şurū⁷⁸⁰ olmadığın beyān etti. Manşūr⁷⁸¹ ḥalīfe ehl-i Şam’dan birisine dedi ki siz

⁷⁶⁷ İ.Ü. Ḥazret-i ‘Osmān radiyallāhu ‘anh zirve-i minbere çıkmaya idi /B.K. Ḥazret-i ‘Osmān radiyallāhu ‘anh senden ziyāde kimseye en‘ām etmedi ve seniñ üzeriñde minnet-i ‘azīmesi vardır ḥalīfe dedi ne cihetten ‘Ubāde dedi eğer Ḥazret-i ‘Osmān radiyallāhu ‘anh zirve-i minbere çıkmaya idi

⁷⁶⁸ İ.Ü. pāre/B.K. pāye

⁷⁶⁹ İ.Ü. Ḥulefā-yı ‘Abbāsiye’den /B.K. Laṭīfe ḥulefā-yı ‘Abbāsiye’den

⁷⁷⁰ İ.Ü. bin/B.K. ibn

⁷⁷¹ İ.Ü. Şeytān/B.K. şeyātīn

⁷⁷² İ.Ü. Manşūr’a/B.K. Manşūr

⁷⁷³ İ.Ü. Ḥālid bin Velīd /B.K. Laṭīfe Ḥālid bin Velīd

⁷⁷⁴ İ.Ü. eyledi/B.K. etti

⁷⁷⁵ İ.Ü. Eşma‘ī/B.K. Laṭīfe Eşma‘ī

⁷⁷⁶ İ.Ü. nev‘inden/B.K. nev‘iden

⁷⁷⁷ İ.Ü. ḥüsnā güzel/B.K. ḥüsnā ve güzel

⁷⁷⁸ İ.Ü. āḥire/B.K. āḥir

⁷⁷⁹ İ.Ü. āḥire /B.K. āḥir

⁷⁸⁰ İ.Ü. mesāğ-i şurū/B.K. mesāğ-i şer‘

⁷⁸¹ İ.Ü. Manşūr/B.K. Laṭīfe Manşūr

şükretmezsiz ki⁷⁸² biz siziñ üzeriñize istilâ edeliden⁷⁸³ beri size tâ‘ün musallat olmaz. Ol âdam dedi Allah Subhânehu ve Te‘âlâ rahîmdir iki belâlî⁷⁸⁴ cem‘ edip hem sizi ve hem tâ‘ün⁷⁸⁵ bizim üzerimize mea‘ musallat⁷⁸⁶ etmez. Manşûr cevâba kıdır olmayıp sukût etti. Lâkin ol âdam hakkında bahâne-cüy olup ba‘de zamân bir tarîkla katl etti. Bir⁷⁸⁷ âdam Şa‘bî’den mesh-i lihye keyfiyetinden su‘âl etti Şa‘bî dedi üzerine mesh edip parmaklarıñla arasına tahtl eyle ol âdam havf ederim ki yaş olmaya Şa‘bî dedi imdi gecenin ibtidâsından şu içine vaz‘ eyle ki şabâha değin ıslana. Bir⁷⁸⁸ kimse Ebû Ya‘kûp’tan su‘âl etti ki eşvâbımı çıkarıp gusl için bir nehre girdikde kıbleye teveccüh efđaldır yoksa ğayri taraf mı Ebû Ya‘kûp dedi efđal oldur ki nehir kenârında çıkardığın eşvâbıña müteveccih olasın tâ ki zâyi‘ olmaya. Latîfe Ebû Ya‘kûp’tan bir kimse yine su‘âl etti ki cenâze tahtası üzerine meyyit getirilip gittikde önünde mi yürümek efđaldır yoksa ardında mı Ebû Ya‘kûp dedi sa‘y ile⁷⁸⁹ cenâze tahtası üzerinde olma yoksa istersen ardında yürü istersen önünde yürü. Şa‘bî’den⁷⁹⁰ zübâbın ekli hakkında ne buyurursuz⁷⁹¹ diye su‘âl ettiler dedi ki iştiâ ederse ekl edin. Bir⁷⁹² ‘âlim pâdişâh kapısında dururken bir saqqâ mesele su‘âl etti ol ‘âlim cevâp vermeyip dedi bu maħal mes‘ele mevzi‘i değildir. Saqqâ dedi ‘âlim mevzi‘i daħi değildir. Hulefâ-yi ‘Abbâsiyye’den⁷⁹³ Mu‘iz sabî iken bir gün üstâdı derse hâzır olup dedi bugün ne nesneden ibtidâ edelim. Mu‘iz dedi inşirâftan ya‘nî okumayı terk edip gitmeden başlayalım. Latîfe-i sabıkaya⁷⁹⁴ münâsip sene-i şelâse ve şemânîne ve elf târihinde bir latîfe daha şadır olmağın bu maħalle tahtır olundu. Hâl⁷⁹⁵ rüy-i zemînin fermân-fermâyı ser-efzârî⁷⁹⁶ pâdişâh-ı encüm-i haşm Sultân Muhammed Hân Ğâzî Hazretlerinin ferzend-i ercümend-i sa‘âdetmendleri Şehzâde-i Sultân Muştâfâ Hazretlerinin bu dâi-i devlet-i ‘âliyyeleri⁷⁹⁷ hizmet-i ta‘lîmlerinde olup

⁷⁸² İ.Ü. şükretmezsiz ki/B.K. şükretmez misiz ki

⁷⁸³ İ.Ü. edeliden/B.K. edenden

⁷⁸⁴ İ.Ü. belâlî/B.K. belâyı

⁷⁸⁵ İ.Ü. tâ‘ün/B.K. tâ‘ünü

⁷⁸⁶ İ.Ü. üzerimize mea‘ musallat/B.K. üzerimize musallat

⁷⁸⁷ İ.Ü. Bir/B.K. Latîfe bir

⁷⁸⁸ İ.Ü. Bir/B.K. Latîfe bir

⁷⁸⁹ İ.Ü. ile/B.K. edip

⁷⁹⁰ İ.Ü. Şa‘bî’den/B.K. Latîfe Şa‘bî’den

⁷⁹¹ İ.Ü. buyurursuz/B.K. buyurursun

⁷⁹² İ.Ü. Bir/B.K. Garîbe bir

⁷⁹³ İ.Ü. Hulefâ-yi Abbâsiyye’den/B.K. Latîfe hulefâ-yi Abbâsiyye’den

⁷⁹⁴ İ.Ü. Latîfe-i sabıkaya/B.K. Latîfe-i Acîbe Latîfe-i sabıkaya

⁷⁹⁵ İ.Ü. Hâl/B.K. Hâlâ

⁷⁹⁶ İ.Ü. fermân-fermâyı ser-efzârî/B.K. fermân-fermâ ve ser-efrâzî

⁷⁹⁷ İ.Ü. dâi-i devlet-i ‘âliyyeleri/B.K. dâi-i ‘âliyyeleri

sinn-i sığarda olduklarına binā'en ta'līm-i dersten sonra münāsib olan 'aded miktarı tekrār edip ba'de hatm-i meclise ruhşat verilirdi. Bir gün yine tekrār-ı ders eşnasında bu fakīre⁷⁹⁸ hitāb edip kaç kere okuyalım diye isti'lām-ı hāl ettikde ve ben daḥi⁷⁹⁹ oku birkaç deyip icmālle cevāp verdik dedi. İmdi bir kere okuyup ve kaçıp gideyim mu'tāddan nākış olmakla biz rāzı olmadı rāzı dedi kelāmınıñızdan rucū' eder misiz. Siz dediniz oku birkaç ya'nı bir kere oku ve kaç git demek fehmi olundu. Bir⁸⁰⁰ daḥi kelāmınıñ ile 'amel ederiz. Dā'ileri daḥi hālet-i şabāvette bu minvāl üzere istihrācları⁸⁰¹ ne pesend edip bir kere okuyup gitmeleriyle⁸⁰² rāzı oldum. Bu laṭife daḥi Sābıkü'l-beyān şehzāde-i vālā 'ünvāndan şadr olmuştur ki zıkr olunur. Şadr-ı kitābda zıkr olunan küffārla üzerine sefere müteveccih olduğumuzda necābetli şehzāde ālīcāh ha Ḥazretlerinin dersleri terk olunmayıp menzil be menzil mu'tād-ı kadīmleri üzere okunurken ber meclis hizmet-i şerīflerinde olān ağāyān baht-ı hümāyūndan birisi bu fakīre şalāt-ı müsāfere müte'allık bir mes'ele su'āl edip biz daḥi cevāp verdiğimizde şehzāde-i nıkbaht-resin sığarda olup şalāt-ı müsāfirden bīḥaber olmağın keyfiyyetinden su'āl buyurdular biz daḥi hūzurdā edā olunān şalāt-ı ruba'iyye seferde kaşr olunur. İki kılınır diye kaşr-ı şalātı tefrīm ettiğimizde dedi. Ey hāce çünkü seferde şalāt kaşr olunur. Yā ders niçin kaşr olunmaz cevāp verdik ki hūzurdā iken bir şabāḥ ve bir 'işā iki nevbet okunurdu. Şimdi şabāḥ nevbetiñ terk ettiñ ancak bir vakit okuturuz. Yine kaşr olmuş olunur buyurdular ki şabāḥ nevbeti yolda bulunup lakin menzile gelip okuduğumuz hālde mu'tādımızdan bir miqtār tahfīf ederseniz kaşr olmuş olur. Biz daḥi nazar ettik ki kelāmları ma'kūl ve münāsip ondan sonra ḥiffetle ders okunmaya karar verdik.⁸⁰³ Bir kimse bir rakḳāşa cāriye olup⁸⁰⁴ dedi eliñde şan'atıñ

⁷⁹⁸ İ.Ü. fakīre/B.K. fakīr

⁷⁹⁹ İ.Ü. ettikde ve ben daḥi/B.K. ettikde biz daḥi

⁸⁰⁰ İ.Ü. bir/B.K. biz

⁸⁰¹ İ.Ü. istihrācları/B.K. istihrāclar

⁸⁰² İ.Ü. gitmeleriyle/B.K. gitmelerine

⁸⁰³ "Bu laṭife daḥi Sābıkü'l-beyān şehzāde-i vālā 'ünvāndan şadr olmuştur ki zıkr olunur. Şadr-ı kitābda zıkr olunan küffārla üzerine sefere müteveccih olduğumuzda necābetli şehzāde ālīcāh ha Ḥazretlerinin dersleri terk olunmayıp menzil be menzil mu'tād-ı kadīmleri üzere okunurken ber meclis hizmet-i şerīflerinde olān ağāyān baht-ı hümāyūndan birisi bu fakīre şalāt-ı müsāfere müte'allık bir mes'ele su'āl edip biz daḥi cevāp verdiğimizde şehzāde-i nıkbaht-resin sığarda olup şalāt-ı müsāfirden bīḥaber olmağın keyfiyyetinden su'āl buyurdular biz daḥi hūzurdā edā olunān şalāt-ı ruba'iyye seferde kaşr olunur. İki kılınır diye kaşr-ı şalātı tefrīm ettiğimizde dedi. Ey hāce çünkü seferde şalāt kaşr olunur. Yā ders niçin kaşr olunmaz cevāp verdik ki hūzurdā iken bir şabāḥ ve bir 'işā iki nevbet okunurdu. Şimdi şabāḥ nevbetiñ terk ettiñ ancak bir vakit okuturuz. Yine kaşr olmuş olunur buyurdular ki şabāḥ nevbeti yolda bulunup lakin menzile gelip okuduğumuz hālde mu'tādımızdan bir miqtār tahfīf ederseniz kaşr olmuş olur. Biz daḥi nazar ettik ki kelāmları ma'kūl ve münāsip ondan sonra ḥiffetle ders okunmaya karar verdik." İstanbul Üniversitesi nüshasında bu kısım yer alırken Beyazıt Kütüphanesi nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁰⁴ İ.Ü. Bir kimse bir rakḳāşa cāriye olup/B.K. Laṭife Bir kimse bir rakḳāşa cāriye alıp

var mıdır? Cāriye dedi yok⁸⁰⁵ emmā ayağımda vardır. Bir ‘Alevī ile Ebu’l-‘Aynā muḥālaşa⁸⁰⁶ hālinde ‘Alevī dedi bize niçin buğz edersin hālbū ki sen bizi şalāt u selām etmeye me’mū rsun ve dersen Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ālihi. Ebu’l-‘Aynā dedi ve ‘alā ālihi’t-tayyibīne’l-aḥ yār deyip seni iḥrāç ederim. Mütevekkil⁸⁰⁷ ḥalīfe bir kuşa ok attı işābet etmedi İbn Ḥamdūn dedi aḥsente ya’nī iyi ettiñ Mütevekkil dedi kuşu vuramadım şeştım ḥaṭā etti nice iyi ettim İbn Ḥamdūn ‘ale’l-fevr tedārik edip dedi kuşa iyi ettiñ ki ḥalāş oldu. Şā’ir⁸⁰⁸ dedi ber ahād baña sebkat eylemedi illā bir kimse ki baña dedi. Sen ol Ferezdaḳ mısın ki ḥalkı medḥ ve zemm edersin ve⁸⁰⁹ mälların alırsın dedim ne’am dedi sen kenefiñ içindesin ḳademiñden enfiñe deḡin dedim gözümü niçin⁸¹⁰ taşra koyup kenefe idḥāl etmedin dedin⁸¹¹ gözün kenefiñ taşrasında olsun tā ki kendi nefsiñiñ zillet ve ḥabāşetini göresin. Bir kimse⁸¹² Cerīr şā’ire dedi ki sen niçin şī’iriñde muḥşene ve şāliḥa ḥatunlara ḳazf edip isnād-ı fışk edersin Cerīr dedi çünkü muḥşene ve şāliḥa ḥatunlara ḳazf ederim imdi seniñ vālideñe ḥişşe yoktur bizimle ḥuşūmet etme. Hārūn er-Reşīd⁸¹³ bir gün Behlül’e dedi ki ḥalktan gayet sevdiğin kimdir Behlül dedi ol kimsedir ki ḳarnımı doyurur. Hārūn dedi ben doyururum. Şimdi beni sever misin? Behlül dedi veresiye muḥabbet olmaz. Bir ādam⁸¹⁴ ḥasta oldu ve ḥatunu var idi ki beş erden ḳalmış idi kendisi altıncı idi. Ḥatun bu ḥastanın başı yanında oturup ağlar ve beni kime koyup gidersin diye söyler zevci başını ḳaldırıp maḥzūnen dedi yedinci er olacak zevci-şakīye koyup gidem.⁸¹⁵ Ebu’l-Hāriş⁸¹⁶ dediler seksen yaşında ādamın evlādı olur mu? dedi eger yirmi yaşında ḳomşusu var ise olur. Bir ādam Ḥaccāc bin Yūsuf’a⁸¹⁷ dedi ki bu gece rü’yāda seni cennette gördüm. Ḥaccāc-ı Zālīm dedi eger rü’yāñ şaḥīḥ ise cennette zulm dūnyādan çok imiş. Bir ḥatun zevcine dedi Yā deyyūs yā müflis dedi zevci dedi⁸¹⁸

⁸⁰⁵ İ.Ü. dedi yok/B.K. dedi elimde yok

⁸⁰⁶ İ.Ü. Bir ‘Alevī ile Ebu’l-‘Aynā muḥālaşa /B.K. Bir ‘Alevī ile Ebu’l-‘Aynā muḥālaşa muḥāşama

⁸⁰⁷ İ.Ü. Mütevekkil/B.K. Laṭīfe Mütevekkil

⁸⁰⁸ İ.Ü. Şā’ir/B.K. Laṭīfe Ferezdaḳ Şā’ir

⁸⁰⁹ İ.Ü. edersin ve/B.K. edip

⁸¹⁰ İ.Ü. gözümü niçin/B.K. niçin gözümü

⁸¹¹ İ.Ü. dedin/B.K. dedi

⁸¹² İ.Ü. Bir kimse/B.K. Laṭīfe bir kimse

⁸¹³ İ.Ü. Hārūn er-Reşīd/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reşīd

⁸¹⁴ İ.Ü. Bir ādam/B.K. Laṭīfe bir ādam

⁸¹⁵ İ.Ü. gidem/B.K. giderim

⁸¹⁶ İ.Ü. Ebu’l-Hāriş/B.K. Laṭīfe Ebu’l-Hādiş

⁸¹⁷ İ.Ü. Bir ādam Ḥaccāc bin Yūsuf’a/B.K. Garībe bir ādam Ḥaccāc İbn Yūsuf’a

⁸¹⁸ İ.Ü. müflis dedi zevci dedi/B.K. müflis zevç dedi

Elhamdülillah bunda benim günāhım yok birisi deyyūs olduğum⁸¹⁹ sendendir. Birisi faqr ve iflās ki⁸²⁰ Bārī Te‘ālā’dandır. Bir Naşrānīye⁸²¹ su‘āl ettiler ki Hāzret-i ‘İsā mı efḍaldır yoksa Hāzret-i Mūsā mı Aleyhisselam Naşrānī⁸²² dedi. ‘İsā daḥi beşikte iken söylerdi emmā Mūsā kırk yaşından sonra der idi “*vehlūluk deten min lisānī yefḥahū ḳavlī*” ya‘nī Yā Rabbi lisanımdan ‘uḳde-i aç ki kelāmımı fehm etsinler bu minvāl üzere Hāzret Mūsā’nın⁸²³ mübārek lisānında olan lüknet-i ma‘hūdiye ta‘arruż eder. Bir ādama⁸²⁴ zındīḳ diye tōhmet olunur Hārūn Er-Reşīd ḥużūruna getirdiler ol ādam dedi ḥāşā⁸²⁵ ben şavm u şalāta ve sāir ‘ibādātı ederim zındīḳ değilim. Hārūn dedi şimdi emredeyim seni ḍarb etsinler hatta iḳrār edince zındīḳlığı ol ādam⁸²⁶ dedi Yā emīre’l-mū’minīn seniñ ‘ammīñ oḒlu ḥalkı İslām’a iḳrār etmek için ḍarb ederdi. Sen küfre iḳrār için ḍarb edersin bu def‘a Hārūn hacil olup ādamı terk etti. Bir ādam Yā Rabbi⁸²⁷ beni ḳalīllerden eyle diye du‘a ederdi Hāzret-i ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh iştıpt dedi bu nice du‘adır ol ādam dedi. Allah Subḥānehu ve Te‘ālā buyurmuştur “*ve kalīlun min ‘ibādiye’s-şekūr*” ben daḥi ol şekūr kullardan olmaḳ isterim ki oñlar az imiş Hāzret-i ‘Ömer bu kelāmı pesend edip buyurdu cemī’-i nās ‘Ömer’den a‘lemdir. Şaḳīḳ-i Belḥī İbrāhīm İbn Ethem’e⁸²⁸ su‘āl etti ki ne ḥāl üzeresin İbrāhīm dedi.⁸²⁹ Allah Te‘ālā rızık verdik de ekl ederim vermedik de açlıḡa⁸³⁰ şabrederim. Şaḳīḳ-i Belḥī dedi Belḥ’iñ kelbleriniñ ḥālī daḥi böyledir bulduḡta ekl ederler bulmadıḡda şabrederler⁸³¹ İbrāhīm Ethem dedi seniñ ḥālīn nicedir Şaḳīḳ dedi Allah Te‘ālā rızık verdikde nefsim üzere yine gayr-i iḥtiyār edip fuḳarāya taşadduḡ ederim vermedik de şükrederim. Bir ādam⁸³² Me’mūn ḥalīfe ḥużūruna geldi dedi. Ben ‘Arab’ım Me’mūn dedi Me’mūn dedi⁸³³ aceb deḒil ‘Arab dedi ḥacca giderim Me’mūn dedi yol uğrakta ‘Arab

⁸¹⁹ İ.Ü. olduğum/B.K. olduğumdur ki

⁸²⁰ İ.Ü. iflās ki/B.K. iflās

⁸²¹ İ.Ü. Bir Naşrānīye/B.K. Laṭīfe bir Naşrānīye

⁸²² İ.Ü. Hāzret-i Mūsā mı Aleyhisselam Naşrānī /B.K. Hāzret-i Mūsā mı Naşrānī

⁸²³ İ.Ü. Hāzret Mūsā/B.K. Hāzret-i Mūsā’nın

⁸²⁴ İ.Ü. Bir ādama/B.K. Laṭīfe bir ādama

⁸²⁵ İ.Ü. tōhmet olunur Hārūn Er-Reşīd ḥużūruna getirdiler ol ādam dedi ḥāşā/B.K. tōhmet olunup Hārūn Er-Reşīd ḥużūruna getirdiler Hārūn dedi sen zındīḳsın ol ādam dedi ḥāşā

⁸²⁶ İ.Ü. ḍarb etsinler hatta iḳrār edince zındīḳlığı ol ādam/B.K. ḍarb etsinler tā zındīḳlığı iḳrār edince ol ādam

⁸²⁷ İ.Ü. Bir ādam Yā Rabbi/B.K. Laṭīfe bir ādam Yā Rabb

⁸²⁸ İ.Ü. Şaḳīḳ-i Belḥī İbrāhīm İbn Ethem’e/B.K. Acībe Şaḳīḳ-i Belḥī İbrāhīm Ethem’e

⁸²⁹ İ.Ü. İbrāhīm dedi/B.K. İbrāhīm Ethem dedi

⁸³⁰ İ.Ü. açlıḡa/B.K. açlıḡla

⁸³¹ İ.Ü. bulduḡta ekl ederler bulmadıḡda şabrederler/B.K. bulduḡ ekl ederler bulmadıḡda şabreder

⁸³² İ.Ü. Bir ādam/B.K. Laṭīfe bir ādam

⁸³³ İ.Ü. Ben ‘Arab’ım Me’mūn dedi Me’mūn dedi/B.K. ben ‘Arab’ım Me’mūn dedi

dedi zād u rāhileye kudretim yoktur. Me'mūn dedi senden farz sākıt olmuş sana vācib deġil.⁸³⁴ 'Arab dedi Yā Emīre'l-mū'minīn ben saña ihsān için geldim fetvāya geldim.⁸³⁵ Me'mūn'a 'Arabın bu kelāmı hoş gelip vāfir ihsān etti. Eşma'ī rivāyet eder ki Hārūn er-Reşīd bādiye ve çölde giderken bir 'acūze ye rāst geldi selam verdi. Kāngı kabīledensin diye su'āl etti ol acūze dedi⁸³⁶ Tayy kabīlesindenim. Hārūn dedi Tayy kabīlesin ne şey men' etti ki bir daħa Hātem gibi⁸³⁷ saħā zuhūr etmez. 'Acūze dedi hulefā içinde bir daħa seniñ gibi ħalīfe⁸³⁸ zuhūrun men' eden āyende men' etti. Hārūn⁸³⁹ bu kelām gāyet hoş gelip 'acūze ye māl-ı ferāvān verdi Vallāhi⁸⁴⁰ eger ħilāfetimi daħi versem yine bu kelāma⁸⁴¹ bedel olmaz. Hārūn er-Reşīd bir cāriye ile firāşa girdi ve mübāşeret vaktinde zahrını baña döndür dedi. Cāriye dedi "**fe'tūhunne min ħayṣu emerekumullāh**" ya'nī ħatunlara Allah Te'ālā emretti ki cāniblerinden gelip mübāşeret edegelin⁸⁴² bu def'a Hārūn dedi "**nisāukum ħarṣun lekum, fe'tu ħarṣekum enna ṣi'tum**" ya'nī ħatunlarıñız siziñ tarlañız ra'atıñızdır⁸⁴³ tarlañıza gelip duħūl et ne cānibden⁸⁴⁴ isterseñiz bu nevbet cāriye dedi "**ve'tu-l buyūte min ebvābihā**" ya'nī ħānelere kapısından geliñ bundan soñra Hārūn redd cevāp etmeyip mütesellī oldu. Hāzret-i 'Ömer⁸⁴⁵ raḍiyallāhu 'anh ħilāfetleri zamānında Medīne-i Münevvere'de 'aseslik edip gece gezerken bir ħānede bir ādam şadāsı işitti kapı baġlı olmakla dīvara çıkıp içeriye duħūl etti. Bir ādam buldu yanında bir 'avrat ve bir miqtār şarāp var Hāzret-i 'Ömer raḍiyallāhu 'anh dedi⁸⁴⁶ Yā 'adūvvullah öyle mi zānedersin ki sen Allah Te'ālā'nın ma'siyetinde olasın ve yine Allah Te'ālā seni setreyleye ol ādam dedi Yā Emīre'l-Mū'minīn buña 'acele etme Allah Subḥānehu ve Te'ālā'ya eger ben bir ma'siyet ettim ise sen üç ma'siyet ettiñ. Allah Te'ālā "**ve lā tecessesū**" buyurup tecessüs ettiñ ve daħi Allah Subḥānehu ve Te'ālā "**ve'tul buyūte min ebvābihā**" buyurup ħānelere kapısından gelmek emretmiştir

⁸³⁴ İ.Ü. deġil/B.K. deġildir

⁸³⁵ İ.Ü. geldim/B.K. gelmedim

⁸³⁶ İ.Ü. 'acūze dedi/B.K. 'acūze 'avrat dedi

⁸³⁷ İ.Ü. Hātem gibi/B.K. Hātem-i Tāy

⁸³⁸ İ.Ü. ħalīfe/B.K. ħalka

⁸³⁹ İ.Ü. Hārūn/B.K. Hārūn'a

⁸⁴⁰ İ.Ü. verdi Vallāhi/B.K. verdi ve dedi Vallāhi

⁸⁴¹ İ.Ü. versem yine bu kelāma/B.K. verirsem bu kelāma

⁸⁴² İ.Ü. edegelin/B.K. ediniz

⁸⁴³ İ.Ü. tarlañız ra'atıñızdır/B.K. tarlañız ve zira'atıñızdır

⁸⁴⁴ İ.Ü. duħūl et ne cānibden/B.K. duħūl edin ne cānibinden

⁸⁴⁵ İ.Ü. Hāzret-i 'Ömer/B.K. Garībe Hāzret-i 'Ömer

⁸⁴⁶ İ.Ü. Hāzret-i 'Ömer raḍiyallāhu 'anh dedi/B.K. Hāzret-i 'Ömer dedi

sen dīvardan çıktıñ ve dañi Allah Te‘ālā “*ve lā tedhulū buyūtekum hattā teste’nisū ve tūsellimū ‘alā ehlihā*”⁸⁴⁷ buyurup evlere hānelere dāhīl olup selām vermediñ⁸⁴⁸ Hāzret-i ‘Ömer dedi eger seni ‘afv edersen iyiligin var mıdır sende bir hayır zuhūr eder mi ol ādam dedi Vallāhi Yā Emīre’l-Mü’mīnīn⁸⁴⁹ eger beni ‘afv edersen ebedī bir daña böyle ma‘şiyet rücu‘ etmem Hāzret-i ‘Ömer mezbūru ‘afv edip terk etti. Bir a‘rābiye⁸⁵⁰ nicesin deyu hālinden su’āl ettiler dedi Allah Te‘ālā rızası⁸⁵¹ üzereyim ne Şeytān rızası üzereyim ve ne benim rızam üzereyim dediler ne cihetten dedi Allah Te‘ālā benim ‘ābid olduğumu ister ‘ibadetimden⁸⁵² rāzı olur. Ben ‘ābid değilim. Şeytān küfrümü⁸⁵³ ister kāfir değilim ve ben rızık ve māl isterim mālđār değilim. Mütevekkil hālīfe⁸⁵⁴ Ebu’l-‘Aynā nām şā‘ire dedi niceye dek halkı medh ve zem edersin cevāp verdi ki onlar ihsān ettikçe medh ederim ve kemlik ve kemlik ettikçe zemmederim zīrā⁸⁵⁵ bu hālet Hāzret-i Hūdā’nıñ ahlākındandır. Bir kulundan rāzı olduğda medh edip buyurur ki “*hemmāzin meşşāin bi nemimin mennāin lilhayri mu’tedin eşīmin ‘utullin zālike zenīmin.*”⁸⁵⁶ Mütevekkil⁸⁵⁷ hālīfe Ebu’l-‘Aynā’ya su’āl etti ki Muḥammed Bin Mūkerrem ve ‘Abbas bin Rüstem hakkında ne dersin dedi ikisi ḥamr ile meysire⁸⁵⁸ benzer ki “*işmuhumā ekberu min nef’ihima*” ba‘de hālīfe dedi. Yā Mālik⁸⁵⁹ İbn Tavk şānında ne ha ne dersin⁸⁶⁰ dedi eger benī İsrā‘il içinde olaydı ve āyet-i Bakara nāzil olaydı ondan gayrısın zebh etmezlerdi. ‘Ulemādan⁸⁶¹ ba‘zısı Rūm keferesine esīr oldu küffār ile mükāleme eşnāsında su’āl etti

⁸⁴⁷ Ayetin aslı “lā tedhulū buyūte ğayra buyūtikum hattā teste’nisū vetusellimū ‘alā ehlihā” şeklindedir.

⁸⁴⁸ İ.Ü. buyurup evlere hānelere dāhīl olup selām vermediñ/B.K. buyurup yani evlere hānelere dāhīl olduğda selām vermek lazımdır demiştir siz uymaza dāhīl olup selām vermediñ

⁸⁴⁹ İ.Ü. sende bir hayır zuhūr eder mi ol ādam dedi Vallāhi Yā Emīre’l-Mü’mīnīn/B.K. senden bir hayır zuhūr eder mi ol ādam dedi Yā Emīre’l-Mü’mīnīn

⁸⁵⁰ İ.Ü. Bir a‘rābiye/B.K. Garībe bir a‘rābiye

⁸⁵¹ İ.Ü. dedi Allah Te‘ālā rızası/B.K. dedi ne Allah rızası

⁸⁵² İ.Ü. ‘ibadetimden/B.K. ‘ibadetten

⁸⁵³ İ.Ü. küfrümü/B.K. küfrünü

⁸⁵⁴ İ.Ü. Mütevekkil hālīfe/B.K. Laṭīfe Hālīfe Mütevekkil

⁸⁵⁵ İ.Ü. ihsān ettikçe medh ederim ve kemlik ve kemlik ettikçe zemmederim zīrā/B.K. verdi ki ihsān ettikçe ve kemlik ettikçe zīrā

⁸⁵⁶ İ.Ü. medh edip buyurur ki “hemmāzin meşşāin bi nemimin mennāin lilhayri mu’tedin eşīmin ‘utullin zālike zenīmin.”/B.K. medh edip buyurur ki “ni‘me’l-‘abdu innehu evvāb” ve bir āhirīne ğazab ettikde zem edip buyurur ki “hemmāzin meşşāin bi nemimin mennāin lil hayri mu’tedin eşīmin utullin ba‘de zālike zenīmin”

⁸⁵⁷ İ.Ü. Mütevekkil/B.K. Laṭīfe Mütevekkil

⁸⁵⁸ İ.Ü. meysire/B.K. meysir

⁸⁵⁹ İ.Ü. dedi Yā Mālik/B.K. dedi Mālik

⁸⁶⁰ İ.Ü. şānında ne ha ne dersin/B.K. şānında ne dersin

⁸⁶¹ İ.Ü. ‘Ulemādan/B.K. Laṭīfe ‘ulemādan

ki Hâzret-i ‘İsâ’ya niçin ‘ibâdet edesiz⁸⁶² kefere dedi babası var kefere bu nevbet dedi ‘İsâ ihyâ-ı emvât ederdi⁸⁶³ ol ‘âlim dedi Hâzret-i ‘İsâ dört kimse ihyâ etti. Hâzret-i Harkîl⁸⁶⁴ sekiz biñ kimse ihyâ etti yâ oña niçin ‘ibadet etmezsiz kefere dedi ‘İsâ inme ve ebraşı halâ ederdi⁸⁶⁵ ol ‘âlim dedi. Cercîs dağa ziyâdedir zîrâ eṭbah olundu ve âteşe ihrāk olundu ve yine sağ ve sâlim kalktı bu def’a kefere mülzem olup cevâba kıadir olmadılar. Haccâc⁸⁶⁶ bir gün hutbe okurken tatvîl etti Huẕẕâr-ı cāmî‘den bir âdam kalktı eşşalâtü eşşalâtü vakit geçti Emîr⁸⁶⁷ daha bekleyemeziz deyu nidâ idi⁸⁶⁸. Haccâc ğaḡab edip bu âdamıñ habsine emretti.⁸⁶⁹ Maḥbûsuñ kavmi bu âdam mecnûn olmuştur cünûn hâlinde söylemiştir deyu ḥalâş etmek ricâ eylediler. Haccâc dedi eger cünûn ikrâr ederse hapisten ḥalâş edeyim maḥbûsa bu kelâmı haber verdiler dedi ḥaşâ ki ben cünûn olam ancak ben zannettim ki Allah Te‘âlâ bizi bir belâya giriftâr etti ki ḥalâşı mümkün değildir. Lillâhi’l-ḥamd yine sonra ḥalâş olduk. Maḥbûsun bu cevabı Haccâc’a vâşıl olduğda şıdkî berekâtıyla hapisten itlâkı için emreyledi. Sehl İbn Hârûn’a⁸⁷⁰ dediler “**ḥâdimu’l-kavmi seyyiduhum**” ya’nî bir kavme⁸⁷¹ hizmet eden kimse cümlesiniñ ulusudur. Sehl dedi bu kelâm keslânlar ve tembeller sözüdür. Bir şâkird⁸⁷² tekmi-l-i ‘ilm edip üstâdından müfârekat vaktinde vaşıyyet ve naşîhat talep etti üstâdı dahi böyle vaşıyyet edip dedi ki⁸⁷³ eger istersen ebeden maḥzûn olmayasın müneccime muşâhib ve yoldaş olma ve eger istersen ağzıñıñ lezzeti bâkî ola tabîbe muşâhib ve yoldaş olma.⁸⁷⁴ Hulefâ-yı ‘Abbâsiyeden⁸⁷⁵ Manşûr’a haber vâşıl oldu ki İmâm-ı Ebû Ḥanîfe ceditiñ İbn ‘Abbâs istiṣnâ bahşinde muḥâlefet eder ya’nî Ebû Ḥanîfe der ki istiṣnâ muttasıl gerektir. İbn ‘Abbâs der ki bir kelâm söylendikde bir seneden sonra ol⁸⁷⁶ kelâmdan istiṣnâ etse şâhiḥttir. Kelâmıñ ittişâli lâzım değildir.

⁸⁶² İ.Ü. edesiz/B.K. edersin

⁸⁶³ İ.Ü. babası var kefere bu nevbet dedi ‘İsâ ihyâ-ı emvât/B.K. babası olmadığı için ol ‘âlim dedi Hâzret-i Âdem’e ya niçin ‘ibadet etmezsiz ki ne babası vardır ne anası kefere bu nevbet dedi ihyâ-yı mevtâ ederdi

⁸⁶⁴ İ.Ü. Hâzret-i Harkîl/B.K. Harkîl

⁸⁶⁵ İ.Ü. ‘İsâ inme ve ebraşı halâ ederdi/B.K. dedi inme ve ebraşı ḥalâş ederdi

⁸⁶⁶ İ.Ü. Haccâc/B.K. Laṭîfe Haccâc

⁸⁶⁷ İ.Ü. kalktı eşşalâtü eşşalâtü vakit geçti Emîr/B.K. kalktı eşşalâ vakit geçti Yâ Emîr

⁸⁶⁸ İ.Ü. nidâ idi/B.K. nidâ etti

⁸⁶⁹ İ.Ü. emretti/B.K. emreyledi

⁸⁷⁰ İ.Ü. Sehl İbn Hârûn’a dediler/B.K. Laṭîfe Sehl İbn Hârûn’a dediler ki

⁸⁷¹ İ.Ü. ya’nî bir kavme/B.K. bir kavme

⁸⁷² İ.Ü. Bir şâkird/B.K. Laṭîfe bir şâkird

⁸⁷³ İ.Ü. naşîhat talep etti üstâdı dahi böyle vaşıyyet edip dedi ki/B.K. naşîhat edip dedi ki

⁸⁷⁴ İ.Ü. tabîbe muşâhib ve yoldaş olma/B.K. şabîl-i muşâhib ve yoldaş ola

⁸⁷⁵ İ.Ü. Hulefâ-yı ‘Abbâsiyeden/B.K. Laṭîfe Hulefâ-yı ‘Abbâsiyeden

⁸⁷⁶ İ.Ü. sonra ol/B.K. sonra dahi ol

Manşūr İmām-ı A‘zam Hāzretlerine⁸⁷⁷ getirip i’tirāz eyledi İmām-ı A‘zam Hāzretleri⁸⁷⁸ buyurdu Yā ḫalīfe ceddiñin kavli saña gayet zararlıdır zīrā sen ḫilāfet için ḫalka yemīn ile bī‘at alırsın⁸⁷⁹ cāiz ki seniñ ḫuzūruñdan gittikten⁸⁸⁰ soñra yemīnlerinden istiṣnā edip ba‘de seniñ üzerine ḫurūc edeler emmā bizim kavlimizde istiṣnā muttasıl lāzım olmakla meclisden⁸⁸¹ kalktıktan soñra istiṣnā etseler şahīḫ olmaz ve seniñ üzeriñe ḫurūca mecālleri kalmaz. Manşūr bu kelāmı istimā‘ ettikde istḥsān edip rāzı oldu. Hārūn er-Reṣīd renklerden ve elvānlardan⁸⁸² siyāhı gāyet severdi ve ihtiyār etmiştir.⁸⁸³ Bir gün bir ‘ālimden siyāh nicedir deyu su‘āl eyledi ‘ālim daḫi zemmi-i ṭarīḫiyle⁸⁸⁴ Haccāc’ıḥ mahremleri giymez ve meyyite kefen olmaz ve ‘arūsa ziynet olmaz. Hārūn bu kelām sa‘b geldi İmām-ı Yusūf Hāzretleri ḫāzır olmakla teselī vechi üzere buyurdular ki En-nūru fi’s-sevār⁸⁸⁵ ya’nī nūr siyāhtadır deyip gözün siyāhında olan nūru murād eyledi aḥsente Eyyūha’l-kāḏī deyip Hārūn mesrūr oldu. Hārūn er-Reṣīd’in⁸⁸⁶ ümm-i veledi bir gün köşkün penceresinden taşraya nazar etti gördü toz kalkmış cem‘iyyet-i azīmle vilāyet-i ḫalkı sür‘at üzere⁸⁸⁷ giderler sebebinden su‘āl etti dediler Ḥorāsān’dan İbn Mübārek derler bir ‘ālim gelmiştir oña istikbāl için giderler. Ḥatun dedi Vallāhi ḫaḳīḳatte pādīşāha ol ‘ālim imiş Hārūn değilmiş ki ḫalkı darbıyla cem‘ eder. Hāzret-i ‘Alī⁸⁸⁸ raḍiyallāhu ‘anh minberde iken bir mes‘ele su‘āl ettiler bilmem deyu cevāp verdi dediler bu cāhil mekānı değildir cevāp verdi ki ba‘zı nesneyi bilip ba‘zısın bilmeyeni ñ mekānı budur. emmā cemī‘ eşyāyı bilip bir nesnede cehli olmayanın aṣlā mekānı yoktur. Ḥulefā-yı Mervāniyeden⁸⁸⁹ birisi ‘Ömer İbn ‘Abdū’l-Azīz Hāzretlerine su‘āl etti ki⁸⁹⁰ ḫalīfe ve pādīşāhlar tekālīf-i ilāhiyye ile mükellef değildir ve ma‘şiyetleri yazılmaz derler böyle midir cevāp verdiler ki ḫulefā mı efḏaldır yoksa enbiyā mı dedi⁸⁹¹ enbiyā efḏaldır. Ba‘de

⁸⁷⁷ İ.Ü. Hāzretlerine/B.K. Hāzretleri

⁸⁷⁸ İ.Ü. eyledi İmām-ı A‘zam Hāzretleri/B.K. etti İmām Hāzretleri

⁸⁷⁹ İ.Ü. alırsın/B.K. olursun

⁸⁸⁰ İ.Ü. gittikten/B.K. gittikde

⁸⁸¹ İ.Ü. meclisden/B.K. meclisinden

⁸⁸² İ.Ü. Hārūn er-Reṣīd renklerden ve Elvānlardan/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reṣīd renkliden ve elvāndan

⁸⁸³ İ.Ü. etmiştir/B.K. etmişti

⁸⁸⁴ İ.Ü. zemmi-i ṭarīḫiyle/B.K. zemmi-i ṭarīḫi üzere

⁸⁸⁵ İ.Ü. En-nūru fi’s-sevār/B.K. En-nūru fi’s-sevād

⁸⁸⁶ İ.Ü. Hārūn er-Reṣīd’in/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reṣīd’in

⁸⁸⁷ İ.Ü. toz kalkmış cem‘iyyet-i azīmle vilāyet-i ḫalkı sür‘at/B.K. nur kalkmış cem‘iyyet-i azīme vilāyet-i ḫalkı sür‘at sür‘at üzere

⁸⁸⁸ İ.Ü. Hāzret-i ‘Alī/B.K. Laṭīfe Hāzret-i ‘Alī

⁸⁸⁹ İ.Ü. Ḥulefā-yı Mervāniyeden/B.K. Laṭīfe Ḥulefā-yı Mervāniyeden

⁸⁹⁰ İ.Ü. suāl etti ki/B.K. suāl ettiler ki

⁸⁹¹ İ.Ü. enbiyā mı dedi/B.K. enbiyā dedi

‘Ömer bin ‘Abdü’l-Azîz bu âyet-i kerîmeyi okudu “*Yâ dâvûdu innâ ce’alnâke halîfeten fî-l-arđi fahkum beyne’n-nâsi bilhakki velâ tettebi’i’l-hevâ feyuğilleke ‘an sebîlillâh*” ya’nî Ebû⁸⁹² âyet-i kerîmede Hâzret-i Dâvud’a⁸⁹³ emir ve nehyolup taht-ı teklife dâhil oldu hâlbûki nübüvvet ile saltanatı cem’ etmişti onlar taht-ı teklife dâhil olunca sâir hulefâ ve selâtin be-tarıķi’l-evvelî dâhil olur deyu cevâp gösterdi. Mulûktan⁸⁹⁴ ba’zısına su’âl ettiler ki gâyet müştehâ ve hazz olunacak nesnedir⁸⁹⁵ cevâp verdi ki Hâbîbun unzur ileyhi ve muhtâcun unzur lehu ve kitâbun unzur fîhi ya’nî gâyet müştehâ bir habîbdir ki cemâle⁸⁹⁶ ve hüsnüne nazar oluna ve bir muhtâc-ı ve fakîrdir ki ihsân ve en’âm oluna ve birisi dahî kitâbdır ki⁸⁹⁷ bakıp mütâla’a oluna. İskender⁸⁹⁸ bir gün dîvânda oturdu hikmet-i Bârî ol gün bir kimse gelip bundan hâcet taleb etmedi. İskender müşâhiblerine dedi ben bu günü eyyâm-ı saltanatımdan⁸⁹⁹ addetmem zîrâ saltanatın şânı halkın hâcetin bitirip ihsân ve dâd etmekledir. Hâzret-i ‘Alî⁹⁰⁰ rağiyallâhu ‘anh Benî Taglîb’den bir âdama dedi ki Mu’âviye’yi benim üzerime ihtiyâr ettiñiz cevâp verdi ki lâ Vallâhi Yâ Emîre’l-mü’mînîn Şâm’ın kırmızı buğdayın ve sarı zeytin ve siyâh üzümün ihtiyâr ettik yoksa Mu’âviye’yi ihtiyâr etmedik.⁹⁰¹ Hârûn er-Reşîd⁹⁰² bir mahâlle uğradılar bir hatun çıkıp ‘askerinin zulmünden şikâyet eyledi. Hârûn dedi Yâ hatun Kitâbullahda okunmadın mı ki “*İnne’l-mulûke izâ dehâlü kıyeten efsedühâ*” hatun dedi. Yâ Emîre’l-mü’mînîn sen dahî ummadın mı⁹⁰³ “*ve tilke buyûtuhum hâviyeten bimâ zalemû*”⁹⁰⁴ bu def’a Hârûn doğru dediñ hak söyledin Yâ hatun deyup ol nâhiyeden ‘askerinin ihrâcına emreyledi. Bir paşa⁹⁰⁵ rü’yâda gördü ki cümle dişleri düştü. Şabâh olduğda mu’abbir getirdi mu’abbir dedi bu rü’yânın ta’bîri budur ki yakında pâdişâhın akrabâları vefât eder. Bu ta’bîr pâdişâha hoş gelmeyip mu’abbirin katline emreyledi ve bir âhir mu’abbir ihtar etti ol mu’abbir ta’bîr etti ki pâdişâh Hâzretleri cümle akrabâsından ziyâde mu’ammer olup

⁸⁹² İ.Ü. Ebû/B.K. bu

⁸⁹³ İ.Ü. Dâvud’a/B.K. Dâvud

⁸⁹⁴ İ.Ü. Mulûktan/B.K. Laîfe mulûktan

⁸⁹⁵ İ.Ü. nesnedir/B.K. nesne nedir

⁸⁹⁶ İ.Ü. cemâle/B.K. cemâline

⁸⁹⁷ İ.Ü. kitâbdır ki/B.K. kitab ki

⁸⁹⁸ İ.Ü. İskender/B.K. Laîfe İskender

⁸⁹⁹ İ.Ü. ben bu günü eyyâm-ı saltanatımdan/B.K. ben günü eyyâm-ı saltanattan

⁹⁰⁰ İ.Ü. Hâzret-i ‘Alî/B.K. Laîfe Hâzret-i ‘Alî

⁹⁰¹ İ.Ü. siyâh üzümün ihtiyâr ettik yoksa Mu’âviye’yi ihtiyâr etmedik./B.K. siyâh üzümün ihtiyâr ettik

⁹⁰² İ.Ü. Hârûn er-Reşîd/B.K. Laîfe Hârûn er-Reşîd

⁹⁰³ İ.Ü. ummadın mı/B.K. okumadın mı

⁹⁰⁴ Ayet-i Kerîme’nin doğru yazılışı şu şekildedir: “fetilke buyûtuhum hâviyeten bimâ zalemû”

⁹⁰⁵ İ.Ü. Bir paşa/B.K. Laîfe bir pâdişâh

cümlesinden sonra vefât eder pâdişâh bu hüsni-i ta'bîrden mahzûz olup mu'abbire hîl'at ve ihsân emreyledi hâlbûki hâkîkate⁹⁰⁶ nazar olunduğda ta'bîrlerin ma'lûlleri vâhiddir. Hâzret-i 'Alî⁹⁰⁷ raḍiyallâhu 'anh bir kûluna üç nevbet nidâ etti ve çağırdı⁹⁰⁸ kûlu aşla şedâ vermeyip nidâsına icâbet etmedi. Hâzret-i 'Alî nazar etti meğerki kapı yanında durmuş dedi niçin şedâ vermediñ ve huzûruma gelmediñ dedi seniñ hîlmiñe i'timadım ve 'uḳûbetiñden emniyetim⁹⁰⁹ olduğı için müsâmaḥa ettim. Hâzret-i 'Alî bu cevâbı istihsân edip ol kûlu azâd etti. Hasan⁹¹⁰ raḍiyallâhu 'anh Hâzretlerinin bir kûlu uḳûbet-i muḳtaẓâ ber hıyânet⁹¹¹ etmekle ẓarb olunmak için emreyledi ol kûl dedi Yâ Mevlâ “**Ve'l-kâzimine'l-ğayz**” Hâzret-i Hasan dedi ẓarp etmeyip kûl yine dedi⁹¹² Yâ Mevlâ “**ve'l-âfine 'ani'n-nâsi**” Hâzret-i Hasan dedi cürmüñü daḥi 'afv ettim. Kûl yine dedi Yâ Mevlâ “**innellâhe yuḥibbu'l-muḥsinîn**” Hâzret-i Hasan dedi Allah Te'âlâ rızâsıçün seni âzâd ettim. Selâṭîn birisi⁹¹³ bir âdama ğazab edip kâtiline emretti. Ol âdam dedi Yâ Emîre'l-Mü'minîn kâtilime 'acele etme 'afv edip te'hîr eyle sultân dedi yemin etmesem⁹¹⁴ ol âdam dedi Yâ Emîre'l-Mü'minîn huzûr-i Hâḳḳa kâtil varmaḳtan ise ḥâniş varmaḳ hayırlıdır⁹¹⁵ sultâna bu kelâm hoş gelip 'afv etti. Hasan Başrî⁹¹⁶ Hâzretlerinin meclisine bir a'râbî gelip dedi ki ol kûl⁹¹⁷ Allah Te'âlâ rahmet etsin ki ğınâ ise ğınâsından vere kifâyet şâhibi ise kefâfindan imdâd eyleye⁹¹⁸ fakîr ise nefsi üzerine şadâkalı⁹¹⁹ îşâr eyleye. Hasan Başrî dedi bu âdam hiçbir aḥd⁹²⁰ için 'öẓr komadı zîrâ insân bu üç kısımdan ḥâlî değildir. 'Amr bin el-Âş Hâzretleri Mu'âviye dedi⁹²¹ Yâ Emîre'l-Mü'minîn bilmem ki sen şecî' misin yoksa cebân mısın Mu'âviye dedi eger ele fırsat düşürse şecî' me düşmezse bî kût ve

⁹⁰⁶ İ.Ü. hâkîkate/B.K. hâkîkine

⁹⁰⁷ İ.Ü. Hâzret-i 'Alî/B.K. Laṭîfe Hâzret-i 'Alî

⁹⁰⁸ İ.Ü. nidâ etti ve çağırdı/B.K. nidâ edip çağırdı

⁹⁰⁹ İ.Ü. emniyetim/B.K. emnim

⁹¹⁰ İ.Ü. Hasan/B.K. Laṭîfe Hasan

⁹¹¹ İ.Ü. hıyânet/B.K. cinâyet

⁹¹² İ.Ü. Hâzret-i Hasan dedi ẓarp etmeyip kûl yine dedi/B.K. Hâzret-i Hasan ẓarp ettirmeyip itlâk etti kûl yine dedi

⁹¹³ İ.Ü. Selâṭîn birisi/B.K. Laṭîfe Selâṭînden birisi

⁹¹⁴ İ.Ü. etmesem/B.K. etmişim

⁹¹⁵ İ.Ü. ḥâniş varmaḳ hayırlıdır/B.K. ḥâniş yani naḳz-ı 'ahd varmaḳ hayırlıdır

⁹¹⁶ İ.Ü. Hasan Başrî/B.K. Laṭîfe Hasan Başrî

⁹¹⁷ İ.Ü. kûl/B.K. kûla

⁹¹⁸ İ.Ü. eyleye/B.K. ile

⁹¹⁹ İ.Ü. şadâkalı/B.K. şadâkayı

⁹²⁰ İ.Ü. âdam hiçbir aḥd/B.K. âdam bir aḥd

⁹²¹ İ.Ü. 'Amr bin el-Âş Hâzretleri Mu'âviye dedi/B.K. Laṭîfe 'Amr bin el-Âş Hâzretleri Mu'âviye'ye dedi

cebānım.⁹²² Bir vilāyet⁹²³ halkının bir emīr ve ser-‘askerleri var idi cebān ve bī-ciger idi ve bir ṭabībleri var idi ki her kime mu‘ālece etse öldürürdü hikmet-i ḥūdā bir semtinden ‘aduvları zuhūr⁹²⁴ edip üzerlerine geldi. Vilāyet halkı İskender’e müşāvere edip naṣīhat taleb ettiler. İskender daḥi ol ṭabībī emīr ve ser-‘askeri ṭabīb etmeye⁹²⁵ işāret etti. Bir ḥatun⁹²⁶ kādī-ı Şurayḥ’a gelip zevcinden şikāyet eyledi ve nafaḳa vermez deyu tazallum etti zevci dedi ben kādī olduğumu veririm lākin bu ḥatun etmek ister ona kādī değilim. Şurayḥ’a bu cevāp hoş gelip ikisine daḥi iḥsān etti.⁹²⁷ Bir ḥatun⁹²⁸ zevcim ‘innīn ben şābbe ve tāzeyim deyu kādīya şikāyet eyledi. Zevci⁹²⁹ inkār edip dedi ‘innīn değilim istersen demir gibi ve taş gibi edip kādī Ḥazretlerinin yedine vereyim.⁹³⁰ Kādī dedi taş etmek lāzım değil hemān kesek edip ḥatunuñ nesnesin seddeyle bizi⁹³¹ ḥalāş eyle. Bir ḥatun⁹³² zevci ile muḥāşama edip Şi‘bī⁹³³ ḥuzūruna vardılar ve ḥatun ağlardı. Şi‘bī⁹³⁴ dedi zannederim ki bir⁹³⁵ ‘avrat mazlūmedir zevci dedi Yā Mevlā girye ve bukāya itimād etme i‘tibār olunmaz.⁹³⁶ Ḥazret-i Yūsuf’uñ k arındaşları daḥi böyle ağlarlar idi. Ḥālbūki zālimler idi nice ki Ḥazret-i Rabbi’l-müteāl⁹³⁷ buyurur “*vecāū ebāhum ‘işāen yebkūn*”. Hārūn er-Reşīd’in⁹³⁸ ḥuddāmlarından birisi eline bir çeng alıp Hārūn’uñ canerlerine götürürken bir şeyḥ⁹³⁹ yanından murūr etti şeyḥ çengi ḥādimin elinden alıp pāreledi. Ḥādım daḥi ḥalīfeye şikāyet edip ḥalīfe gāzap etmekle şeyḥiñ katline emreyledi. Hārūn’un qarīnleri dediler bir nevbet şeyḥi getirin⁹⁴⁰ söyledik ba‘de emir siziñdir. Hārūn

⁹²² İ.Ü. bī kūt ve cebānım/B.K. bī kūt-ı deḥānım

⁹²³ İ.Ü. Bir vilāyet/B.K. Laṭīfe her vilāyet

⁹²⁴ İ.Ü. zuhūr/B.K. tuhūr

⁹²⁵ İ.Ü. emīr ve ser-‘askeri ṭabīb etmeye/B.K. ser-‘asker ve ser-‘askeri ṭabīb derler etmeye

⁹²⁶ İ.Ü. Bir ḥatun/B.K. Laṭīfe bir ḥatun

⁹²⁷ İ.Ü. lākin bu ḥatun etmek ister ona kādī değilim. Şurayḥ’a bu cevāp hoş gelip ikisine daḥi iḥsān etti/B.K. lākin bu ḥatun kādī olmadığımı taleb eder Şurayḥ dedi ne minvāl üzeredir beyān ile zevc dedi ben şuya kādirim veririm bu ḥatun ekmek ister oña kādī değilim Şurayḥ’a bu cevāp hoş gelip ikisine daḥi iḥsān etti

⁹²⁸ İ.Ü. Bir ḥatun/B.K. Laṭīfe bir ḥatun

⁹²⁹ İ.Ü. zevci/B.K. zevc

⁹³⁰ İ.Ü. yedine vereyim/B.K. yedine vaż‘ edeyim

⁹³¹ İ.Ü. seddeyle bizi/B.K. seddeyle ve bizi

⁹³² İ.Ü. Bir ḥatun/B.K. Laṭīfe bir ḥatun

⁹³³ İ.Ü. Şi‘bī/B.K. Sa‘bī

⁹³⁴ İ.Ü. Şi‘bī/B.K. Sa‘bī

⁹³⁵ İ.Ü. bir/B.K. bu

⁹³⁶ İ.Ü. Yā Mevlā girye ve bukāya itimād etme i‘tibār olunmaz/B.K. Yā Mevlā girye ve bukāya i‘tibār olunmaz

⁹³⁷ İ.Ü. Ḥazret-i Rabbi’l-müteāl/B.K. Ḥazret-i Allah Te‘ālā

⁹³⁸ İ.Ü. Hārūn er-Reşīd’in/B.K. Laṭīfe Hārūn er-Reşīd’in

⁹³⁹ İ.Ü. canerlerine götürürken bir şeyḥ/B.K. cāriyelerine getirirken bir şeyḥiñ

⁹⁴⁰ İ.Ü. getirin/B.K. getirip

şeyhi getirip niçin böyle ettiñ deyu ‘itâb etti şeyh dedi sen ve babaların minbere çıkıp dersiz.⁹⁴¹ “İnnallâhe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni ve itâi zi’l-kurbâ ve yenhâ ‘ani’l-fahşâi ve’l-munkeri ve’l-bağy” el âyete ben⁹⁴² dañi münker görüp nehyettim. Hârûn bu kelâmdan heybet alıp tekellüme kâdir olmadı ve şeyhe bir kese altın getirdi. Şeyh kabûl etmeyip aldığıñ kimselere yine geriye⁹⁴³ ver deyip gitti. Bir âdama⁹⁴⁴ su’âl ettiler ki nisânıñ ve hatunların kangsı gâyet müştahât ve meyl olunacaktır⁹⁴⁵ cevâp verip dedi ol hatundur ki yanından çıktıkda kerih ve cebrle⁹⁴⁶ çıkasın ve rücû‘ ettik de şevk ve zevkle gelesin. ‘Amr bin Hâzân El-Hâricî⁹⁴⁷ kabîhu’l-manzar ve bed çehre⁹⁴⁸ bir âdam idi ve hatunu gâyet cemîle ve güzel idi bir gün hatun ‘Ömer’iñ yüzüne nazar etti ve aķabince Elḥamdülillah dedi. ‘Amr su’âl etti ki bu sâ‘at Elḥamdülillah demene sebep nedir? Hatun dedi anıñçün ḥamd ettim ki⁹⁴⁹ sen ve ben ehl-i cennet imişiz. ‘Amr dedi ne cihetten? Hatun dedi sen benim gibi güzel hatuna nâil olup şükrettiñ ve ben seniñ⁹⁵⁰ gibi muşîbete giriftâr olup şabrettim. Allah Te‘âla Hâzretleri ise şâkir ve şâbir kullarına cenneti va‘detmiştir. Bir tabîbe⁹⁵¹ su’âl ettiler ki evķâttan kangsı ekle münâsibtir dedi ta‘âma kâdir olana iştiḥâ⁹⁵² geldiği vakit kâdir olmayan⁹⁵³ bulduğı vakit münâsibtir. Bir tabîb⁹⁵⁴ ḥalîfe ile sofrada ta‘âm yerken kuru peynir taleb eyledi⁹⁵⁵ ve medḥ edip dedi ḥazm-ı ta‘âm eder⁹⁵⁶ ve şûrb-i lezîz eder tenķıye-i dimâğ eder ḥuddâm-ı ḥalîfe tefahḥus edip ḥâzır bulunmamakla⁹⁵⁷ yoktur deyu cevâp verdiler. Bu nevbet tabîb dedi terk ettiñ⁹⁵⁸ lâzım değildir zîrâ dişleri ifsâd eder ve nisyân îrâs eder ve lisâna sıklet verir. Ḥalîfe dedi Ey

⁹⁴¹ İ.Ü. dersiz/B.K. dersin

⁹⁴² İ.Ü. “İnnallâhe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni ve itâi zi’l-kurbâ ve yenhâ ‘ani’l-fahşâi ve’l-munkeri ve’l-bağy” el âyete ben/B.K. “İnnallâhe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni ve itâi zi’l-kurbâ ve yenhâ ‘ani’l-fahşâi ve’l-munkeri ve’l-bağy ye’izukum le‘allekum tezekkerûn” ben

⁹⁴³ İ.Ü. geriye/B.K. geri

⁹⁴⁴ İ.Ü. Bir âdama/B.K. Laṭîfe bir âdama

⁹⁴⁵ İ.Ü. olunacaktır/B.K. olacaktır

⁹⁴⁶ İ.Ü. cebrle/B.K. ḥarla

⁹⁴⁷ İ.Ü. ‘Amr bin Hâzân El-Hâricî/B.K. Laṭîfe ‘Amr İbn Hâṭân El-Hâricî

⁹⁴⁸ İ.Ü. bed çehre/B.K. bîçehre

⁹⁴⁹ İ.Ü. anıñçün ḥamd ettim ki/B.K. anıñçün Allah’a ḥamd ettim ki

⁹⁵⁰ İ.Ü. ben seniñ/B.K. ben dañi seniñ

⁹⁵¹ İ.Ü. Bir tabibe/B.K. Laṭîfe bir tabîbe

⁹⁵² İ.Ü. iştiḥâ/B.K. iştiḥâsı

⁹⁵³ İ.Ü. olmayan/B.K. olmayana

⁹⁵⁴ İ.Ü. Bir tabîb/B.K. Laṭîfe bir tabîb

⁹⁵⁵ İ.Ü. eyledi/B.K. etti

⁹⁵⁶ İ.Ü. ḥazm-ı ta‘âm eder/B.K. ḥazm-ı ta‘âmdır

⁹⁵⁷ İ.Ü. ḥâzır bulunmamakla/B.K. peynir bulunmamakla

⁹⁵⁸ İ.Ü. terk ettiñ/B.K. terk ettiñ

ṭabīb senin ƙaṅgı ƙavline⁹⁵⁹ ‘amel edelim dedi peynir bulunduƙda kelām-ı evvele ‘amel edin bulunmadıƙda kelām-ı şāniye ‘amel ediñ. Ḥazret-i Mu‘āviye⁹⁶⁰ raḍiyallāhu ‘anh giderken bir a‘rābī iḥsān ṭaleb etti. Mu‘āviye men‘ edip bir nesne vermedi. A‘rābī ber gayretī ṭarīƙden dolaşıp bir mekānda daḥi ƙarşıasına çıktı yine iḥsān ṭaleb etti. Mu‘āviye dedi şimdi ṭaleb ettiñ men‘ ettim a‘rabī dedi ne‘am lākin ba‘zı mekān ba‘zı mekāndan mübārektir cāiz ki bu mekānda merḥamet edip veresin. Ḥazret-i Mu‘āviye‘ye a‘rabī’niñ bu kelāmı⁹⁶¹ pesendīde gelip iḥsān-ı ferāvān etti. Bir mecnūn-i dīvāne⁹⁶² kimse bir gün ḥamāma girdi İmam-ı A‘zam Ḥazretleri daḥi ānda olmakla baƙtı ki keşf-i ‘avret imiş her yeri açık İmam-ı A‘zam gözün⁹⁶³ ƙapadı dīvāne dedi ne zamān a‘mā oldun? Ḥazret-i İmām dedi o zamān a‘mā oldum ki sen keşf-i ‘avret ettiñ. Ḥaccāc⁹⁶⁴ bir gün teferrüce çıktı seyr ve teferrücu tamām ettikde ḥayli ve ḥaşmini⁹⁶⁵ kendinden ayırıp yalnız bir ṭarīƙden gelirdi. Benī ‘İcl ṭā’ifesinden bir ƙocaya rāst geldi dedi Eyyuḥe’ş-şeyḥ ne vilāyettensin bir ƙarye-i cānibine işāret edip dedi bir⁹⁶⁶ ƙaryedenim Ḥaccāc dedi üzeriñizde ‘āmil ve kimiñiz nicedir ƙoca dedi ey şeyḥ Ḥaccāc⁹⁶⁷ ḥaƙƙında ne dersin? Ƙoca dedi ‘İrāk’a ondan zālīm kimse vālī olmadı Ḥazret-i Allah oña da⁹⁶⁸ belā versin ve onu ḥükümette isti‘māl edip üzerimize vālī eden kimseye daḥi belā versin bu nevbet Ḥaccāc dedi Ey şeyḥ bilir misin ben kimim? Ƙoca dedi bilmem. Ḥaccāc ben Ḥaccāc’ım. Ƙoca dedi sen de bilir misin ben kimim Ḥaccāc dedi bilmem. Ƙoca dedi Benī ‘İcl ṭā’ifesiniñ dīvānesi falān İbn falān⁹⁶⁹ her günde iki nevbet cününem ğalebe edip kelām⁹⁷⁰ ederim. Ḥaccāc’a bunuñ kelāmı ḥoş gelip kendüye iḥsān etti. Bir belde⁹⁷¹ ḥākimi bir şabāḥ şayd ve şikāra çıktıkda bir a‘ver ādama rāst geldi a‘verler uğursuz olur bugün şayd edemeziz deyu teşe’üm edip

⁹⁵⁹ İ.Ü. ƙavline/B.K. kelāmına

⁹⁶⁰ İ.Ü. Ḥazret-i Muāviye/B.K. Laṭīfe Ḥazret-i Muāviye

⁹⁶¹ İ.Ü. a‘rabīniñ bu kelāmı/B.K. a‘rabīniñ kelāmı

⁹⁶² İ.Ü. Bir mecnūn-i dīvāne/B.K. Garībe bir mecnūn-i dīvāne

⁹⁶³ İ.Ü. açık İmām-ı A‘zam gözün/B.K. açık İmām Ḥazretleri gözün

⁹⁶⁴ İ.Ü. Ḥaccāc/B.K. Laṭīfe Ḥaccāc

⁹⁶⁵ İ.Ü. ḥayli ve ḥaşmini/B.K. ḥayl ve ḥaşmeti

⁹⁶⁶ İ.Ü. bir/B.K. bu

⁹⁶⁷ İ.Ü. Ḥaccāc dedi üzeriñizde ‘āmil ve kimiñiz nicedir ƙoca dedi ey şeyḥ Ḥaccāc/B.K. Ḥaccāc dedi bu ƙaryenizde ‘āmil ve ḥākimiñiz nicedir ƙoca dedi yaramazdır ḥalka zulm eder māllarından alır Ḥaccāc dedi ey şeyḥ Ḥaccāc

⁹⁶⁸ İ.Ü. Ḥazret-i Allah oña da/B.K. Ḥazret-i Allah Te‘ālā oña da

⁹⁶⁹ İ.Ü. falān İbn falān/B.K. falān İbn falānım

⁹⁷⁰ İ.Ü. edip kelām/B.K. edip ḥālt-ı kelām

⁹⁷¹ İ.Ü. Bir belde/B.K. Garībe bir belde

ol ādam⁹⁷² gāzap eyledi ve darb-ı şedīdden soñra hapse⁹⁷³ emredip yine şikāra gitti. Hikmet⁹⁷⁴ ol günde bir mertebe şayd ve şikār oldu ki sâir eyyāmdan ziyāde⁹⁷⁵ akşam vakti şaydden rucū‘ ettikde gāzabı sâkin olup ol a‘veri karşıısına⁹⁷⁶ getirdi. Bir miqtār ihsān ve en‘ām edip teseliye-i hātır etmek murād etti ol kimse dedi Ey emīr bu en‘ām ve ihsān dursun ancak bir sözüm vardır bu hoş değil hākim-i belde dedi ki söyle sözünü ol kişi dedi Ey emīr sen şabāhtan çıkıp baña rāst geldin ol gün gayri günlerden ziyāde şayd ve şikār ettiñ ve ben şabāhtan çıkıp saña rāst geldim bu kadar değnekten soñra hapse ve bende giriftār oldum böyle olunca uğursuz ben mi olurum⁹⁷⁷ yoksa sen mi olursun. Mu‘in İbn Zāid’e⁹⁷⁸ Hārūn er-Reşīd huzūruna vardı. Hārūn dedi Ey Mu‘in kocadın Mu‘in dedi seniñ hizmetinde Hārūn dedi emmā bir miqtār yiğitlik gösteriyorsun⁹⁷⁹ Mu‘in dedi seniñ düşmanlarıña Hārūn dedi daña ziyādesi var Mu‘in dedi ziyādesi dañi saña İyās bin Mu‘āviye⁹⁸⁰ şabī iken Şām’da bir koca kişi ile da‘vāsı olmağın kādī huzūruña getirdi kādī dedi Ey şabī hayā etmez misin ki böyle şeyh-i kebīri mahkemeye getirirsin İyās dedi hakķım vardır Hakķ ondan ekberdir kādī dedi söyleme İyās dedi yā benim sözümü kim söyler? Kādī dedi Vallāhi sen bu mecliste⁹⁸¹ hak söylemezsin İyās dedi Eşhedü en lā ilāhe illāllah ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhu Ḥazret-i Rasūl-i Ekrem şallallahu ‘aleyhi ve sellem⁹⁸² bu ma’nāyı buyurmak üzere rivāyet ederler ki hatunların ziyāde mübāreği meūneti az olandır ‘uḳalā dedi üç nesne ḳalbe feraḥ verir ve ‘aḳla kuvvet verir evvel güzel hatun ikinci kifāyet miqtārı rızık üçüncü celīs mu’nis. Ümmü Hayret bin Şu‘be’den⁹⁸³ rivāyet olunur ki der idi. Bir hatun şāhibi hatunu hayız gördükde ol dañi hayız görür iki hatun şāhibi iki ateş arasındadır ḳangı rāst geldi ise⁹⁸⁴ iḥrāk ederler üç

⁹⁷² İ.Ü. ādam/B.K. ādama

⁹⁷³ İ.Ü. hapse/B.K. hapsine

⁹⁷⁴ İ.Ü. Hikmet/B.K. Hikmete

⁹⁷⁵ İ.Ü. eyyāmdan ziyāde/B.K. eyyāmda olmazdı

⁹⁷⁶ İ.Ü. a‘veri karşıısına/B.K. a‘ver ādamı karşıısına

⁹⁷⁷ İ.Ü. olurum/B.K. oldum

⁹⁷⁸ İ.Ü. Muin İbn Zāid’e/B.K. Latīfe Muin İbn Zāid’e

⁹⁷⁹ İ.Ü. yiğitlik gösteriyorsun/B.K. yiğitlik dañi gösteriyorsun

⁹⁸⁰ İ.Ü. Mu‘in dedi ziyādesi dañi saña İyās bin Mu‘āviye/B.K. Mu‘in dedi ziyādesi dañi çıka ‘Acībe İyās bin Mu‘āviye

⁹⁸¹ İ.Ü. mecliste/B.K. mahālde

⁹⁸² İ.Ü. Eşhedü en lā ilāhe illāllah ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhu Ḥazret-i Rasūl-i Ekrem şallallahu ‘aleyhi ve sellem/B.K. Eşhedü en lā ilāhe illāllah ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhu Maḳāle-i sāliḣe, aḥlāk-ı nisā ve aḥvāl-i zinā ve imā’ ve ‘iḣ ve muḥabbet beyānındadır Ḥazret-i Rasūl-i Ekrem şallallahu ‘aleyhi ve sellem

⁹⁸³ İ.Ü. Ümmü Hayret bin Şu‘be’den/B.K. Latīfe Ümmü Hayret bin Şu‘be’den

⁹⁸⁴ İ.Ü. ḳangı rāst geldi ise/B.K. ḳangısına rāst gelir ise

hatun şāhibi her gece bir karyededir dört hatun şāhibi her gece ‘arūsdur. Hāzret-i ‘Alī buyurdu ki beş nesne kişiniñ sa‘ādetindendir⁹⁸⁵ evvelā hatunu kendine muvāfaqa⁹⁸⁶ olmak ikinci evlādı kendine muṭī‘ olmak üçüncü şoḥbet ettiği dostları ve celīsleri⁹⁸⁷ şālih ve muttakī olmak dördüncü komşuları dahi salih olmak beşinci rızkı kendine⁹⁸⁸ vilāyetinde olmak. Bir a‘rābīye⁹⁸⁹ dediler ehliñi nice muḥāfaza edersin dedi iki muḥāfıza korum dedi dediler nedir ‘uryān ederim⁹⁹⁰ taşraya çıkmaz aç ederim tuḡyān etmez. Ba‘zı⁹⁹¹ selef bir fācire ve fāsıka hatun aldı ve dedi libās etmek benim murādım üzere taşraya çıkmak seniñ murādıñ üzere olsun yāḥūt bunun ‘aksi olsun hatun taşraya çıkmak kendi murādı üzere ve libās-ı zevci murādı üzere olmayı qabūl etti zevci daḡi buña ḥasīs ve denī libāslar aldı. Hatun baḡtı böyle libāsla taşraya çıkılmaz ve çıkılsa da kimse raḡbet etmez. Hemān tevfiḡ-i ilāhī refiḡ olup tövbe ve istiḡfār etti.⁹⁹² Hāzret-i Mu‘āviye derdi ki⁹⁹³ kerīmlere ‘avrat gālibe olur le‘īmler ‘avrata gālib olur. Hārūn er-Reşīd⁹⁹⁴ bir gün hatunu Zübeyde’niñ yanında ḡande ederek çıkdıḡda sebep-i ḡandeden su’āl ettiler dedi Mışır’dan üç yüz biñ altun gelmiş idi Zübeyde’ye hībe ettim ve taşra çıktım yine senden ne ḡayır gördüm deyu ‘arbede eder. Bir⁹⁹⁵ kimseniñ oḡlu ḡasta olup du‘ā ve ta‘vīz yazdırmaya vardı du‘ā yazan kimse oḡlunuñ vālidesiniñ ismi nedir deyu su’āl etti ol kimse dedi niçin babasınıñ ismini su’āl etmezsin kātib dedi babada şüphe mümkündür emmā vālidede şekk ve şüphe olmaz ol ādam dedi babası ismi ile yaz eger taḡḡīḡ benim oḡlum ise⁹⁹⁶ Allah Te‘ālā şifā vermesin helāk olsun. Mezīd⁹⁹⁷ nāmında bir qabīḡu’l-manzar ādam var idi hatunu ḡāmil iken Mezīd’iñ yüzüne baḡtı dedi veyl baña eger baña beñzemezse.⁹⁹⁸ Bir

⁹⁸⁵ İ.Ü. Hāzret-i ‘Alī buyurdu ki beş nesne kişiniñ se‘ādetindendir/B.K. Garībe Hāzret-i ‘Alī buyururdu ki beş kişiniñ sa‘ādetdendir

⁹⁸⁶ İ.Ü. muvāfaqa/B.K. muvāfaqatta

⁹⁸⁷ İ.Ü. celīsleri/B.K. cinsleri

⁹⁸⁸ İ.Ü. kendine/B.K. kendi

⁹⁸⁹ İ.Ü. Bir a‘rābīye/B.K. Garībe bir a‘rābīye

⁹⁹⁰ İ.Ü. iki muḥāfıza korum dedi dediler nedir ‘uryān ederim/B.K. iki muḥāfız korum dediler nedir dedi ‘uryān ederim

⁹⁹¹ İ.Ü. Bazı/B.K. Garībe bazı

⁹⁹² İ.Ü. . Hemān tevfiḡ-i ilāhī refiḡ olup tövbe ve istiḡfār etti/B.K. Hemān tevfiḡ-i ilāhī refiḡ olup beni fişḡ-ı fücūrdan ḡalāş eyledin diye zevciniñ yedinde tövbe ve istiḡfār etti

⁹⁹³ İ.Ü. Hāzret-i Mu‘āviye derdi ki/B.K. Acībe Hāzret-i Mu‘āviye dedi

⁹⁹⁴ İ.Ü. Hārūn er-Reşīd/B.K. Laṡīfe Hārūn er-Reşīd

⁹⁹⁵ İ.Ü. Bir/B.K. Garībe bir

⁹⁹⁶ İ.Ü. ol ādam dedi babası ismi ile yaz eger taḡḡīḡ benim oḡlum ise/B.K. ol ādam baba dedi ismi ile taḡḡīḡ eyleye eger taḡḡīḡ benim oḡlum ise

⁹⁹⁷ İ.Ü. Mezīd/B.K. Laṡīfe Mezīd

⁹⁹⁸ İ.Ü. veyl baña eger baña beñzemezse/B.K. veyl baña eger oḡlum saña beñzerse Mezīd daḡi dedi veyl baña beñzese

kimse⁹⁹⁹ kızını bir bed çehre ādama tezvīc eyledi. Ba‘zı daķīķa ūināslar dediler kızına zulmedip¹⁰⁰⁰ böyle kabīhu‘l-manzar ādama nikāh ettiñ. Babası dedi beis¹⁰⁰¹ yoktur mūcāma‘ata ūurū‘ ettikde kız anı hūsn-i Yūsuf da zanneder. İbn Şebābe‘ye¹⁰⁰² dediler pīr oldun ānıñçün ĥatunuñ saña muĥabbet etmez dedi. Vallāhi eger Ĥazret-i Nūĥ yaşında ve İblīs’iñ kocalığında ve ĥilķat-i mūnķir de olsam lāķin māl-ı ferāvānım olsa ĥatun baña ol faķīr mūflisde¹⁰⁰³ ziyāde muĥabbet eder ki cemālī Yūsufī enfūsī Dāvūdī ve sinni ‘İsā mānendī vūcūdī ĥātem mişli ve ĥilmi aĥnef minvāl ola.¹⁰⁰⁴ Ĥazret-i Süleymān bir serçeye¹⁰⁰⁵ rāst geldi ki bir dişi serçenin eķrāfında dolaşır ve öter.¹⁰⁰⁶ Ĥazret-i Süleymān dedi bilir misiz¹⁰⁰⁷ ne söyler dediler siz a‘lemsiz dedi erkek serçe dişi serçeye der ki nefsiñi baña tezvīc eyle Şām’da falān köşķün penceresinde seni iskān edeyim yine Ĥazret-i Süleymān dedi kezzāb eder¹⁰⁰⁸ Şām’da öyle pencere yoktur lāķin her ‘avrat tezvīc eden kimse ve ‘avratla¹⁰⁰⁹ mu‘āmele eden ādam beher ĥāl kezb etmedikçe ölmez. Bir ‘acūze¹⁰¹⁰ koca ‘avrat ĥasta oldu devā için ṭabīb getirdi ṭabīb gördü ‘acūze elvān libāslar giymiş ve kendisiz tezyīn etmiş¹⁰¹¹ ĥālī ma‘lūm olup ṭabīb dedi bu ĥasta zevce varmağa muĥtāķtır. Oğlu rāzı olmayıp dedi koca ‘avratlar zevci neylerler ‘acūze oğluna dedi veyl saña sen ṭabībden¹⁰¹² iyi mi bilirsin. Bir ‘acūze¹⁰¹³ ‘avrat kendisin bir kimseye tezvīc etmek için evlātlarına ricā etti. Meğer yedi¹⁰¹⁴ oğlu var idi. Oğulları dedi her birimiz için şabāĥa değın ‘uryān olup taşrada durursan seni ere verelim.¹⁰¹⁵ ‘Acūze rāziye oldu. Kızıñ āĥirleri eyyām-ı berd idi altı gece ‘uryān taşrada bürüdet-i ūitāyi çekip yedinci

⁹⁹⁹ İ.Ü. Bir kimse/B.K. Laṭīfe bir kimse

¹⁰⁰⁰ İ.Ü. zulmedip /B.K. zulmettin

¹⁰⁰¹ İ.Ü. beis/B.K. ye’s

¹⁰⁰² İ.Ü. İbn Şebābe‘ye /B.K. Laṭīfe İbn Şebābe‘ye

¹⁰⁰³ İ.Ü. mūflisde/B.K. mūflisten

¹⁰⁰⁴ İ.Ü. cemālī Yūsufī enfūsī Dāvūdī ve sinni ‘İsā mānendī vūcūdī ĥātem mişli ve ĥilmi aĥnef minvāl ola/B.K. cemālī Yūsufī ve nefsi Dāvūdī ve sinni ‘İsā mānendī vūcūdī ĥātem mişālī ve ĥilmi aĥnef minvālī ola

¹⁰⁰⁵ İ.Ü. Ĥazret-i Süleymān bir serçeye/B.K. Laṭīfe Ĥazret-i Süleymān bir erkek serçeye

¹⁰⁰⁶ İ.Ü. eķrāfında dolaşır ve öter/B.K. eķrāfında devreder

¹⁰⁰⁷ İ.Ü. bilir misiz/B.K. bilir misin

¹⁰⁰⁸ İ.Ü. kezzāb eder/B.K. kezb eder

¹⁰⁰⁹ İ.Ü. kimse ve ‘avratla/B.K. kimse ‘avratla

¹⁰¹⁰ İ.Ü. Bir acūze/B.K. Laṭīfe bir acūze

¹⁰¹¹ İ.Ü. ‘acūze elvān libāslar giymiş ve kendisiz tezyīn etmiş/B.K. ‘acūze elvān libāslarıyla kendisin tezyin etmiş

¹⁰¹² İ.Ü. veyl saña sen ṭabībden/B.K. veyle saña saña sen ṭabībden

¹⁰¹³ İ.Ü. Bir ‘acūze/B.K. Garībe bir ‘acūze

¹⁰¹⁴ İ.Ü. Meğer yedi/B.K. meğerki yedi

¹⁰¹⁵ İ.Ü. her birimiz için şabāĥa değın ‘uryān olup taşrada durursan seni ere verelim/B.K. her birimiz için bir gece şabāĥa değın ‘uryān olup taşrada durursan sen seni ere verelim

gece tākātı kalmadı¹⁰¹⁶ vefāt etti. Ba‘zılar dediler bu sebepten kışın āhirinde olan yedi güne eyyām-ı berdi’l-‘acūze derler. Meşāyihten bir kimse bir cāriye¹⁰¹⁷ aldı. Bunuñla firāşa¹⁰¹⁸ girdiler. Şeyhñ arkası tüylü olmakla cāriye ta‘yīb edip Yā şeyh arkañ ne-aceb kıllıdır dedi. Şeyh dedi: Yā cāriye siziñ vādın soğuk olduğunu istimā‘ edip arkamıza kürk giydin.¹⁰¹⁹ Bir hatun¹⁰²⁰ zevcine dedi baña haff lazımdır. Bāzārdan işterā eyle. Zevci dedi haff yāhūt mūcāma‘at¹⁰²¹ kangısı saña sevgiliye ānı edelim. Hatun dedi ayağımda olan haff bu sene el verir ve kifāyet eder.¹⁰²² Bir ādam¹⁰²³ bir hatun tezevvūç eyledi. Beşinci günde bir oğlan doğurdu. Babası bāzāra varıp bir kitāp ve devāt ve kāğıt alıp okumak tedārikin gördü. Dediler ne ‘aceb ‘acele edersin dedi ‘acele değildir. Beş günde doğan oğlan elbette üç günde mektebe gider. Yūsuf bin ‘Ömer’iñ¹⁰²⁴ bir cāriyesi vardı sefer ve hāzerde kendüden münfiķ etmezdi ve me‘unet-i cümeliñ hıvfindan mūcāma‘at ettik de ‘azl ederdi. Bir gün bir vilāyetle hākim iken bir hāme¹⁰²⁵ geldi. Kırā‘at ettikde çehresi mūteğayyir oldu. Cāriye dedi ‘azl-i kāğıdımdır. Yūsuf dedi nice bildiñ cāriye dedi çehreñ mūteğayyir oldu ondan hasen ettim.¹⁰²⁶ Yūsuf pesend etti cāriye dedi bu ‘azl mādresi saña bir kere vāķi‘ olmakla bu mertebe teğayyür hāşıl oldu. Ya benim hālim nice olmak gerektir dāimā ‘azl olunurum. Hārūn er-Reşid’e¹⁰²⁷ bir sāzende cāriye ‘arz olundu ve dediler Qur‘ān’ı daħi hıfz etmiştir. Hārūn tebessüm edip dedi “*festagleze festavā*” kangı sürededir. Cāriye hem bend-i ser u elin açtı ve hem “*İnnā fetahñāleke fethān mubīnā*” deyu okuyup süreye işāret etti. Yahyā bin Eksem Me’mūn¹⁰²⁸ hālifenin sarāyına varıp mahbūb oğlanları¹⁰²⁹ gördü bu āyet-i kerīmeyi okudu “*lev lā entum le künnā mü’miñ*” ma’nāsı bu ki eğer siz olmayaydınız ben¹⁰³⁰ mü’miñ olurduk. Me’mūn’a bu haber ‘arz olunduğ da pesend etmeyip Yahyā’ya i’tirāz etti. Yahyā dedi Qur‘ān’dan vīrdim var idi.

¹⁰¹⁶ İ.Ü. kalmadı/B.K. kalmayıp

¹⁰¹⁷ İ.Ü. Meşāyihten bir kimse bir cāriye/B.K. Laṭīfe meşāyihten bir kimse cāriye

¹⁰¹⁸ İ.Ü. firāşa/B.K. hamāma

¹⁰¹⁹ İ.Ü. sizin vādın soğuk olduğunu istimā‘ edip arkamıza kürk giydin/B.K. siziñ vādiniz soğuk olduğunu istimā‘ edip arkamıza kürk giydik

¹⁰²⁰ İ.Ü. Bir hatun/B.K. Laṭīfe bir hatun

¹⁰²¹ İ.Ü. mūcāma‘at/B.K. mūcāma‘a

¹⁰²² İ.Ü. bu sene el verir ve kifāyet eder/B.K. bu sene kifāyet eder

¹⁰²³ İ.Ü. Bir ādam/B.K. Laṭīfe bir ādam

¹⁰²⁴ İ.Ü. Yūsuf bin ‘Ömer’iñ/B.K. ‘Acīb Yūsuf İbn ‘Ömer’iñ

¹⁰²⁵ İ.Ü. hāme/B.K. nāme

¹⁰²⁶ İ.Ü. mūteğayyir oldu ondan hasen ettim/B.K. mūteğayyir oldu hissettirdim

¹⁰²⁷ İ.Ü. Hārūn er-Reşid’e/B.K. Garībe Hārūn er-Reşid’e

¹⁰²⁸ İ.Ü. Yahyā bin Eksem Me’mūn/B.K. Laṭīfe Yahyā bin Eksem Me’mūn

¹⁰²⁹ İ.Ü. oğlanları/B.K. oğlanlar

¹⁰³⁰ İ.Ü. ben/B.K. biz

Okuyordum ol maḥālde tamām oldu. Laṭīfe bir a'rābīye dediler livāta için ne dersin dedi. Ben necāsetiñ yanından mürür ettikde ictināb ve ihtirāz ederken necāset kapısının içine nice girerim.¹⁰³¹ Mecnūn-ı 'Āmiri¹⁰³² Leylā'nın 'aşkına mübtelā olduğda pederi her taraftan mu'ālece ve tedbīre¹⁰³³ meşgūl olup te'sīr etmeyince dediler Mecnūn¹⁰³⁴ Kā'be'ye götür estār-ı Kā'be'ye yapışsın Leylā'nıñ muḥabbetiñden ḥalāş olmak için tazarru' ve niyāz etsin belki Allah Te'ālā ḥalāş ede pederi daḥi bu naṣīhatle 'āmil olup Mecnūn'u Ḥacca getirdi. Beyt-i şerīfe vardıkda estār-ı Kā'be'ye şarılıp Leylā'nıñ muḥabbetinden ḥalāş olmak için du'ā eyle deyu Mecnūn'a ilḥāḥ etti. Mecnūn daḥi estār-ı Kā'be'ye yapışıp Yā Rab Leylā'nıñ muḥabbetini ziyāde edip ḳalbimden zıkr ve fikrini ebeden çıkarma deyu ağlayıp feryād edip du'ā etti ve bu ebyātı inşād etti. *Yā Rabb inneke zūmen ve mağfireten ve 'āfiyeten leyleten el-mecīnen ez-zākirīne ba'de mā raḳadu ve evinnāimi 'ale'l-eydī Yā Rabb lā müslīmīne cehden ebeden ve yerḥamullāhu 'abden ḳāle*¹⁰³⁵ beyitleriñ ma'nāsı budur ki Yā Rabbi sen iḥsān ve mağfīret şāhibisin 'āşıkların gecesin 'āfiyetle gecele öyle 'āşıklar ki uyuduktan soñra yine 'aşkı zikreder¹⁰³⁶ ve yüzleri üzere ve elleri üzere yatarlar. Yā Rabb Leylā'nıñ ebeden muḥabbetini erme ve Vallāhu Te'ālā ol ḳula rahmet etsin ki āmīn diye babası gördü bunuñ marāzı ilaḥ kabul etmez terk edip gitti ve Mecnūn daḥi vuhūş ve tıyūrla üns tuttu. Bir ādam¹⁰³⁷ Ḥazret-i Yūsuf şalavātullāhi 'ale'n-nebiyyīna ve 'aleyhisselāma¹⁰³⁸ seni severim diyor muḥabbet ve ta'aşşuḳ 'arz etti. Ḥazret-i Yūsuf buyurdu ki¹⁰³⁹ luṭf eyleyip baña muḥabbet etme zīrā zīrā¹⁰⁴⁰ ben muḥabbette ḥayır görmedim. Babam beni sevdi ḳuyuya bırakıldım ve azīz-i Mısıır'ıñ ḥatunu Züleyḥā sevdi zindāna ḳonuldum. Bir faḳīr ṭālibu'l-'ilm Buḥārā'da

¹⁰³¹ İ.Ü. girerim/B.K. gir derim

¹⁰³² İ.Ü. Mecnūn-ı 'Āmiri/B.K. Garībe Mecnūn-ı Ġāmiri

¹⁰³³ İ.Ü. mu'ālece ve tedbīre/B.K. mu'āleceye tedbīr-i

¹⁰³⁴ İ.Ü. Mecnūn/B.K. Mecnūn'u

¹⁰³⁵ İ.Ü. Yā Rabb Leylā'nıñ muḥabbetini ziyāde edip ḳalbimden zıkr ve fikrini ebeden çıkarma deyu ağlayıp feryād edip du'ā etti ve bu ebyātı inşād etti. Yā Rabb inneke zūmen ve mağfireten ve 'āfiyeten leyleten el-mecīnen ez-zākirīne ba'de mā raḳadu ve evinnāimi 'ale'l-eydī Yā Rabb lā müslīmīne cehden ebeden ve yerḥamullāhu 'abden ḳāle/B.K. Yā Rab Leylā'nıñ muḥabbetini ziyāde edip ḳalbimden zıkr ve fikrini eyyid deyu ağlayıp feryād edip du'ā etti ve bu ebyātı neşād etti. Yā Rabb inneke zūmen ve mağfireten beyyit bi'āfiyetin leylete'l-muḥibbīnā ez-zākirīne'l-hevā ba'de mā raḳadu ve'l-āmīn 'ale'l-eydī mukibbīnā Yā Rabb lā teslīn ḥubbehā yerḥamullāhu 'abden ḳāle āmīnā

¹⁰³⁶ İ.Ü. zikreder/B.K. zikrederler

¹⁰³⁷ İ.Ü. Bir ādam/B.K. Laṭīfe bir ādam

¹⁰³⁸ İ.Ü. şalavātullāhi 'ale'n-nebiyyīna ve 'aleyhisselāma/B.K. 'aleyhisselām

¹⁰³⁹ İ.Ü. buyurdu ki/B.K. dedi

¹⁰⁴⁰ İ.Ü. zīrā zīrā/B.K. zīrā

vardı.¹⁰⁴¹ Bir bāzārgānıñ dükkānıñ dükkānında¹⁰⁴² bir cāriye gördü ki hüsni nihāyetle ve melāḥati gāyetle bī ihtiyār bu cāriyeye mübtelā ve ‘āşık oldu lākin fakīri bir mertebe ki kūt-i yevme muhtāç nāçār tarīk-i hīleye āgāz edip ḥükkām-ı vaktiñ ve kibār-ı devletiñ sevār olduğu gibi feresler ve atlar giydiği¹⁰⁴³ gibi libāslar ‘āriye olup¹⁰⁴⁴ müzeyyen ve mülebbis bir feres derīyyetine sevār ve ders-i şerīkleri giyme¹⁰⁴⁵ gāşiyedār ve giymesi daḥi rikābında reftār edip kemāl-i a‘zametle pāzāde¹⁰⁴⁶ dāḥil olup bir maḥālde bir kürsü üzerinde oturu¹⁰⁴⁷ ve cāriye şāḥibi bāzārgānı da‘vet ettiler bāzārgān ise bunu ol vaktiñ ḥākimi Şadr-ı Cihān nāmında bir ādam var idi onu zannetti ḥuzūruna vardıkda cāriyeyi taleb etti. Cāriyeyi getirdiler¹⁰⁴⁸ biñ altına bāzār edip cāriyeyi kabz etti ve ol mecliste āzād edip şuhūd-i ‘adūl ḥuzūruna kendisine nikāḥ etti ve cāriyeyi alıp kemāl-i surūr behcetle¹⁰⁴⁹ menziline rucū‘ ve bāzārgān gelip akçe-i sarāyda alsın deyu emretti menziline geldikde ‘āriye ve emānetleri şāḥiplerine verip cāriye ile soḥbet-i meşgūl oldu.¹⁰⁵⁰ Ba‘de bāzārgān bunu sarāylarda tecessüs ederek ākıbet kūşe-i medresede buldu baḳtı ki ḥākimu’l- vaḳt Şadr-ı Cihān zannettiği kimse fūls-i aḥmere muhtāç bir fakīr ki bir ḥabbe taḥşīl olunmaz ve cāriyeniñ iştirāsı ve ‘atīkī ve nikāḥ-ı tamam şer‘ī olmağın ol daḥi geriye alınmaz bilāḥere bāzārgān kemāl-i nedāmetle me‘yūs ve maḥrūm rucū‘ edip gitti. Ebu’l-‘Atāhiyye¹⁰⁵¹ nāmında bir şā‘ir ḥulefā-yı ‘Abbāsiyeden Mehdī’niñ bir cāriyesine kemāl-i mertebe muḥabbet edip ‘āşık idi rüz-i nevrūzda bir ṭabaḳ içine bir miḳtār tuḥfe ve hedāyā koyup ve bir şevbiñ¹⁰⁵² daḥi kenārlarına bu iki beyti altınla naḳşettirip onu da me‘a ḥalīfeye pīşkeş-i tarīkī¹⁰⁵³ üzere gönderdi ve beyitler bunlardır *nefsī bişeyin mine’d-dünyā mu‘allaḳatu’llah ve’l-kāimu’l-mehdī yekfīhā innī lā ye’se minhā şümme yeṭma’ini fīhā ihtikārike li’d-dünyā ve mā fīhā* beyitlerin ma’nası budur ki benim nefsim dünyādan bir şeye mu‘allaḳtır ki Ḥāzret-i Allah subḥānehu ve Te‘ālā

¹⁰⁴¹ İ.Ü. Bir fakīr tālību’l-‘ilm Buḥārā’da vardı/B.K. Garībe bir fakīr tālību’l-‘ilm Buḥārā’da bāzāra vardı

¹⁰⁴² İ.Ü. dükkānıñ dükkānında/B.K. dükkānında

¹⁰⁴³ İ.Ü. feresler ve atlar giydiği/B.K. feresler ve atlar ve onların giydiği

¹⁰⁴⁴ İ.Ü. olup/B.K. alıp

¹⁰⁴⁵ İ.Ü. giyme/B.K. giymesi

¹⁰⁴⁶ İ.Ü. pāzāde/B.K. bāzāra

¹⁰⁴⁷ İ.Ü. oturu/B.K. oturdu

¹⁰⁴⁸ İ.Ü. getirdiler/B.K. gördüler

¹⁰⁴⁹ İ.Ü. surūr behcetle/B.K. surūr ve behcetle

¹⁰⁵⁰ İ.Ü. soḥbet-i meşgūl oldu/B.K. muḥabbete meşgūl oldu

¹⁰⁵¹ İ.Ü. Ebu’l-‘Atāhiyye/B.K. Garībe Ebu’l-‘Atāhiyye

¹⁰⁵² İ.Ü. şevbiñ/B.K. tūbuñ

¹⁰⁵³ İ.Ü. pīşkeş-i tarīkī/B.K. pīşk-i tarīk

kemāl-i kudretiyle yāhūt hālīfe Mehdī sebīle¹⁰⁵⁴ ona kāfīdir garībīn¹⁰⁵⁵ kudreti yoktur. Ben bu arzūdan me'yūs olurum emmā dūnyā ve māfihāsının yanında şey'-i hākīr olduğuna binā-i benī¹⁰⁵⁶ tama'a getirir. Pes hālīfe bu beyitleri gördükde ahvāle vākıf olup cāriye rāziye olmayıp ibā etti¹⁰⁵⁷ Bu nevbet hālīfe-i teslīye-i hātır için vāfir 'aṭiyye fermān etmegin ṭabaḳlarına gümüş doldurdular hālīfe biñ altın doldurmak¹⁰⁵⁸ emrettim deyu hāzīne-dāra 'itāb etti. Cāriye dedi Ey Emīrū'l-Mü'minīn eger ol kişi taḥḳīk-i 'āşık ise ānīn yanında altın ve gümüş¹⁰⁵⁹ berāberdir. Bu minvāl üzere def'-i meclis olundu. Hāzret-i Yūsuf¹⁰⁶⁰ 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi's-selām ile Züleyhā mābeyninde olan 'aşk ve muḥabbet mün'aḳid olup meşhūr olan ḳaşaş ve hikāyāt-ı vechiye üzere be-zamān mürürundan sonra Hāzret-i Yūsuf sultān-ı Mısır olup Züleyhā daḥi pīr ve a'mā olmuşken yine māl ve cānın Yūsuf'ın talebinde bezl etmekde ve yolların gözetmekte idi. Bir gün Hāzret-i Yūsuf sevār olup giderken bir rehğüzārda Züleyhā'ya rāst geldi. Hāline merḥamet edip üzerine vardı ve dedi Yā Züleyhā ḳanı ḥüsnün ve cemālīn Züleyhā dedi seniñ 'aşkıñda ağlaya ağlaya gözlerim a'mā ve kör ve derdiñden rüyem zerd olup za'īf ve pīr oldum Hāzret-i Yūsuf dedi ḳanı mālın ve devletiñ Züleyhā dedi cümlesini seniñ yoluñda bezl ettim. Hāzret-i Yūsuf dedi ḳanı 'aşkıñ Züleyhā dedi hālā sīnemde bākīdir Hāzret-i Yūsuf dedi ḳanı şāhidiñ Züleyhā dedi elinde olan ḳamçınıñ ucunu bana ver Hāzret-i Yūsuf ḳamçınıñ ucunu verdikde Züleyhā ah çekip ḳamçıyı ihrāk¹⁰⁶¹ etti. Hāzret-i Yūsuf 'āteşten¹⁰⁶² ḥavf etmekle ḳamçıyı bırakıp firār etti. Züleyhā dedi Yā Yūsuf sen er ve kāmīl bu¹⁰⁶³ 'āteş-i 'aşkıñ bir odunu şerāresine ṭāḳat getiremeyip firār ettiñ emmā ben 'avrat ve nākışā iken nice müddettir bu 'āteş-i 'aşkı sīnemde ḥıfz ederim kezālik bu ḳışşaya tenazzur ettiler.¹⁰⁶⁴ Mü'min muvaḥḥidiñ¹⁰⁶⁵ ḳabre girdikde su'āl-i melā'ikesiyle olan ḳışşasın 'ulemā dediler. Bir Mü'min ḳabre girdikde melekler su'āl ederler ki. Ey

¹⁰⁵⁴ İ.Ü. sebile/B.K. sebīliyle

¹⁰⁵⁵ İ.Ü. garibin/B.K. gayrının

¹⁰⁵⁶ İ.Ü. olduğuna binā-i benī/B.K. olduğu yine benī

¹⁰⁵⁷ İ.Ü. vākıf olup cāriye rāziye olmayıp ibā etti/B.K. vākıf olup cāriyeyi ona vermek murād ile cāriye rāziye olmayıp ibā etti

¹⁰⁵⁸ İ.Ü. doldurmak/B.K. doldurulmak

¹⁰⁵⁹ İ.Ü. altın ve gümüş/B.K. altın gümüş

¹⁰⁶⁰ İ.Ü. Hāzret-i Yūsuf/B.K. Garībe Hāzret-i Yūsuf

¹⁰⁶¹ İ.Ü. ihrāk/B.K. ırāk

¹⁰⁶² İ.Ü. āteşten/B.K. işitti

¹⁰⁶³ İ.Ü. kāmīl bu/B.K. kāmīl iken bu

¹⁰⁶⁴ İ.Ü. ḥıfz ederim kezālik bu ḳışşaya tenazzur ettiler/B.K. ḥıfz ederim bu ḳışşaya nazar ediñiz

¹⁰⁶⁵ İ.Ü. Mü'min muvaḥḥidiñ/B.K. mü'min ve muvaḥḥidiñ

falān xanı hūsnūñ cemālīñ mü'min der ki maraž ve şiddet-i mevtle zāil oldu. Melekler su'āl ederler xanı māl ve erzāğīñ¹⁰⁶⁶ mü'min der ki Hāzret-i Allah Subhānehu ve Te'ālā'nın yoluna¹⁰⁶⁷ bezl ve infāk ettim. Melekler su'āl ederler ki xanı īmānīñ mü'min der ki hālā sīnemde bākīdir. Melekler derler xanı şāhidiñ mü'min der ki Eşhedü en lā ilāhe illallah ve eşhedü enne Muḥammeden 'abduhu ve Rasūluhu¹⁰⁶⁸ kelime-i şehādetiñ nūru müştāğil¹⁰⁶⁹ olunca melekler ḥavf edip firār ederler. Mü'min der ki Ey melekler siz kuvvet-i melekiyye¹⁰⁷⁰ ile bu nūruñ bu¹⁰⁷¹ şerāresine tākāt getirmeyip¹⁰⁷² firār ettiniz emmā ben za'f-ı insāniyyet¹⁰⁷³ ile nice müddettir ki. Bu nūr-ı īmān-ı sīnemde hıfz ederim. **Yüsebbittallāhu bil kavli's-sābiti fi'l ḥayāti'd-dünyā ve'l-āhireti**¹⁰⁷⁴ **ve tecāvüzi 'an seyyiātini**¹⁰⁷⁵ bimaḥz-i rahmeti'l-bāhireti ve şallallāhu 'alā seyyidinā Muḥammedin ve 'alā ālihi ve aşhābihi ecma'īn.¹⁰⁷⁶ Tālebe-i 'ulūmdan ve şuhbetān gürühundan müte'addid kimseler kibār-ı 'ulemādan biriniñ mihmānı olup mūmā ileyh efendi Hāzretleri bunlara ḥān-ı ni'meti der bīş edip ḥadden bīrūn ve 'addeden efzūn nefisü'l-'ayn ta'āmlar ekl olunduktan şoñra envā'-ı bahārātıyla murabbā bir kâz şofraya vâz ' ettikte bunlar daḥi tenāvül-i şadādında iken Efendi Hāzretleri ḥuẓẓār-ı müsāfirīn efendi de cevāb etti ki āyetten ve ḥadīs-i şerīften 'alā tarīki'l-iktibās kıra'at etmedikçe zinhār tenāvül olunmasına rızam yoktur dedikte şuhbetān gürühundan biri "**fekkü raḳabe**" deyüp boynūñ ḳoparır biri daḥi "**ve tāirun yaṭirun bi cenāheyhi**"¹⁰⁷⁷ deyip ḳanātlarını ḳopadır biri daḥi "**ve neza'nā mā fī sudūrihim**" deyip "**min ḡillin**" deyüp göḡsün ḳoparır ve biri daḥi "**min verāi zuhūrihim**"¹⁰⁷⁸ deyüp arkasın ḳoparır ve biri daḥi "**ḳudde min duburin**" deyüp ḳuyruḡun ḳopardırdı biri daḥi "**ve'l-teffeti's-sāḳi bi's-sāḳ**" deyüp bacaklarını ḳopardıkta

¹⁰⁶⁶ İ.Ü. ederler xanı māl ve erzāğīñ/B.K. ederler ki xanı māl-ı erzāğīñ

¹⁰⁶⁷ İ.Ü. yoluna/B.K. yolunda

¹⁰⁶⁸ İ.Ü. Eşhedü en lā ilāhe illallah ve eşhedü enne Muḥammeden 'abduhu ve Rasūluhu/B.K. Eşhedü en lā ilāhe illallah ve eşhedü enne Muḥammeden Rasūlullahi

¹⁰⁶⁹ İ.Ü. müştāğil/B.K. müştā'il

¹⁰⁷⁰ İ.Ü. melekiyye/B.K. melekiyyet

¹⁰⁷¹ İ.Ü. bu/B.K. bir

¹⁰⁷² İ.Ü. getirmeyip/B.K. getiremeyip

¹⁰⁷³ İ.Ü. za'f-ı insāniyyet/B.K. za'f-ı insāniyye

¹⁰⁷⁴ Äyet-i Kerīme'nin aslı şu şekildedir: "Yüsebbittallāhu'l-lezīne āmenū bil kavli's-sābiti fi'l ḥayāti'd-dünyā ve fi'l-āhireti"

¹⁰⁷⁵ Äyet-i Kerīme'nin aslı şu şekildedir: "Ve netecāvezu 'an seyyiātihim"

¹⁰⁷⁶ İ.Ü. bimaḥz-i rahmeti'l-bāhireti ve şallallāhu 'alā seyyidinā Muḥammedin ve 'alā ālihi ve aşhābihi ecma'īn /B.K. bimaḥz-i rahmeti'l-bāhireti ve şallallāhu 'alā seyyidinā Muḥammedin ve 'alā ālihi ve aşhābihi ecma'īn temmet sene 1083 (m. 1672)

¹⁰⁷⁷ Äyet-i Kerīme'nin aslı şu şekildedir: "Ve lā tāirin yaṭirun bi cenāheyhi"

¹⁰⁷⁸ Äyet-i Kerīme'nin aslı şu şekildedir: "Mine'l-lezīne ütū'l-kitābellāhi verāe zuhūrihim"

ķāz nihāyet bulup du‘āsında tertilden ğayrı ķalmayup der ‘aķap biri daķı “*ve iz yerfe‘u İbrāhīmü’l-ķavā‘ide*” deyüp lengeri def‘ eyledükte şāķib-i ziyāfet efendi Hāzretleri eline bir hacir alıp “*lein lem tentehū lenercümenneküm*” deyüp miyānelerinde mizāh-u laṭīfe ve ķhandān-ı şedīde ohşadub ķhāme-i düzbān taķrīrden ‘āciz ve ķāsırdır.¹⁰⁷⁹ Kāle el- Eşma‘ī raeytü imraeten fī’l-bādiye fe ķālet lī hel raeyte’ş-şakşate me’ş-şakşate ķālet el-‘ānķaşate ķultü me’l-‘ānķaşate ķālet e’l-‘ānķaşate ķultü me’l-ķan‘aşate ķālet el-celcelete ķultü me’l-celceletü ķālet ez’zevcü.

Racülün ismu Tāhirin faķat şetm-i racülen ve ķāle Yā kelbi feķāle el-meştüm ene mālikiyyü’l-mezhebin ve ‘inde mezhebinā el-ķelbü tāhirun.

Kāle el-Eşma‘ī merartü ‘acüzeten ve fī kethā seferhalü fe seeltühā mā fī ketmiki fe ķālet el-keydele ve ķāle mā el-keydele fe ķālet el-felteha ve ķāle mā el-felteha ķālet ed-dernede ve ķāle mā ed-dernede ķālet es-seferhal. Kāle el-Eşma‘ī ‘areftü enne’l-‘arabiyyete lā yedrī ka‘rahā.

¹⁰⁷⁹ “Tālebe-i ‘ulūmdan” şeklinde başlayan kısımdan itibaren B.K. nüshasında yer almamaktadır.

SONUÇ

Osmanlı müellifleri, Letâifnâme türündeki eserlerde savundukları fikirleri ve hakikatleri desteklemek amacıyla İslamî ilimlere ve İslam tarihine başvurmuşlardır. Bu tür eserler, İslamî referanslı belgelerin ve İslam tarihine ait şahsiyetlerin fazlalığı dolayısıyla yazıldığı dönemde İslam kültür unsurlarının hem halkın hem de aydınların zihin dünyasında güçlü bir şekilde varlığını koruduğunu göstermektedir.

XV-XX. yüzyıllar arasında kaleme alınan mizahî yönü ağır basan letâifnâmeler içerisinde Feyzullah Efendi'nin yazmış olduğu *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme* nüshaları farklı bir yere sahiptir. Feyzullah Efendi'ye ait iki nüshada da latîfeler süsleme amacıyla değil, tamamen derleme amacıyla oluşturulmuştur. Bu yönüyle aynı türdeki eserlerden ayrılmaktadır. Ayrıca *Letâifnâme* nüshasında *Mecmûa-i Hikâyât*'tan farklı olarak latîfelerin belirli bir kompozisyon ve plan dâhilinde, “latîfe, garîbe, nasîha, acîbe” gibi başlıklar halinde düzenli bir şekilde sunulması da eserin dikkat çeken özelliklerindendir.

“Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi ve Bir Muhâdarât Türü Olarak *Mecmûa-i Hikâyât*” başlıklı yüksek lisans tezinde Feyzullah Efendi'ye ait *Mecmûa-i Hikâyât* ve *Letâifnâme* nüshaları, edisyon kritik yöntemiyle karşılaştırılmış, nüshaların türünün belirlenmesi için muhâdarât ve letâifnâme türleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Osmanlı arşiv geleneği ve istinsah anlayışı bağlamında, mevcut nüshaların tertip, itina ve düzenli harf yazımı dikkat çekmektedir. Her iki nüshanın büyük ölçüde korunması, kütüphanecilik ve müstensihlik geleneğinin önemini vurgulamaktadır.

Feyzullah Efendi'nin söz konusu iki nüshası ve letâifnâme türünün diğer örnekleri incelendiğinde Osmanlı müelliflerinin oldukça esnek olduğu, rahat davrandığı veya sözlerinde müstehcen ifadeler yer verdiği gözlemlenmiştir. Esasen bu tür ifadelerin amacı anlamı pekiştirmek ve vurguyu güçlendirmektir.

Letâifnâme; 153 Latîfe, 1 Latîfe-i garîbe, 1 Latîfe-i acîbe, 24 Garîbe, 1 Rivâyet-i garîbe, 1 Nasîha, 3 Acîbe, 1 Ğarîbe ve 1 Acîb olmak üzere toplamda 186 latîfe içermektedir. *Mecmûa-i Hikâyât*'ta ise aynı latîfeler başlıklar belirtilmeden verilmiştir. *Letâifnâme*'de bulunmayıp *Mecmûa-i Hikâyât*'ta “Tâlebe-i ‘ulümdan” şeklinde başlayan

kısımdan itibaren 5 latîfe başlığı yer almaktadır. Son sayfada geçen latîfe ibaresi sadece başlıktan ibaret olup diğerlerinde hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâyelerden 3'ü Arapçadır.

Söz konusu iki nüsha bugüne kadar farklı eserler gibi algılanmıştır. Yapılan çalışmayla durumun bunun aksine aynı eserin ayrı iki nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bu hususun tespiti eserin ismi ve türüyle alakalı bir karışıklığı da ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu karışıklık edisyon kritik yöntemiyle gerçekleştirilen karşılaştırma ile giderilmiştir. Var olan problemlili durumun her iki nüshaya da *Mecmûa-i Hikâyât* isminin verilmesi ve türünün letâifnâme olarak belirlenmesiyle çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir. Bu sayede literatürdeki ihtilaflı durumun sonlanması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- “Feyzullah Efendi, Seyyit Mehmet”, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1968, XVI, 281.
- “Feyzullah Efendi, Seyit Mehmet”, *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1983, III, 1243.
- “Letâif”, *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul 1985, VII, 911.
- “Letaifname”, *Anna Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, XX, 367.
- “Feyzullah Efendi”, *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, İstanbul t.y, III, 80-82.
- A. Mursy, Es-Safsafy, *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat (Safsafy Sözlüğü)* (2. bs.), Çağrı Yayınları, İstanbul 1983.
- Ağırakça, Ahmet, “Müneccimbaşı, Ahmed Dede”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 4-6.
- Akkuş, Metin, “Feyzullah Efendi’ye Yazılan Türkçe Övgü Şiirleri”, Kara, Ömer (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 253-272), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Akpınar, Cemil, “Kefevî Hüseyin Efendi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, XXV, 186-188.
- Akün, Ömer Faruk, “Fâik Reşad”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, -103-109.
- Alâettin, İbrahim, “Feyzullah Efendi”, *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri*, y.y, İstanbul 1933-1935, II, 507.
- Al-Fajr, Mohamad ve Kaya, Mustafa, “Feyzullah Efendi’ye Yazılan Bir Arapça Methiye Kasidesinin Şerhi ve Tahlili”, Kara, Ömer (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 289-295), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.

- Altaş, Rahime, *Şeyhülislam Seyyit Feyzullah Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye Nikâk/Evlilik Konulu Fetvâların Fikhî Tahlili*, Araştırma Yayınları, Ankara 2018.
- Altunel, İbrahim, “Latîfe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 109-110.
- Altunsu, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972.
- Andreasyan, Hrand D., “Balatlı Georg’a Göre Edirne Vak’ası”, *Tarih Dergisi*, 11 (15), 1960, 47-64.
- Arkın, Mehmet, *Feyzullah Efendi’nin “Letaifnâme”si (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (2. Cilt), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.
- Bakırcı, Selami ve Kılıç, Ümit, “Feyzullah Efendi’nin Vakıfları”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 431-447), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Baki, Yasemin ve Karakuş, Neslihan, “Fıkra Türünün Eğitimdeki Yeri Ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Kullanılabilirliği”, *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17), 2014, 785-812.
- Banarlı, Nihad Sâmî, “Bursalı Cenânî”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 603.
- Banarlı, Nihad Sâmî, “Lâmiî Çelebi”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 601-602.
- Batıslam, Hanife Dilek, “Divan Edebiyatında Latîfe ve Hezl”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 2013, 229-242.
- Batıslam, Hanife Dilek, *Kânî’nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1997, 16.
- Bilgiz, Musa, “Feyzullah Efendi’nin Şeyhülislam Çocukları: Fethullah Efendi, Murtezâ Efendi ve Mustafa Efendi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 199-203), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Kitabu'l-tıbb, bab 24, Dâru's-selâm, Riyâd 1999, 5717.
- Bursalı Mehmed Tahir, "Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)", *Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara 2009, I, 393-394.
- Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010.
- Cengiz, Muammer, "Feyzullah Efendi'nin Kitâbü'l-Ezkâr bi'l-Aşıyyi ve'l-İbkâr'ı", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 299-307), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Ceviz, Nurettin, "Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretlerinin "Çalabım Bir Şâr Yaratmış" Adlı İlâhî Taksîmi'ne Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Yaptığı Şerh", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 319-324), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Ceviz, Nurettin, "İbni Sînâ'nın el-Kasîdetu'r-Rûhâniyye Kasidesine Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Yaptığı Şerh", Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 309-317), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Çaldak, Süleyman, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Nesrinin Dili", Hanife Koncu ve Nuri Seçgin (Ed.), *17. Yüzyıl Işığında Osmanlı* (ss. 617-662), Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Letâifnâmeler ve Nasreddin Hoca", *Türk Edebiyatı*, 255, İstanbul 1995, 1-88.
- Çavuşoğlu, Mehmed, "Zâtî'nin Letâyifi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 1970, 25-51.
- Çıraklı, Durmuş Ali, *Kânî'nin Manzum Letaifnamesi (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1998.
- Çiçekler, Mustafa, "Sa'dî-i Şîrâzî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 405-407.

- Çiftçi, Hasan “Ubeyd-i Zâkân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 16-17.
- Değirmençay, Veyis, “Kesbî Ve Sâhib’in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi’ye Methiyeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 2015, 53-72.
- Değirmençay, Veyis, “Seyyid Mehmed Sadreddin’in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi’ye Farsça Methiyeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 2015, 55-76.
- Değirmençay, Veyis, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi’ye Methiye Farsça Üç Şiir”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 273-287), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Demirel, Şener, “Letâif-Nâme Adlı Eserin Roman Tekniği Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 6(3), 2011, 101-117.
- Derin, Fahri Çetin, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi’nin Nesebi Hakkında Bir Risâle”, *Tarih Dergisi*, 10 (14), 1959, 97-103.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (18. bs.), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.
- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara 1981, 710.
- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1994.
- Durmuş, İsmail, “Uyûnü’l-Ahbâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 247-248.
- Düzenli, Pehlul, “Feyzullah Efendi’nin Fetâvâ-yı Feyziyye’si ve Osmanlı Fetva Geleneğindeki Yeri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 362-394), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- ed-Deylemî, Şiruye bin Şhredâr, *Firdevsü’l-ahbâr bi-me’sûri’l-hitâb*, Beyrut 1986, II.
- el-Keşmiri, Muhammed Enverî, *Feyzü’l-bârî ‘alâ Sahîhi’l-Buhârî*, (babü men ehya erdan mevaten babı), 6 cilt, Beyrut, thk. Muhammed Bedir el-Merathi, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, 2005, 3, 552.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

- Eliaçık, Muhittin, “Osmanlıda Manzum Fetvâlar ve Edebî Değerleri”, *Turkish Studies*, 7 (1), 41-56.
- Elverdi, Ezel, Kutlu, Mustafa, Doğan, D. Mehmet ve Erdem, Abubekir, “Fâik Reşad”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, III, 147.
- Elverdi, Ezel, Kutlu, Mustafa, Doğan, D. Mehmet ve Erdem, Abubekir, “Letâif-Letâifnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, VI, 81.
- Erkan, Mustafa, “Hatiboğlu”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 461-462.
- Erünsal, İsmail E., “Reddâde”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXVII, 515.
- eş-Şek’a, Mustafa Muhammed, “İbn Abdürabbih”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 281-283.
- eş-Şeybani, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Câmi’u’s-şagîr mea şerhihi en-Nâfiu’l-Kebîr*, İdaratü’l-Kur’an, Pakistan 1990, 368.
- Gençboyacı, Melek, “Feyzullah Efendi’nin Kütüphanesine Vakfettiği Kitaplar”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 449-492), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Govsa, İbrahim Alâettin, “Feyzullah Efendi”, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, y.y.y, t.y, 140.
- Göktaş, Mehmet ve Kalkandelen, Hilal, “Feyzullah Efendi’nin Letâifnâmesi ve Letâifnâme Geleneğindeki Yeri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 325-338), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Güllüce, Veysel, “Envaru’t-Tenzil’in Fatiha Suresine Feyzullah Efendi’nin Yazdığı Haşiye”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 353-359), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.

- Gündoğdu, Raşit, “Uşşakîzâde İbrahim Hasib Efendi Gözüyle Edirne Vakası”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 181-185.), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Işık, İhsan, “Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)”, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2006, IV, 1389.
- Işık, İhsan, “Vânî Mehmed Efendi”, Resimli ve Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, Ankara 2006, IX, 3762.
- İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 25 cilt, Daru Künuzi İşbilya Yayınevi, Riyad 2015, 14, 28353.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Kara, Ömer ve Çögenli, Sadi, “Şeyhülislam Feyzullah Efendi: Hayatı ve Eserleri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 35-99), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Karahasanoğlu, Selim, “Yanlış Zamanda Yanlış Adam: Feyzullah Efendi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), 2005, 843-847.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 16-18.
- Karaman, Hayrettin, Özek, Ali, Dönmez, İbrahim Kâfi, Çağrı, Mustafa, Gümüş, Sadrettin ve Turgut, Ali (Haz.), *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayınları (33. bs.), Ankara 2018.
- Karpuz, Gül ve Köşklü, Zerrin, “Erzurum Kurşunlu (Feyzullah Efendi) Medresesi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 229-238), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Karuko, Semira, “Bir Belağat Şaheseri Olarak Cahız’ın El-Beyan Ve’t-Tebyin Adlı Eseri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 2 (1), 2016, 176-192.
- Kayaalp, İsa, “Kânî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 306-307.

- Keleş, Reyhan, “Feyzullah Efendi’nin Amcazâdesi ve Damadı: Dede Mehmed Efendi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 205-218), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Keleş, Reyhan, *Kavram Atlası Türk İslâm Edebiyatı II*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.
- Kırmacı, Yunus, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2020.
- Köprülü, Orhan Fuad, “Feyzullah Efendi”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, IV, 593-600.
- Köşklü, Zerrin, “İstanbul Feyzullah Efendi Medresesi ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisindeki Yeri ve Önemi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 221-228), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Kut, Günay, “Lâmiî Çelebi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 96-97.
- Kütükoğlu, Mübahat, “1869’da Faal İstanbul Medreseleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (7-8), 1977, 277-392.
- Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.
- Mermer, Ahmet, Alıcı, Lütfi, Eflatun, Muvaffak, Bayram, Yavuz ve Koç Keskin, Neslihan, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş* (6. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara 2010.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Naci, Muallim, *Osmanlı Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1995.
- Nar, Ali, *İslami Edebiyat Açısından Mizah Edebiyatı*, Elif Yayınları, İstanbul 2004.
- Okudan, Rifat, “Hacı Bayram Veli’nin Şiirinde Şehir Metaforu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 2012, 265-278.
- Okumuş, Mesut, “Erzurum’lu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) ve Osmanlı İlim Hayatındaki Yeri”, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu Cilt I*, y.y, Erzurum 2007, 343-368.

- Okumuş, Osman, “Osmanlı Tarihinde Katledilen Şeyhülislamı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 2013, 387-396.
- Okumuş, Ömer, “Bahâristân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 470-471.
- Okuyucu, Cihan, “Bedâiyü’l-âsâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 296-297.
- Oral, Özgür, “Osmanlı Tarih Yazımındaki İntihallere Bir Örnek: Silahdâr’ın Nusretnâme’sindeki Edirne Vakası Anlatısı”, *Anadolu Ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 5 (10), 2022, 533-556.
- Öğüt, Salim, “Fetâvâ-yı Feyziyye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 443.
- Özalp, Ahmet, “Latîfe”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1991, IV, 19-20.
- Özcan, Abdulkadir, “Edirne Vak’ası”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X, 445-446.
- Özcan, Abdulkadir, “Mehmed IV”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 414-418.
- Özkan, Haldun, “Erzurum Kurşunlu (Feyziye) Camii ve Tek Kubbeli Camiler Arasındaki Yeri”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 239-250), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Özkan, Halit, “Süyûtî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 188-198.
- Özön, Mustafa Nihat, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul t.y.
- Öztürk, Murat, “Bahri Efendi’nin Letâifnâme’si ve Letâifnâme’sinden Mizah Örnekleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (59), 2017, 75-96.
- Öztürk, Mustafa ve Mertoğlu, M. Suat, “Zemahşerî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 235-238.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, (13. bs.), Kapı Yayınları, İstanbul 2004.

- Pala, İskender, “Mizah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 208.
- Pala, İskender, *Müstesna Güzeller* (8. bs.), Kapı Yayınları, İstanbul 2007.
- Parmaksızoğlu, İsmet, “Mehmed Efendi, Vanizâde”, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1976, XXIII, 407-408.
- Pazarbaşı, Erdoğan, “Mehmed Efendi, Vanî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 458-459.
- Pazarbaşı, Erdoğan, *Vânî Mehmed Efendi ve Araisu 'l-Kur'an*, Van Belediye Başkanlığı, Van 1997.
- Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.
- Salahî, Mehmed, *Kâmûs-i Osmânî*, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul Hicrî 1313.
- Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınları, İstanbul 2012.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Türkçe-Arapça Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul t.y.
- Serdaroğlu Coşkun, Vildan “Zâtî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 150-151.
- Sevinç, Tahir, “Feyzullah Efendi ve Edirne Vakası”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 151-180), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Seyyid Muhammed Halil Murâdî, *Silkü'd-Dürer fî A'yani'l-Karni's-Sâni Aşar*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat 1301, IV.
- Süreyya, Mehmed, “Feyzullah Efendi (Seyyid)”, *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, II, 533-534.
- Şahin, Hanifi, “Feyzullah Efendi'nin Nesaihi'l-Müluk'u ve İslam Siyaset Geleneği Bağlamında Değerlendirilmesi”, Ömer Kara (Ed.), *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu* (ss. 339-349), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015.
- Şeşen, Ramazan, “Câhiz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 20-24.

- Şeşen, Ramazan, “el-Beyân ve’t-Tebyîn”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 31.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım, *Kitâbu'l Mu'cemü'l-kebîr*, 25 cilt, Kahire, Mektebeti İbni Teymiyye, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994, 12, 13443.
- Tayşi, Mehmed Serhan, “Fezullah Efendi, Seyyid”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 527-528.
- Tayşi, Mehmed Serhan, “Şeyhü'l-İslâm Seyyîd Fezullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1983, (23), 9-100.
- Tekin, Arslan, *Edebiyatımızda İsimler* (5. bs), Boğaziçi Yayınları, Ankara 2012.
- Tekin, Arslan, *Edebiyatımızda Terimler* (5. bs.), Boğaziçi Yayınları, Ankara 2012.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Topal, Mehmet, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001.
- Topaloğlu, Bekir ve Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, (21. bs.), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Tuğluk, İbrahim Halil, “Bir Mecmuada Bâkî, Nev'î (Yahya) ve Nef'î ile İlgili Bazı Latîfeler”, *Turkish Studies*, 4(2), 2009, 993-1006.
- Türek, Ahmed ve Derin, Fahri Çetin, “Fezullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, *Tarih Dergisi*, (24), 1970, 69-92.
- Türek, Ahmed ve Derin, Fahri Çetin, “Fezullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hal Tercümesi”, *Tarih Dergisi*, (23), 1969, 205-218.
- Uğur, Yunus, “Rifa'at Ali Abou-El-Haj: Osmanlı Devlet ve Siyasî Yapısına Farklı Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (2), 2003, 585-599.
- Uluçam, Abdüsselam, “Fezullah Efendi Medresesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 528-529.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiyye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Üzgör, Tahir, “Fehîm-i Kadîm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 295-296.
- Vural, Hanifi, *Letâyif-nâme (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin)*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1999.
- Yazıcı, Hüseyin, “İbn Kuteybe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XX, 145-149.
- Yazıcı, Hüseyin, “Muhâdarât”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 390.
- Yazıcı, Tahsin, “Gülistân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 240-241.
- Yeğin, Abdullah, Badıllı, Abdulkadir, İsmail, Hekimoğlu ve Çalım, İlham, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Türdav, İstanbul, 2000.
- Yıldırım, Alper, *Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2014.
- Yıldırım, Alper. “Devhatü'l-Meşâyih Adlı Esere Göre XV. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şeyhü'l-İslamlarının Biyografileri (I)”. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, (2), 2022, 236-291.
- Yıldırım, Ferda, “İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-Ahbâr*'ında Yabancı Kültürlere Ait Kaynaklar”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 2021, 201-223.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Feyzullah Efendi Hadisesi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, XI, 109-111.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Şeyhülislâmlık (müftülük)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, XII, 422-428.
- <http://erzurumansiklopedi.com/kursunlu-medresesi-feyziye-medresesi/> (Erişim Tarihi: 18.11.2024).

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feyzi-seyhulislam-feyzullah-efendi> (Erişim Tarihi: 18.11.2024).

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamii-celebi-mahmud-osman> (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nasuhi> (Erişim Tarihi: 03.12.2024).

<https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/raz-name-fi-menakibi-l-ulema-ve-l-mesayih-ve-l-fuzela-kefevi-huseyin> (Erişim Tarihi: 04.12.2024).

EKLER

EK 1.

MECMÛA-İ HİKÂYÂT ORJİNAL METİN:

ایده سگ نکونزل که قبول اینترسک کیو ویرسه ایله
 اعراب دیدی اقل خصلت ندره دلال دیدی بعضی
 بوجا سیر بر قاج کون غاش اولوم بعده طلب ایندی
 عودت ایندی اعراب دیدی یعنی آبقه در قاج و
 استرسین دلال دیدی نعم اعراب دیدی والله قیامت
 اودنه قیامت ایندی بیلورم قشقی بولیدی بیه کینه
 بن اخی دوندورم هان **اکی** خصلتی سوبله دلال دیک
 بعضی کته بوجا سیر ایدیه ووندن بر قاج قلمره دوتلور
 اعراب دیدی کانه شکله بول ایدیه دیرسین دلال دیک
 نعم اعراب دیدی والله بزد و شلیک و اثواب یوقدر
 طیارق اودر نده یاقی قوه سیکه بول ایدیه بیه اینسون
 هان **چچ** خصلت سوبله دلال دیدی بوجا سیر
 کوه خانه ده اولد شلیکی قاسم دیرم اعرابی دیک
 کانه سارقه درشت سرقه ایدیه دیک استرسین دلال
 دیدی نعم اعراب دیدی والله بزد بویوب سدمق ایندی
 شئی بولم من دیکله او غریب ایلحق شئی اولد دیوب چارینک
 ایندن ملو توپ لوب کندی **چچ** حاج یا ننده بر اعراب
 آکین مله ام کل ایل ایدیه بعده خالو ایدیه **اچ**
 خلودن بر اینه ایل ایندک فیکره حاج دیدی هر کیم
 بوجا سیر اکل ایدیه قتل ایدیه جمل خالق الیچا
 و اعراب دخی فارغ اولوب **چچ** جیه نظر ایدیه و
 دخی خلودن نظر ایدیه **مکر** کهر خلودن ایدیه
 بوجا غایت لذل کلوب صغره طاقت کتوره سوب یا ایدیه

الموسیقی

الموسیقی را و لدری سکا وصیت ایدیه الله اما نخی
 اولسون دیوب خلودن تناول ایندی **چچ** اعراب
 باشی فدا ایندی غریب کلوب ارسیم و ذره و شنبه
 خلیک ایندی و اعراب خلودن با تمام اکل ایندی
 بر اعراب او غلی غلیله وقعه قودی **بر** زمانه فیکره
 سوال ایندی **قشقی** سوره ده سین او غلی دیدی یا اینها
 اکل فریاده اعراب دیدی **نخب** قیچ و بر اعراب
 ایندی اولور سین بوندن صکره بر زمانه و بر ایدیه
 بعده **بنه** قشقی سوره ده سین دیوسال ایندی او غلی دیدی
 اذا انا لک المنا فقوتدیم **اچ** اعراب دیدی سن والله کاه
 کاه فریاده و کاهی منا فقل ایل اولور سین بولیه او غلی لکم
 دیکله **بنه** قیچ جوبانلی منا سیدیه دیوب او غلی اولوب
 قیونر کدی **موسی** ناسنده بر اعراب **ترک** ایل اینه
 سرقه ایدیه **صیده** کهر دی **وصلو** شروع ایندی
 حکمت خدا امام نماز ده اوقیدیکه **عما** ناک بیچینک
 اعراب هان والله امام ساحر ایندی **سین** دیوب اینه بر ایدیه
 و جیه معدله چقیدی کدی **موسی** ناسنده بر اعراب
 دخی سارقه کلوب صلوت شروع ایندی **موسی** ایدیه امام
 او قهر که **یا** موسی ان الماوه یا مرون لک فیکر
 فایح ایل لک لکن انا صحن **ایت** کیمینک خلودن
 عناسی ایل خلیک سیک کتله مشا و ایدیه بوسره
 عیندی بوجا سیر **چچ** بن سکا نصیحت ایدیه ندریم
 بوق استماع ایندی اعراب صلیق ترک ایدیه فراس

ایده سگ نکونزل که قبول اینترسک کیو ویرسه ایله
 اعراب دیدی اقل خصلت ندره دلال دیدی بعضی
 بوجا سیر بر قاج کون غاش اولوم بعده طلب ایندی
 عودت ایندی اعراب دیدی یعنی آبقه در قاج و
 استرسین دلال دیدی نعم اعراب دیدی والله قیامت
 اودنه قیامت ایندی بیلورم قشقی بولیدی بیه کینه
 بن اخی دوندورم هان **اکی** خصلتی سوبله دلال دیک
 بعضی کته بوجا سیر ایدیه ووندن بر قاج قلمره دوتلور
 اعراب دیدی کانه شکله بول ایدیه دیرسین دلال دیک
 نعم اعراب دیدی والله بزد و شلیک و اثواب یوقدر
 طیارق اودر نده یاقی قوه سیکه بول ایدیه بیه اینسون
 هان **چچ** خصلت سوبله دلال دیدی بوجا سیر
 کوه خانه ده اولد شلیکی قاسم دیرم اعرابی دیک
 کانه سارقه درشت سرقه ایدیه دیک استرسین دلال
 دیدی نعم اعراب دیدی والله بزد بویوب سدمق ایندی
 شئی بولم من دیکله او غریب ایلحق شئی اولد دیوب چارینک
 ایندن ملو توپ لوب کندی **چچ** حاج یا ننده بر اعراب
 آکین مله ام کل ایل ایدیه بعده خالو ایدیه **اچ**
 خلودن بر اینه ایل ایندک فیکره حاج دیدی هر کیم
 بوجا سیر اکل ایدیه قتل ایدیه جمل خالق الیچا
 و اعراب دخی فارغ اولوب **چچ** جیه نظر ایدیه و
 دخی خلودن نظر ایدیه **مکر** کهر خلودن ایدیه
 بوجا غایت لذل کلوب صغره طاقت کتوره سوب یا ایدیه

بویله

بویله ایدیه سکا وصیت ایدیه الله اما نخی
 اولسون دیوب خلودن تناول ایندی **چچ** اعراب
 باشی فدا ایندی غریب کلوب ارسیم و ذره و شنبه
 خلیک ایندی و اعراب خلودن با تمام اکل ایندی
 بر اعراب او غلی غلیله وقعه قودی **بر** زمانه فیکره
 سوال ایندی **قشقی** سوره ده سین او غلی دیدی یا اینها
 اکل فریاده اعراب دیدی **نخب** قیچ و بر اعراب
 ایندی اولور سین بوندن صکره بر زمانه و بر ایدیه
 بعده **بنه** قشقی سوره ده سین دیوسال ایندی او غلی دیدی
 اذا انا لک المنا فقوتدیم **اچ** اعراب دیدی سن والله کاه
 کاه فریاده و کاهی منا فقل ایل اولور سین بولیه او غلی لکم
 دیکله **بنه** قیچ جوبانلی منا سیدیه دیوب او غلی اولوب
 قیونر کدی **موسی** ناسنده بر اعراب **ترک** ایل اینه
 سرقه ایدیه **صیده** کهر دی **وصلو** شروع ایندی
 حکمت خدا امام نماز ده اوقیدیکه **عما** ناک بیچینک
 اعراب هان والله امام ساحر ایندی **سین** دیوب اینه بر ایدیه
 و جیه معدله چقیدی کدی **موسی** ناسنده بر اعراب
 دخی سارقه کلوب صلوت شروع ایندی **موسی** ایدیه امام
 او قهر که **یا** موسی ان الماوه یا مرون لک فیکر
 فایح ایل لک لکن انا صحن **ایت** کیمینک خلودن
 عناسی ایل خلیک سیک کتله مشا و ایدیه بوسره
 عیندی بوجا سیر **چچ** بن سکا نصیحت ایدیه ندریم
 بوق استماع ایندی اعراب صلیق ترک ایدیه فراس

اولمغله با غاش فضل بکا دیدی . ای بکری ذریکه عروج
 لا تمیلد . قوجه دیدی غارت شتاج فضل دیدی
 عوانک انا جند صوبک غبار بندن منارک بتر غشک
 اندا ایدوب . کویک قیومری قیونک بومر بک سناک
 قابو غی بیسته وضع ایدوب کویله آفتال ایله ثابت
 ناهعدس . قوجه بوق استماع ایتدکده غبارک اوتدی
 بر طرله اکیلوب بر طرله سندیده اعدا شایندی دیدی
 ال بوسنک ابر کلس . اگر عوجک نفی اولور سسه
 بن دخی ابر ککی زیاده ایدوب هاسرون بوق استماع
 ایدیدید اولقد بخله ایتدیکه . تادایه سنک طرله
 ابرقه سی او زده و شدیدی . معن بن ذایده خلی
 وحشی ایله صید و شکاره بقدی . بر بولک بیلر
 سراسر کلدی . هر طرله جیرانله آت سالیدیلر . هر
 دخی بالکن بر جیرانله ایدوب و شوب کیدرک خلی
 عسکر ندن جدا اولدی . و بر طرله ابریشوب صید
 ایدیدی . و قیچ ایدیرک یا قیدی با ذریه جانتدین بر خاس
 او زنده بر شخص کلور . آتایه شوب قرشوسن واریدی
 وسادم و وروب دیدی . قره نکلور سون و نریک
 اول آدم دیدی برردن کلور بکله . بر قسقه قحطلو
 اولش ایدی الله الحمد و الله بوسنه بغور و رحمت اولوب
 بی وقت قیچرا عت ایتد ایدی . موسمکد ایلر و این
 اویجه لرندن بر مقدار دوشردم . و معن ابن ذایده
 سخا و کریمک مشهور اولمغله ایا کتوریم . معن دینک

بونک

بونک بدلدنه مامولک ندر اولدم دیدی . بیدک التون
 اویم . معن دیدی چوقدر دیدی او چوذا التون
 معن دیدی چوقدر . دیدی اکیوذا التون معن دیدی
 بیدچوقدر . دیدی بوذا التون معن دیدی بیدچوقدر
 دیدی الی التون . معن دیدی بیدچوقدر . دیدی او فو
 التون معن دیدی ایا و تودا التون دخی چوقدر . دیدی
 اول آدم دیدی ایا و بیه و برسه غبارک ایا غی فوینر
 ایدول ایدوب . و شانب و خاسرو لایقه و نوب کیده
 معن و افرینده ایدوب آتایه سوریدی . و ولس و بلسک
 لایق اولوب منزلت بول ایدی . قوجه بیه فرمان ایتد
 بر خاسر او زنده بر قوجه بید آدم کلور سه بکا بولشدرک
 بر ساعدن صکره قوجه کلوب . معنک خفصو بیه کوی
 دیله . معنک هیبت و جلالی و کثرت خدم و حشمی
 و وفرت ذیبت و زینتندن ناشی معن شتعل ایدوب
 و بریده مکالمه ایلدی کسه اولد و غی بیه بک
 معن دیدی با خا اهر بک کوی قوجه دیدی موبی
 دکی ایا بر مقدار قیچ کوییم معن دیدی بدلدنه
 جقد اسرار حسن و انقیح لولکر . قوجه دیدی بیک
 التون معن دیدی چوقدر دیدی . بشیوذا التون
 معن دیدی بیدچوقدر دیدی . او چوذا التون معن
 بیدچوقدر . قوجه دیدی اکیوذا التون معن دیدی
 بیدچوقدر . قوجه دیدی و الله بریده سراسر کلوریم
 غایت و غور سنا پیش بوذا و لور سه الی التون معن دیدی

بیدچوقدر . قوجه دیدی و الله دینک اولدی عدا الی
 اولر سه او تودا اولسون دیدی . معن دیدی بیدچوقدر
 قوجه دیدی چوق ایه قره ایشک قیوه و بغا و دیویم
 ایدوبم و لایقه کیدیم . اصل قسقه معنک معلوم
 اولمغله بوسوز لرکده بر حوص کلوب عظیم خنده لرکده
 و کلکله دیدی که . بو قوجه اترای بیک التون و بش
 بوذا التون و او چوذا التون و اکیوذا التون و بوذا التون
 و الی التون و او تودا التون تسلیم ایل . اترای قوجه
 دخی بوسا لنده مهربوت اولوب برده ما قانی . و بو
 مقدار التون لوب و لایقه کندی . بر آدم قسقه
 کلدی دیدی عسکرله بر ستاندن بر کون اخطار ایتدیم
 قسقه دیدی بر کون قسقا ایل . دیدی بر کون قسقا ایل
 او روح سلوک کن خا ندر کلام یا قدم اهل هر سه
 یا پیش الیم یا اختیار سقت ایلدی هر سدن و افر ایل
 ایتد . قسقه دیدی بیه قیوم بومر که سنک افرینک
 بونک با خلد قسقه بر دخی صومک جائز اولد . بر کوی
 اعرش حضرت تیند خا نوق اسر استده بر بیده ملک و اقم
 اولدی قیچرا دی معن کسه بی دعوت ایلدیکه مایر
 اصلاح ایلدی اول قسقه کلدی . خا نون دینک ایا
 خا نون اعرش حضرت تری بر شیخ کیری . بوقا و لک
 کوزندن افر سور . و بالدر لرینک اینه لکی و دینرینک
 قوسنر لکی و قوسنر لکی قوسنی و افرینک بیه لک
 و التونیک قوسنی و لکی سکا الم و وروب بر بیده ایتد

بو بیه

بو بیه اولور دینو عسکر بیه اهل ایتدیکه . اعرش دینک
 الله تعالی سکا غضب ایتدوسن بیه بر خا نونک
 بیلدی عیبری دخی بیلدیک . قیچرا دی بر کسه اجار
 ایل بر خا نده ساکن اولور دینی . سقلا سکی و معنی
 اولمغله هر یار خنده لری جانلیوب صداسی کلور دینی
 خا ندر صاحبی بر کون کلوب خا ندر لک ایلجا بر سنی طلب
 ایلدی . اول قسقه دیدی . خا ندر لک سقلاک توی ایل
 ذریه ایشا خنده لری جانلی صداسی کلور . خا ندر صاحبی
 دیدی . الله سبحانه و تعالی بر تسبیح ایدر آنک صداسی
 صقن خوف ایتد قسقه دیدی . قوسنم بر کون کند و
 زیاده وقت حاصل اولوب سجده ایلد . بر آدم و غلی
 قاضی خسوس نه کفر دیدی . یا مولانا القاضی بیه
 او علم شراب خمر و خا ندر قیل او غلی انکاسر ایتدی . یا بیه
 دیدی قرائت قران اولد قسقه صلوة جائز سیدی . او غلی
 دیدی قرانی او قوسنم و اعدا بیلوریم . قاضی دیدی و قی
 استماع ایدیم . اول دخی بوشعری قران اولق و زبانه
 صلی القلب الشریک . بعد ما شایسته شایسته ان دین الله حق
 لایق ایه ایتدیا . یا باسی دیدی و الله و لکی کون قرائت
 او قوسن بیلور دینی . بویقه قوشوسنک و صغیر شریفین
 ایلش و الله حفظ ایتدیم . بود قسقه قاضی دیدی ایا
 معلوم قرانی بویله کول او قوسن عمل ایتدیم . ایا
 کسه قاضی این صغیر خضر بیه و ایدیل . بر سنی برنده
 بر طرله بر عوی ایدیا اول انکاسر ایدیم . معنی

اولاد كسيه ايكي شاه كوتوب شبا دت ايندريدي معني
عليه ديدني يا مولانا شاه دلر بن صنعتن سوال ايلوب
توكبا ايله قاضي سوال ايندي كركه برسي ميقيوش كركه
دام خير صانه و و برسي فاخته شله واسطه لك ايدري
مدني علير ديدني بويله آد ملك شهاب نيه ملوقلوس
قاضي ديدني طنبور دعواسه بولردن اوشا هدا وطن
هوان واسطونري و بر ديو حكي ايلدي بر طاقون قاضي
واسوب دوجندن هر كجه فراشته بول ايدري دودنلو
ايدوب دوجندن ايرلق استدي دوجي دني ديدني
اي مولانا القاضي عجله ايتيه سر كن شني حكاي ايتيم
قسه بودركه بن هر كجه سر فاده كور و هر كره بر دسي
ايتيمد بر جزيره و جزيره بر بالا يانك كوشك و كوشك
اودر نده بر قيه خانه و قيه نك اودر نده بر دويون
اول دونه اوده نديم و دوه ملور ميوب دريا
صونيك ايتيم با شني اشاني اودا در و بن بوعالتي
مشاهده ايدوب شو قدن بول ايدري نره و نره قاضي
بر بخاري ايتدي اوانه بول ايتدي و ديدني ايتاقون
بن بونك حكاي ايتيم خوف ايدوب اوانه بول ايتيم
يا بوعالي مشاهده ايدك كنه نيلسون معنده بر
ديوب جواب و يردري جاحطد سر ايت ايتيم
بر معلم صيل نر است كلدي يانده بر قيه و براودن
دكك و بر طوقان و بر قايح يوا اقل و بر طيل و بر طوق
جاحطد ديدني بوشيلو ندره علم ديدني برونك شير

اوشقده

اوشقده تعليم علم ايدريم اتفاقا برسي هر شومده اوتوم
اوشقده غصنه ايدريم و كوجك دكك ايله ضرب ايتيم
كبر و بر طوقري كيدري بود فعه اودن دكك ايله نيشه
ضرب ايدريم بعده فالقوب فرمايدري بن دني بويوش
بر سين چوكا نر قوب اسرديجه اوتوب بر برينجي و سايدي
بواحوالي كور نجه اوشقده جله فالقوب اوتوم اولان
اوقد قلري لوحه لريله اوده رجه هجوم ايدوب صاعقه
وصولدن اول ننه لريله بتي ضرب ايدريم بوعالده
بن دني بويوش بويوشه آسوب و طوقري ناي دني نر نيه
اوتوب هر طيله غريب ايدريم هر طوس نايي چا لام بر معلم
حكا سده اولخلو صدا سندن اهل حكا اگاه اولوب
كلوب بني اوشقده بن اوتوم شلوصي ايدريم بر معلم
صبيان مكته عصم نما دني ادا ايدريم كور كونه و اوتوم
باشني ايكي اياق قولي اسرسته اوشال ايدوب اسرندن
اوشقده نظر ايتدي ايله و ينيو لري ديدني خيل وينا
ديكزي كوردم نماذي تمام ايدم كورك سيزه درايه
دجاحطد سر ايت اوتوم بر معلم صبيان سر است
كلدي اوتوم صلوحه متعلق مباحسه ايتدي جوتيه
ماهر و مكل بولدي مكله جاحطد بوندن اقدم
مكليرك بلا ننه و غلظنه و غلظنه بر كتا تا ليف
ايدوب بونلوك و فرمسا و يوليون يا زمشدي و بر
دما ندره كور نيه نادم اولوب اول كايي طلوع اذاله
ايتيمك عزم ايتيدي بوا دمي بويله مكل و هر ماده

ايتيمك

ماهر كور نيه اول كايي قطع ايدوب كيدري مكل هر ميه
مناك اولدي بومنون اودر بوا مله بر قايح كور نيه
ايدوب كور نره برونك بن مكل قوسنه و ايدري
معلي سوال ايتدي ديدري بر ميه واقع اولدي
آلك جزيره جز و ندر جاحطد دني خا نسته و ايدري
كندوب بولونندي و مصيبي ايتيم نر نيه و نيله ايتيم
ديدي وفات ايدك اوشكيدري ديدني لا ماحطد
ديدي با كيدري معلم ديدني نر بومد جاحطد ايلو
ظن ايدوب ديدني صبا ايدك بن كور ذل خا نر بولون
و طبع كن اودر برسي كاخ اولوس معلم ديدني
ايله طلق ايدري سكه بن اول بويوش كوردم جاحطد
ديدي كور مكل كسيه يا نيه عاشق اولدك معلم
ديدي برونك بن بويوشه ده اوتوم دم برايل
بوندن م و س ايتدي و بر عرب شعري اوقد كركه
ايتيمد ام عرونا منده بر خا نر كاي ايدري بندي
كوكلدن ديدك كره ام صر و غايه لغايه كوكلدن اولسه
آنك شاننده بوشهر ديلز دي پس اول كوندن ايتيم
عاشق ايتيم ايكي كوندن نسا كوردم اول اعراي بن
بومعله كور بويوش اوقد كركه لعد ذهب الحمار با م
عرو فلان رجعت و لارجع الحمار معنا ييت بودركه
تحقيق اشك ام عروني كور دي دني ام عروني
ايدوب كلدني و ايتيم دني رجوع ايتيدي بوا
استماع ايدني حاضه ايتيمك ام عروني وفات

بن دني اول كوندن بويوشانده اوتوم و غرا و مصي
كردم جاحطد بوعالي كور نيه بونلوك حقه تاليف ايتيم
كتاي ضام ايتيم و اول كتاب ايتيم استنده و بوجا
يا ز فعه عزم ايتدي ايله بر آدم شوت دعوا ايتدي مالا
حضره نر كور ديلو مالك ديدني حيره كور ستره بيلو
اولدم ديدني نر استر سز مالك ديدني بوندن قايوش
نور اول كندني اوج كور مكلت و بر نر بوم مالك
ديدي مكلت بوقدر بوسا غت بوسا اولدم ديدني
سبحانه تعالي كمال قدر نيله اوج ايدري بونلوك بونلوك
بكا اوج كونده بونلوك مكلت و بر نر ميسن مالك دني
مزاج اولدني بيلوب نر ايتدي مصرده بر آدم
نبوت دعوي ايتدي مامون حضور نر كور ديلو اول
آدم ديدني بن موسي مامون ديدني موسي مكلت حيره
ايدري نر نيشه و قلب عصا كني سن دني ايله حيره
انلار ايله اول آدم ديدني فرعون انا سركم لا عني بريده
انكوي بوسني اول حيره لري اول و قنده كور ديري
اكر سن دني انا سركم لا عني لري اول و قنده كور ديري
حيره لري كور نيه حيره لري ايتدي هارونك حضور نر كور ديلو
نبوت دعوي ايتدي هارونك حضور نر كور ديلو
هارون ديدني سن نر سني اولدم ديدني بوجيم هارون
معيره مطلب ايتدي اولدم ديدني نر استر بن كور
هارونك قايوشانده اهر دانه قولي و ايدري ديدني
بوا ديري ملتي و صفالي ايله اولدم ديدني بويله

ايتيمك

صوت حسنه فی تغییر ایتک جائز کلدس اما ایله شولین
و صفا آوا و لندی بوسا عتده امر دایدیم ۵۵ ما مونه
خلیفه ذمانده برکسه نبوت دعوا ایتدی ۵۶ صفوی
کتور دیلر و همچنین طلب ایتدیله دیدی قریه طاشی صو
یچنه الفا ایدیه بریم اریوویکا و لوری دیله یوله سراسی
اولور ۵۷ مکرکه کند و ایله برطاشی و اریدی اف
صویر الفا ایتدی ۵۸ و اریووب صوا و لری ۵۹ بونوب
دیدیله بوسیلر ۶۰ طاشی بزرگا و بره لم آن صویر طاح
ایله اریسون اولدم دیدی ۶۱ سیز فرمودندک اشد تکلیف
و بن موسلیدن بودکل ۶۲ موسی عصا سنی ذره هاینگ
و قنده فرعون بوسنک عصا کدر سراسی دکلوذ ۶۳ بر
شیری عصا و بره لم آقا ذره هایله دیو عارینه ایتدی
بودفهه مامون خلیفه اول کشتیک دعواسی مزاج
او دین بیلوب و افرینک ایتدی ۶۴ و اول آدمی ملاذ
ایتدی ۶۵ برکسه دخی مامون خلیفه ذمانده نبوت
دعوا ایدوب حضرت ابراهیم خلیل الله و ابن اذعانه
اولدی ۶۶ مامونک حضوره کتور دیلر ۶۷ قاضی عیسی
بن اکثر دخی فجلسده عا ضرایدی ۶۸ مامون دیدی
حضرت ابراهیم معجزه سی و اریدی ۶۹ اثن سوزانه
الفا اولدی ۷۰ هیچ ضرایا سابت ایتدی اثن کند ویرد
وسلاما اولدی ۷۱ بری اثن یا قوب سنی الفا ایدم آن
اثن سکا برگ و سلاما اولور ۷۲ سه خلاص اولور سکا
سنی تصدیق اید ۷۳ اول آدم دیدی بود کلک کوجه

بودن

بودنک آسان اولسون دیدی حضرت موسینک معجزه
عصا ایدر ها وید شریفه سن بریسا کوسر دخی سن دخی
بویله معجزه اظهار ایله اول آدم دیدی بودخی آسان کلک
بودنک آسان اولسون دیدی ۷۴ حضرت عیسی نل معجزه
مرد لره احیا ایدر دخی ۷۵ آقا کوسرا اول آدم دیدی ۷۶
اسانک ۷۷ قاضی عیسی نل بویلی اوسوب یدن بوساعت
احیا ایدیم ۷۸ قاضی عیسی دیدی ۷۹ اکبری پرسک ایتدا
سکا ایما کتورک بنم ۸۰ لطیف ایدوب بخیر یار سکا و لندی
باشنده کوسر ۸۱ مامون خلیفه ید بوغرافت خوش طوب
اول کشتی اطلاق ایتدی ۸۲ معتم خلیفه ذمانده
برکسه نبوت دعوا ایتدی ۸۳ صفوی خلیفه ید کتور دیلر
دیدی ۸۴ بن بخیر مینسن دیدی نعم خلیفه دیدی ۸۵ کجه
میویش اولدک دیدی سکا میویش ۸۶ خلیفه دیدی
سن سفیه و احی ایشتر سن اول آدم دیدی ظاهر هر
قومه کند و مشالندن پیغمبر میویش اولور ۸۷ خلیفه بودک
با عت خنده اولوب عزیم احسان ایتدی ۸۸ متوکل
خلیفه ذمانده بر آفم دخی نبوت دعوی ایتدی متوکل
دیدی ۸۹ سن کسین دیدی پیغمبر متوکل دیدی دایک
ندیم دیدی دایم قران عطفه الله الله سجا نه و تعالی
بیوردی ۹۰ ایا ایا نصر الله و الغنیم اسم یسه نصر
دخی متوکل دیدی ۹۱ معجزه کندی دیدی ۹۲ برعاقول غنیم
عزیم کتورک عجا میویش ۹۳ محامل اولوب برول
طوخر ۹۴ صوغد دخی ساعده تکلم ایدوب یکا ایمان

کتور متوکل خلیفه و ذری حسن بن عیسی ید دیدی
خاقوقی بود مدبر تاج معجزه سن مشاهد ایدیه صبی و ذری
حسن دیدی ۹۵ بن آنک شفته تصدیق ایدیم ۹۶ انکار
ایدنله خاقوقی و بر سکا شیشه سی دفع اولد ۹۷ متوکل
خلیفه بود اقدک منسعد اولوب اول کشتی نل دعوی
مزاج اولغا ایتدی ۹۸ برخاقون متوکل خلیفه
ذمانده نبوت دعوا ایتدی ۹۹ متوکل حضوره کتور دیلر
دیدی ۱۰۰ سن نبیه و پیغمبر مینسن خاقوق دیدی ۱۰۱ نعم
پیغمبر ۱۰۲ خلیفه دیدی حضرت محمد صلی الله علیه و سلم
ایمانک و ارسیدیم خاقوق دیدی نعم متوکل دیدی
اهدی حضرت رسول سور دیک لاشی بعدی ۱۰۳ یعنی
بندک صکره نبی اول خاقوق دیدی بومیدیت شریف
رجا له مخصوصه ۱۰۴ اما بومیدی لایتنه بودی یعنی
بندک صکره خاقوقندن پیغمبر اولور دیدی ۱۰۵ متوکل بودک
خنده ایدوب خاقوق اطلاق ایتدی ۱۰۶ برقیویر بریسا
کلدی دیدی ۱۰۷ الله ویرنه شسته یوقدس ۱۰۸ سائل دیدی بر
اثن باره سی اولسون دیدی یار کلوذ ۱۰۹ سائل ۱۱۰
سائل دیدی ۱۱۱ بر اذ سوزدک یوقدندن اولسون دیدی
ایکا ده قار کلوذ ۱۱۲ سائل دیدی باری برکسه صو
ویرک ایتیم ۱۱۳ دیدیله سوزده جا ضریه یوقدس ۱۱۴ سائل
دیدی ۱۱۵ یا نبیون یوخا نده قدره ایدوب اوقدس ۱۱۶
قالک برا برجه دیاختلک ایدم ۱۱۷ مکر سیز بندک ذیاده

مستقی

مستقی ایشتر ۱۱۸ برمنو ذینه دیدیله اذ نبیون اوا
بلند یار ۱۱۹ و قیمر سبب سونکی استماع ایدیه سوزده و دیک
بن آوا ایدی بریسلک برده ایشدیم ۱۲۰ سن نبیون ایشتر
۱۲۱ ایدی آدم بر جاسیده نزاع و دعوا ایدوب انخاشام کتور
دیلر ۱۲۲ برمنو ذینک باشه امانت قود یار صباغ اولدقه
مؤذین اذ ان فیری اوقیوب فاسخ اولدقه دیدی ۱۲۳
مسلمانلر ذمانده کسه بر امانت و استقامت قالدی
دیدیله سبیدک دیدی انخاشام بنم باشه بریادی بکود
دیو امانت قودیلر ۱۲۴ کجه تجربه ایشدیم قیو بودیم ۱۲۵ بر
مؤذینی کوی دیلر که اذان اوقدقه کاشده باقوب نل
اوقدس ۱۲۶ دیدیله نبیون اذ ان خفا ایدوب اذ برا قیو
دیدی ۱۲۷ و ارنک قاضیدک سوال ایدیکن ۱۲۸ قاضی نل
کلوذ ۱۲۹ دیدیله سلوم علیک قاضی دخی بر دفع جیقلر
باقدی ۱۳۰ صحتی بولوب دیدی علیک سلوم قاضی ۱۳۱
اذ بریلوب دفع دکن اوقدقه مؤذین معذور بولوب
کندیلر ۱۳۲ بریسا قون صوم یوم کفایت استسده مضمنه
استماع ایدوب برکون و بیلش کدین صا یتیمه اولوب
بعده النظر افطار ایتدی دیدیله ۱۳۳ نبیون بویله ایتدی
خاقوق دیدی اثن ایا کتا هلت کفایت نکا کفایت اید
۱۳۴ برمجوسی مسلمان اولدی ۱۳۵ سه ضایه شریف کلر
صوم بوکا تغیل کلوذ ۱۳۶ خا ندرسته برتنه و طلات یر و ایت
کلر ۱۳۷ طعانه شغول اولدی ۱۳۸ و اخی ۱۳۹ ذره ندرست
کلوذ کیمله دیدی ۱۴۰ اول آدم دیدی باباک لایق شریف

اول

[illegible]

ایندیکی

ایندی بخلافه اشاعت ایدر **☉** عبادیه دیدیلور
 ترغباتک و جوند نر میراث ایدی دوی و تری
 اون کور و دهرت قیلا اولدی **☉** و فقیر دایم ادمک
 ایلمه ایچون دویوب ایتمی اولدم ایلمه ایشتم
 سالم ایدی و برسنله و ربوب تری کز ایدر **☉** و
 شتم ایدر سبن اولدم دیدی تری ولسون دوشون ایشتم
 شولیک ورنش و برمد **☉** برسی ساری تم سوا ایلد
 دیویمار حظه ایشتم **☉** برسی کور دیلر وغل غلند
 سنا کور دیردیز **☉** و غل غل غل غل غل غل غل غل
 بوقده **☉** دیدی توکندم توکنمه اولاد لریم یکا یکا
 بریمجه **☉** و عزت دونه دیدی سنک سالو طبیا حاک
 وریکی حیا ایتمی سکدن **☉** و ذیج دیدی
 حال دیردیک نرغول اولطیا و لدیج معلوم دکلر
☉ سقراطه دیدیلور کی قبول ایتلمه دیدی
 قبول اولماسی کالام دکلر **☉** یکا اولام لاج
 غرضی اولغی **☉** اسکند و غلند دیدی ایلمه
 غزلک اولغی دیدی **☉** بویه اولغی و ایشتم
 سندن زیاده عاقل و صاحب تریا سندن
 ایتدی **☉** سندن شخصیت و تمیزک و غلش لاشن
 ایدک **☉** و عاری اولغند دیدی ایلمه ایدی
 اولمار سندن زیاده عاقله حری اختصار ایدر
 اناش حریکین حایر ایتلمه ایدک **☉** اریه نام
 ترکمه هارون الوشیده دیدی **☉** احسن الک
 ع

جلسته شعر اقویبنا ایندی ها و دان

الله تعالی سکا احسان آنسوک ه ابراهیم دیدی یا امیرالمؤمنین
الله تعالی سکا احسان ایدیه ده سنک دینک طهر و سنک
سبکله ایدیه ه هاروند بوکادم خوش کلوب ابراهیم بود
بیدک دهم احسان ایدیه ه برکون هارون الرشید
میدانه طوب و چوکان او بیدیه ه برطرانه کندی
و برطرانه عیسی بن جعفر طوسری دی ه عیسی طرف
مخلوب اولدی ه هارون بیدین مزیده عیسی جاننده
کجوب امنا دایمک ایچون فرماک ایدیه بید قبول
ایچون بید هارون طرف دینک قائم و لغله هارون
غضبه کلای ه بید خوف ایدوب دیدی یا امیرالمؤمنین
بن جوق زما ندی ه عین ایدیه که جند و هنله و کرجک
و طرا فته سکلله و لوب طرف خلوقته اولیام هارون
بوکادم صلح غصبی ساکن و لوب بیده عطیه و برکک
امرا بالیدی ه کار دینا د برککه این هقان شاعر
نظر ایدوب دیدی ه زده کذب ایدیه بن ه بن هقاوت
دیدی سنک مدینه کذب ایدیه ه ما مولد خلیفه
ققیه ابو نوسه سوال ایدیه برککه برتون اشتر
ایدیه ه عده بوق برعطره ایدوب بغربله برکک
بیدیه کوزک دینی یا دهمی بوشه مشتری بیدی
لازم کلوس ایدیه بونی دیدی یا دهمی مامون
دیدی سبب ندی ایدیه بونی دیدی بر بر بوقه فرج
ایدیه که بزرده عقیق ایدیه ه مشتری بی جا
ایدیه ه بچون استماع ایدیه برکک دیرک برک
بارش

یا رب غفرت ایچون مؤخره ایدیه بچون دیدی بویل
اولیما ایدیه ایدیه مؤخره ایدیه ایدیه ایدیه ایدیه
خلقه فتح بن خافانه برعنده اولاد خاتک جوهر
کوسقرب دیدی یا فتح بوند احسن جوهر کوز
فتح هنوز صبی ایدیه دیدی یا امیرالمؤمنین اول بیده
بوخاتم انده دیر بوجوهر و دخی احسن دیر ه برکک
ایاس بن معاوی دیدی ایدیه ایدیه ایدیه بنی ضرب
ایدیه بنی ایاس دیدی ایدیه اول آدم دیدی ایدیه
کشتن اکل ایدیه بنی لازم کلوس ایاس دیدی سنک
لازم کلوس اول آدم دیدی برعندار صوابیسم بنی
منع ایدیه بنی ایاس دیدی منع ایدیه اول آدم
دیدی حماشای بونارد ندی یا بچون حرام اولوس
بونوت ایاس دیدی برعنده بوشق طهر اقله سی
ضرب ایدیه بنی غریبه ری اول آدم دیدی غریبه ایاس
دیدی او زهریک برعندار صوابیسم برعندار کسره
جرح ایدیه ه اول آدم دیدی ایدیه ه ایاس دیدی ک
سویل طهر اقله برلین و بچن یا بچن کشته تحفیف
ایدوب تمام قورید قده ایدیه برکک ضرب ایدیه بنی
بنیه اولوس اول آدم دیدی یا بنی یا بویل ه ایاس
دیدی سنک دخی سوال ایدیه بویل برکک برکک
شعی برعندار سوال ایدیه برکک رسول الله صلی الله علیه
وسلم سکره افضل بشر کیده ه عالم دیدی اول کسه
درکک آنک قیزی آنک بیده دخی مؤهل خلیفه برکک

مجلسند دیدی بلور بنی حضرت عثمان بعض خلوق
نموده سوزله سوزله سوزله سوزله سوزله سوزله
بویک دیدی اول وقتکه حضرت رسول الله صلی الله علیه
علیه وسلم آخرت انتقال ایدیه ه حضرت ای بکونم
چیقوب حضرت رسولک طوسری سکان دن بریاره
اشاغه طوسری حطبه ایدیه ه بعدد عمر خلیفه اولقه
انک طوسری بیدنه بریاره دخی اشاغه طوسری حطبه
اوقیدی ه اندکسکه حضرت عثمان خلیفه اولقه
ذروه بنیه چیقوب حضرت رسولک طوسری بریه
طوسری حطبه اوقیدی ه بومازه بعض خلوق خوش
کلیدی ه انکچون بغض ایدیه ه عاده اول مجلسه هارون
ایدیه متوکله دیدی یا امیرالمؤمنین حضرت عثمان
برعنده صته ذروه بنیه چیقوب ایدیه ه هرخلیه
بر بریاره نزول ایدیه ه وشدی سن قری ذراع قریک
قهرنده حطبه اوقورک ه خلفای عباسی سید
منصور خلیفه سلیمان بن سالی موصله حکم نصب
ایدوب بیک عدد لشکر ایدیه مدینک یا بنی ایدیه
و دیدی سکا بیک شیطان قومند که خلوق نرا ایدیه
ایده سن عده موصله و سوزله و سوزله و سوزله
منصوره خبر و اصل اولد قده سلیمان نرا دیکه کفریت
النهت یا سلیمان یعنی ای سلیمان کفران نعت ایدیه
سلیمان دخی جو ایدیه یا دیکه و ما کفر سلیمان و کفر
الشیطان کفر و یعنی سلیمان کفران ایدیه شیطان

کفران

کفران ایدیه ه منصوره بوجو ایدیه خندک و منصوره اول
و لشکر ایدیه ه آنک بیده ایدیه کفران بویل برکک
کفران دیدی ه خا لیدین ایدیه فرورنده برعنده طهر
کفران بیده سوال ایدیه ه جابر دیدی اسیم ایدیه
خاله دیدی ه الحمد لله الذي صدقنا وعدده و امرنا بالحق
نقوا امرا حيث نشاء جابر دخی اوقیدیه لن تنال
البحر حتى تنفقوا ه اسمی برکک نرا و نرا دیکه نرا ایدیه
بریاک و اشش و هر فوندک سیوه لراس و برحسنتی کوز
خاتون دخی و نوره ه اصنی بوق کور کله اوقیدیه
و قاکره نما یقین و و و لم طهر نما بیهوک و حور عین
کامثال اللؤلؤ الکثور ه خاتون دخی علی العوسر اوقیدیه
جزا بیاک نوا بعلوک ه هارون الرشید برعنده
جماعت مراد ایدیه جابر دیدی ه و قرا ایدیه
خاتون و لدیغه اشارت ایدیه ه هارون دخی
اوقیدیه ساوی الحیل بعضی من الماء بومضونک
طرف اخره میلن اظهار ایدیه جابر دخی اوقیدیه لا عاصم
المیوم من امر الله یعنی طرف اخره مسماخ شرع و لدیغه
بیاک ایدیه ه منصوره بیده ایدیه شامدن برعنده دیکه
سوزله بنی سوزک و زهریکه استیلا ایدیه
بروسینه ملاعون سسلط اول ه اول ایدیه دیدی الله
سجانه و تعالی جمعه ه ایدیه باولی جمعه و برعنده
و هر ملاعون بزم و زهریکه معاصی ایدیه منصوره
جو ایدیه قادر و لوب سکوت ایدیه ایدیه اول آدم

خفته به نجوی اولوب بعد زمان بر طرفه قتل ایتدی
 برآمد شعبیدن مسخه کیفتند سوال ایتدی
 شعبی دیدی و ذمه مسخ ایدوب بر طرفه ابراسته
 تقابل ایل اولدم خوف ایدوبکله یا ش اولیه شعبی
 دیدی امدی کیجه نك ایتداسدن سوا ایجه وضع ایل
 صبا حه دکن اصلو نه برکسه اویعقوبدن سوال
 ایتدیکله اغا ایچ قماروب شعل ایچده بر نمره کیره لکه
 قیلایه نومه اخصله یوقسه نیری طرفه می ابو
 یعقوب دیدی فضل اولدیکله نرکنا رنده یوقا رنده
 اغا ایچ شوشه اوله سن تکه صاعع اولیه لطفیه
 اویعقوبدن برکسه بر سوال ایتدیکله جنازه شوشه
 اودرنده میت کوریلوب کتدکده اؤکنده می یومک
 اخصله بر یوقسه ایدوب اویعقوب دیدی
 سخی ایله جنازه شوشه سخی اودرنده اوله یوقسه
 سن ایدرنده یوقسه استرس اؤکنده یوقیه شعبی
 ذابک کله خفته نر سیر سوزد سوال ایتدی
 ایتدی ایدرسن قتل ایدک بر عالم یادشاه قیومند
 بر سقا سله سوال ایتدی اول عالم جواب ویر یوب
 دیدی بر عمل سله موشی دکلر سقا دیدی عالم
 موشی دخی دکلر خلطای عتیا سیدن معز سخی
 ایتک برکون استادی دسه حافظ اولوب دیدی یوک
 نه نسسه دن ایتدایدم معز دیدی انصار ایدن
 اوقومنی ترک ایدوب کتدک با شله یلم لطفیه

سابقه

سابقه مناسب سه تکت و غنائین و الف تاریخچه بر
 لطیفه دخی سادرا و لغین بوشه ایلدی حال و
 ذمیک فرمانی سوا فراسی یادشاه ایتد شمس
 خفته خان خازی حضرت لایک قورندار جند سعادتند
 شرا فاده سلطان مصطفی حضرت لایک بود اعز دولت
 حلقه لری خدمت تهلیرنده اولوب سن صفرده اول
 دقورنده بنا تعالیم درسدن سکوه مناسب اولان عدد
 مقناری نکر ایتد یوب بعده جتم جماعه سرخصت
 ویریلوریدی برکون یوک ایدرسن اثنا سده یوقیه
 خطاب ایدوب قاج کزه اوقیه لم دیواستعاره حال
 ایتدکله وین دخی اوقور قاج دیوب لجا جواب
 ویردک دیدی امدی برکزه اوقوب و قاجوب
 کیده تم معنادن ناقص اولمغه سانی اولمقی دیدی
 کلوسن ده سرچوم ایدرسن سوزدکن اوقور قاج
 یعنی برکزه اوقوه قاج کیت دیکل فرم اولندی
 کلوسن ایله عمل ایدر ده دا عیولی دخی حالت مشا
 بو منوال اودره استخار جلی نه پند ایدوب برکزه
 اوقوب کتده لایله سانی اولدم بولطفیه دخی
 سابق ایلک شیشه ده والایموندن سادرا و شند
 ذکر اولنور صد برکت ایدر کله اوقور قاج ایدر
 سقره شوشه اولدیرنده یوقا شوشه ده عالیه
 حضرت لایک در سلی ترک اولن یوب شغل بخل
 معشا دخی لای اودره اوقور کتن بر مجلس خدمت

شرف ایلده اولان اغایان بخت هما یوندن برسی
 بوقورده صلوه مسافر متعلق بر سله سوال ایدک
 بر دخی جواب ویردیکله ده شیشه ذمیک بفرس
 صفرده اولوب صلوه مسافر دن چیلر ایتد کیفتند
 سوال بوقورده بر دخی حضرت ادا اولان صلوه
 سربا عتیه سقرده قصر اولنور ایتدی قیلنور دیوقص
 صلوه نفریم ایتدیکله دیدی ای خواجه چوکه
 سقرده صلوه قصر اولنور یا درس نیور قصه اوقا
 جواب ویردک که حضرت ایتک بر صباچ و برعشا
 ایتک نوبت اوقوریدی شمدی صباح نوبت ترک
 ایتدک ایتدی بوقت اوقورده بر قصر اولنور و لقا
 بوقورده لکه صباح نوبتی بولده بولنوب کتن منزله
 کلوب اوقورده یغن حالده معنادن دکر بر مقد ایتد
 ایدرسن قصر اولنور و لقا و لقا بوقورده ایتدکله
 کلومانی معقول و سنا سب اندن سکده شفتلور درس
 ایتدکله قرار ویردک برکسه بر سقا صفا
 اولوب دیدی ایتدک صنعتک واسه یدر سجا یدر دیت
 یوقا اغا غده و ایدرس بر علوی ایل ایلوا عتیا
 صفا لسه حالده علوی دیدی بزه ییچون یغن ایتد
 حال بوک سن بزه صلوه و سلوم ایتدکله ما مورس
 و درسن ایتدک صلی عتیا و علی اله ایتدک
 دیدی و علی اله لایق ایتدک ایتدک یوب سنی ایتد
 ایدر متوکل خلیفه بر قورنده اوق ایتدک

ایتدی

ایتدی این جده و دیدی احسبیت یعنی ایتدک
 دیدی قوشی اوره مدیم شصت خطا ایتدی تیه ایتد
 این جده علی الغور تدارک ایدوب دیدی قوشه ابو
 ایتدک که طویر اولدی شاعر دیدی بر ایتدک
 ایتدی ایتدک که کاد دیدی سن اول فرده دیتدک
 خاق مدح و ذم ایدرسن و ما لایق ایتدک
 دیدی سن کتدک ایتدک سن قدسکده ایتدک دکن دیدم
 کوزی ییچون طشره قوبوب کتدک ایتدک ایتدک
 کوزک کتدک طشره سنده اولنور تکه کتدک
 ذک و غنا ایتدی کور سینه برکسه جر بر شاعر
 دیدیک سن ییچون شغرنده شصت و صا حه خا تونله
 قذف ایدوب ایتدک ایتدک ایتدک ایتدک
 شصت و صا حه خا تونله قذف ایتدک ایتدک
 حقه یوقدر بزمه خصوصیت ایتدک هار و المشید
 برکون بیلورده دیدیکه شغلدن غایت سود و کتدک
 بیلور دیدی اول کتدک کتدک کتدک کتدک
 دیدی بن طویریم شمدی بنی سوری سق بیلور
 دیدی ویر سینه شصت ایتدک ایتدک ایتدک
 و غنا و ایتدک ایتدک ایتدک ایتدک
 ایتدی ایتدی خا تون بوحسته نك یا شنی ایتدک
 ایتدک ایتدک ایتدک ایتدک ایتدک
 قالدروب خا تون دیدی ایتدک ایتدک ایتدک
 قویوب کتدک ایتدک ایتدک ایتدک ایتدک

اول

اول آدم ديدى. الله سبحانه وتعالى بهر سنده و قلمي
من عبادي الشكور ۹ من دخا اول كنه. نو تولد داد اوق
استركه. انا زاد اسمحى حضرت عمر بهر ادي بسند ادي
سوزده. الله سبحانه و تعالى عا اعليه ۱۰ شوق باغي ابرو
ابن احمد سبلى ايتدكه نو نما اول دهن ۱۱ سوزده. الله تعالى
الله تعالى رزق و بر كده اكل ايدهم و بر ميده كده چاره
سوز ايدهم ۱۲ شوق باغي ادي بسند كنه سالي سالي
دوله ۱۳ نو كده اكل ايدى نو تولد قده صبرا ايدى نو ابرام
ديدي سند كنه اكل نهجده ۱۴ شوق باغي ادي الله تعالى
سزق و بر كده تقسيم اودن ۱۵ سوزده. الله تعالى
تصفى ايدهم و بر ميده كده شكرا ايدهم ۱۶ ابرام ماموه
حضرت حضور نه كلى ديدى ۱۷ من عزم ماموه ديدى
ماموه ديدى عجب ايدى عجب ديدى عجب ماموه ۱۸ ماموه
ديدي بول او كده عجب ديدى ۱۹ داد و او حله قديم ۲۰
نوفده ۲۱ ماموه ديدى سند كنه قوس ساقط او شتى سكا
واجب كنه ۲۲ عرب ديدى با ابرام المؤمن من سكا
ايجو كنه فتوا ابركليم ۲۳ ماموه عريك بولاى خوش
كلوب و افراسكان ايدى ۲۴ ماموه سوايت ايدى كه
هاهرك الرشيد با ديدو چوله كيدى كى بر مجوده نه راست
كلابى سلام و بر دى قن قيله قفس و نو سوا ايتدى
او مجوده ديدى ۲۵ قن قيله سندن ۲۶ هاروك ديدى حله
قبيله سندن شوى سنج ايتدكه بر دى حله سنج سنج ۲۷
ايتى مجوده ديدى خلا ۲۸ بيله بر دى سلك كنه خليفه

ظہر پرین سے اندر آئندہ منع ابتدٰی ہماروں کو ہوا۔
غرات خوش گلوب بخود ہی سے مال فراوان ویری و افقہ
خاواخوری دینی ویرم سے نکالو سے بدل اولیٰ ہمارے
الشیخ پرچار ہی ایلاہ فرما شکہ کردی و ماہرین شرفتہ
طبری کا خود ہی ہمارے پریدی و ماہرین سے حلیت
امرکم الہ یعنی خاواخوری توالہ تعالیٰ امر ابتدٰی کی جان لیوئے
گلوب ہمارے شربت دینے کیلئے ہمارے ہوا سے دینی نساکم
خوت لکم فاؤ حرکم فی اقامت شربت دینے خاواخوری کی سزائے
ترلازی ارکتکم و ترلازی خاواخوری دخول دینے پرانی
اسف سکر کو بوت جا میردیدی و فاؤ ابوت ماہرین
یعنی خاواخوری قبی سے سزائے کلک و نوند فیکہ ہمارے سزائے
اعیوب منسل و ایضاً حضرت عرفی سے خدہ
خاواخوری سے ماندہ و مدینہ منورہ سے مدخلات الہ
کیچہ کرکے رخا نہ دے امر دینے ابتدٰی کی پو نغا
اولعلاہ و ہمارے عجوب ایچوہ دخول ابتدٰی پر آدم
بولدی ہمارے اندہ پریری و ہر بعد اس شراب و ہر
عرف یعنی الہ سے خدہ دینی و یا عدو اللہ اولیٰ ہی طرح
ایں سکر سے اندر تعالیٰ تک معیت دینے ویرم
اللہ تعالیٰ سنی ستر ایلاہ اول آدم دینے یا اولیٰ اولیٰ
کاخیرا ایتم اللہ سنا نہ و تعالیٰ پر کرین برعوست
ایتم ایسہ سے اوج و معیت ابتدٰی اللہ تعالیٰ
و لاجند و ہر پو و محمد سے اعتراف
تجسس ابتدٰی و دینی اللہ تعالیٰ و اولیٰ
تجسس ابتدٰی و دینی اللہ تعالیٰ و اولیٰ

ع. ایوانیا

واینها بیوهر پناه نرفتند و سدها شکست مرا تشدید
 و من بر او راهی پدیدت و دخی الله تعالی و او را تشوخوا و یکنم
 حتی نشأ نسوا و نسوا علی اهلها. و بیوهر اب و او را خاد
 او را طفل و او لب و ساهم و بریدنک حضرت کردی
 کسی بیوهر و بیوهر هم و او بولک و اسهیدی سنده بیوهر
 ظهور اید بر می و اول آدم دیدی. و الله ایما المخلین
 اگر بیوهر اید بر من ایدی بر او بیوهر بعصیت بیوهر
 بیوهر حضرت عمر بیوهر عفو ایدی بیوهر ترک ایدی
 بیوهر بر اید بیوهر هم و دعوای نه سوال اید بیوهر
 و الله تعالی بر ساسی و او هم و نه شیطان بر ساسی و او هم
 و نه بر ساسی و او هم و بدین جبهه. و بدین الله تعالی
 بر عابد او و او دخی استعجاب عند بر ساسی و او هم
 و بدین بیوهر و شیطان و استعجاب و دیکم. و بر عابد
 و مال اید ستم ما داس دیکم. و متوکل خلیفه و او را
 نام شاعر دیدی بیوهر بیوهر خلقی مدح و ذم اید بر من
 جواب و بریدک الله احکام ایدیکم بیوهر هم و ملک
 و ملک ایدیکم دایم بیوهر هم. زیرا بوحا ل حضرت بیوهر
 اید و قد ندر بر قولند بر ساسی و او دهم مدح اید بیوهر
 بیوهر که عفا و شفاء بیوهر شافع خلقی معفو اید هم عفا و الله
 زینم. و متوکل خلیفه و او را بیوهر بر سوال اید بر عابد
 بر سکیم و عباسا بن سستم خفیه ندر بر من دیدی
 ای بیوهر خدایا بیوهر بیوهر که عفا و شفاء بیوهر هم
 بعد خلیفه دیدی. یا ما لک بن طوق شانه ندر

نه در رسد د بدی اگر بنی اسرائیل ایچنده اولاییدی وایت
بقوه ناذل اولیدی اندک غیریسیس دخی ایتمزردی
علیادک بعضیسی روم کفرسته اسیر اولدی کفاسیده
مکالمه اثنا سنده سوال ایتمدیکه حضرت عیسی یرنجیوه
عیادت اید سز کفر دیدی با پاسی و اسز کفر بونویت
د بدی عیسی احیاء اسوات ایدردی اول عالم دینک
حضرت عیسی د ویت کسه احیا ایدی حضرت
خرمیل سکن بیلک کسه احیا ایدی یا ایچون عبادت
ایتمز سز کفر دیدی عیسی کسه و ارمی شاه ایدردی
اول عالم د بدی هرچیس دخی زیاده دره ذیرا طبع
اولندی و اتشه اخراق اولوندی وینر صاغ و سالم
قالندی بود قده کفر سلف اونی با قادم اولدی
ججاج برکون عطیه او قورکن تطلوب ایدی حضرت
جامعه برآمد قالندی الصلوة وقت یکدی
امیر دخی تکلیف میزد یوندا ایدی ججاج غضب ایدوب
بود ملک حبسه امر ایدی محبوسک فی بی بوم چون
اولمشد چون حالنده سولیشد یوندا صی بیک
سرمای ایدل ججاج دیدی اگر چون اقرار ایدر سه
حبسده شای صی ایدیم محبوسه یوکا هی خبر ویردی
دیدی حاشا که بنون اولام ایچ بن طلق ایتد مکله
الله تعالی بزی بریو یر کفتاسر اندیکه ضلوع صی ممکن
دکدر لله تعالی بن سکه شای صی اولدی عیسی سکن
بوجوای حجاجه واصل اولد قده صدق برکات تسلیه

حبسده

حبسده اطلاع یچون امر ایدی سبیل ابن هارون دیند
خادم القوم سیدیم بعضی بر قومه خدمت ایدک کسه
جله سبک اولوسید سبیل دیدی یوکا و مکس اولر و
تغییلی سوزیدر برشاکر دیکیل عالم ایدوب استاد دند
مقاربت و قنده وصیت و نصیحت طلب ایدی اسز
دخی بویه وصیت ایدوب دیدیکه اگر اسز سکن ایدل
اولمه سن سینه مصاحب و یولداش اوله و اکی اسز
اغزیکل لذتی باقی اوله طیبیه مصاحب و یولداش
اوله خلفای عیسی سیدک منصوره خبر واصل اولد
امام ابوحنیفه حدک ابن عباس استننا نمشند حضرت
ایدی یعنی ابوحنیفه در که استننا نمشند کی کدر
ابن عباس در که برکادم سولیند کدر برسته د نصکره
اول کلامدن استننا ایتسه صحیح د کلام
انصالی لازم دکدر منصور امام اعظم حضرت
کفر سب اعتراف ایدل امام اعظم حضرت
بیوردی یا خلیفه حدک قوی سکا غایت شمرده
ذیراس شای فیت ایچون خلعه عین ایدل بیعت ایدل
جاکر که سنک حصور دند کدر نصکره عین اولد
استننا ایدوب بعده سنک اودر که خروج ایدل
اما یریم قولمده استننا متصل لازم اولم اولم
قالقد نصکره استننا ایتسه لر صحیح اولم و سنک
اودر یریم خوجه عیسی لایق منصور یوکا فی
استننا ایدل که استننا ایدوب سبیل اولدی

هارون الرشید برکوردن و اولم اولد سیاه
غایت سوره و اختیار ایتشد برکون برماله
سینه نیبه در سوال ایدل عالم دخی دم طریقیله
ججاج جملک عیسی کیم و مشیت کفن اولم و صر و سه
ذبت اولم هارون یوکا م صعب کلدی امام یوسف
حضرت لایق حاضر و لغله تسلی و ججاج اودر یو یو یو
القوی فاشعور بعضی نویسیا عده در یوب کوزک
سیاهنده اولک نوبی مراد ایدل احسن ایتا اقا
دوب هارون مسرور اولدی هارون الرشید
ام ولدی برکون کوشک بتره سندن طلعه یر نظر اید
کوردی تون فاشعور جمیت محطله ولایت خلقی
سرمت اودر کیدر لر سبندن سوال ایدل دیدیل
حرا ساندن ابن سیارک دیرلر بر عالم کلش در کا
استقبال ایچون کیدر لر شاه تون دیدی والله حقیقه
پادشاه اول عالم امش هارون دکلشک خانی خانیله
جمع ایدر حضرت علی رضی الله عنه سنده ایتن
بر سله سوال ایدل بلغم دیوا جواب و بر دی دیدل
بوجا هل مکاف دکدر جواب و یردیکه بعضی سبیل ایدل
مکاف دکدر جواب و یردیکه بعضی سبیل ایدل
بودر اما جمیع اشیا بلوب بر سنده جهلی اولمیا نک
اصول مکاف یوقدر خلفای مرو ایدل در برایی عی
ابن عبد العزیز حضرت تون سوال ایدل که خلیفه
و پادشاه هر شکایف الهیر ایل مکاف دکدر و صیغی

یادلر

بازلر دیرلر بویه میدر جواب و یردیکه خلفای افضل
یونسه انبیا دیدی انبیا افضل در عده عمر
عبد العزیز بوابت کریمه اولیدی یا دادو انبیا عذراک
خلیفه فی الارض فاحکم بین الناس بالحق و لا تتبع الهوی
فیضاک عن سبیل الله یعنی ایزد که ده حضرت داود
امر و نهی اولوب نقت تکلیف داخل اولدی حال یوکا یون
ایله سلطنتی جم ایتشدی انبیا نقت تکلیف داخل اولد
ساز شای و سولین بطریق الاولی داخل اولد یو یو
کوردی ملوکده بعضینه سوال ایدل که غایت
مشترک و خطا و ناجن نسته در جواب و یردیکه حبیب
انظر الیه و محتاج انظر له و کتاب انظر فیه یعنی غایت
مشترک بر حیدر که جاله و حسنه نظر اولنه و بر محتاج
و قید در که احسان و انعام اولوند و بری دخی کتاب
یا قوب معالعه اولوند اسکندر یوکا یونده حاجت طلب
حکمت با سیر اول کور برکس کلوب بوند حاجت طلب
ایتدی اسکندر مصاحب یردیدی بن یوکا
ایام سلطنت در عدا یریم بر اس سلطنت شای خالق
حاجت یور و احسان و داد ایتدکدر حضرت
علی رضی الله عنه دخی تغلب برآمده دیدی که معاوی
بنم اودر یریم اختیار ایتدیکن جواب و یردیکه لا والله یا
امیر المؤمنین شما ملک فی مری بغدادین و صامی دین
و سیاه اودر و سن اختیار ایتدک یونسه معاوی دین
ایتدک هارون الرشید برماله و اغرا دین برماله

چقوب مسكونيك ظلمت كن شكابت ايلدي. هاسر وئ
ديدي يا خا تون كآيا نكده اوقوما دكي كه ان الملوك
اذا دخلو قرية اخسده وها خا تون ديدى. يا امير المؤمنين
سن دنى اوما دكي. وئلك بيوتهم خا وئ ما ظلموا. بومفر
هاسرون طوغري ديدك سن سويانك يا خا تون د يوب
اول ناخير د عسكر نيك اخراجه ام ايلدي. بيا نكده
سوا د كور ديك جه ديشري دوشدي. صياح اولدنه
معير كوردى معير ديدى بوسر ويا نك تديرى بودركه
يقينه يادشا علك اقبالي وقات ايدى. بوقعير يادشا
خوش كلبوب معيرك قتلن ام ايلدي. وبراخر معير
احضار ايلدي اول معير تعبير ايتد كيك بادشا معير
جله اقباسندك ديا دمه وخر اولوب جلده سندك مكره
وفات ايدى. پادشا بوجسن تدير دك معير اولوب
معيره نعلت و احسان ام ايلدي. حال بولكه حقيقت
نظر اولدنه قده تعبيرك ما لوى واحد دى. حضرت
علي بهمني الله عنه برقه لند اوج نوب ندايتى وچا نك
قوتل اسل سدا و بر سوب نداسته اجابت ايلدي.
حضرت علي نظر ايتدى. مكره قويا كند مولى ريش
ديدي نيمون صدا و برمدك و حضرت برمه كلك ديك
سندك حليشه اعتادم و معير نكده انتم اولديغيم
مسلمه ايتدم حضرت علي بوجوالى استساك ايتد
اول قولي ازا ايتدى. حسن بهمني الله عنه حضرت
برقولي معير بى مقتضى برنياش ايتكده مريب اولفق

انجون

نيمون ام ايلدي اول قول ديدى يا مولاي و انك طعن
الغيب. حضرت حسن ديدى مريب ايتيوب قول بنديت
يا مولاي و المعافين عن الناس حضرت حسن ديدى
جرى دنى صفوايتدم قول بند ديدى يا مولاي الله
يحب المحسنين حضرت حسن ديدى الله تعالى بهمني
سن ازا ايتدم. سادطين برسي بر آدمه شعير ايدى
قتله ام ايتدى. اول آدم ديدى يا امير المؤمنين قتله
عيله ايتمه صفوايد وب تاخير ايله سلطان ديدى
ايتسم اول آدم ديدى يا امير المؤمنين حضرت حق
قاتل و ارمقدن ايسه عانت و ارمق خير لودى. سدا
بوكارم خوش كلوب معير ايتدى. حسن بصري
حضرت نيك بجلسته براى كلوب ديديك اول قول
الله تعالى رحمت اتسوكه غنى ايسه غنا سندك و بره
كفات صاحبي ايسه كفا فند امد و ايلد فقير ايسه
نفسى او زينه صدق ايتار ايلد. سن بصري
ديدي بو آدم جمع بر احد ايتون عذر قومدي ذيرا.
الساك بواج قسمدك حالي دكار. عمر بر العاص
حضرت دى. معاويز ديدى يا امير المؤمنين بلم سن
شيخهين بونسه جبا تحسن معاويز ديدى اكراله
فرست و نرسه شيخهيه دوشمنه بيقوت و جيا نم
بر ولايت خلقك برامير و بر مسكر لري و اربايت
جبان و يكر ايتدى. و بر طيب ليدى و اربايتكه هر كيمه
معالجه ايتسه اولد و بر دى. حكمت خدا برمدت

عدو لري طوب ايدوب او ذريند كاري. ولايت شافى
اسكندره مشا و ايدوب نصيحت طلب ايتدي. هاسر وئ
اسكندره دنى و ليلبي امير و بر عسكرى طيبا ايتكه
اشارت ايتدى. برضا تون قاضى شيريه كلوب
دو جند شكابت ايلدي. و نطقه و برم ديو ظلم ايتكه
دو جى ديدى بن قادرا اولد و غنى و بربرم كن بوخا تون
اتمك اسرا كادر دكل. شيريه بوجواب خوش بخت
ايتكه دى احسان ايتدى. برضا تون دو جى سن
بن شا و ناذيم ديو قاضى بر شكابت ايلدي. دو جى
انكار ايدوب ديدى عني دكل اسر سلك دى كيمه و
كيمه ايدوب قاضى حضرت نيك ديدن و برهم. قاضى
ديدي ماش ايتك لادم دكل هادك ايدوب خا تون
نسنه سن سدا ايله. بى خلاص ايلد. برضا تون
دو جى ايله مخاصه ايدوب شعير حضرت و اهر ديلر
و خا تون اقباليدي. شعير ديدى ظن ايدركه برعوى
مظلو سد دى. دو جى ديدى يا مولاي كور قضا د ايتكه
اعتبار اولغى. حضرت يوسفك قند اشري دنى
بولله اغلر ايلدي. حال بولكه ظالم ايدى نيكه كه حضرت
مريب المشعل بوسر. و جا اباهم مشا. بىكون. هار و
الرشيدك خدا امر نكده برسى ايتكه برينك الووب ها
سروك جاك لرميند كور كن بر شيع يا نكده برور ايتدى
شيخ چيكن خا دمك اندك الووب ياره لدي. حاد دنى
خليفه شكابت ايدوب خليفه غضب ايتكده شيخك

قتلن

قتله ام ايلدي. هاسر وئ قريزى ديدلر بونوب
شيخى كور سويلك بعد امير سلك. هاسر وئ
شيخى كور دى بونوب نيمون بويله ايتدك ديو حجاب ايتدى
شيخ ديدى. سن ويا بالرك سنه چيقوب ديريند ائاله
يا امير العدل و الاحسان ايتكه دى القربى و بيشرى عمر
الغيشاء و المنكر و انبي الاية بن دنى سكر كور و ب
نمى ايتدم. هاسرون بو كاد مدد هيت الووب ككله
قادرا اولد دى. و شيخه بر كيه التوك كور دى. شيخ
قبول ايتيوب اللوفك كيه لره بيز كيه و بر ديو
كندى. بر آدمه سوا ايتد بولكه نسا نك و خا
تو نيك قفغيسى غايت مشتهات و ميل اولنا جشف
جواب و برود ديدى اول خا تون كره يا نكده جشف
كجه و جبرله جقه سن و برهم ايتد كده شوق و ذوقله
كله سن. بمر بن الخطاى الحار بى و بيمع المنظر و ب
جر بر آدم ايدى. و خا تون ثايت جيله و كوزل ايدى
بركوك خا تون عيرك يوزينه نظر ايتدى. و عقبنه
المجدله ديدى. بمر سوا ايتد بولكه بوسا عت المجدله
ديكه بسبب ندى. خا تون ديدى ايتكده جدا ايتد كله
سن و بن اهل جنت ايتن اى محمد ديدى نكده خا تون
ديدي سن بيم كوزل خا تون نائل الووب بىكون ايتد
و بن سنك كيمه سبب كره قضا اير الووب صير ايتدم الله
تعالى حضرت لري ايسه مشا و صا برقه لرميند جندى
و عدا ايتشد. بر طيبه سوا ايتد بولكه اوقا

معنى

[illegible]

مبارک

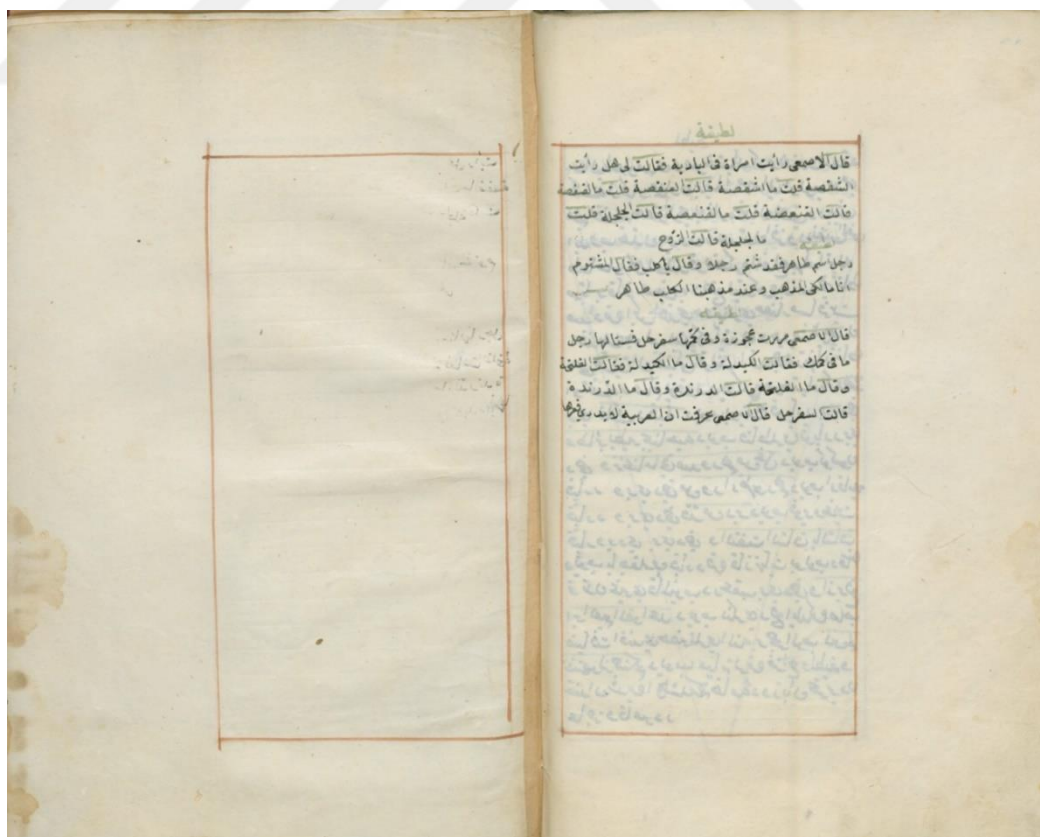
[illegible]

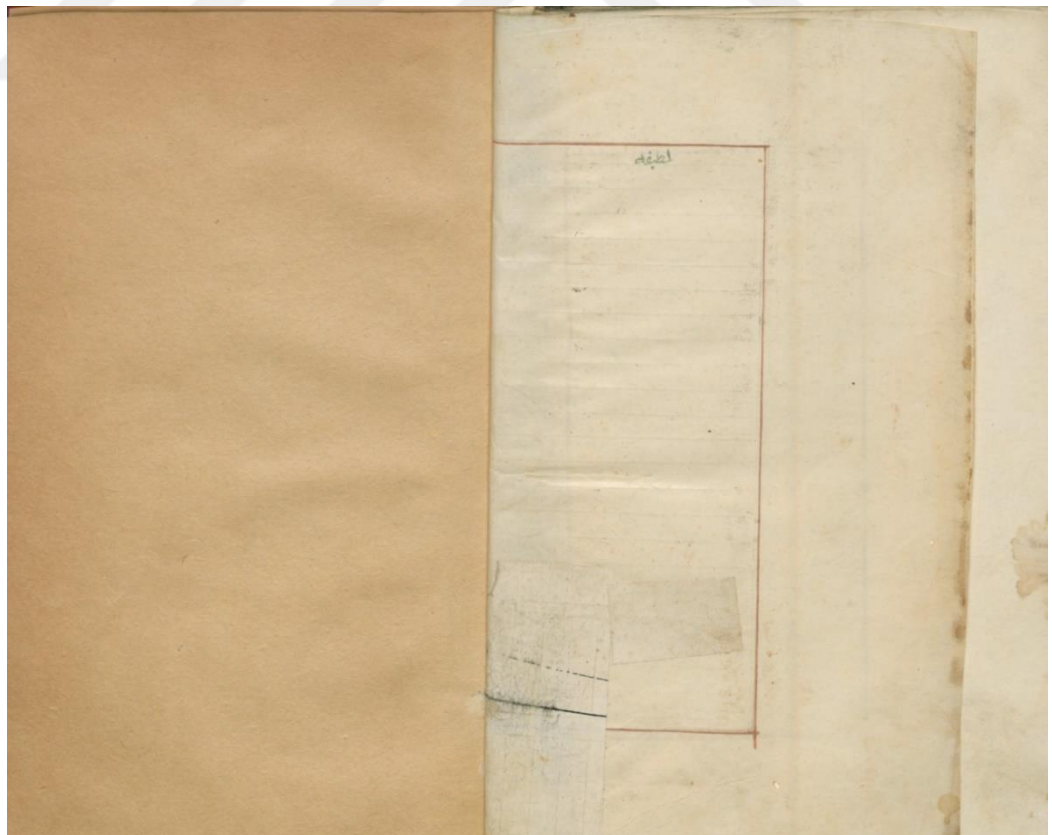
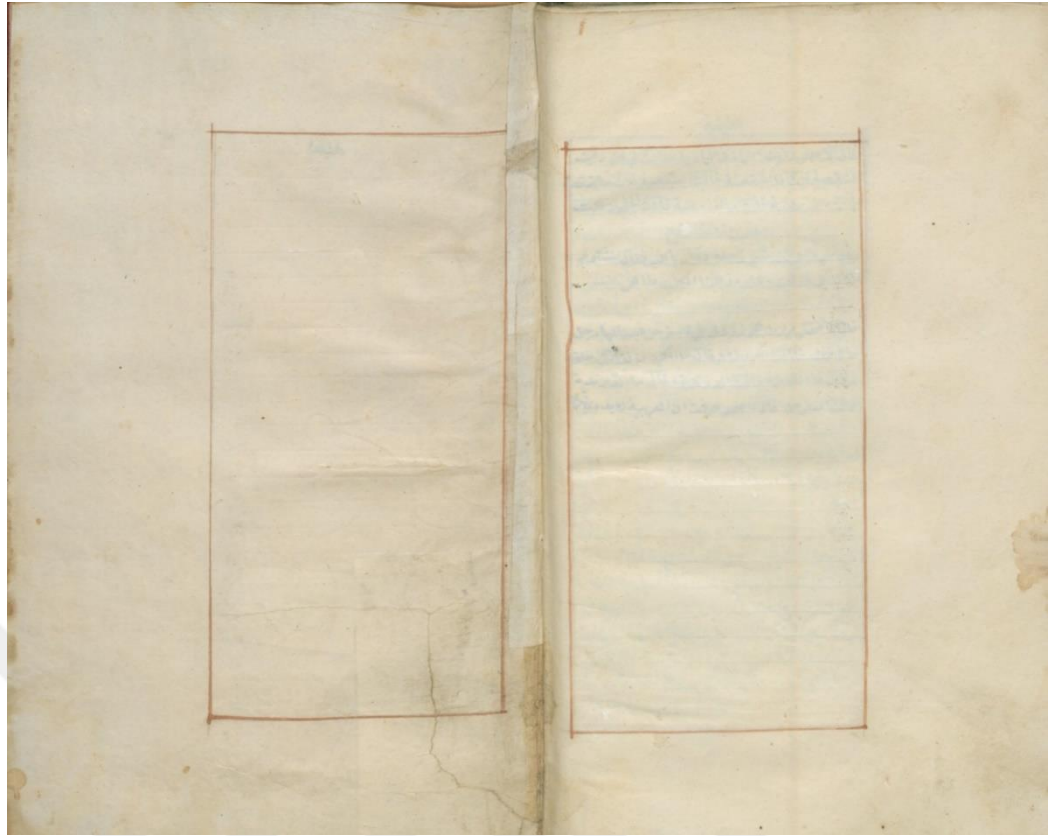
شورکھوی

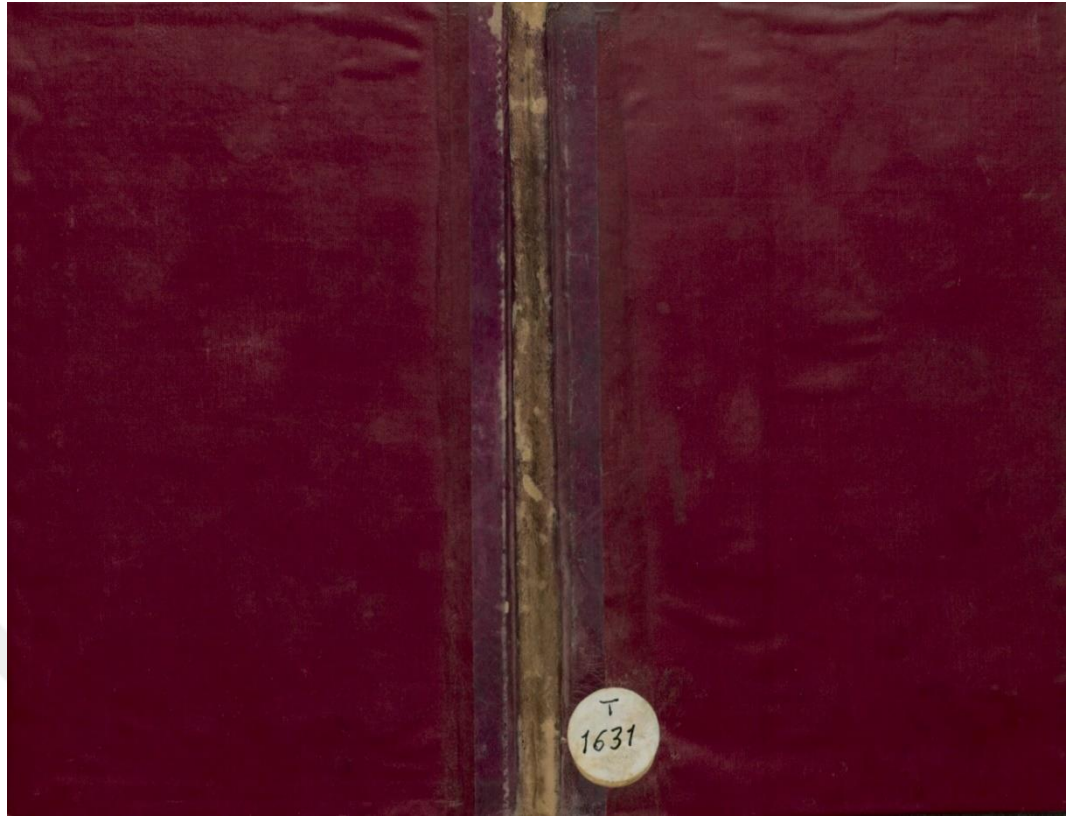
شربگیلگی کجی، غاشیده و ارمو کیسی دخی کار بنده سرفراز
ادب بد کمال غصصی له یازاده لعل اولوب بر صحنه بر کوس
اوتدی ندله اوتدی و چارین صاحبی باز کار کی دعوت
اوتدی باز کاران اول وقت سب اول اول غصصی حاکمی عهد
چاه نامنده بر دم و اهری دخی اولیندتی حصصین
واهر قدقه چارین یی قشش ^{قشش} ایتدی چارین یی کتور دیل
بیک اغوش باز ادر ادب چارین یی قشش ایتدی و اول
تجسده اذ او بدو شرود وقت حضور بند کند و سینه
کناح ایتدی چارین یی ادر ادر کمال اول سوره بیعت له نمونه
سرهوم و باز کار کاغذ اولوب ایتدی سر اید السوره و ارام ایتدی
مغزل کند که عارین و اما نندلی صاحبانیر و دیوب
چارین یی ایله حبس شغول اولدی و بعد باز کار کاغذ
سرایلدی ایله حبس ایدله ایتدی قافیه کوشه ایدله سرده
کشد قشش آخر محتاج بر فقیه که بر سینه تحصیل اولغز
و چارین یی ادر اشرافی و عقیق و کنایه تمام شرعی
اولغز و اول دخیلی و ایز اغز با ایتدی باز کار کمال
نداشته مایوس و حرم و عجم ایتدی و ادب کندی
بوالعاشق نامه بر شارح خلفا عیادت سرده ایتدی
و چارین یی سینه کمال ایز غنچه ایدوب عاشق ایدوب
دو نور و ده بر طبعی ایتدی بر مقدم غنچه و هدایا
جیوب و سر و نیک دخیل کتار ایدوب و اویکی سینه اولدی
قشش ایتدی و بعد عارضه یی بر سینه کندی
قشش ایتدی و بعد عارضه یی بر سینه کندی

محسنك

حسنت و حالك في ايام ادي سنك عسقلكه اخليه اعلم
 كذا لم احي وكور و در كركه يوم و سه اول و صيف
 و بيا اولم حضرت يوسف و بدي قتي مالك و دولك
 اخلا اديدي جليلي سنك بركهك بدي ايتيم حاجت
 يوسف و بدي قتي عسقلك في ايام ادي حال و سه و هاد
 حضرت يوسف و بدي قتي شارك كذا في ايام ادي كلك
 اولان فيك اوجي بكور حضرت يوسف فييك
 اوجي و بركهك في ايام ادي اوجك اوجي في العراق ايتي
 حضرت يوسف قد تشدك خوف ايتكل في بيا و غري
 فرما ايتي كذا في ايام ادي مالك يوسف سرك مال ايت
 عسقلك براف شرا سه عاقت كتي بيا سوب ايت
 بندك امان عورت و اقصه ايتك نيجه مدي و بدي
 تش عسقلك سنيده حفظا ايتك كركه مالك و بركهك
 منتظا ايتد بيا مؤمن و مودك ايتك كركه سوال
 اولانك سنيده اولان قسه سن علما اديد بيا برقم
 اولانك كركهك مكلل سوال ايتك كركه في قوه قوس
 حسنت حالك مؤمن ايتك مضرله و شدت موله
 اذل اولدي مكلل سوال ايتك كركه في مال و اولان
 مؤمن ايتك حضرت الله ساد و دعا ايتك في مال و اولان
 اتفاق ايتيم مكلل سوال ايتك كركه قتي ايمانك
 مؤمن ايتك با سنيده با قيد مكلل اديدي قتي
 مؤمن ايتك مؤمن ايتك مكلل ايتك الاه الا اله و اشهد
 عتقك عبده و رسوله مكلل ايتك ايتك في شرف

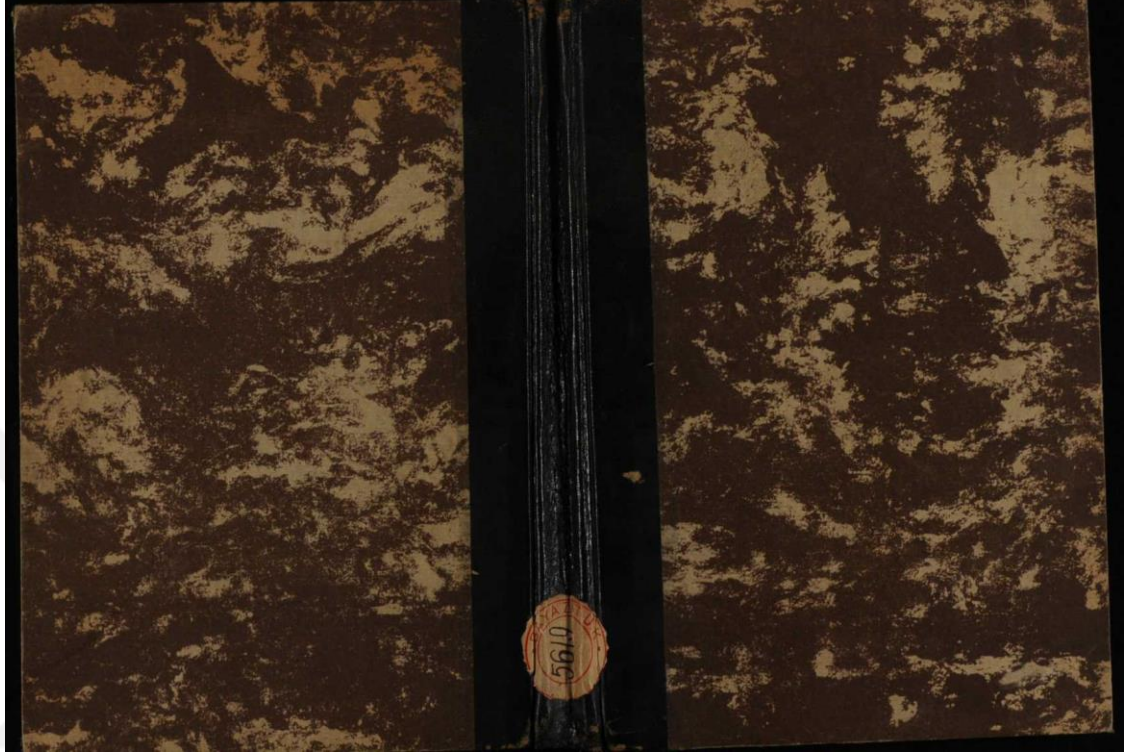

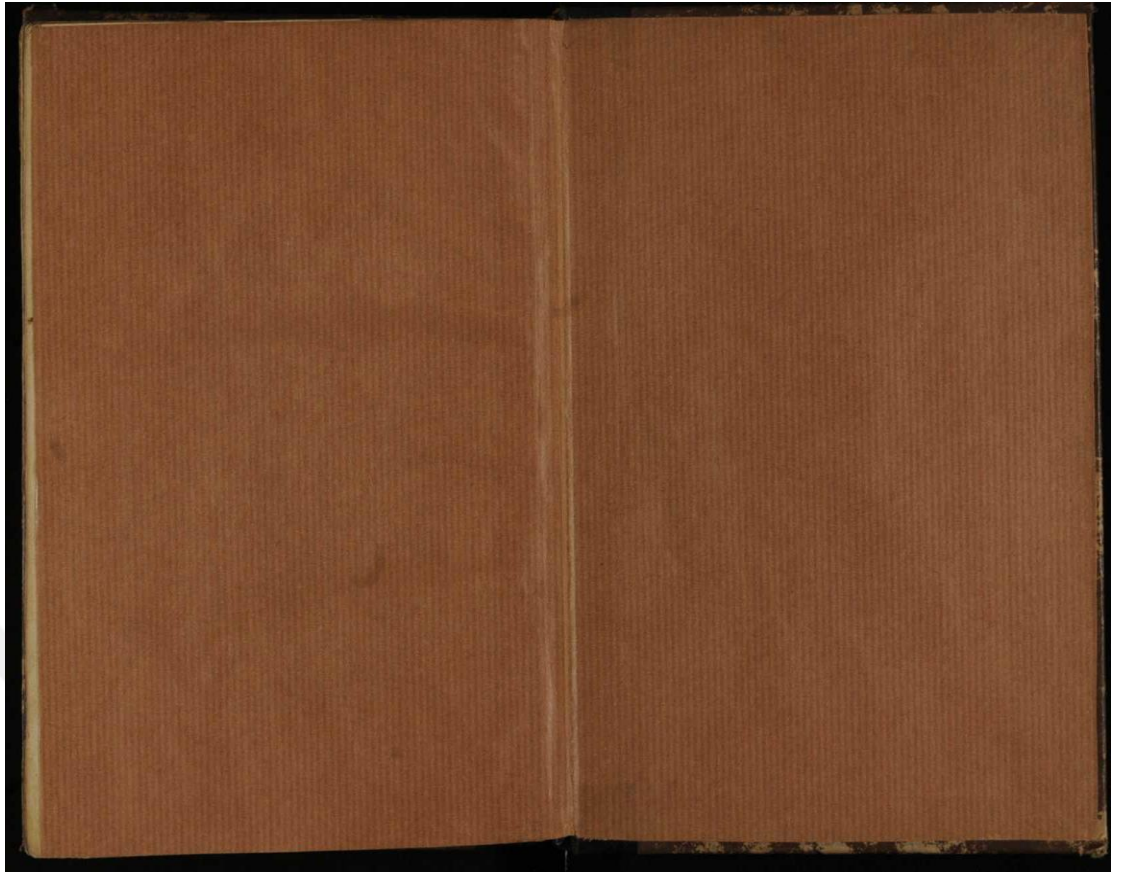

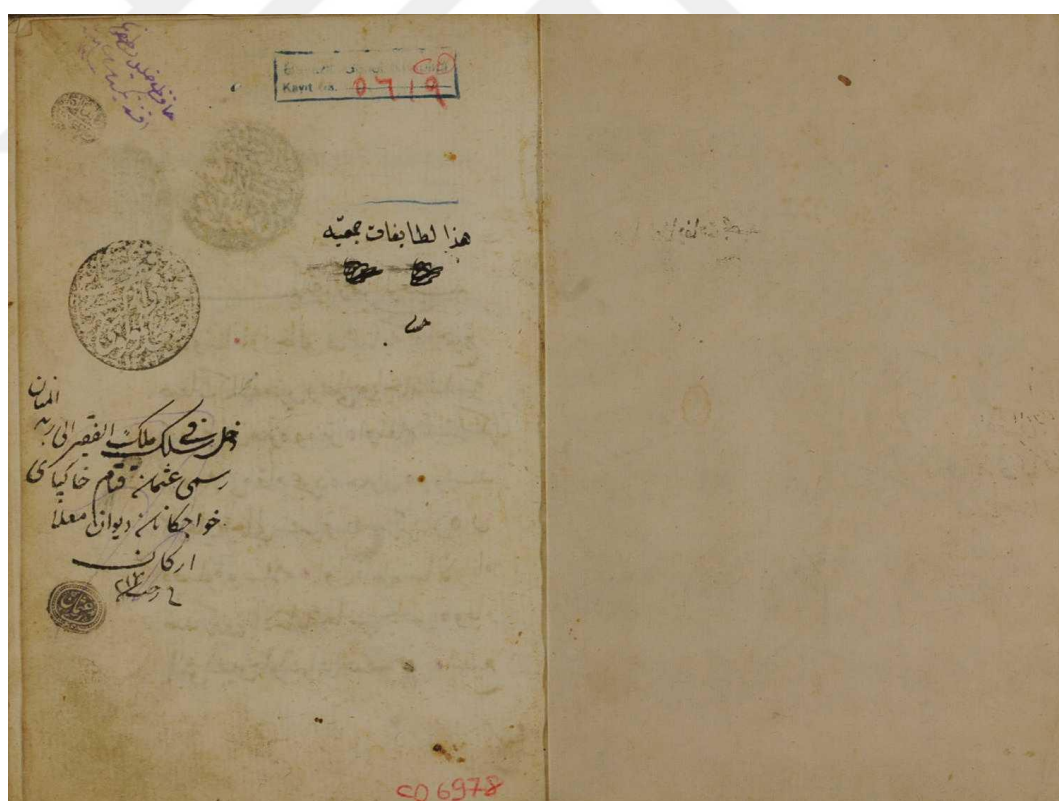
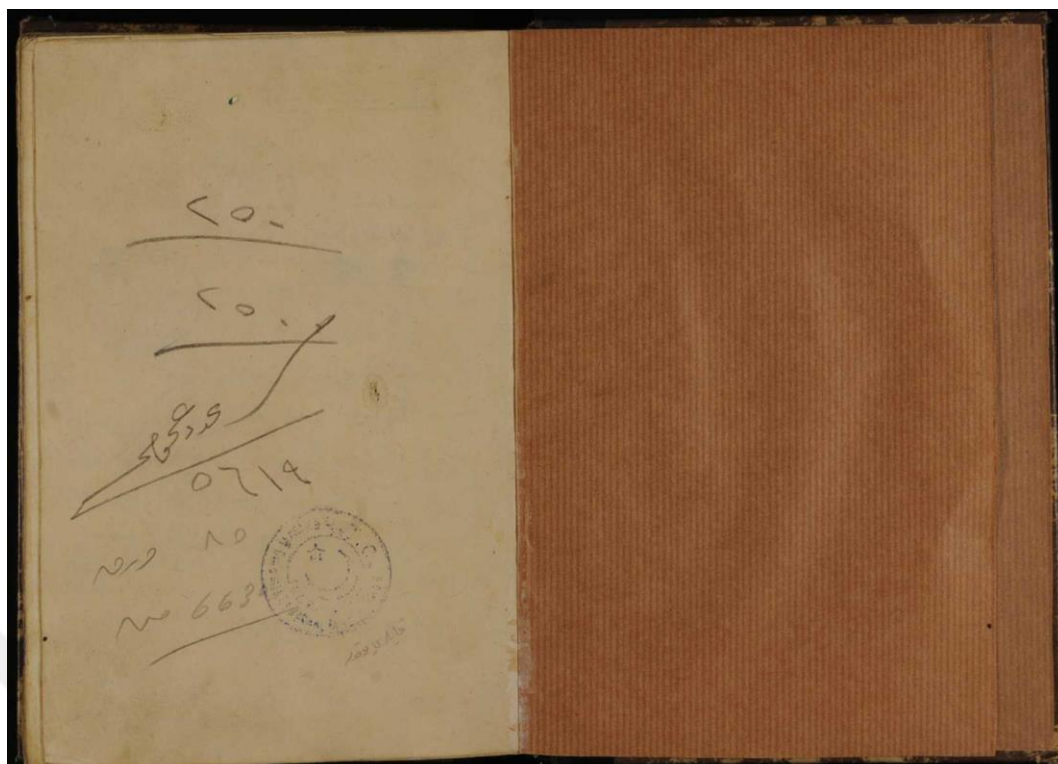

EK 2:

LETÂİFNÂME ORİJİNAL METİN:

سمند. و کفار خاکسار لاله اوز دینه جر
کتاب ظفر پیوند. قلوب کوند زلرده طی
طریق. و کجه لوده بحث و تحقیق. اولمغله
بر شب مولانا ی مرقوم. حل مشکلا علوم
خلالنده هر و ایدین حکایت. و هر طرفدن
روایت. ایدرک سلف و خلاق طرایع برین
و کتب بخاطر اندر تحریر اولنان ماده در بعضی
سن نقل و بیان. اتمکله طبع همایون شهر
یاری. بوم قولان لسان ترکیده بر جمعیت
اولمغله سیمته مائل و جاری. اولوپ بودی
دولت علیه لوی فیض الله ان محمد. غفره
الملک الصمد. اول مجلس خطیده قایم العهد

و خدمت

و خدمت تعلیم شهراده عالجه اهدا کردند.
اولمغله فقیر توجیه خطاب و جمعیت
لطیفه بابنده فرمان اجابت ثاب. سورپ
امثال لاله امرالعالی کشفته نظر. و بر مجموعه
غریبه لطافت بیکر. جمع ایدوپ اوج مقاله
اوزره کار ساز. و تکلفات اصلاح پروا
زیدن احتراز. ایتدم و بوشی عخیص
تعلق فرمان لوی ایه نفیس. اولمغله بی
شومانه. سکه سینه سدر عنوانه.
دمت اوزر فقیرانه. قایم قلله احد و
الشکر بوسته سالی الذکرده ولایت
لهرک سند سیدی اولان قمانده قلعه

سی فتح و تسخیر. و ضلوا انهم مانعهم
حصونهم من الله برده سنده اولان کفار
دو رخ فرار گرفتار بند و زنجیر قلوب.
ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها معاني
قلاع و بقا علونیک صیت و صداسی اولوپ
این المفترکویان. قبول جزیه و خراجله
استیمان انهم ان العفو زکوة الفقر مضمونی
جلو کرت. وان جنحوا للشلم فاجنحوا لها مدلول
مقبولی صورت و ذ. اولوپ کمال نعتله
مستقر سلطنتورینه رجوع هنگامی.
و موسسه مسرت و شادگامی. اولمغله
بوجوه فتحیه. منظور عین عنایتلری
اولمغله

اولمغله سزاوار و حریت در مقاله اول سلف
و خلقدن صادر اولان مزاج و لطایفک بیاننده
در سفیان ثوری حضرت تلوینه مزاج بابنده
سؤال ایتدیلو توسط اوزره مزاج اتمک
ستندرد بوجواب و پردی و ددی حضرت
رسول الله صلی الله علیه و آله مزاج ایدر لودی
و بیور لودی الی لامر و لا اقول الا بخلق
یعنی بن مزاج و ظرافت ایدر و انجی حق سولیم
روایت اولنور که نخفی به سؤال ایتدیلو
احباب رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ضحك
و خنده ایدر لمیدی ددی نعم ضحك ایدر لودی
حال بوکه ایمان قلبلرند معظم طاغری ایدی

روایت اول نور که حضرت عیسیٰ عی بن
نکریا به ملاقی اولوپ حضرت عیسیٰ حضرت
یحییٰ نک یوزنه بقوب تسلیم اتدی د دینی
نچ عیوس اولوپ کویا که الله تعالیٰ نک
اطفندۀ مایوس اولمش سن حضرت یحیی
دینی بر بر مزدن مفادقت ایتیمه لم نابو
ماده ده وحی نازل اولنجیه همان الله سبحانه
وتعالیٰ اول ساعته انزال وحی ایدوپ
بیودی سزک بکا زیاده سوکو لکریکا
زیاده حسن ظنی اولانکر در ورور وایتنه
بیودی سزک بکا زیاده سوکو لکریکا
بستم وکولر یوزلوا اولانکر در **نقل اولور که**

حضرت

حضرت امام شافعی رحمه الله علیه بیوردیکه
اگر کشاد طبع و مبسط اولور سم مسخره
در دیرلر و اگر سکون و نقیاض اوزره و بیورسم
ثقیل در دیرلر و اگر خفله صحت و تقریه بهیم
طمعکار و جزا در دیرلر و اگر خلق اندر عرض
و محاببت ایدر سم ملولدر دیرلر **حکم حکما**
در زودی مزاج کلامده طوز یکیدر طعامک
یعنی قدر اعتدالی مصلح و افراطی مفسددر
لطیفه حضرت رسول الله صلی الله وسلمک
مزاج لوندندر که روایت ایدر لر بر خاقون
حضرت رسول کلوپ دیدی یار رسول الله
صلی الله علیه وسلم سزی زویم دعوت ایدر

حضرت رسول بیوردیلر عجیب اسنک زو
جک اولکسه میدر که کوزنده اقواردر
خاقون دیدی نیم زو جک کوزنده اق یوقدر
حضرت پیغمبر بیوردیلر تحقیق واردر خاقون
نکرار انکار اقد کدن صکره بیوردیلر و احد
یوقدر لا کوزنده اق واردر یعنی حقیقه
اطرافنده اولان کوزنک اصل باخواردر
لطیفه بکه حضرت رسول الله صلی الله
علیه وسلمک بنوا ایچون دوه طلب
ایتدی بیوردیلر که سکا ولد ناقه
یعنی دشی دوه یاوروسی ویره یم
اول آدم دیدی ولد ناقه بکه تحمل

نم

اتمر بکا دوه ویرک حضرت رسول
بیوردی عجبا بر دوه وار میدر که آخی
دوه دوغورب ولد ناقه اولیه یعنی
جمله بیوک دوه لویه دوه یاوروسیدر
لطیفه صفیه بنت طلب حضرت رسول الله
صلی الله علیه وسلمه وار دی غایت پیرایلی
یار رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا بیورک
که بنجسته کیره یم حضرت رسول بیوردیلر
قوجه عورتلر حبسته گیر مر صفیه مجلسدن
چقوپا غایب بیوردیلر که صفیه یه خبر
ویرک که قوجه عورتلر قوجه لوت ویرک
حالی اوزره کیر منزل لکن کچ و نازه اولوپ

کیر برنجی که حضرت باری جل شانہ بیور
 اَنَا اَشْنَا نَا هُنَّ اَشْنَا غُفْلَان هُنَّ اَشْنَا
لطیفه صهیب روی نک برکوزی اغری دی
 و نحو ما اکل ایامردی حضرت فخر کائنات صلی
 الله علیه وسلم بیور دیلو کوزک اغری و هم
 حرما برسن یعنی حرما رمدہ مضر در صهیب
 دی ضاغ جانی یله یور **لطیفه** سلمان
 فارسی حضرت لوی برتنها پرده اغتسال ایلمدی
 حضرت علی اوزرینه اوغل یوب خفیه برطاش
 اتدی سلمان طرفه نظر اندی کلمسه کورمدی
 غسله مشغول اولدی حضرت علی یه برکوک
 طاش توب لختقا اتدی سلمان طرفه نظر

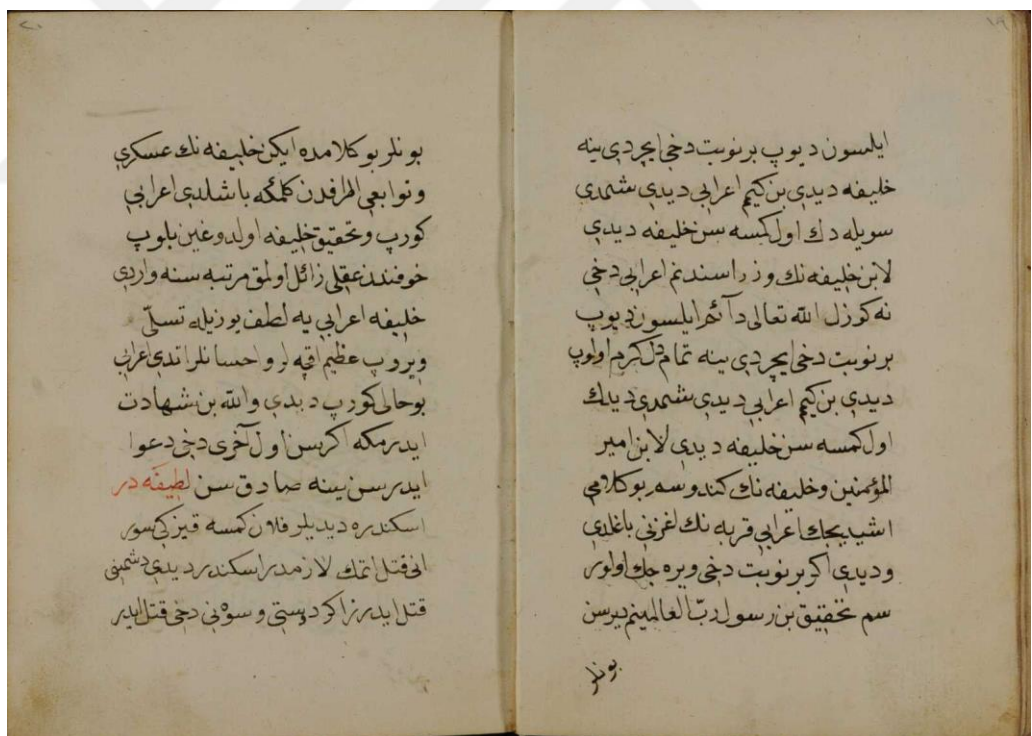
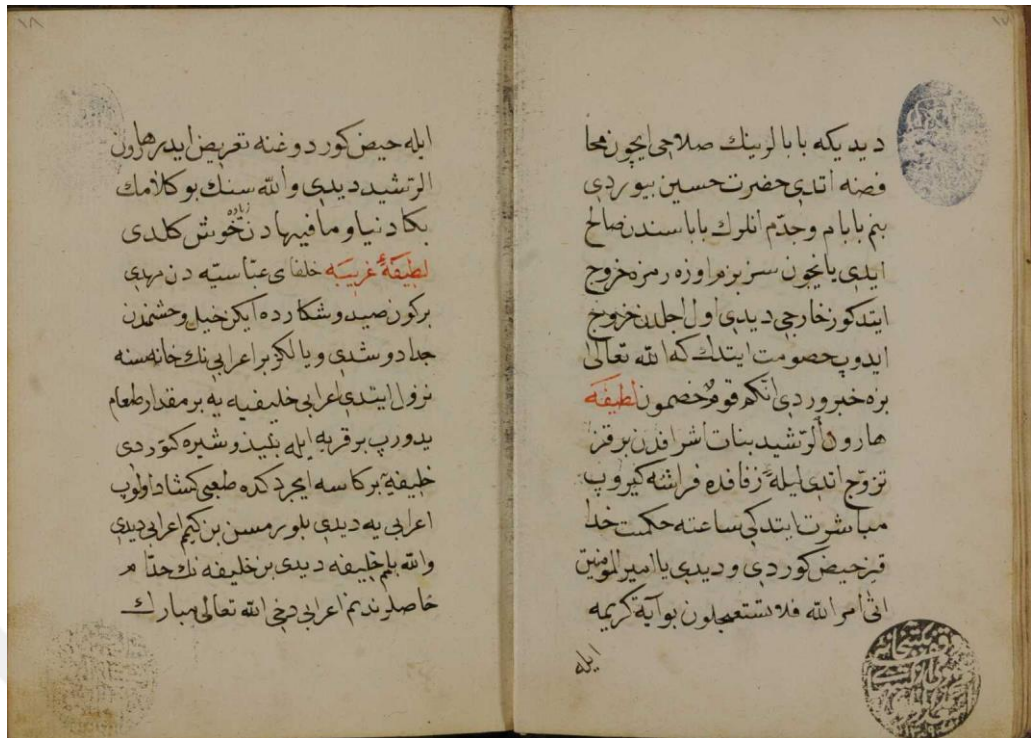
بیور

ایدوپ کسه کورمدی به غسله مشغول
 اولدی بوموال اوزره بر فاج نوب ایتکله
 مضطرب اولوب عجله اوزره فارغ اولدی
 بقدی کورد که حضرت علی امش مزاج ایلمدی
 مش سلمان دی اشته بویله مزاج ایلمدی
 که سنی خلافتده دور دخی یه تلخیر
 اتدی **لطیفه** اصحاب بدن یغمان حضرت لوی
 برکون محرمه که اعمی ایلمی اکار است
 کلدی محرمه دیدی بو ادمر کیمدرینی
 دلالت نشون برتنها پرکه بول ایلمیم یغمان
 دخی الدین طوطو بجامعه کتوردی
 محرمه بول ایلمر کین خلق صحبه ایدوپ جامع

شریفمردیواگاه استدیلمر محرمه دیدی
 بوجاهه لالت ایلمیم ایلمی دیدیلر یغمان
 ایلمی محرمه عهد ایلمیکه یغمانی بولوب
 اندی کی عصا یله ضرب یله یه بوخبر یغمانه
 واصل اولوب برکون محرمه یه کللی دیدی
 باخرمه یغمانی استری سن سکا کوسته
 یم محرمه دیلمی غایتاه استرم یغمان
 دخی الدین طوطو بجامعه کتوردی
 الله عنه صلواته مشغول ایلمی نک
 باشنه کتورپا شته یغمان دیو حضرت
 عثمانه حواله اندی محرمه دخی عصا سنی
 حضرت عثمانه قالدر دقد حضرت عثمانک

خلعتی

خلعتی رما شده اولمغه اطراف دیخلق
 امیر مؤمنین درد یوندا و صیه ایلمیلر
 محرمه دیدی بنی بوگا دلالت ایلمیم
 کیم ایلمی دیدیلر یغمان ایلمی محرمه طغر
 اولمغه یمن اندیکه بر دخی یغمانه براف
 قصد یلمیه و ترک ایدوپ کندی **لطیفه**
 حضرت حسین بن علی رضی الله عنهما
 خوانجدن بعفیه دیدیکه الله تعالی
 اولایکی اوغلانی نجر حفظ اندی یعنی
 سورة کوف ده و اما الحدار فکان لغلا
 مین یتیمین فی الدین آیه کریمه سنه
 اولان قصه یه اشارت ایدو خارجی

سك يريورننه كسه قالمز لطيفه
 ظرفان بريسي بو ظريفه و مزنيه و
 وحشي خاتونه ملاقي اولدي و اوقيديكه
 قوتينا مالنا طرين خاتون دخی اوقيدی
 و حفظنا هامن كل شيطان رجيم اول
 آدم ملرما اولوپ ديدی لعنة الله عليك
 خاتون اوقيديكه للذكر مثل حظ الانثيين
 غريبه عمر ابن عبد العزيز حضرتك
 زمان خلافتلرند برکاتني قوشوسنده
 طور و پ کتابت ابدركن کندودن بر
 ريح صادر اولدي كاتب غاية الغاية
 چيل اولوپ قالمق قلمني يره چالوپ
 گزمنه

شورمنده اولدي عمر ابن عبد العزيز
 حضرتك ديدى قلمك اخذ اليه و قلبك
 واسع اليه الم حكه و بند چيل اولمه
 زيرا كه بن كندمدن زياده كسه دن
 ريح صدا سن استماع ايتدم كندمدن
 ايشتدكم بوندن زياده در لطيفه
 ابو العينا بر بلديه داخل اولدو كى بر
 ميدانده صبي بر صلاش اتوپ يوزلدي
 يانلردن كچركن بر طاش باشنه راست
 كلوپ باشي يارلدي و برد و ست و
 شنا بولما مغله اول كچه اول موضوعه
 آج ياتدي صباح اولدقه حاكم بلده اولان

كسه نك حضور نه واردى حاكم
 بلده بوكا ديدى نه كونده شهره دخل
 اولدك جوابده اوقيديكه في يوم خمس
 مستقر بعد حاكم ديدى نه ساعته
 كيردك جواب ويرد يكه في ساعت العسر
 بعد حاكم سوال اتدي كه نه مجلد و نو
 ايتلك جواب ويرد يكه بوا غيردي
 زرع بس حاكم بلده عظيم خنده ايدوپ
 كندويه مال فراوان ويردي لطيفه
 حضرت عمر رضی الله عنه عبدالله بن سلامه
 رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرتك
 بچم

نچه بلور سن ديو سوال اتدي عبدالله
 ديدى او غلي بلدو كندن زياده بلور محفرت
 عمر ديدى نه جهندن دير سن عبدالله
 ديدى حضرت بيغبرك نبوتده اصلا
 شك و شبهم يوقدر اما او غلي جايزكه
 والده سبي خيانت ايدوپ غيري كسه دن
 بيد اتمش اوله لطيفه زياده ابن ابيه
 مائتن سبي و زرنده بر آدم كوردى غايت
 بدچهره و قبح المنظر و شويله اكل كه
 سفرده اولان طعاي جمله سن بر خظه
 ده اكل اندى زياده بوكا ديدى اولادك
 وار ي بوا مرد ديدى طفقوز نفر قيرم

زیاده وار دیدی قیز لر دخی سکا بکوری
 دیدی بنم خود تم انلردن کوز لدر لکن
 انلر بنم اکولدر چو صلعام یروزیاد بو
 آدمک کلامده خنده ایدوپ کندی به
 احسان ایندی **لطیفه** شعران عربدن
 فرزدق بوگون ملوک مروانیته دن
 سلیمان ابن عبد الملك مجلسسته بر شعرین
 اوقیتی ناک ایچنده بعض نسا ئله مقاله
 وزنایه متعلق احوالین ذکر ایدوپ
 تمتع ایتمش سلیمان ابن عبد الملك دیدی
 سن زنای اقرار اندک سکا خدو لجب
 اولدی فرزدق دیدی یا امیر المؤمنین

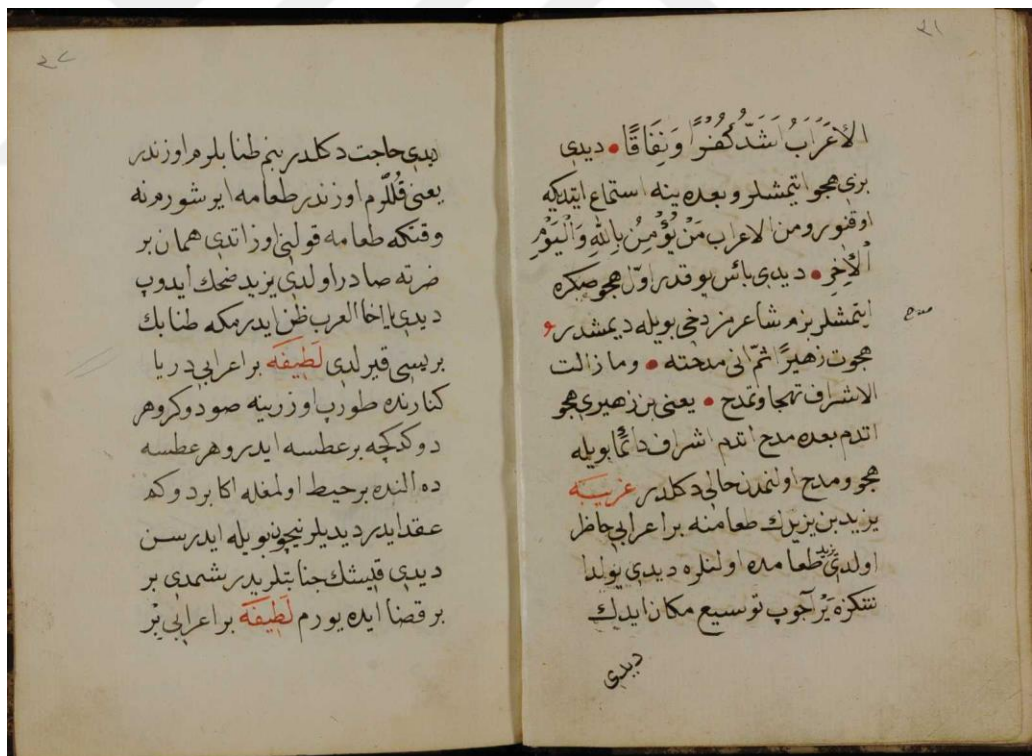
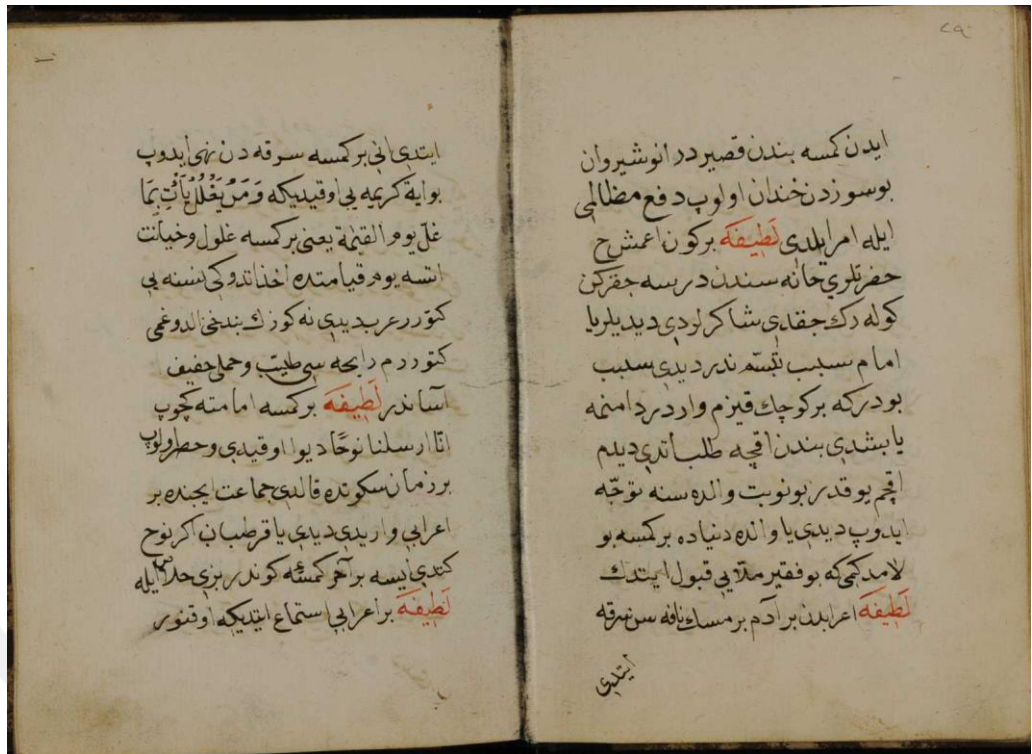
حق سبحانه و تعالی بزدن خدی دفع
 اتدی و بیورد بیکه انهم یقولون ما
 لا یفعلون **لطیفه** علمادن برکسته واریدی
 ایسی ضعیف بصوی اولوب داما کونک
 صوبی اتمغله اکا اعمش در لیدی برکو
 کون کادیدیلر بوضعی بصوی کوزه سبب
 نه اولدی دیدی ثقیلره نظر ایتمکله کوزم
 ضعیف اولدی **لطیفه** و دخی اعمشه
 سؤال ایتدی لر که خائک که بزوا ثواب
 دو قور آنک اردنجه غار قلی جاز میسر
 دیدی ابدست سز اقد اولنور ثابش
 یوقدر **لطیفه** وینه اعمشه سؤال ایتدی لر

حق سبحانه

خائک شهادتی قبول اولوریدی دیدی
 ایکی شاه عدله بیله اولورسه طوبلور
عزیمه هارون آتشید برکته یاتوپ
 ایکی جاریه که بریسی مدینه دیو بریسی
 کوفه لی ایندی بو فی اوشدر لر دی مدینه
 لجاریه تقریب ایدوپ آله علی اخذ ایتدی
 کوفه لی دخی بنده شریک دیو نزع ایتدی
 مدینه لی دیدی امام مالک روایتیلر
 شام ابن عروه دن اولدی بابا بسندن اول
 دخی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم
 دن بیوردیلر من احیا ارضنا من بعدنا
 له یعنی برکسه ارض مبتته یی احیا ایتسه

اولور کونک

اولور انکدر بو فی دخی بن احیا ایتد م
 بنمدر کوفه لی دخی برزمان دن صکره
 فرصت دو شرب غفلتله آله علی قاپوپ
 بونک المندن الی و دیدی اعمش حضرت لری
 روایت ایدر حشیمه دن اولدی ابن مسعود
 دن اولدی حضرت رسول الله صلی الله علیه
 وسلم دن بیورد لر که الصیدلن اخذ لا
 لمن اناؤده **لطیفه** انوشروان برکون دیون
 ایدوب مظلوم سؤال ایدر کن بر آدم کندی
 بن قصیرم بکا ظلم ایتدی لر دیو فریاد ایتدی
 انوشروان دیدی قصیره آدمه کسه ظلم
 ایدم مزاول دم دیدی باد شام بکا ظلم

ایزدناشیه بی او غزله دی و مسجده
 کوردی امام اقره هل شیک حدیث الغاشیه
 اعرابی دی ای فقیه فضولق ایتمه بده
 یته کوردی اقره روجه یومئذ خاشعه
 اعرابی دی یچون بنم یوزم خاشعه او
 لور لک غاشیه کوردی یوب برادر دی و
 و نمازی ترک ایدوپ کندی **لطیفه**
 براعرابی جاریه لرفروخت اولان محله
 داخل اولوب برجاریه آلدی رجوع ایدوپ
 کیدرکن دلآل دی دی بوجاریه ده اوج
 حصلت وادرا کقبول ایدرسن نه
 اقبول اتمز کیرویه ویرد ایل اعرابی

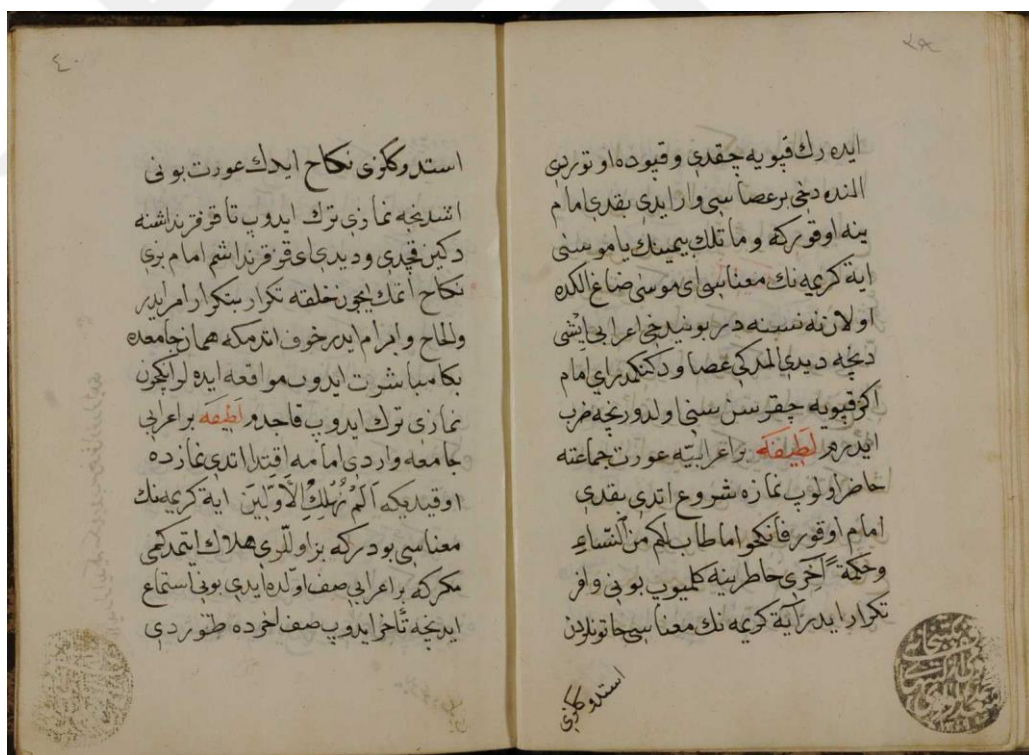
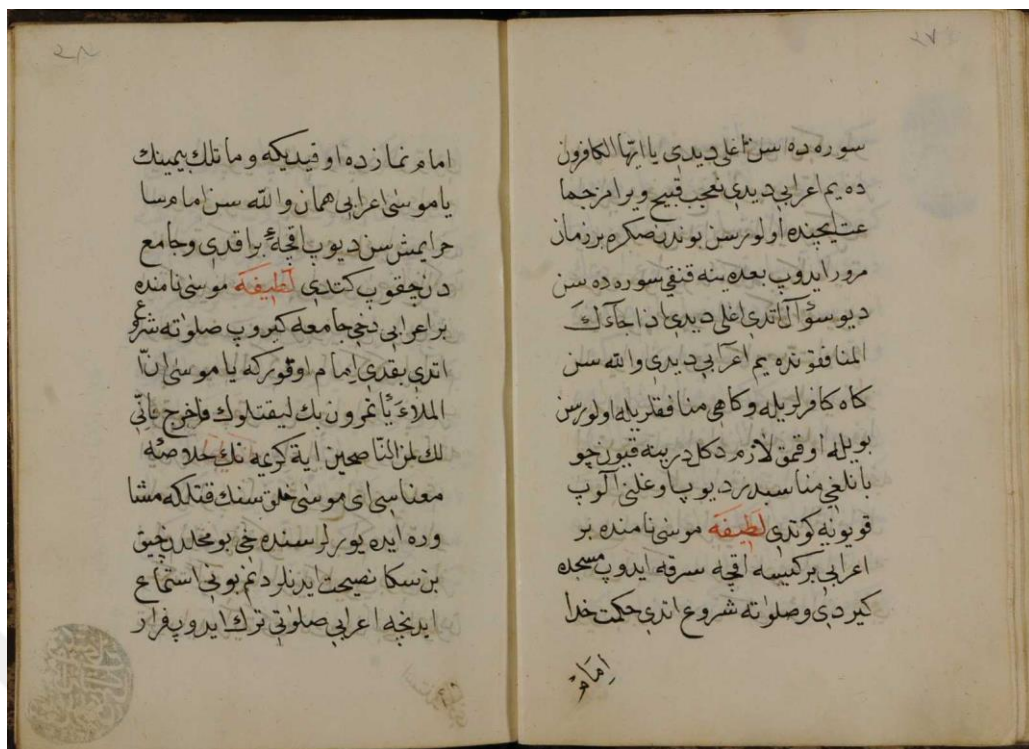
چندی

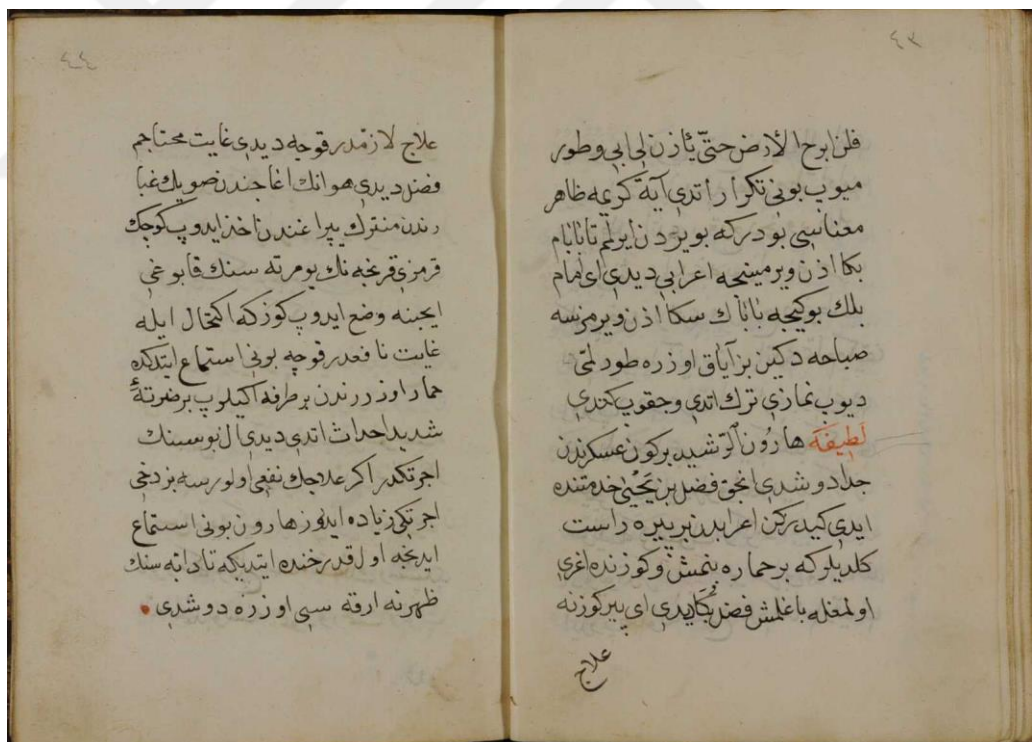
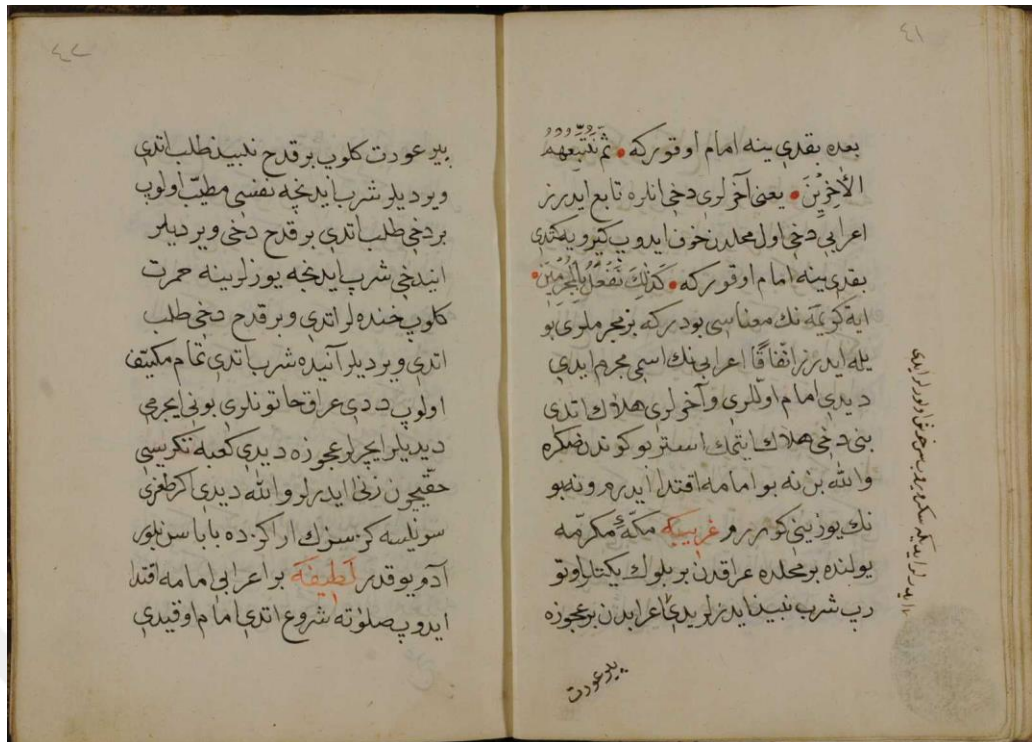
دیدی اول حطلو بدره لال دیدی بعض کره بوجاریه
 برقاچ کون غایب اولور بعد طلب ایدرسن عودن
 ایدراعرابی دیدی یعنی بقیه در قهر دی ای استر
 سن دلآل دیدی نعم اعرابی دیدی والله قهر
 طاش اوزرند فریجه نک ایزدی بلور
 قنچی بلیه کیدر سه کمتسون برانی دوندور
 ورم همان یکی حصصی سویله دلآل دیدی
 بعض کره بوجاریه او یورو بوندن برقاچ
 فطره صود کولو اعرابی دیدی کانه دو
 شکله بول ایدر دیر سن دلآل دیدی
 نعم اعرابی دیدی والله بزده دوشاک
 و اثواب یوقدر طبراق اوزرند یا قورنه

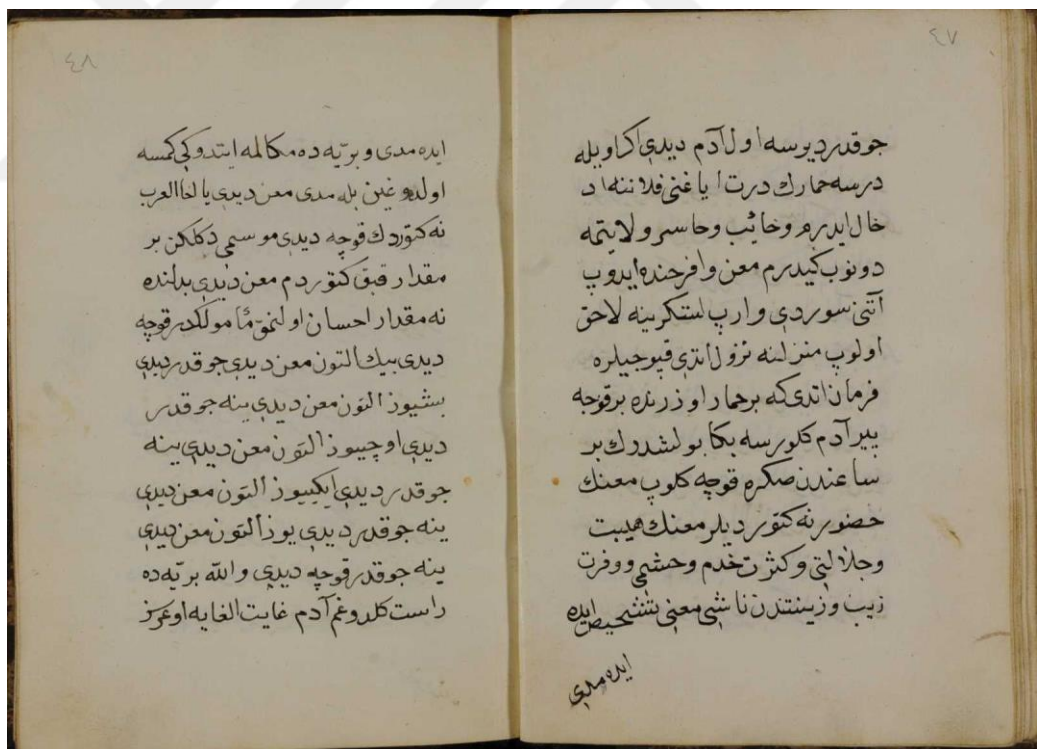
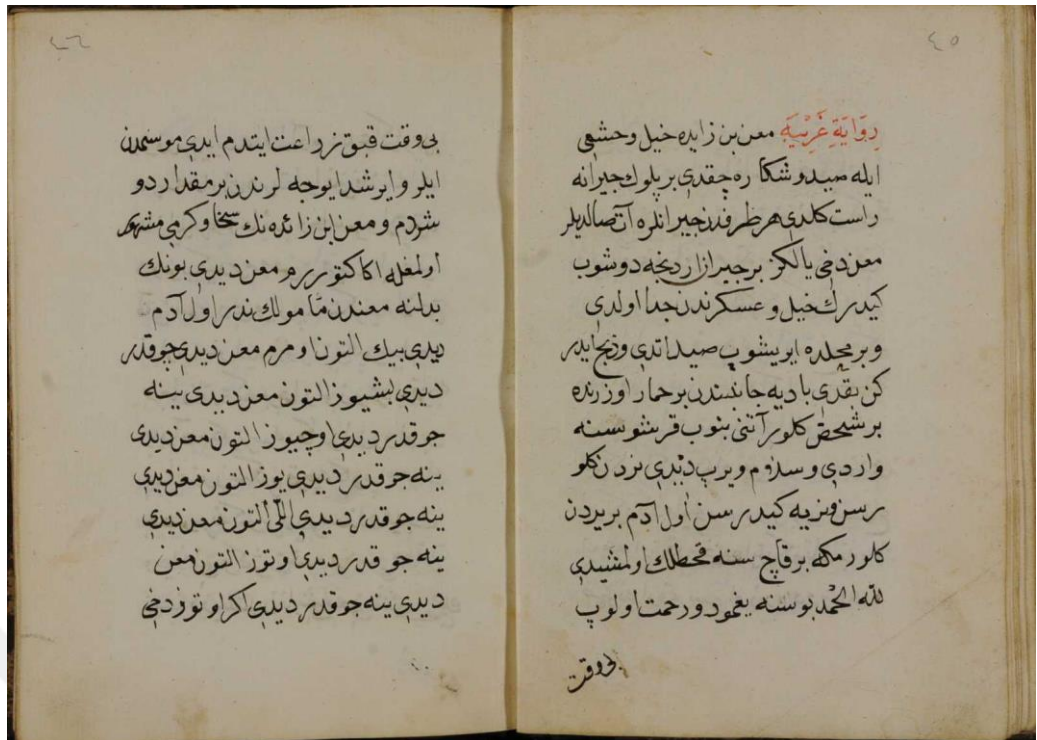
حکه بول ایدر سه اتسون همان وجنی
 حصصی سویله دلآل دیدی بوجاریه بعض
 کره خانه ده لال شیلری قارشدور راعی
 دیدی کانه سارقه درسی او غریبک
 استرسن دلآل دیدی نعم اعرابی دیدی
 والله بزده بیوب سدر مق ایدر حک
 شیخ بوله مزد کل که او غریبک شی اوله
 یوب بوجاریه نک اندن طوتدی و آکوپ
 کندی **لطیفه** خجاک یاننده براعرابی
 حاضر اکن طعام کلدی اکل ایتدی بوجاه
 حلوا کلدی اعرابی حلوا دن بلفه اکل ایتدین
 صکره خجاک دیدی هر کیم بو حلوا دن اکل

بدرسه

ایدر سه قتل ایدر جمله خلق ال جکدیلر
 و اعرابی دخی فارغ اولوب بر خجاکه نظر
 ایدر و بر خجاکه نظر ایدر مکرکه
 عمر نده حلوا کور ما مکرکه بوکا غایت
 لذین کلوب صبره طاقت کتور میوب
 یا امیر اولاد لوی سکا وصیت ایدر
 الله اما نسی اولسون د یوب حلوا یه تناو
 ل ایتدی خجاکه اعرابی باشنی حلوا یه فل
 اتدی غریبک کلوب ارقه سی اوزره دوشیخه
 ضحک ایتدی و اعرابی حلوا بی بالتمام اکل
 اتدی **لطیفه** براعرابی غلنی معمله او قیله نه
 ویردی بر زمان دن صکره سوال اندی قنچی

اعش يوز اولمسه التي اولسون ديدى معن
 ديدى يينه جوقه ر قوجه والله ديوكم او
 اولدى هله التي اولمسه او نوز اولسون ديدى
 معن ديدى يينه جوقه ديدى جوقا يسه
 قم اشك قبوده بغلوا ديدوكم ايلرم
 ولاينه كيدرم اصل قصه معنك مقول
 اولمخله بوسوز لر كندوبه خوش كلوب
 عظيم خنده ايتدى وويلنه امر ايتدى كه
 بو قوجه اعرا بيه بيلك المتون و بشيوز
 التون واجيوز التون واكبوز التون
 ويوز التون والي التون وانوز التون
 تسليم ايليه اعرا بيه قوجه دى بو حالتدن

ميهون

ميهوت اولوب بر زمان قالدى و بومقلر
 التونى نوز لايتينه كندى **لطيفه** بر آدم
 برفقيه كلدى ديدى عذره ره رمضان دن
 بر افطار اتم فقيهه ديدى بركون قضا
 ايله ديدى بركون قضا ايجون طو تدم
 لكن خايمو كلدم بقدام اصل هر يسه يا
 عيش المرم بى احتيا رسسقت ايلدى هر يسه
 دن وافر اكل اتم فقيهه ديدى يتم فتوا م
 بودر كه سنك الترك بو بى كه باغلن رجه
 بردى صومك جايز اولم **لطيفه** بركون
 اعش حضر تيريله حاتونى راسنده رنجيده
 لك اولدى فقرا دن بعض كسه يى دعوت

ايلديكه ما بينلرين اصدوح ايله يه اول
 فقيهه كلدى خاتونه ديديكه اى خاتون
 اعش حضر تيرى بر شيخ كبير در بير قافى
 اولمشدر كوزنداقن صولرى و بالدر
 انيك اچيه لكى و دز لر بىك قوشى لكى
 و قولنر غنك قوفوسى و اغزى نيك بد
 رايجه سى و الترينك قود و لى الم و برب
 رنجيده ايتسوز بويله اولور ديوغند
 خواهلن ايتدكه اعش ديدى الله تعالى
 سكا غضب ايتسوز چوق طشروه حاتونك
 بلد و كى عيبلرى دى سسن بلدر دى
لطيفه فقرا دن بو كسه اجاره ايله بر

خانه ده

خانه ده ساكن اولور دى سسقى اسكى
 و ضعيف اولمغله هر بار خسته لري جا تليو
 صدا سى كلور دى خانه صاحبي بركون
 كلوب خانه ناك اجاره سن طاب ايتى
 اول فقيهه ديدى خانه ناك سسقى تعبير
 ايله زير ادا ثما تحت لري جا تلى صدا سى
 كلوب خانه صاحبي ديدى الله سبحانه
 و تعالى يه تسبيح ايدر آنك صدا سى در
 صقن جوقا يته فقيهه ديدى قور قرم
 بركون كندوبه زياده رفعت حاصل
 اولوب سچ ايله **لطيفه** بر آدم
 اعلى قاضى حضور نه كنور دى ديدى

یا مولانا القاضی بنم بواغلم شرب خمس
ایدرو غار قلما و علی انکار اندی باباسی
دیدنی قراءه قرآن اولدیکجه صلوة جائز
میدر او علی دیدنی قرآنی او قورم و علی
بلورم قاضی دیدنی او قواسماع ایدیم
اولدنجی بو شعر قرآن اولمق اوزده
او قیدری • علق القلب الی بابا • بعد ما تلبث
رشا با • اذین الله حق • لا تری فیہ
ارتیا با • باباسی دیدنی و الله دو نکه
کون قرآن او قحق بلزدی بویکجه قوشونک
مصحف شریفین سرقه ایدوپ اندن
حفظ ایتمشدر بود فقه قاضی دیدنی

ی

ای ملعون قرآنی بویله کوزلا او قورم
عمل ایتمز سز **لطیفه** ایکی کسه قاضی
ابن صمصم حضور نه واردیلر بریسی
برندن طنبور دعوا ایدر اول آخر کسه
انکار ایدر مدعی اولان کسه ایکی شا
هدکتورپ شهادت ایدر مدعی
علیه دیدنی یا مولانا شهادت لک
صنعتن سؤال ایدوپ ترکیه ایله فانی
سؤال اتدی مکرکه بریسی میفر و ش
که دایم خرصا تور بریسی فاحشه
لره واسطه لک ایدر مدعی علیه دیدنی
بویله دم لک شهادت نیجه طویلور

قاضی دیدنی طنبور دعوا استنه بونلردن
ایوشا هدا و لمز همان وار طنبور یویر
دیو حکم ایتدی **لطیفه** بر خاتون قاضی
وارب زوج هر کیجه فراستنه بولا ایدر
دیو دعوا ایدر زوجندن ایرمق طلب
اندر زوجی دنجی دیدنی یا مولانا القاضی
عجله ایتمه سرگز شتم حکایت ایدیم قصه
بودر که هر کیجه رو یاد کورمکه بر
دریا ایچنده بر جزیره و جزیره ده بر بالا
بلند کونشک و کوششک اوزرند بر قبه
عالیه و قبه نک اوزرند برده و وون
اولد و نه نک اوزر ناهیم و دوه طویله

دریا دن

دریادن صوابی ایچون باشنی اشاعی اوزادر
بن بو حالی مشاهده ایدوب خوفندن بول
ایدرم نه وقت که قاضی بر خبری ایشندی
اثوابنه بولا اندی و دیدنی ای خاتون بر نونک
حکایتندن خوف ایدوب اثوابنه بول
اندم بو حالی مشاهده ایدر کسه نیلسون
معزور دردیو جواب ویردی **لطیفه**
جا حظه دن روایت اولنور که بر معلم
صیبیا نه راست کلدی یا شنده بر قصه
و بر اوزن دکنک و بر جکان و بر قاج
یور کقلو و بر طبل و بر زرنه جا حظه دیدنی
بوشیلر ندر معلم دیدنی بر بلوک شمریر

او شفا فلر بتلیم ایدر و اتفاقا بریسی
 فرشوئدمه او تورب و تورکن غضب
 ایدر و کوچک دکنک ایله ضرب ایدرم
 کند و به طغری کیدر بود فغه کوچک
 دکنکی براغوب اوزون دکنک ایله
 یتشد و برضرب ایدرم بعد فالقوب
 فرار ایدر بندخی بویور لعلرک بریسی
 چو کانه قیوب اوردنجه اتوب اورب
 بریرینی مجروح ایدرم بو احوالی کوردنجه
 اوستقل حمله فالقوب لرنده اولان
 اوقد قری لرحر ایله اوزیمه هجوم
 ایدر و صاعغن وصولدن اولنجه

۵۷۲

لایله بنی ضرب ایدر بلو حالده بند خجوطلی
 بوجمه آصوب و زر نیادی غنمه اولوپ
 هم طبیه ضرب ایدر هم زر نیادی چالازم بر
 عظیم. هنکا مه اولغله صداسندن
 اهل حله آگاه اولوپ کلوپ بنی اوشقلر
 اللزند نخاص ایدر لر **طیفة** بر معام مکتب
 ده عصر نماز نیادی ایدر کن رکوعه واردنه
 باشی نیکی یاقلی راسته ایدخال ایدوپاردنه
 اوشقلره نظر ایندی که اوینور لوی دیدی
 خبیثلار وینادغری کوردن نمازی تمام ایدیم
 کورک سزه نه ایدرم **طیفة** جا حظدن
 روایت اولمور که بر معام صبیانه راست

کلدی بعض علومه متعلق مباحثه لاری
جهه سنده ما هر و مکمل بولری مگر که جا
خط بونین اقدم معلوم اړک بلا حته و غفله
تنه متعلق بر کتاب تالیف ایدوب بونلرک
وا فرسا و یورین باز مشدی و بر زمان دن
صکرینه نادم اولوب اول کتابی قطع
وا زاله ایتکه غزما یتمشدی بوادی بویه
مکمل و هر ماده ما هر کورخه اول کتابی
تفصیل ایدوب یکیده مکه غزمنی ماکد
اولی بومنوال او زده بوادی مله بر قاج
کون صحبت ایدوب کونلرده بر کونینه مکتب
قیوسنه واردی معالی سؤال لاری دیدیلر
بر میتی واقع اولدی انک خیزلده محزونلر

جالحظ

جاحظ دخی خانه سینه واروب کند و ایل
 بولشدی و میسبی ایچون نغزیه و تسلیه
 ایدوب دینی وفات آیدن او غلک میسر
 دیدی لاجاحظ دیدی پیر کیمیدر دیدی
 لاجاحظ دیدی قزداش کیدر دیدی
 لاجاحظ دیدی یالیک کیمر معلم دیدی
 محبوعه راجاحظ حبیبی ^{امام} سن ایدوب قیدی
 صبر ایلدینه کورل خانونو بولنور
 ضعیفتر اوزره برپسینکاح اولنور معلم
 دیدی اویله طنز ایدر مستکه بن اول محبوس
 کوردم جاحظ دیدی کور مددک عسه
 به یانینجه عاشق اولدک معلم دیدی بر

کون بنو بنجر ده او تور دم بر اعرابی بوندن
 مرد اندی و بر عرب شعری و قیدیکه اینجده
 ام عمر نامه بر خاتونی ذکر ایدر دی بندگی کو
 کله دیدیمکه اگر ام عمر و غایت الفایده
 کوزل اولسه آنک شانه بوشعری ده
 دینلر دی پس اولکوندن اکانقشولدم
 ایکی کوندن صکره کوردیم اول اعرابی بیه
 بو محمدن کچر بو بیتی و قور که لغد زعب
 الحار بام عمر و فلا رجعت ولا رجع الحار
 معنای بیت بود که تحقیق اشک ام
 عمری کتور دی دخی ام عمر و رجوع ایدر پ

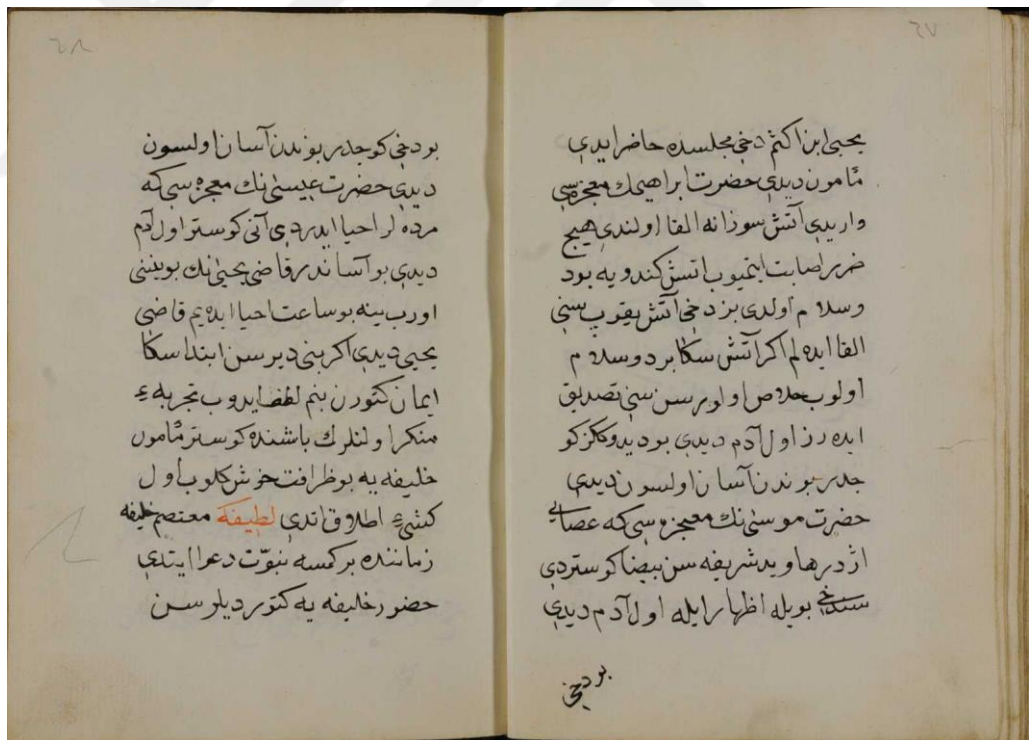
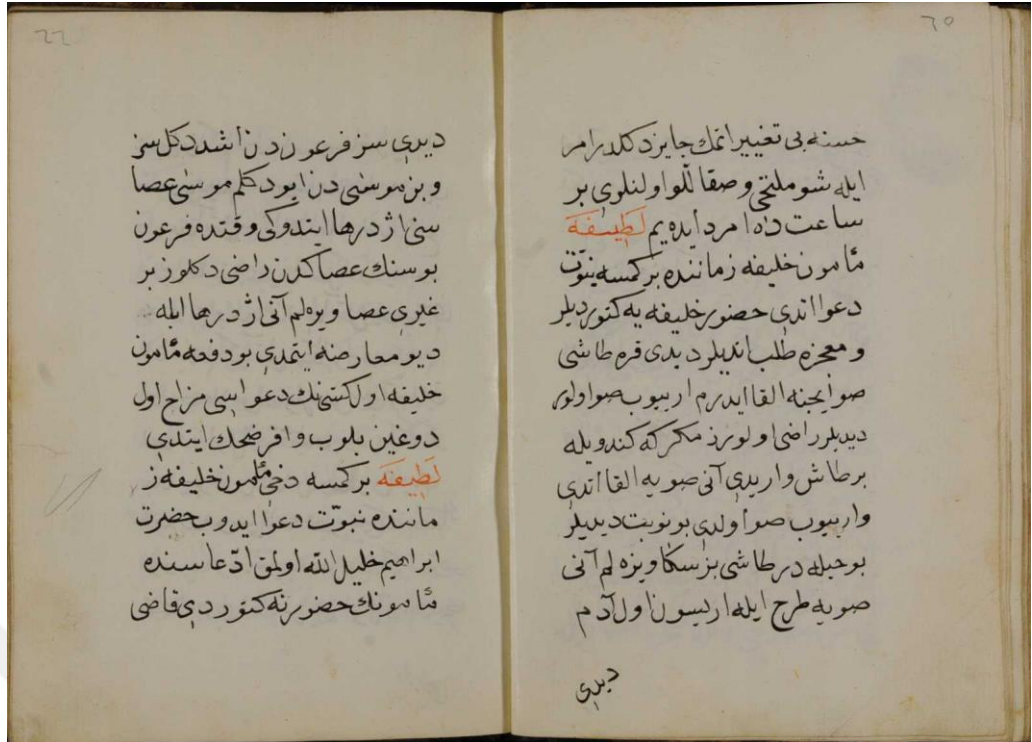
کلی

کلی و اشک دخی رجوع ایدر دی بو
 کلاهی استماع ایدنجه مداحظه اندم که
 ام عمر و وفات ایتشدیر بندگی اولکوندن
 برو بخانه ده او تور پ عمر و مصیبت
 جکریم جاحظ بو حال کونجه بونلرک
 حقه تألیف اندر کتایضایع ایتیموی
 و اولکتابک ابتدا سندن بو حکایه
 یازمغه غریب ایدر **لطیفه** بر آدم
 نبوت دعوالدی مالک حضور نه کنور
 دیر مالک دیدی معجزه کسسته بلور کچن
 اولکم دیدی نه استرسن مالک دیدی
 یردن قاون بنور اولکشتی دیدی اوتج

کون مهلت ویر بتوره یم مالک دیدی
 مهلت یوقدر بوساعت بتور اول
 آدم دیدی الله سبحانه و تعالی
 کمال قدرتمه اوچ آله بتور یکنید
 ایدرسن بکا اوچ کونده بتور مکه
 مهلت ویر بوزی سن مالک دخی مزاج
 اولدوخلن بلورپ توك اندی **لطیفه**
 مصرده برکم نبوت دعوا اندی قاملو
 حضور نه کنور دیلر اول آدم دیدی
 بن مزسی یم قاملون دیدی موسی نك
 معجزه بی وار دی بدیضا و تقلید عصا
 کی سن سندن دخی اوله معجزه اضمار ایله

اول

اول آدم دیدی فرعون انا ربکم الاعلی دیدی
 انکون موسی اول معجزه لری اولدو قنده کنور
 اگر سندن دخی انا ربکم الاعلی دیر سن شیدی
 دخی اول معجزه لری کتوره یم **لطیفه** هارون
 الرشیده زمانده بر آدم نبوت دعوا
 اندی هارون حضور نه کنور دیلر هارون
 دیدی سن نه سن اول آدم دیدی بیخبر
 هارون **معجزه** طلب تبار اول آدم دیدی
 نه استرسن کرسنه یم هارون نك
 قرشو سندن امر و نازه قوللری
 وارا ایدر دیدی بوا مرد لری ملخی و صفا
 لورا بله اول آدم دیدی بویله صورت

بیغمیری سن دیدی نعم خلیفه دیدی
 کیمه مبعوث اولدک دیدی سکا مبعوثم
 خلیفه دیدی سن سفیه و لحولش
 سن اولدم دیدی ظاهر قوممه
 کندی مثل لرندن پیغمبر مبعوث اولور
 خلیفه یه بوکلام باعث خنده اولوب
 فرجور احسان ایندی **لطیفه**
 متوکل خلیفه زمانده بر آدم دخی
 نبوت دعواندی متوکل دیدی سن
 کیم سن دیدی پیغمبر متوکل دیدی دلیلک
 ندر دیدی دلیم قرآن عظیمه که سیمانه
 و تعالی بیوردی. اذ آجاء نصرته و الفتح

۴۰

بنم ایسه اسم نصرته در متوکل دیدی
 معجزه ندر دیدی بر عاقر طوغر مبعوث
 کتور له جامعه ایده بم حامل اولوب بر
 ولد طوغر رر صوغدو غی ساعده نکم
 ایروب بکا ایمان کتور و متوکل خلیفه
 وزیر حسن ابن عیسی یه دیدی خانوونکی
 بو آدمه و بر نامجه سن مشاهد ایدک
 سن وزیر حسن دیدی بر آنده متوکل
 تصدیق ایدرم انکار ایدنلر خانوونکی
 و بر سن که شبهه سی دفع اوله متوکل
 خلیفه بو طرافلردن منبسط اولوب
 اول کشفی نکه دعوا بی مزاج اولمغه اطلاق

اندی **لطیفه** برخان و متوکل خلیفه
 زمانده نبوت دعواندی متوکل حضوره
 کتور دیر دیدی سن نبیه و پیغمبر کچن
 خانون دیدی نعم پیغمبرم خلیفه دیدی
 حضرت محمد صلی الله علیه و سلم ایمانک
 وار میدرخانون دیدی نعم متوکل دیدی
 امدی حضرت رسول بیوردی که لایق بقول
 یعنی بند نکرم بنی او لمز خانون دیدی بو
 حدیث شریف بحاله مخصوصه ایتا بیوردی
 لایق نبیه بعدی یعنی بند نکرم خانوندن
 پیغمبر اولمزدی می متوکل بوکلامد بخنده
 ایروب خانوونکی اطلاق ایندی **لطیفه**

۴۰

برقیویه و سائل کلیدی دیدیلر الله ویره
 لسنه یوقدر سائل دیدی بر اغا و باره
 سی اولسون دیدیلر قادر دکلوز سائل
 دیدی بر ازار به یا بغدای اولسون دید
 یاراکا ده قادر دکلوز سائل دیدی
 بر ارسوددن و یوغرتدن اولسون
 دیدیلر اکا ده قادر دکلوز سائل
 دیدی باری بر کاسه صو ویرک
 ایجه لم دیدیلر صوده حاضر ده یوقدر
 سائل دیدی یا نیچون بو خانه ده قار
 رفی ایدوب اوتور بر سن قالقده برابر
 چه دلچونک ایدرم که سز بندن زبانه

مستحق عیش سر **لطیفه** بر مؤذن نه دیدلر
 از این آواز بلندله او غرسن صوتکی
 استماع ایدیه میورد ز دینی بن آوازی
 بمیلک یورن ایشیدرم سوزخون
 ایشتر سر **لطیفه** ایکی آدم بر جاریه ده
 نزاع و نحو ایدوب احشام کتوردیلر
 بر مؤذنک باشنه امانت قودیلر صباح
 اولدقه مؤذن ازان بخری او قویوب
 فارغ اولدقدن صکره دیدی مسیلا
 نرؤمانده کسه ده امانت واستقا
 قلمدی دیدیلر نه سبب دن دیدی
 احشام بنم یانیه بر جاریه بی بکدر
 دیو

صایمه اولوب بعد لظهر افطار اندی
 دیدیلر بخون بویله ایتدک حانون دیدی
 اتی ایلو کناهل کفاری بکا کفایتلیر
لطیفه بر محوسبی مسلمان اولدی
 رمضان شریف کلدکه صوم بوکا تقدیر
 کوب چانه سننه بر تنها وظایم یه
 واروپا کل طعامه مشغول اولدی
 اوغلی وزرینه راست کوب کمد دیدی
 اول آدم دیدی باباک او لاجن شفیق کندی
 اتمکی بیو بخلدن خوف ایدر **لطیفه**
 بر مغفل وایله آدمک بو کسه ایلده مشر
 خانه سی واری دیدی چانه تمامیه کتوندک
 فانی

دیو امانت قودیلر کیجه تجربه ایتدیم نیبولدم
لطیفه بر مؤزنی کوردیلر که اذان اوقفده
 کاغه بغوب اندن افور دیدیلر بخون
 اذان حفظ ایدوب از بر او فز سن دیدی
 وارک قاضی دن سوال ایدیکر قاضی تک
 حضور نه کلوب دیدیلر سلام علیکم
 قاضی دخی برد فتوح قروپ بقدر محنتی
 بولرب دیدی علیکم السلام قاضی رد
 سلامی از بر ایلیموب دفتردن قومغله
 مؤزنی معذور طو متوب کتدی **لطیفه**
 بخاتون صوم یوم کفاره سنه مضمونی
 استماع ایدوب برکون اویله یه دکن

دیدی الله تعالی حقیقین سکا استهزا
 واستخفاف انهم انجن دونه کون دجله
 کنار نه کیدر کن بر آد مه راست
 کلام ابن المعازی در برابر عیش خلق باشنه
 جمع اولش محبت و مضحاک کلام مایوسو
 یلیوب خلقی کولدور ردی شمدی نیک
 بر سوزی خاطر مه کلوب اکا خنده یلدم
 خلیفه دیدی اول آدمی بوسا عنده بکا
 کفور مسرور دخی شتابله وار ب
 ابن المعازی بی بولدی و دیدی سخی خلیفه
 استر کیده لم اما بوشطله که هر نه
 شئی که سکا انعام ایدر سه ربعی سنک

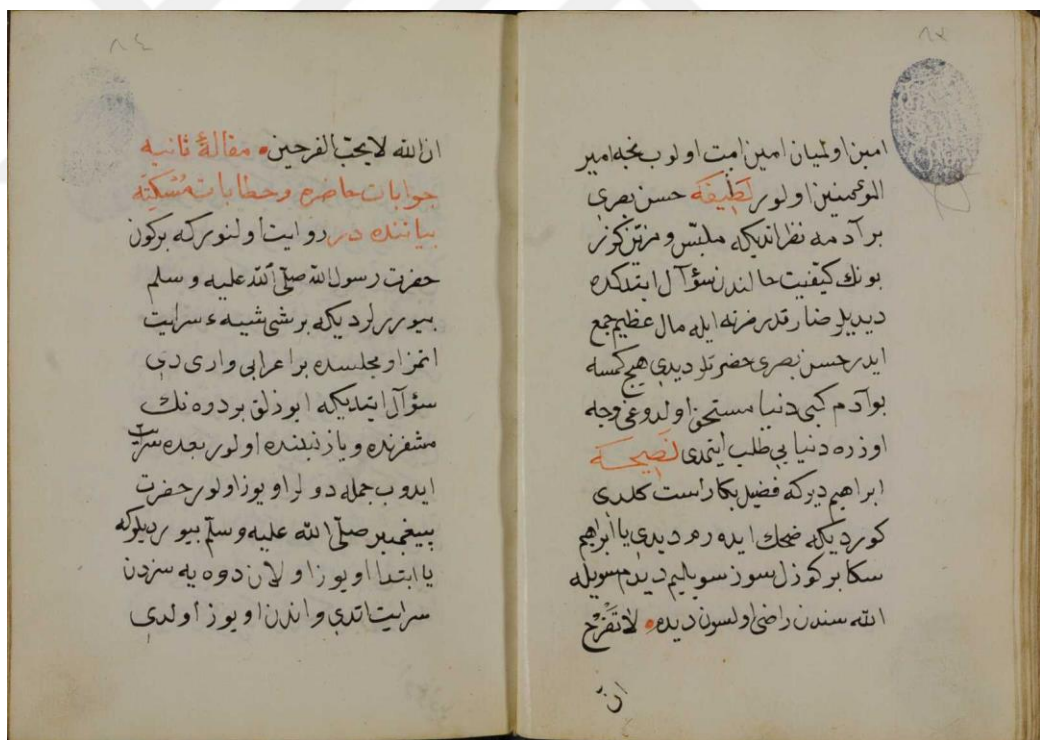
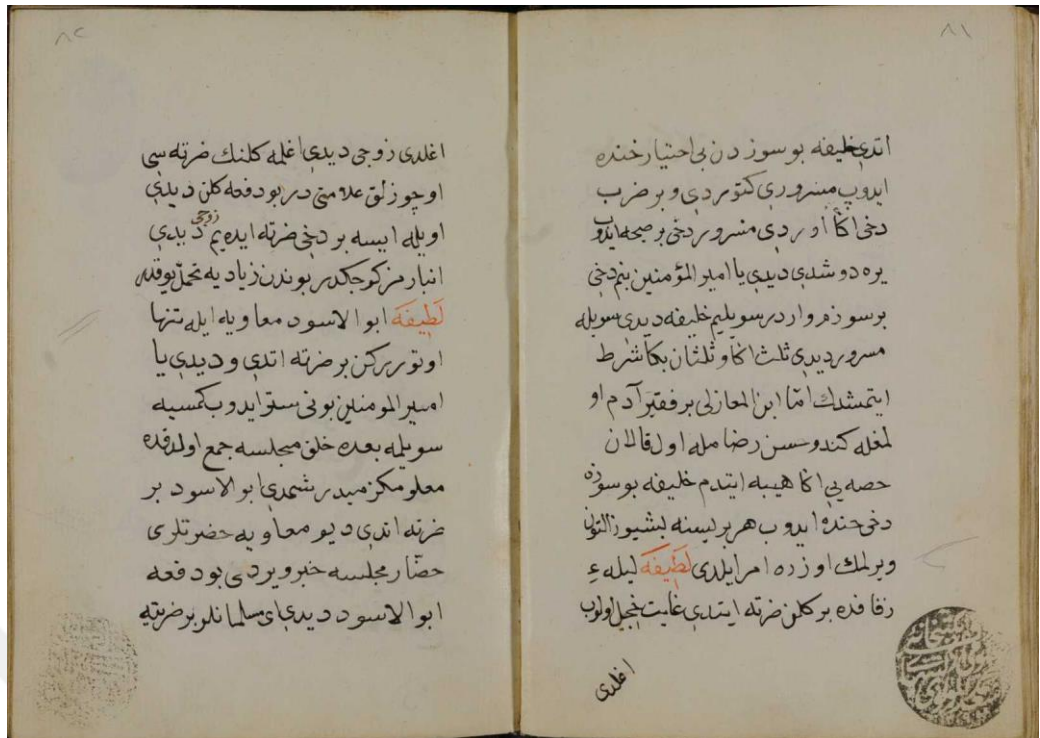
بنی

باقی اولان اوج حصه سی بنم اولسون
 ابن المعازی دیدی نصف ایدم لم مسرور
 راضی اولدی بعده ثلث بکا و ثلثان سکا
 اولسون دیو جبهه عظیمه مسروری
 راضی ایدوب خلیفه حضور نه وار دیلو
 آداب ملوک نه ایسه ادا رن سکرم
 قرینوسنه طور دی خلیفه ابن المعازی
 یه دیدی اگر بی کولدور بر سن سکا
 بشیور التون ویره بم اگر کولدور هر
 سن بوجر ابله اوج کره ضرب ایدم بم
 ابن المعازی دخی خلیفه نیک النده اولان
 جرابی هر ی ظن ایدوب راضی اولدی

و مسخره لکه باشلدی شویله مضحاک
 سوزلوسو یلیوب استلوا ایدی که مبتی
 کولدور دی حکمت خدا خلیفه کولدی
 و تبتوا ایدی بونیوب ابن المعازی عاجز
 اولوب خلیفه دخی ضربه مسخری اولدک
 دیوب جرابی النده الیدی مکرکه ایچنده
 هر بریسی ایکی دطل عراقی و زنده درت
 زولط واریدی تلویله معکجوابی بوکوب
 بر ضرب شدیدا ایدی ابن المعازی دخی
 وجعندن بر صیحه عظیمه ایدوب
 برده شندی بعله مسرور ایلدیلدو کی
 شرط حاضر نه کلوب دیدی یا امیر المؤمنین

مک

مهل ویرایکی کلام واردر سو یلیم خلیفه
 دیدی سولیه ابن المعازی دیدی یا امیر
 المؤمنین خاد مکر مسرور بکا شرط
 امتشدیکه امیر المؤمنینک انعام وافی
 نه اولور سه ثلث بکا و ثلثان کندوسنه
 اوله دخی زیاده جه استودی بومرتبه
 یه جبهه عظیمه راضی امتشیدم شمدی
 ایسه نصیره انعام اولمیور ضرب ظهور
 اتدی اوج کره ظریدن بنم خصم بر ضرب
 ایدی حصه می اخذ اقدم قلان ایکی ضرب
 مسرور رک نصیبی درار مرده ظلم ایدوب
 اول ایکی ضربی کا ضرب ایلد دیو فریاد

۱۰
طیفة حضرت علی کریم الله وجهه یه
 بر یهودی دیدیکه بنی کوزی دفن ایتدن
 اختلافه و شوب منا الوزیر و منکم
 الامیر دیدیکه حضرت علی دیدی بنی
 من حقتله اختلاف ایتدک بنی من کلامنه
 اجتهاد ایدوب اختلاف ایتدک اناس فر
 عونک اندن خلاص اولوب صورتی کد
 که یاغورک رطوبتی فوریدن کفیل
 ایدوب بالذات بنی کوزه دیدیکه که
 • اجعل لنا المأکله الهیة • یعنی
 موسی علی بنی و علیه السلام بنی اسرائیل
 در یارنجور دکن صکر بر قومیه
 ۱۱
 اوغرا دیلکه بقو صورتی برینلوی و لور
 آتی که ایدوب عبادت ایدوب بنی اسرائیل
 کا میل ایدوب حضرت موسی یه دیلو
 که بزم ایچون بوبله بر صورت تصویر
 ایلکه که بز دخی آتی ایلکه ایدوب عبادت
 ایدوب لم خبیله که بوقومک ایلکه لوی واردر
 عبادت ایدوب حضرت علی بوقضه یه اشا
 دت ایدوب یهودیه جواب ویردی
طیفة ایکی آدم مخاصمه ایدوب حضرت
 علی یه کلدیلو برینک اوزرینه
 دعوا ایدرکه بو آدم بنم والده مله
 اختلاف اولمش زعمنده در خواستی ویریک

۸۷
 کر که حضرت علی دیدی کونشته فر شودور
 سون کر که سنه حد ضرب ایلله
طیفة حضرت علی یه رضی الله عنه سؤال
 ایتدیلر که مشرقه مغربک ما بنی نه
 مقدار مسافه در جواب ویردیکه
 کنشک بر کونک بولیدر **طیفة**
 بر آدم حضرت علی یه رضی الله عنه
 سؤال ایتدیکه نه محب سننک حضرت
 عثمان خلافتلری زمانه پریشانلو
 اولوب ابوبکر و عمر رضی الله عنهما •
 حضرت یونس خلافتلوی آسوده لک ایدی
 دیدی سببی بودر که بن و عثمانک
 ۸۸
 آنلرک اعوانی و انصاری ایدیک و سن و
 سنک امثالک بزم اعوان و انصاریمز
 سز عجیبه جعفر بن محمد حضرت نلرینه
 بر آدم کلدی دیدیکدن و بو محسوسا
 تدر غیری باری تعالی نک و جردنه بر
 دبللک وارمیدر حضرت جعفر دیدی
 کی به بندگی او را آدم دیدی نعم جعفر
 دیدی کی غرق اولوب کیدت و کیچیلدن
 امیدک منعطف اولدی اول کشتی دیدی
 نعم جعفر دیدی اول محله نفسک
 برخلاص این محی واردرد یورولسنه
 یه تعلق ایتدی اول آدم دیدی نعم

۱۹

جعفر دینی داشته اول قلبك تعلق ایندی
 دشنه باری تعالی در **لطیفه** حضرت
 معاویه ابن عباس حضرت زینب دینی
 یابنی هاشم نه عجب سزك بصیرت کوز
 علتی اولور ابن عباس حضرت زینب دینی
 بزور بصیرت کوز علتی اولور عجب سزك
 دخی بصیرت کوز علتی اولور **لطیفه**
 سفیان ابن عیینه حضرت زینب بر کون بکا
 ایدردی عجب بن اکرم دینی عجب نعلین
 سفیان دینی اصحاب رسول الله ایل
 صحبتدن صکره سنك مصاحبتکه مبتدا
 اولور غمه اعلم بحی دینی امده اصحاب

۹۰

رسول الله مصیبتی سنك مصیبتدن
 زیاده اعش که صحبت رسول الله دن
 صکره سنك مصاحبتکه مبتدا
 لیدر عجب دخی تازه اولمغه سفیان
 حضرت زینب دینی یا ولد اوله ظن لیدر مکه
 سلطان عصر سکا محتاج اولوب امور
 معظی ده استخدام ایدر حقیقه الحال
 آخرده اوله اولدی **لطیفه** حضرت
 معاویه عقبی ابن ابی طالب حضرت زینب
 دیدیکه یابنی هاشم سزده غایت
 جماعه حرص و اسردر عقیل دخی دینی
 نعم بزده جماعه حرص رجالدرد سزده

رسول

۹۱

نساده در **غریبه** بو خارجی مامور خلیفه
 حضور نه کلیدی مامون دینی سز
 بخون امر بین ده مخالفت ایدر یگوز
 خارجی دینی ظاهر قرآن دلیلو در
 نیجه که الله سبحانه و تعالی بیور که
 و من لم حکم بما انزل الله فاولیک
 هلولکافرون مامون دینی قرآن
 الله تعالی جانبدار نازل اولور غنه د
 لیک مذخر خارجی دینی جماع امت
 دلیله مامون دینی چونکه تنزیله
 جماعه راضی اولور سن تاویل
 بخون راضی اولوب ظاهر ایه نظر

۹۲

ایدرسن بونوبت خارجی ملزم اولوب
 کندی **عجیبه** بر کون هارون الرشید
 بهلوله دینی که حاجتک وار یسه
 عرض ایل ادا ایدر بم بهلول دینی
 حاجتم بودر که بم عصیاخی مغفرت
 ایدر بجنه ادخال ایدر سن هارون
 دینی مغفرت بم یدمده دکلد دینک
 واردرد یواسماع اتم اول دینی ادا
 ایدر لم بهلول دینی دین دینله ادا اولور
 اول مالی صاحب لویه دتا ایل که سن
 خلاص اوله سن هارون دینی سکا
 وجه معیشته تعیین ایدر که آخر عمر که

ایدرسن

دکین سکا جاری اولوب آنکله نقیض اولونه
سن پهلوان دیدی یا هارون سن و بن
انته تعالی نک قولل یوز او بلدی فی ظن
ایروسن که الله تعالی همیشه سنی
یا ایدوب بزئی فراموش ایدوب **نقصه**
حضرت معاویه مدینه منوره کلدکه
جمله مدینه خانی استقبال ایدوب اولشد
بلر اوقتا ده حضرت تبری واریدی بووهده
معاویه اوقتا ده حضور نه واریدی
ویدی ییچون بزئی استقبال ایتدک
اوقتا ده دیدی ییچک دایه ضربوینی
معاویه دیدی ییچک اولری دوه لرا ابو

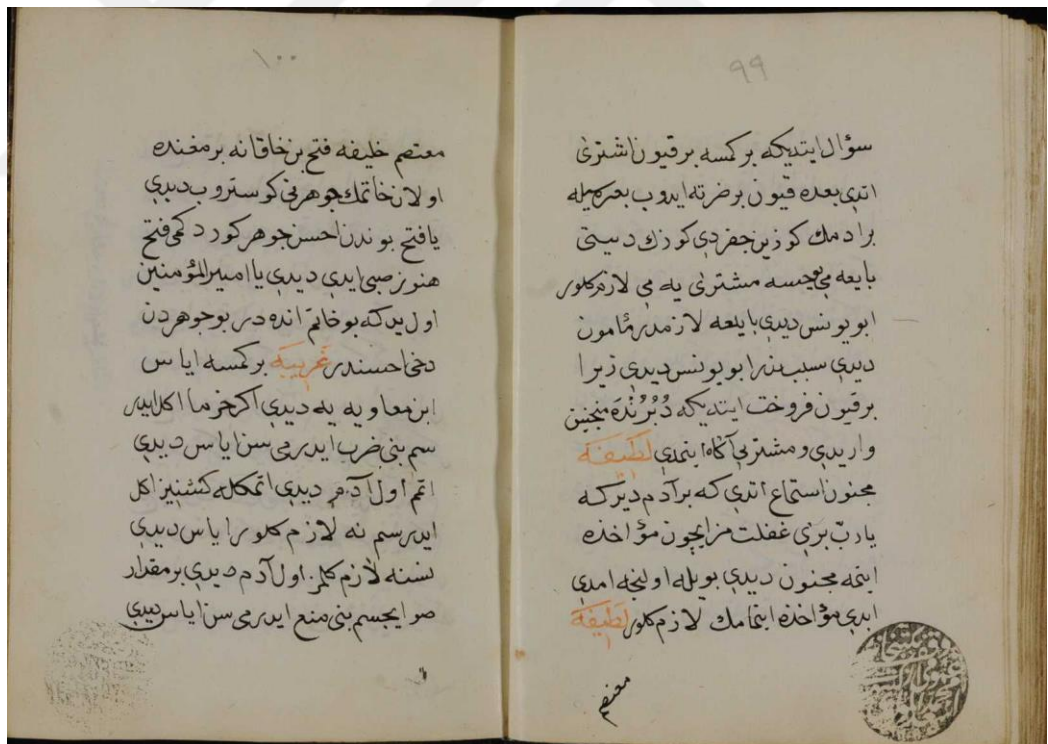
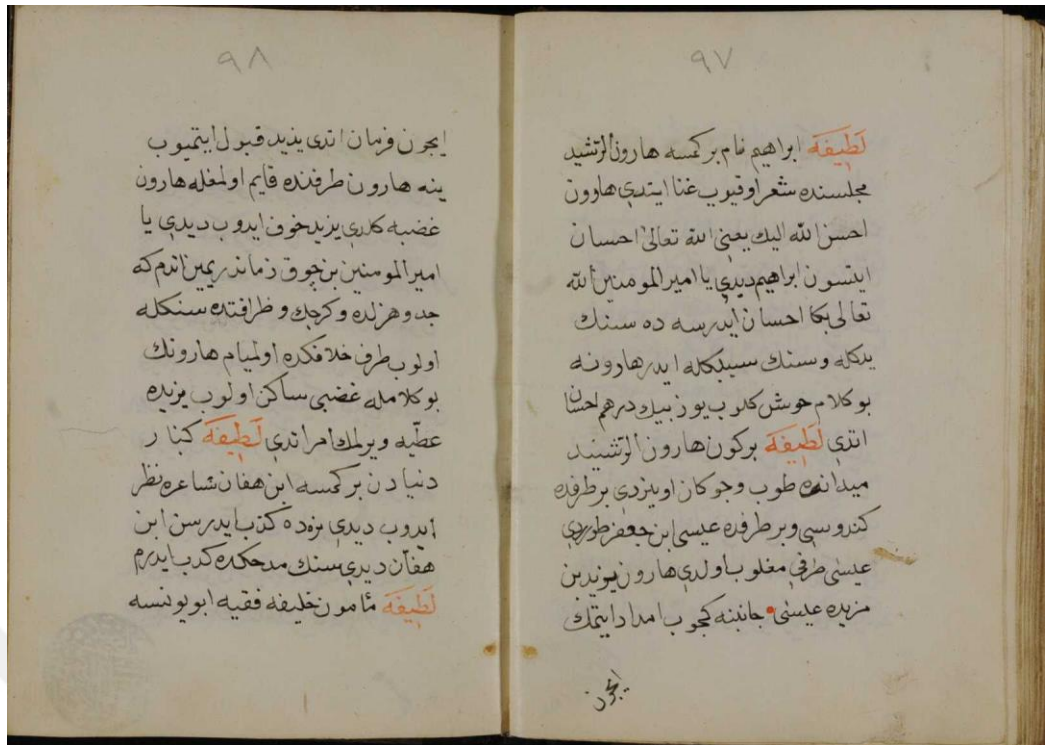
فناده

قتاده دیدی پدیده سسنگ و بنا بالک
 طلبند یو ب ضایع ایندک یعنی اول
 و مانده ایندی محافنه اشارت لیس
 لطیفه عبادیه دیو بقر فرزند اشک
 زو چند نه میراث الکی دیدی دورن
 ای او کون و درت قزاولادی
 لطیفه برفقیر مسائل برآمدن ناته
 اچون دیو ب سؤال ایندی اول آدم
 سائل ششم اندی مسائل دیدی برسنه
 ویرمیوب تنی ز لیس رسن و هم ششم
 ایدرسن اول آدم دیدی تنی و لمسون
 دیو ششم آدم شویله که برلسنه

ویرمدم ایسه باری شتم ثوابله رت
ایدهم دیوملا حظه اتم **لطیفه**
براد بی کور دیر او غلی کند ویه مشابه
دکلر دیدیر تعجب او غلک و سسکا
مشا به بی بودر دیدیر فوکشور
فور مکی ولا دیو بکا بکریه **لطیفه**
برجوزه عورت و زوجنه دیدیر سنک
حلا و طیب اهلك وار ایکن حیا اتومی
سنکه نرنا ایدر سن زوج دیدیر محال
دیدوگ نه کوزل اما طیب اولدوغی
معلوم دکلر **لطیفه** سقراطه دیدیر
کلامکی قبول اتملر دیدیر قبول اولما بی

אשר
אשר

بکالزام اولاج لغري سويلکدر
لطيفه اسسکندر اوغلنه ديبی يا
 خجامة عورتک اوغلی یعنی خجامة صنعت
 دنيه اولغلنه آنکله تعيب ايدراوغلی
 ديبی بويله اولنجيه اول خجامة ديبک
 سنند زياده عاقله وصاحب غير
 اعمش که سنی احتیاز اتردی سنند
 ششخص و تميزک يو عمنش که ابي احتیاز
 اندک **لطيفه** براغلي اوغلنه د
 دبی يا جاريه اوغلی ديبی اول
 جاريه سنند زياده عاقله که حري
 احتیاز اتردی ماسخر کي جاريه و احتیاز آنکله

منع اتم اول آدم ديدی خرمایشرا بی
 بونلردن دریاجون حوام اولور یونو
 بت ایاس دیدی برقبه یومشقی تیراقله
 سنی ضرباید رسم اغریدی اول آدم
 دیدی اغریز ایاس دیدی اوزرکه بر
 مقدار صود و کسم برعضوی کسرو
 جرح ایدری اول آدم دیدی اغرایاس
 دیدی اگر صوبله تیراقدن برلین وکر
 یج یا پوب کشتد جحفه ایدوب عام
 قورودقه انکه باسکه ضرباید کم
 یجه اولور اول آدم دیدی باشم یاربور
 ایاس دیدی سنک دخی سؤل ایتد وکک

۶۹۰

بوکا بکر غریبه بر ملک شیعی بر عالم
 سؤل اندیکه رسول الله صلی الله علیه
 وسلم دن صکره افضل بشر کیدر عالم دیدی
 اول کسه درکه آنک قری آنک بیتنه در
لطیفه متوکل خلیفه برکر نجلسته
 دیدی بلوری سز حضرت عثمانی بعض
 خلق نیون سوزلر سورک دیدی اول
 وقتکه حضرت رسول الله صلی الله علیه
 وسلم آخرته انتقال اندی حضرت ابی
 بکر منبره جقوب حضرت رسولک
 طور د وخی مکاندن بر پایه اشاعنه
 طور بر خطبه افور دی بعد حضرت

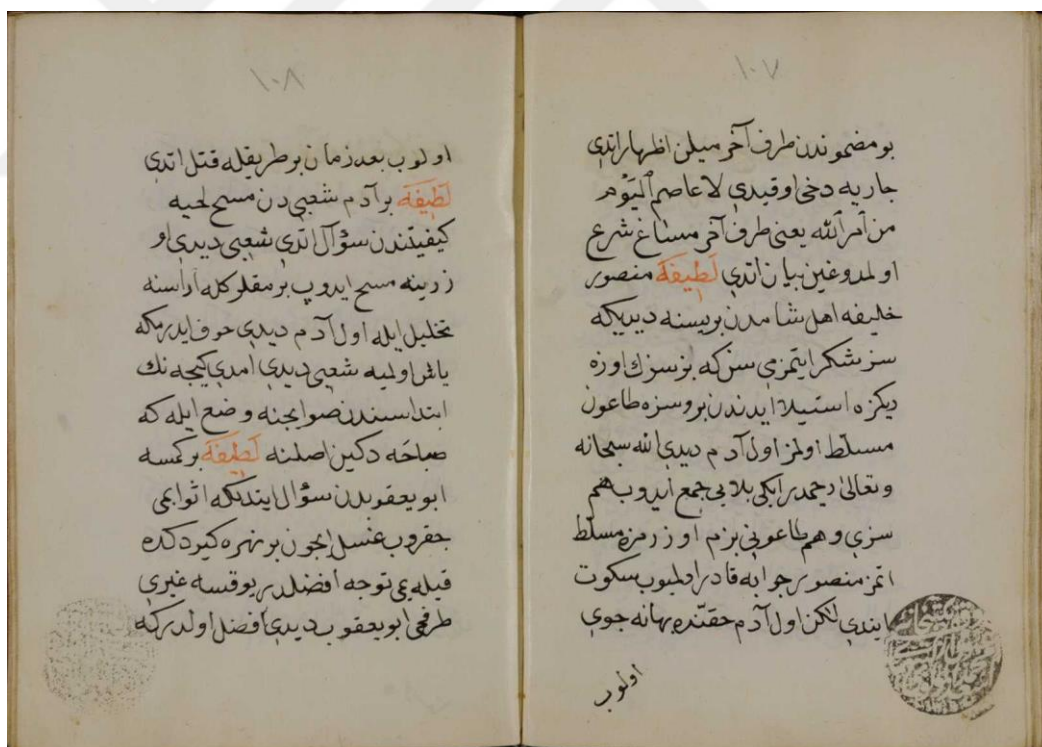
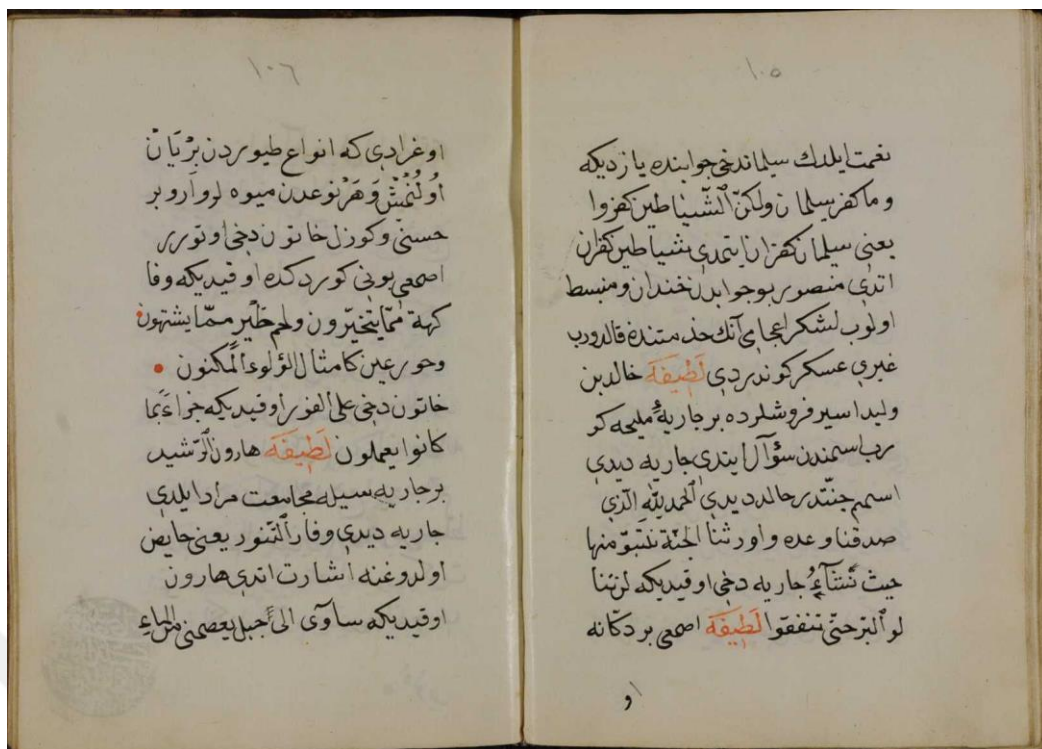
۱۰۳
 غایب علی بن ابی طالب

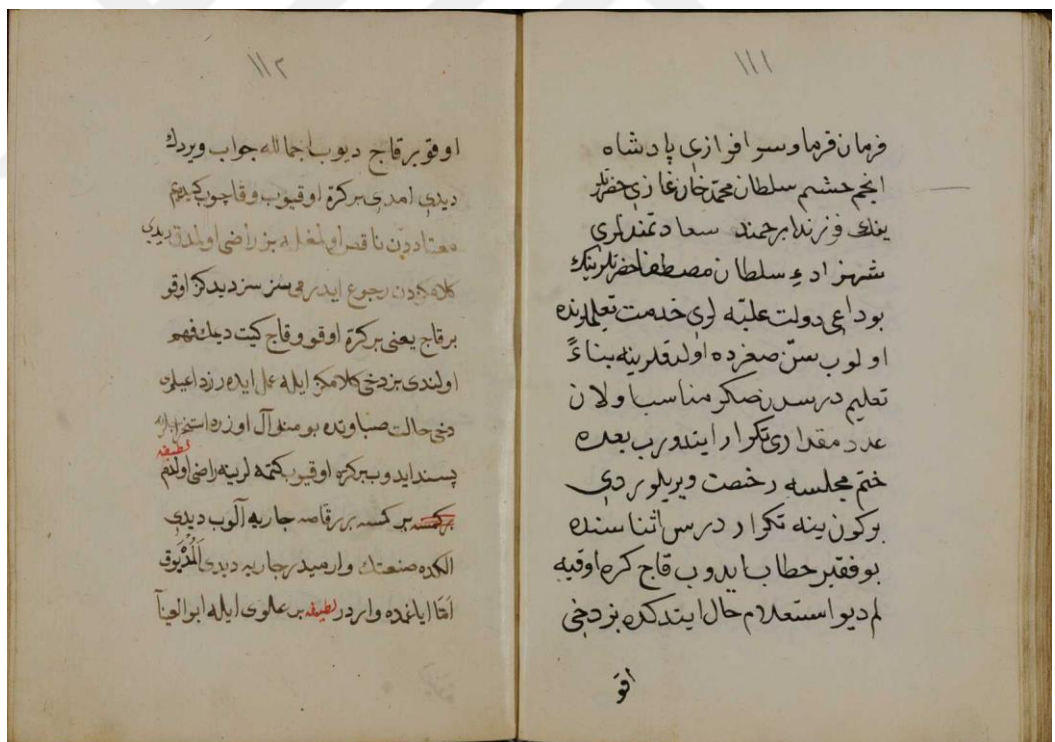
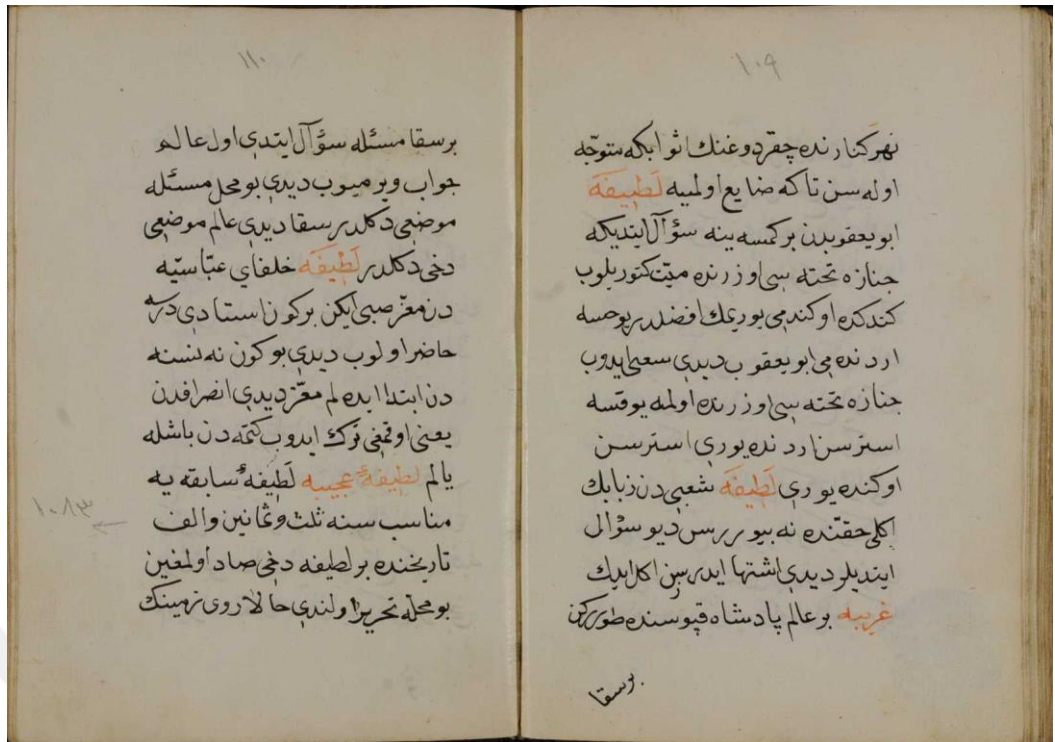
عمر خلیفه اولدوقده آنک طور دوغندن
 بر پایه دخی اشاعنه طور بر خطبه اوقیدی
 اندن صکره حضرت عثمان خلیفه اولدوقده
 ذروه منبره جقوب حضرت رسولک
 طور د وخی برده طور بر خطبه اوقیدی
 بوماده بعض خلقه خوشکلری انکون
 بعض اندیر عباده اول مجلسه حاضر
 اولغله متوکل دیدی یا امیر المؤمنین
 حضرت عثمان رضی الله عنه سندن زیاده
 کسه به انعام ایدی و سنک اوزرکه
 منت عظیمه بی وارد خلیفه دیدی
 نه جهتدن عباده دیدی اگر حضرت عثمان

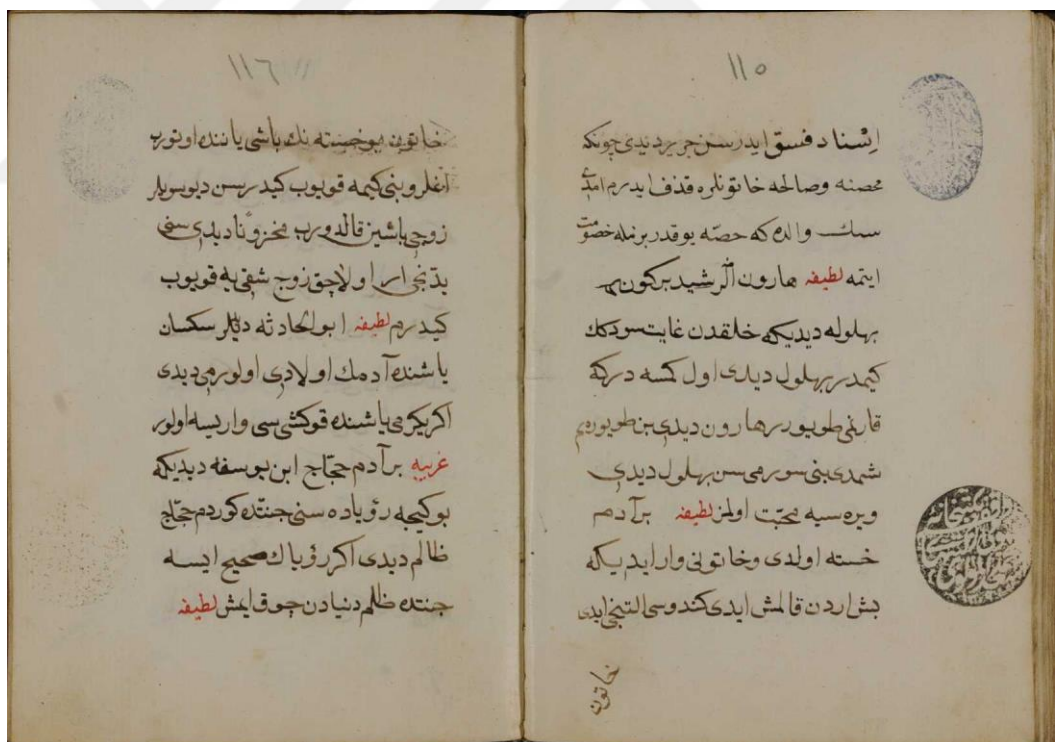
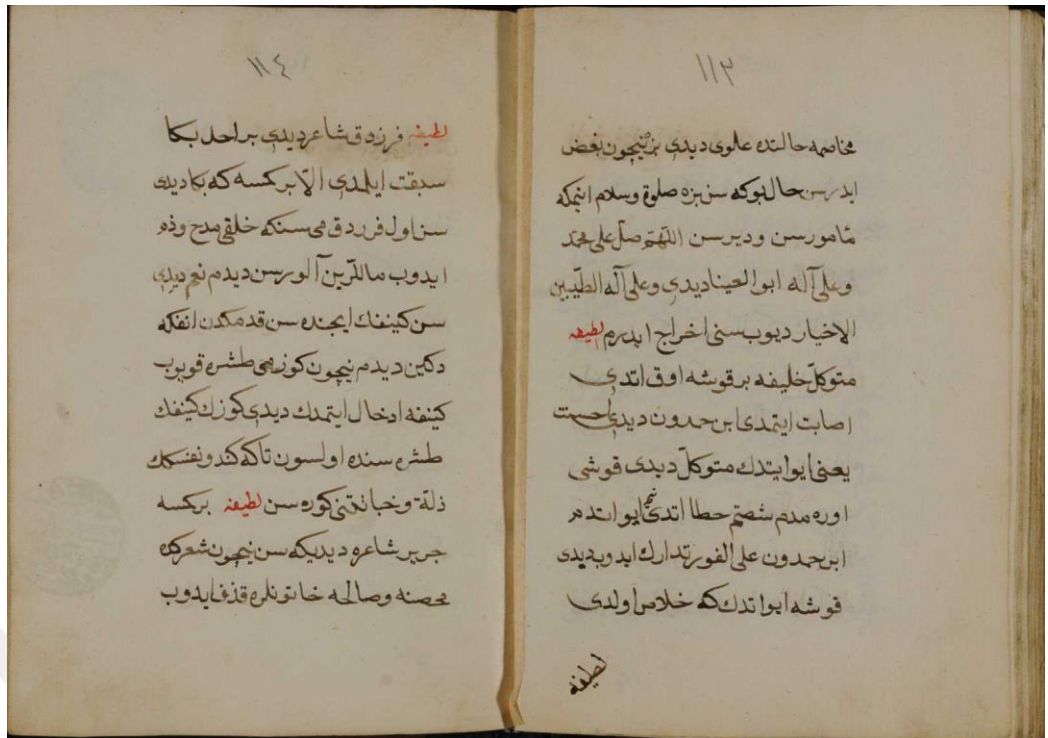
دخی

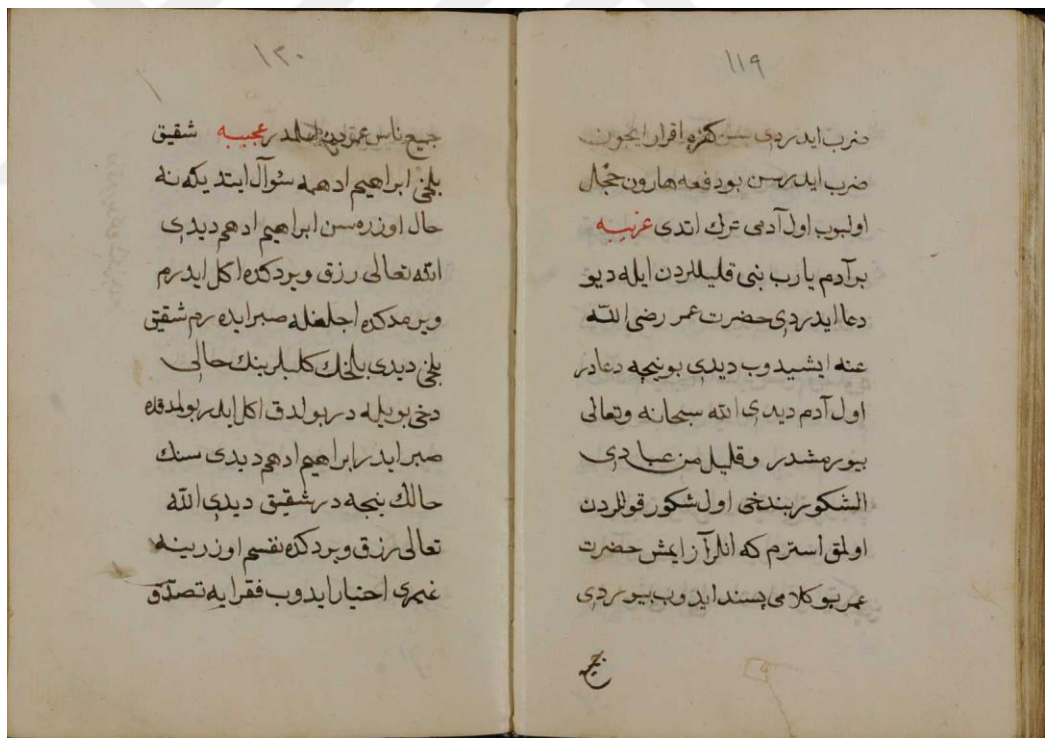
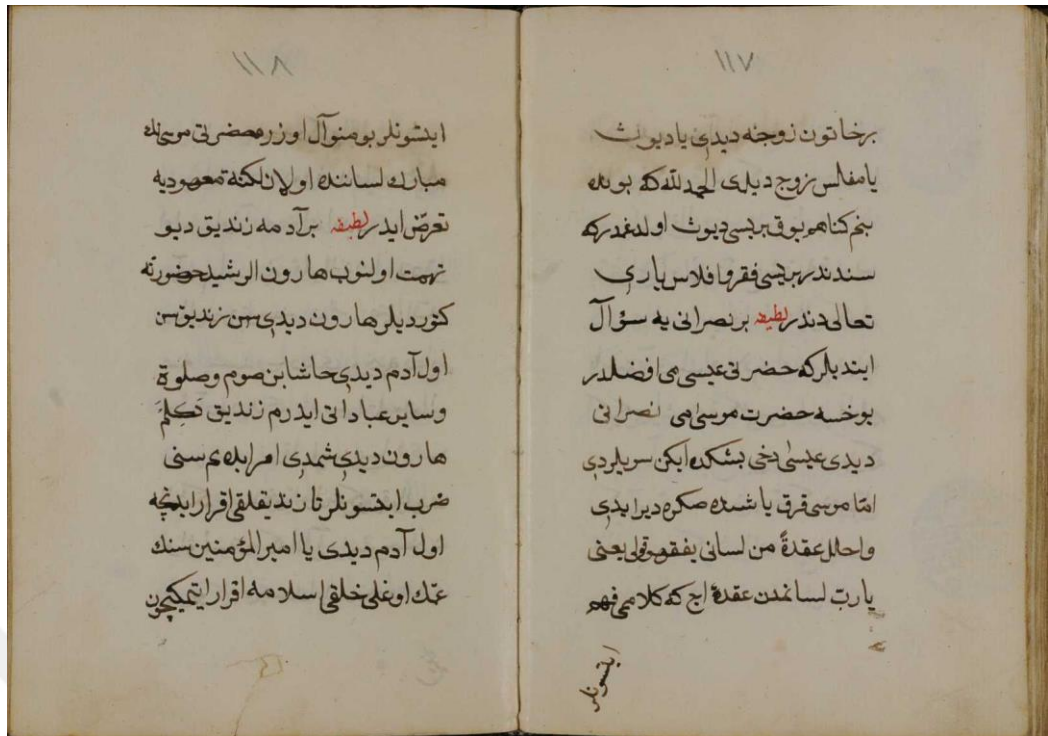
رضی الله عنه ذروه منبره جقوبه ایدی
 هر خلیفه بر پایه نزول ایدری و شیدی
 سن قرق ذراع قیونک قعر نه خطبه
 اوقور دک **لطیفه** خلفای عباسیه
 دن منصور خلیفه سیلما ز ابن داملی
 موصله حاکم نصب ایدوب بیگ عد
 لشکر اعجامدن یا نه ختم اتدی و دیدی
 سکا بیک شیطان قوشدر مکه خلفی
 انرا یله ذلیل اید سن بعده موصله وار
 دوقده عصیان و طغیان ایتد یلمنصور
 خبر واصل اولدوقده سیلما نه یاز دیکه
 کفر انقعه یا سیلما یعنی ای سیلما نکران

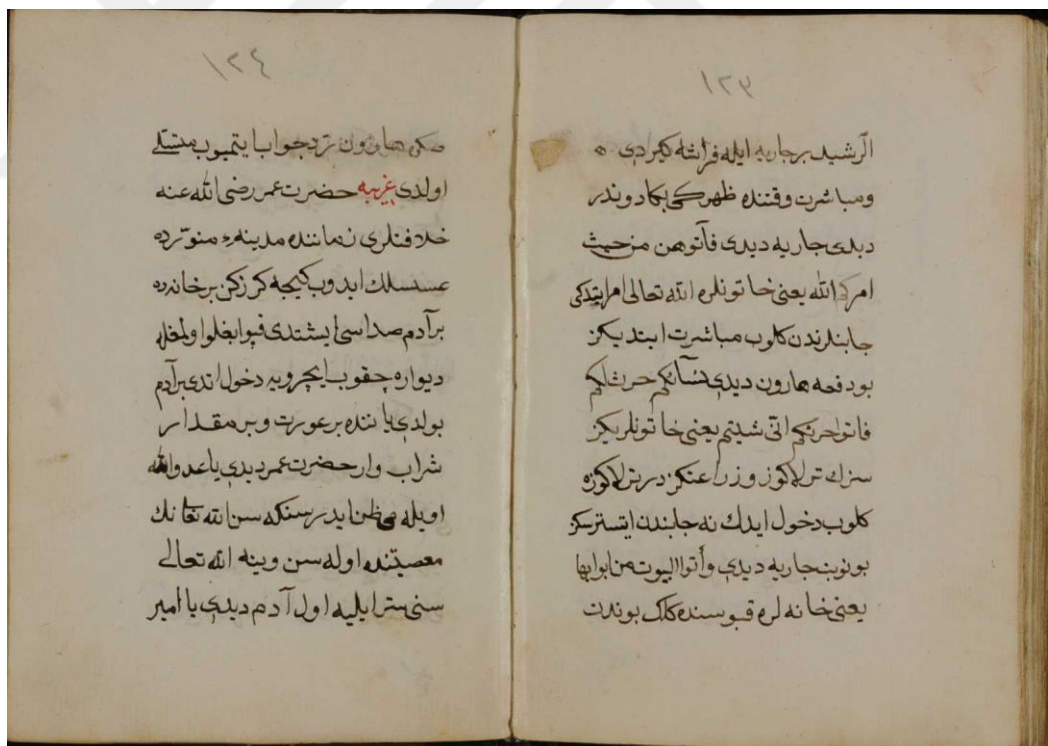
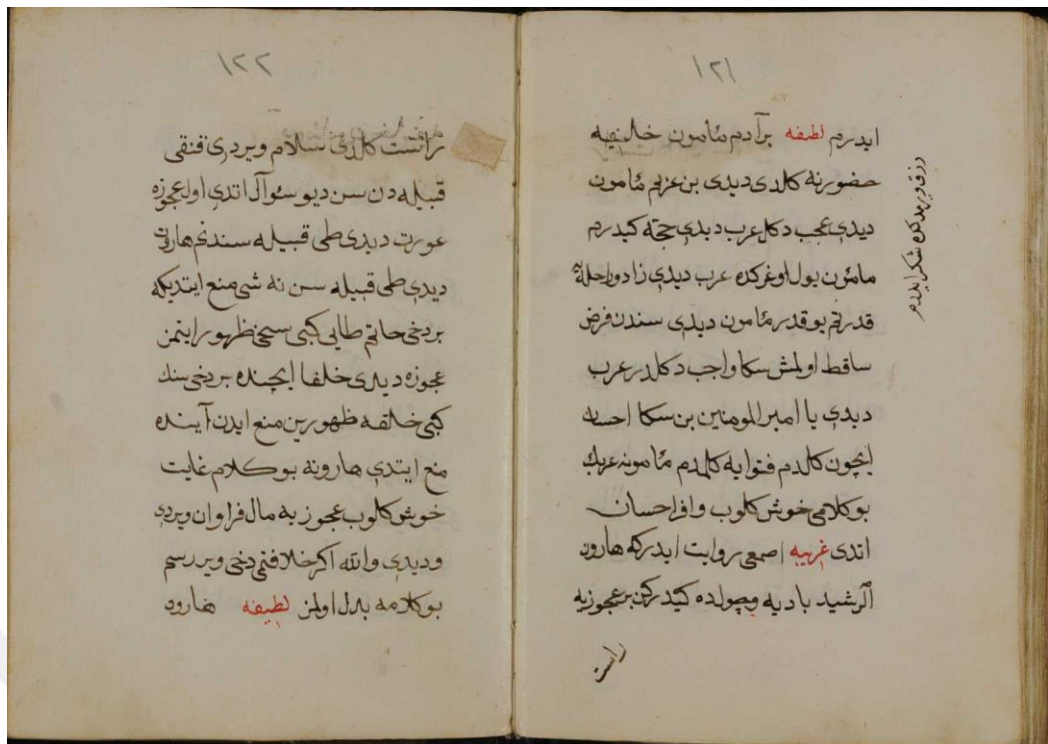
۱۰۴

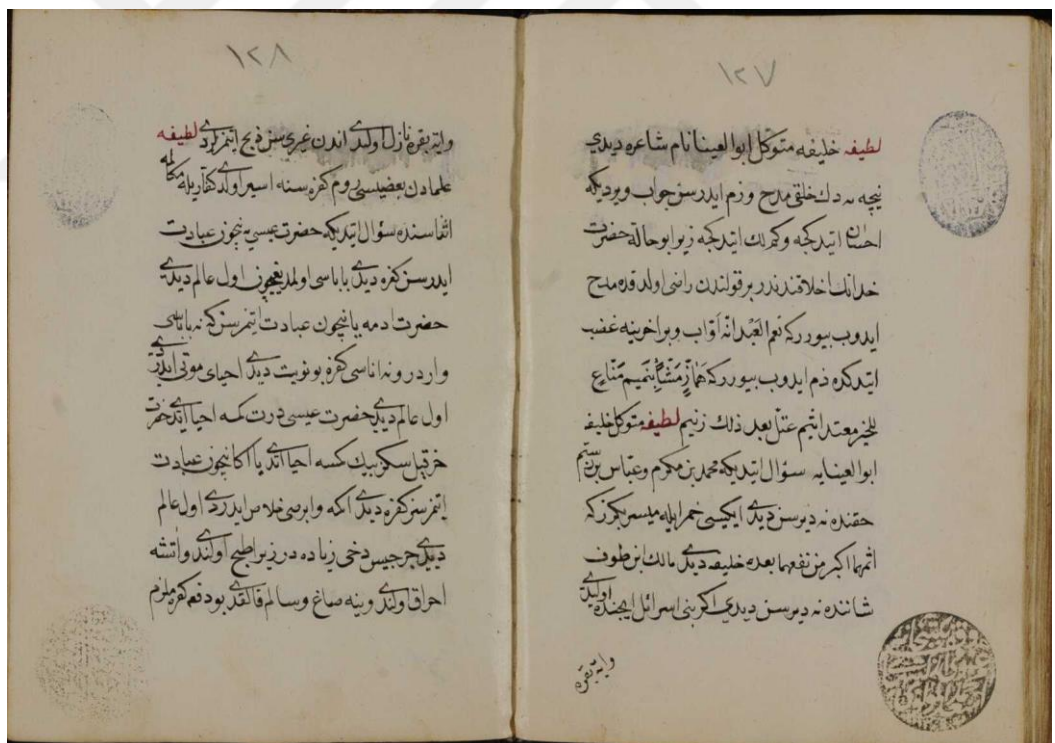
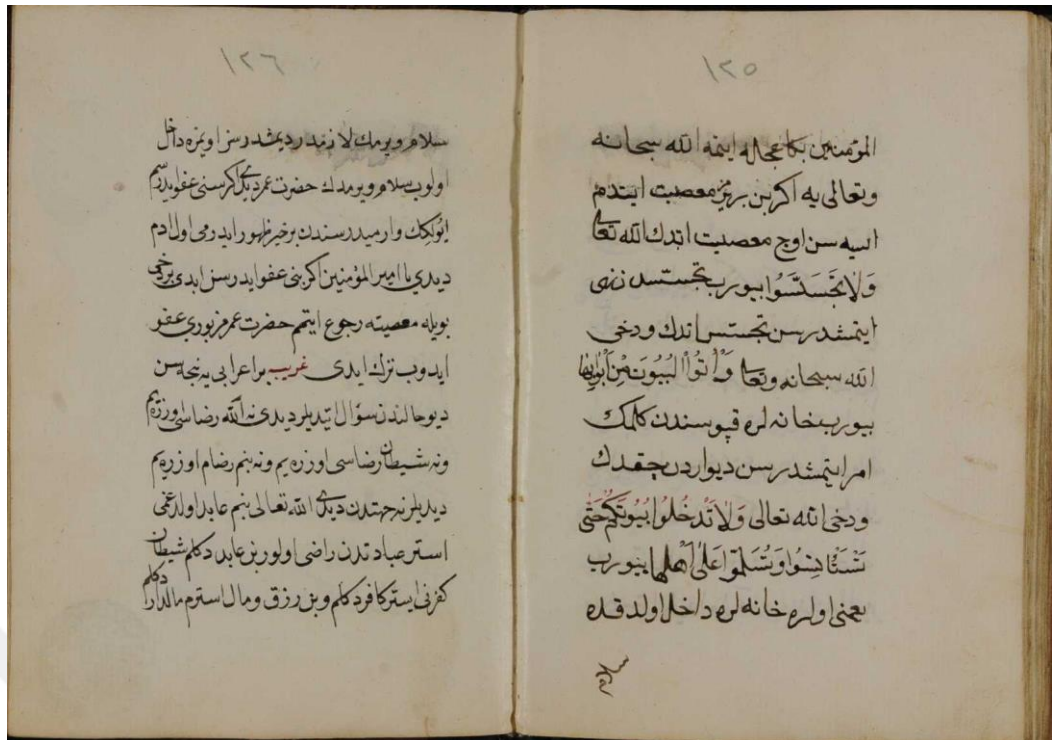

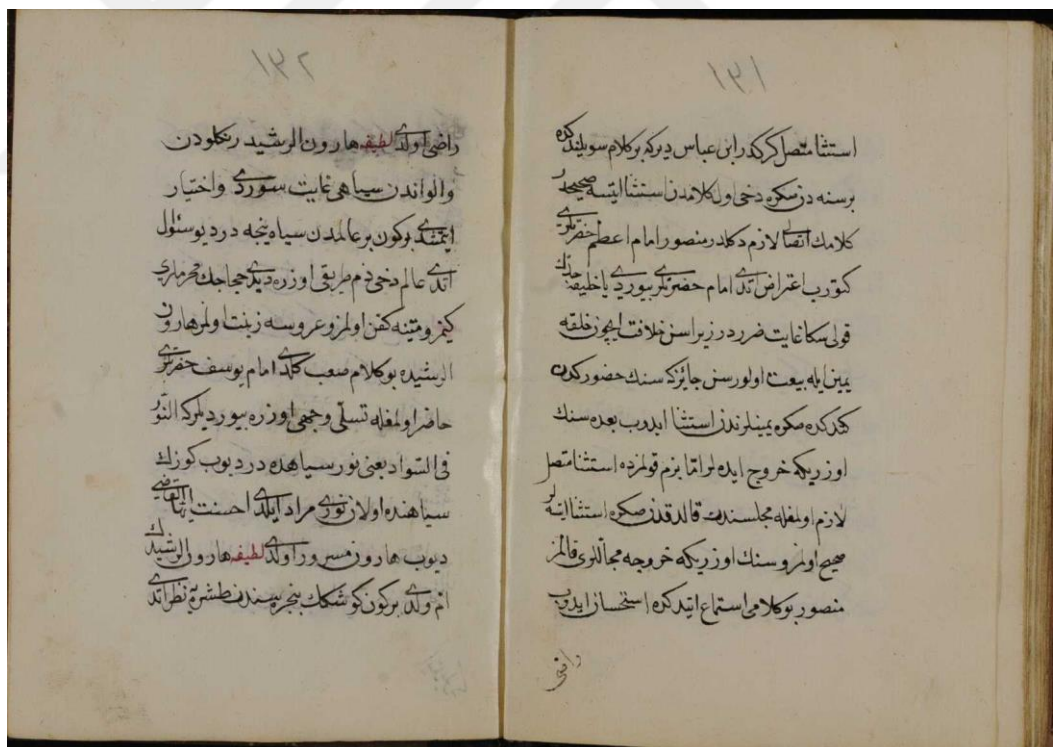
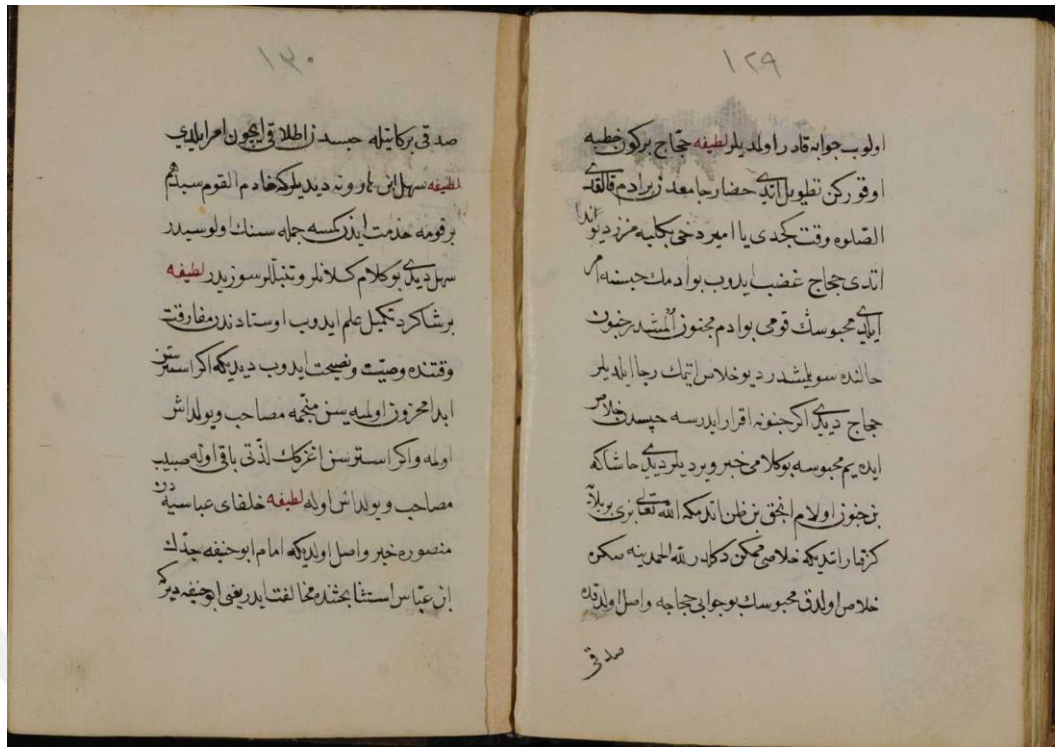

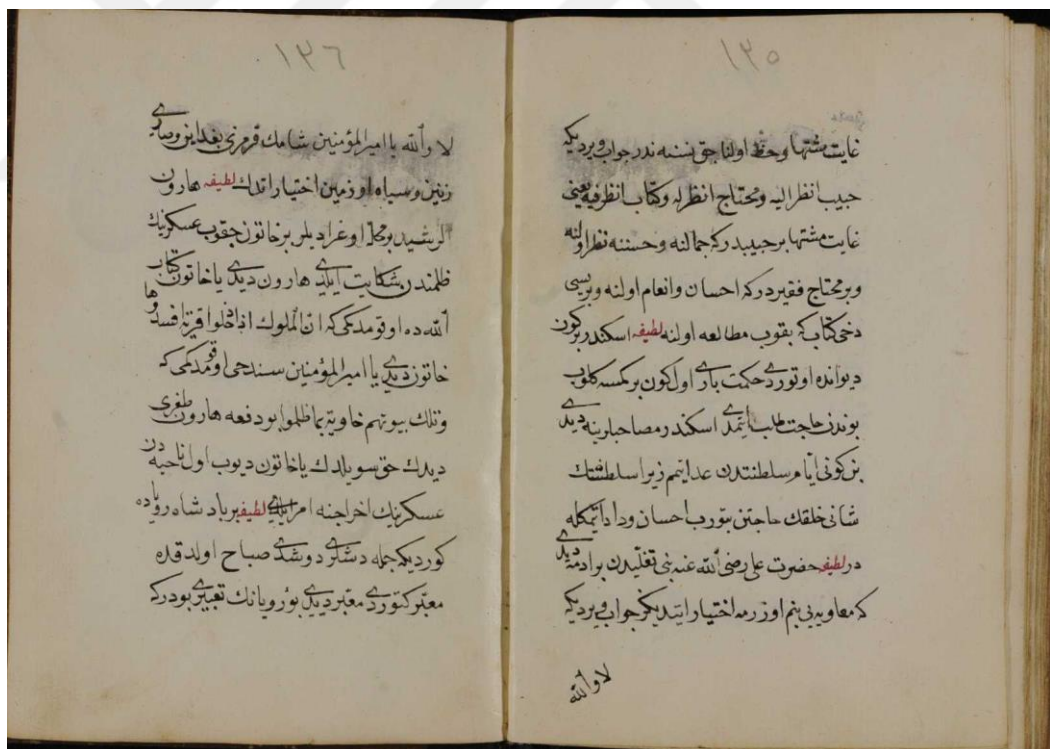
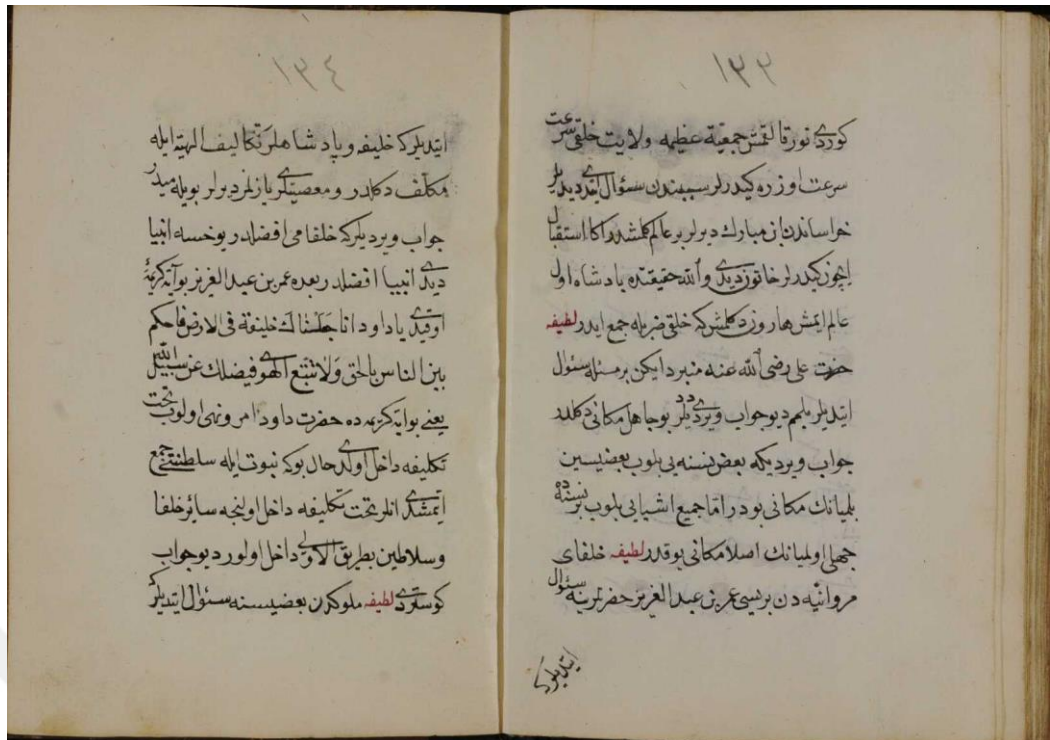

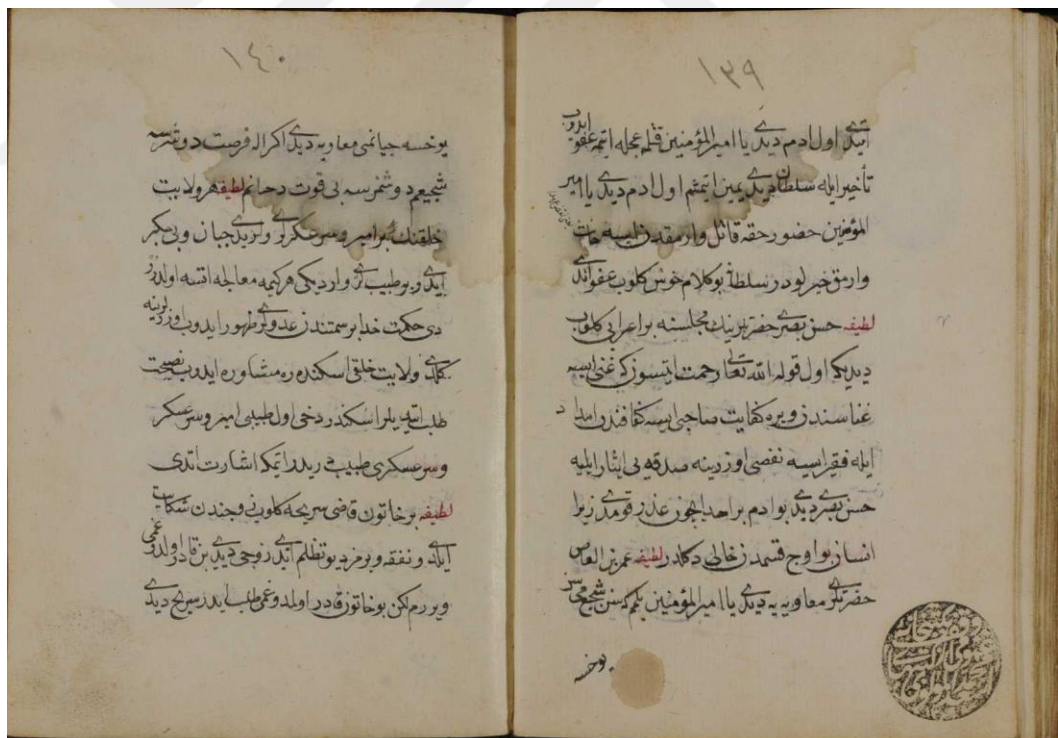
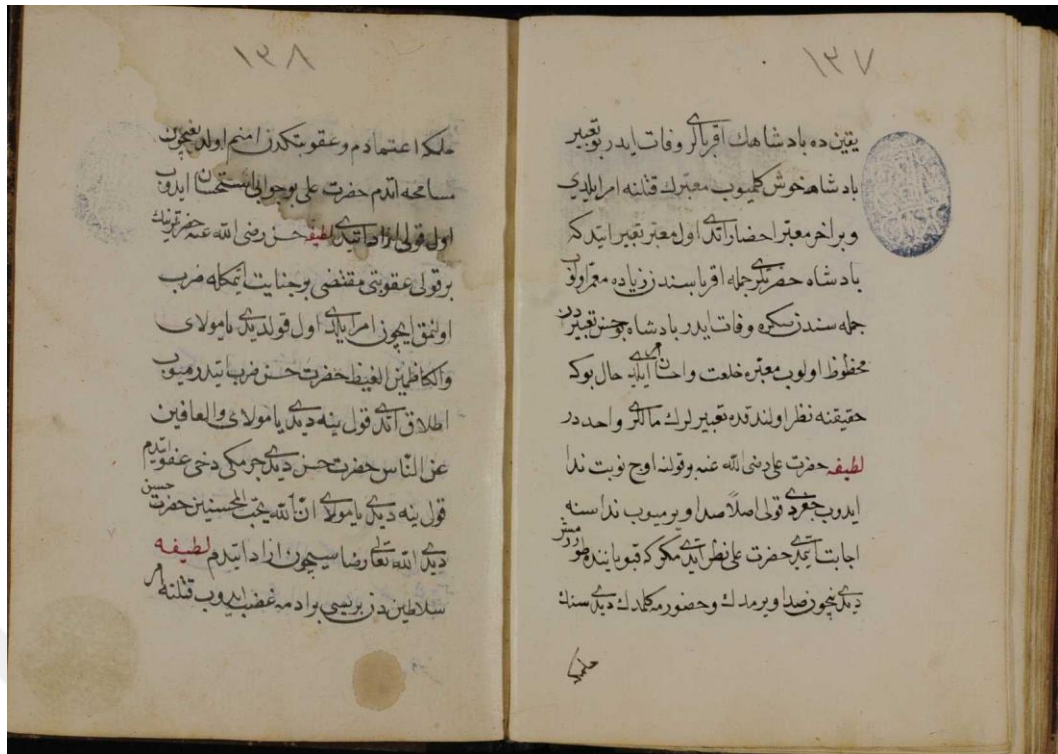

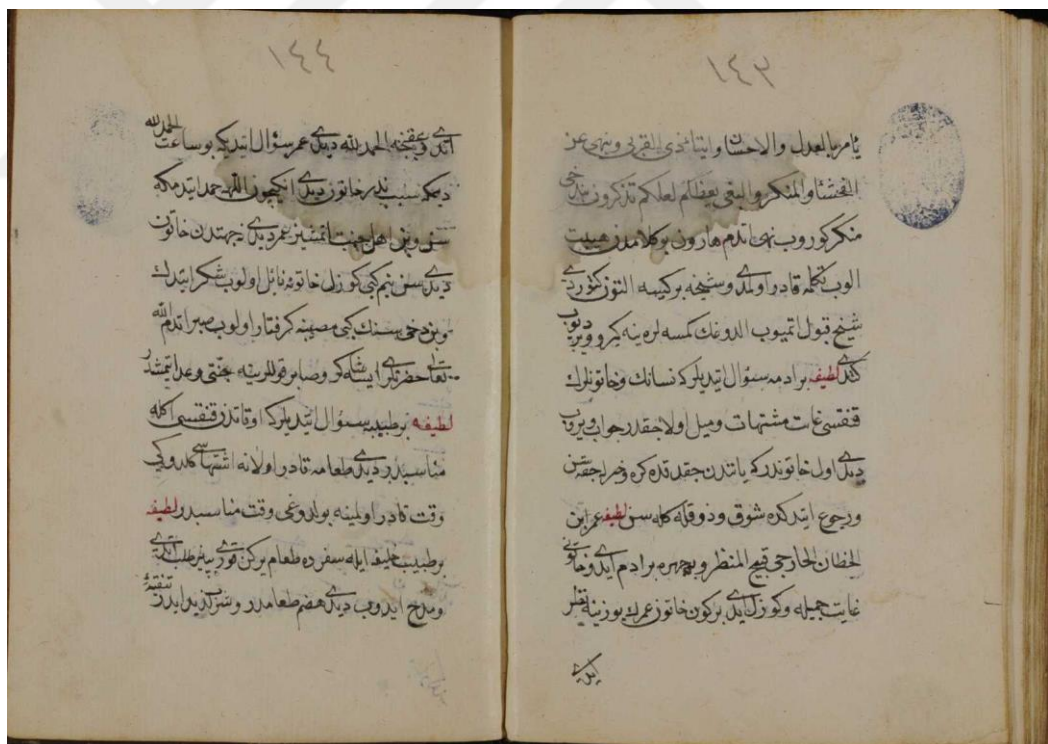
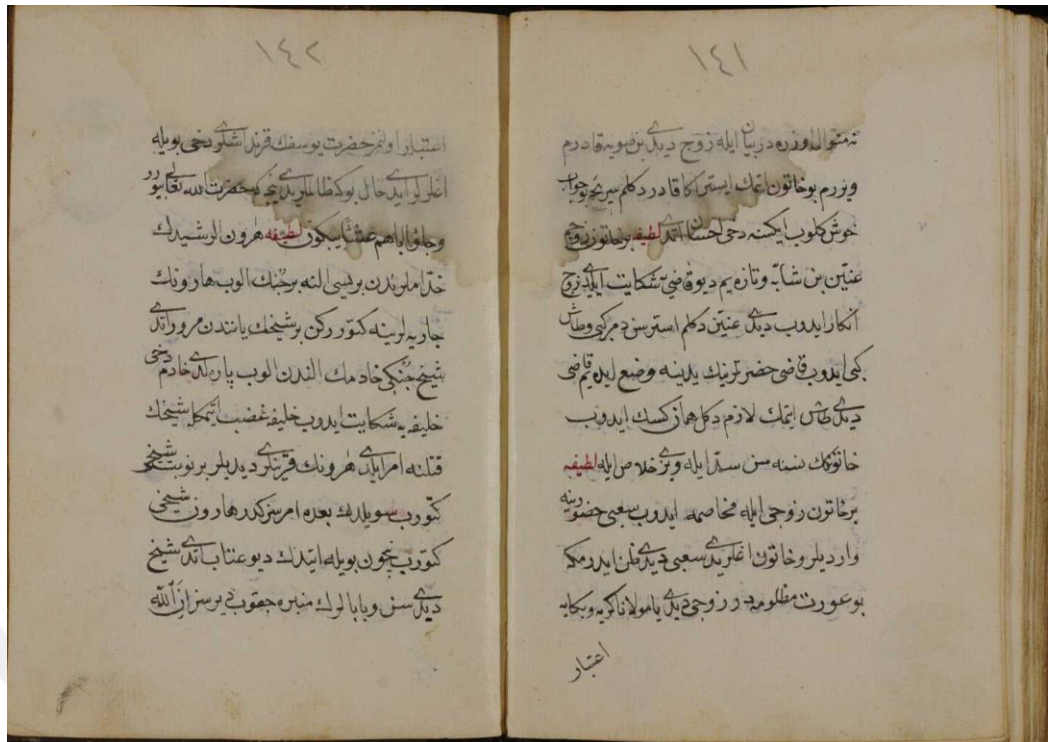

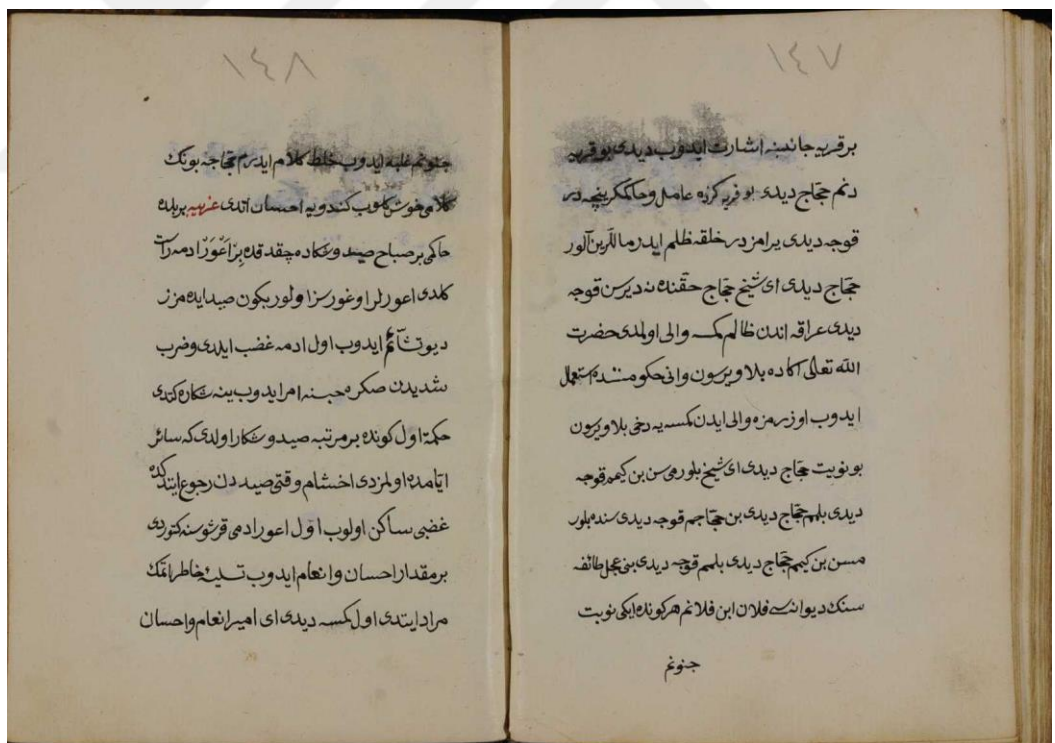
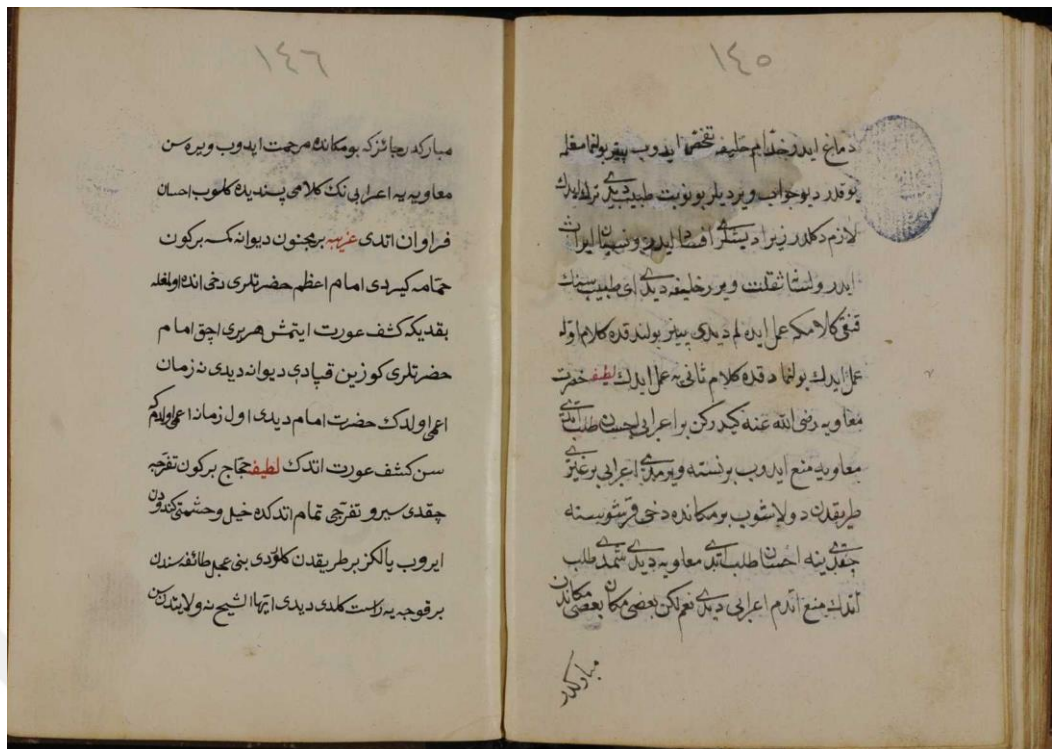

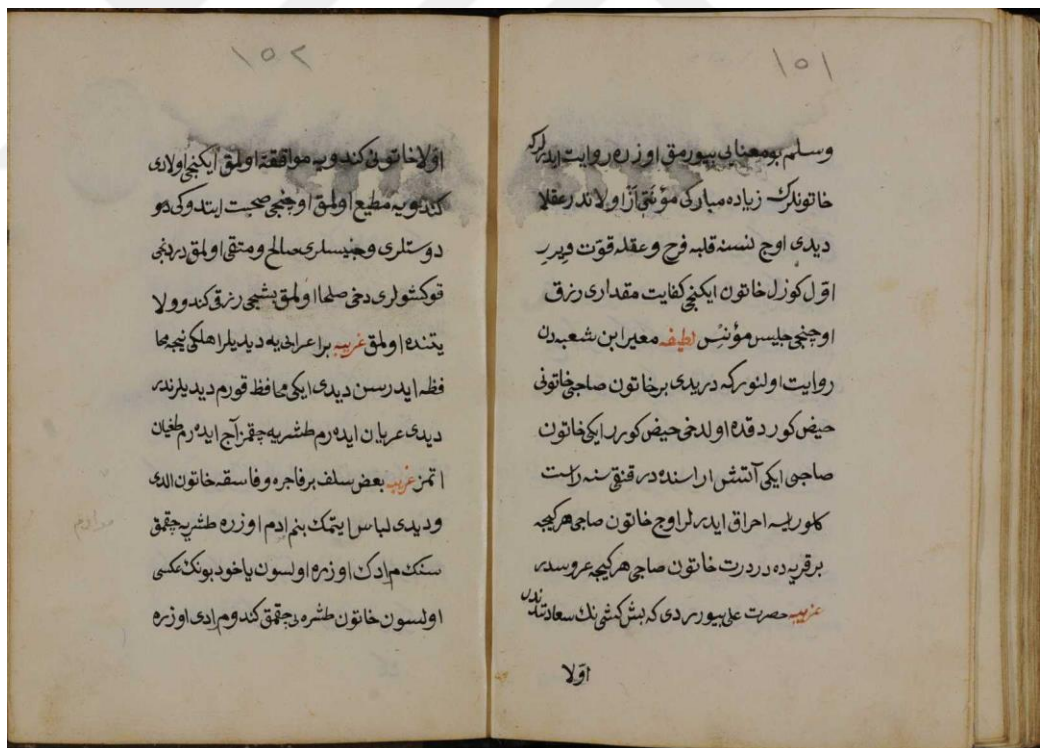
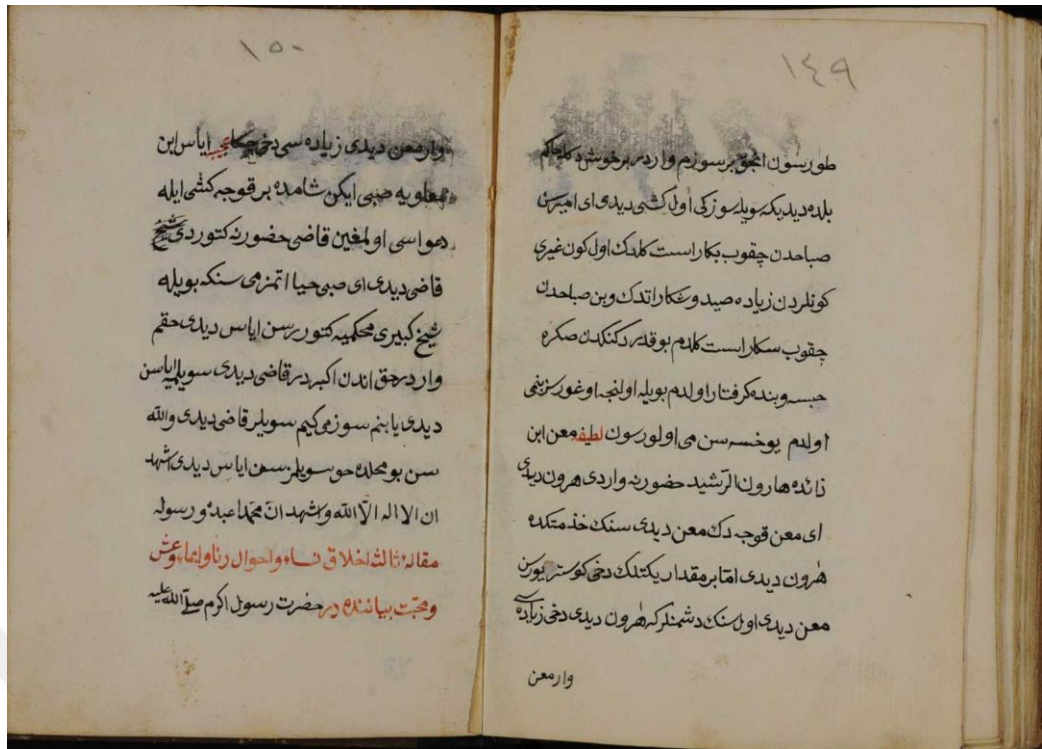

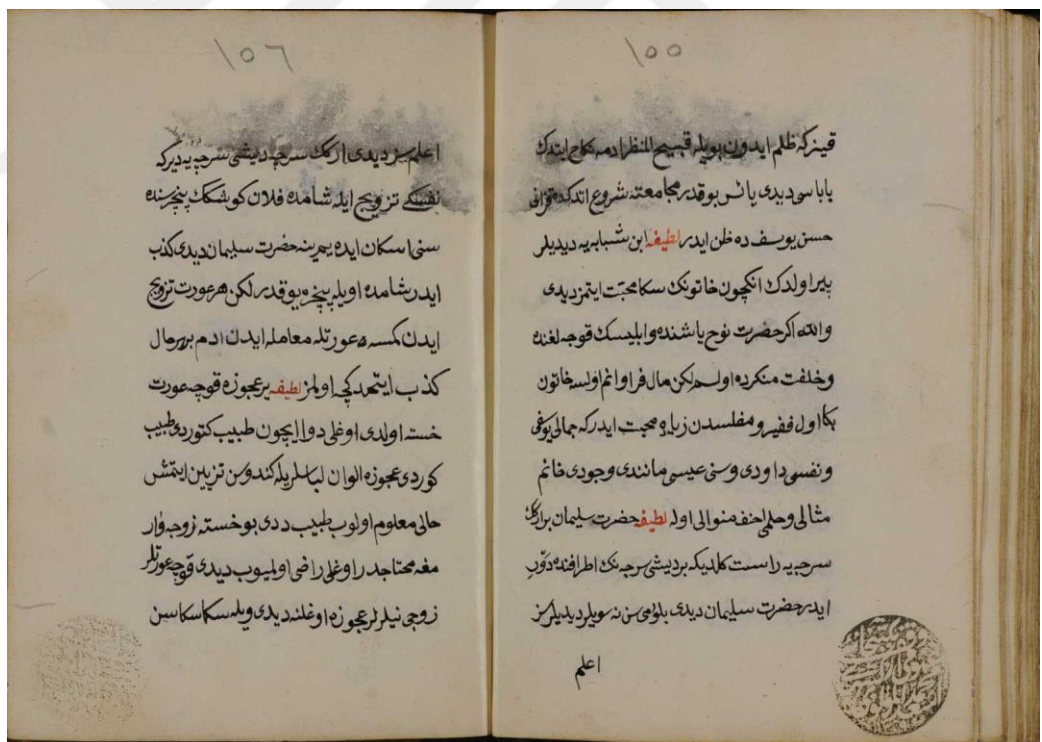
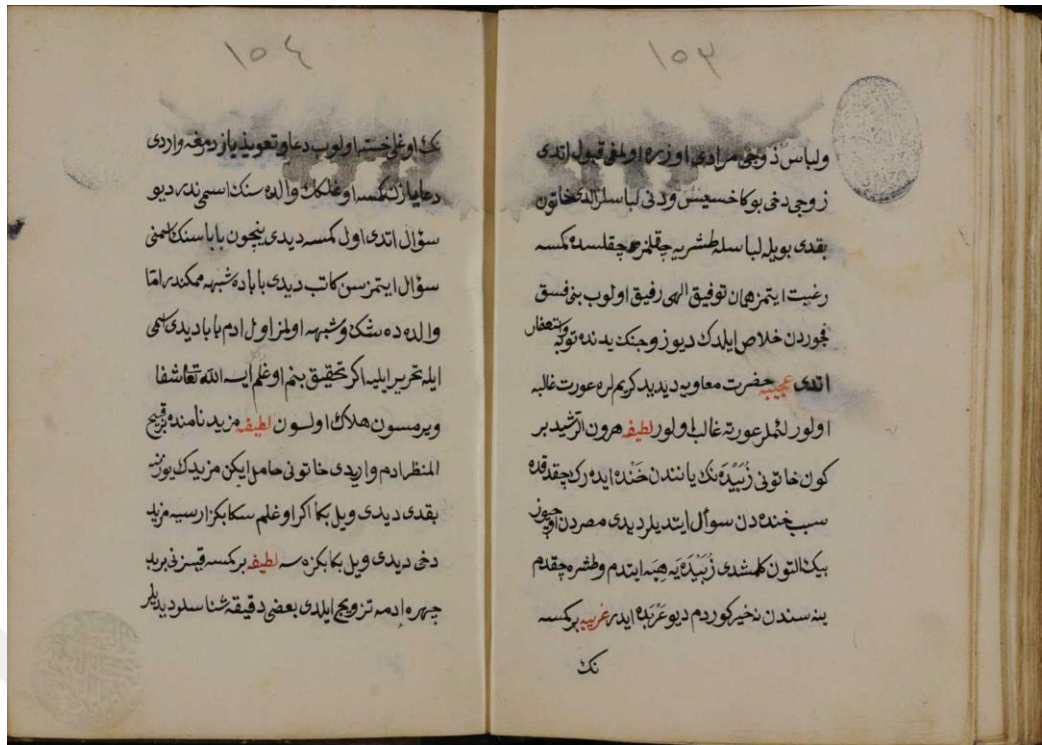

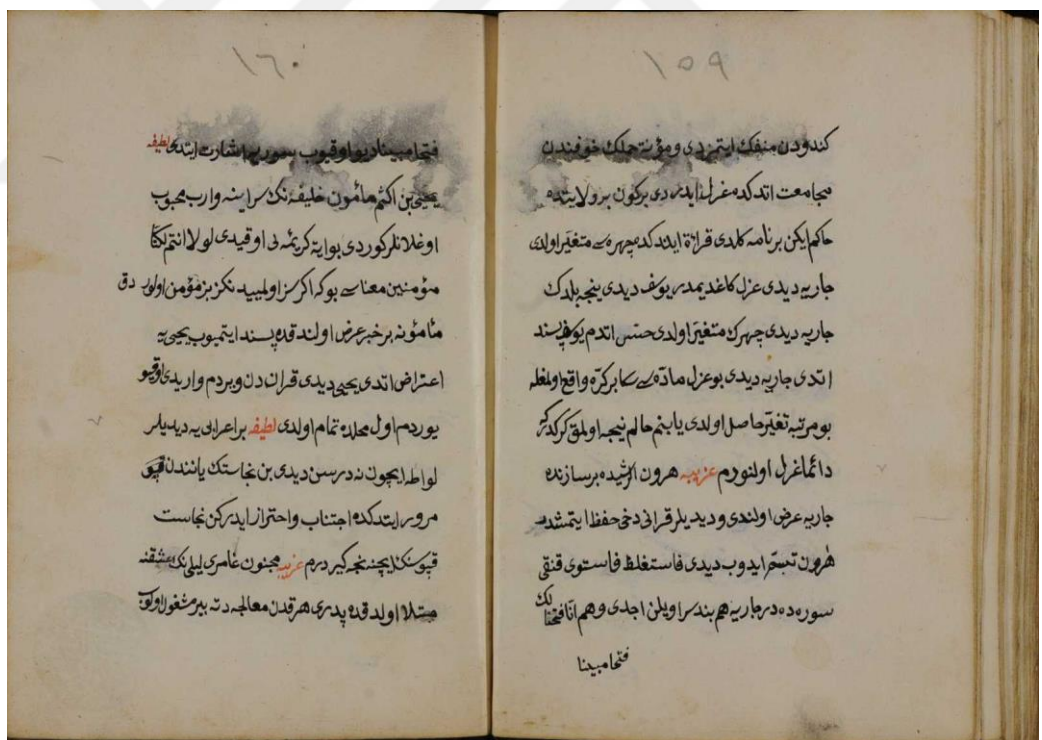
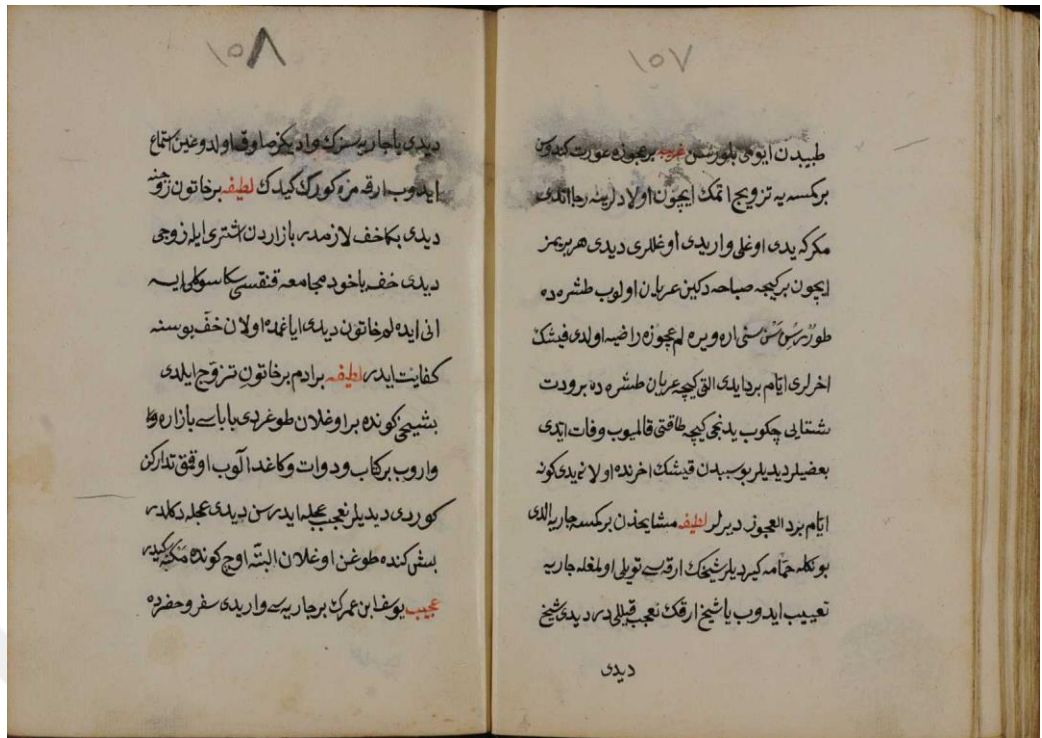

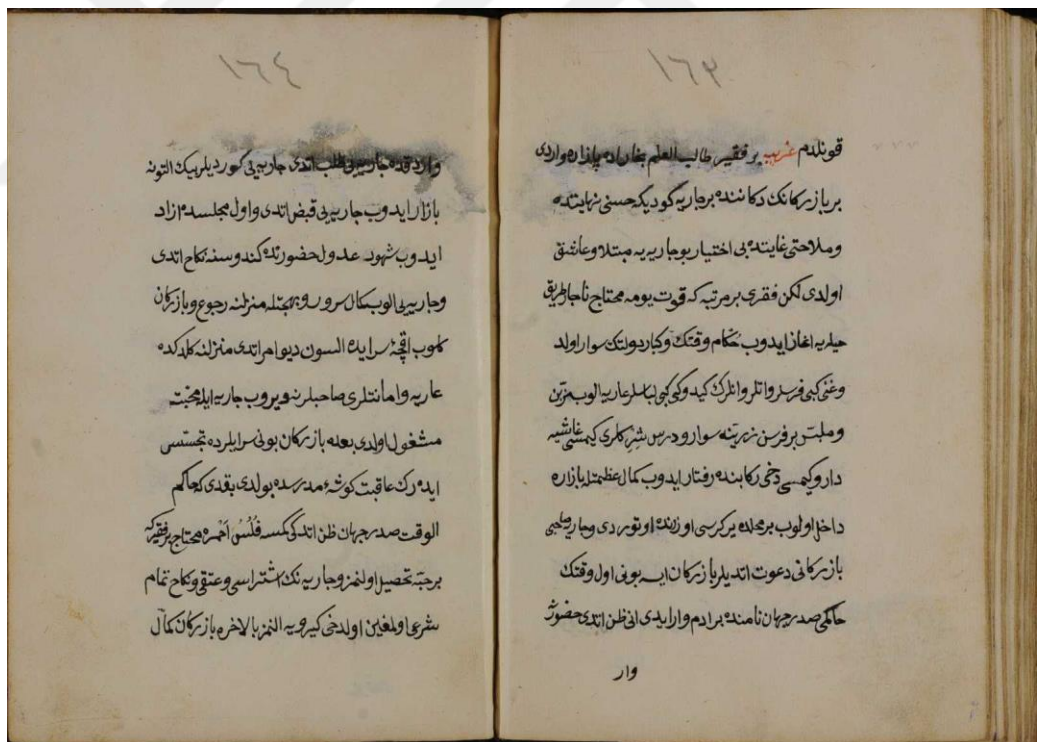
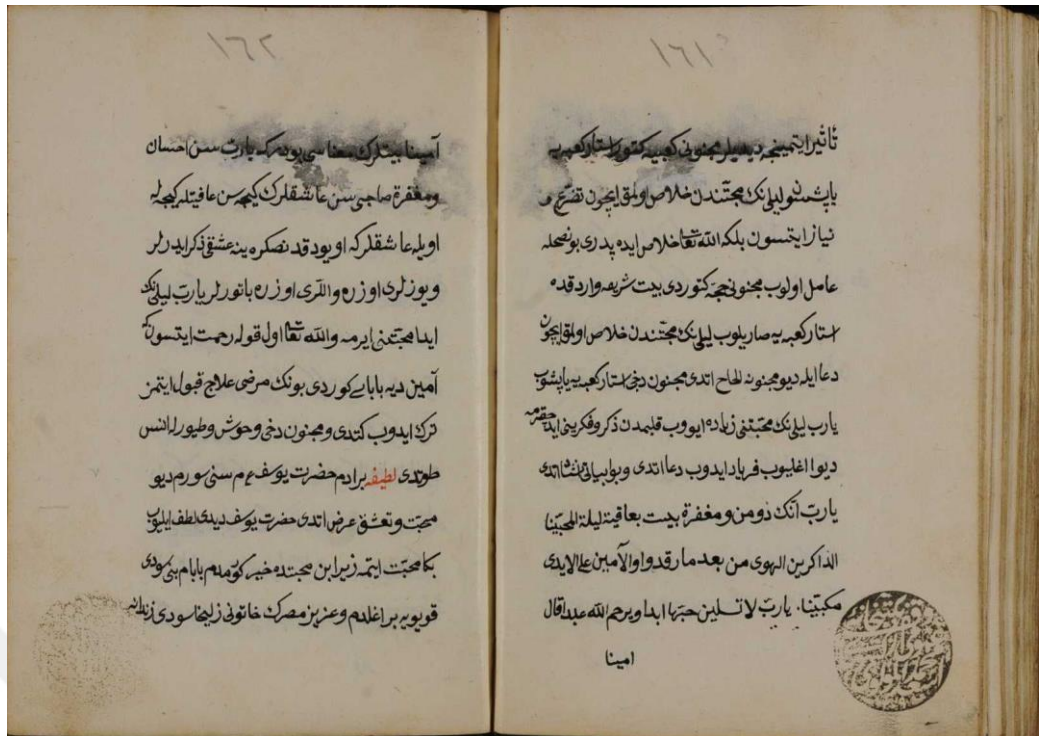

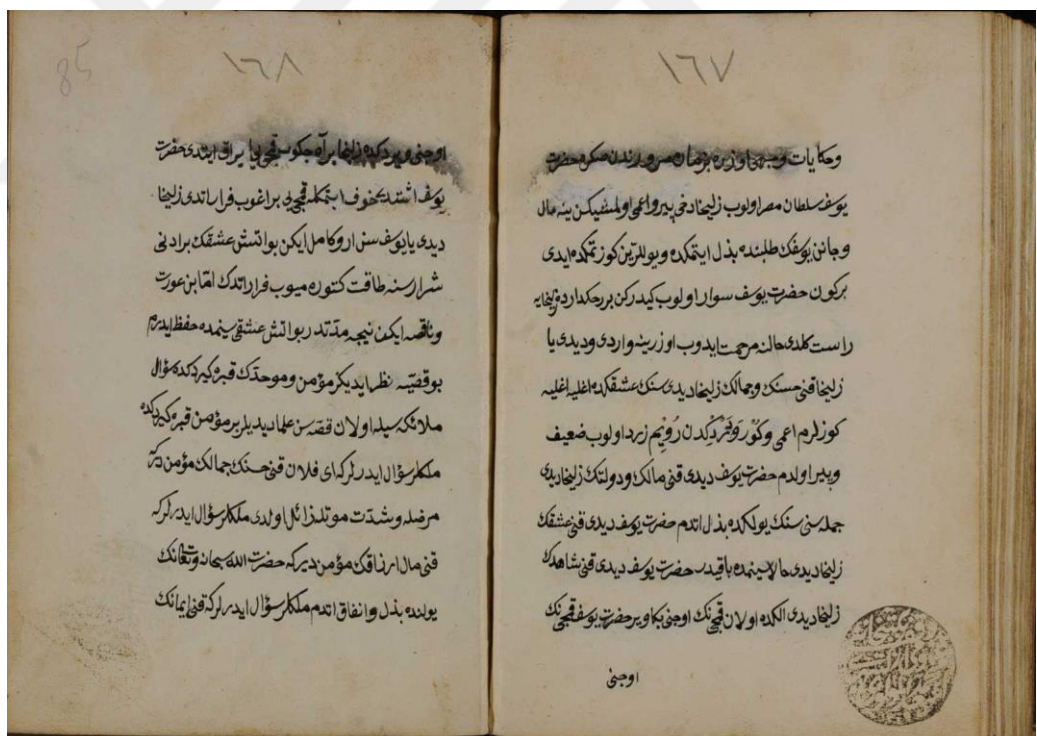
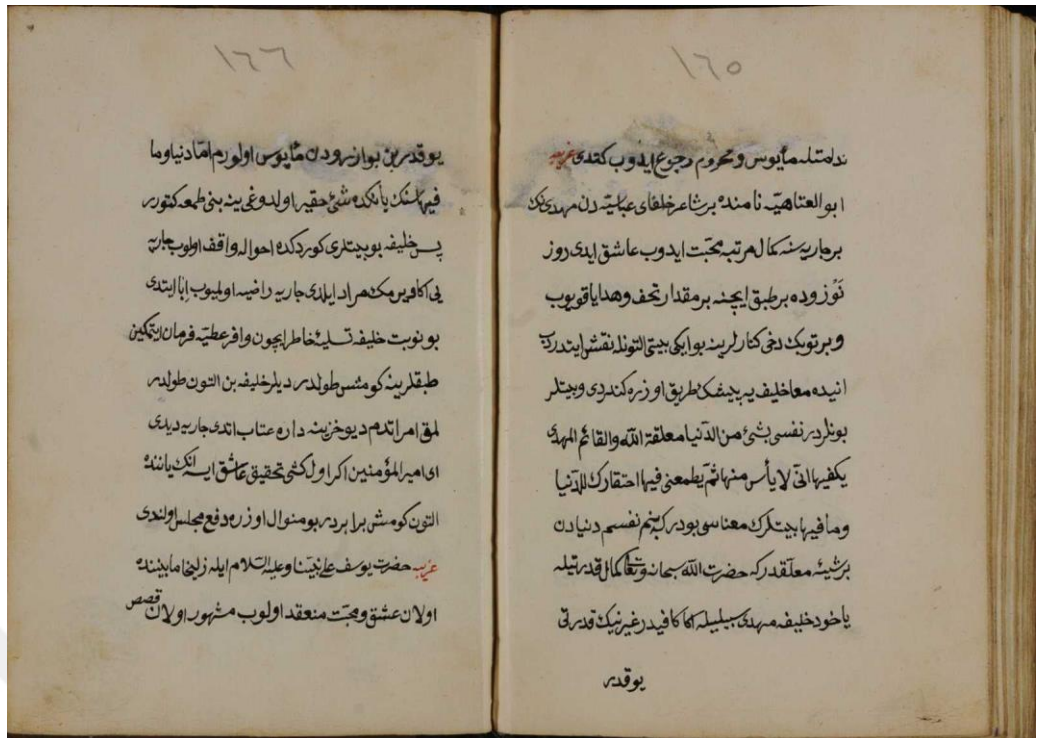

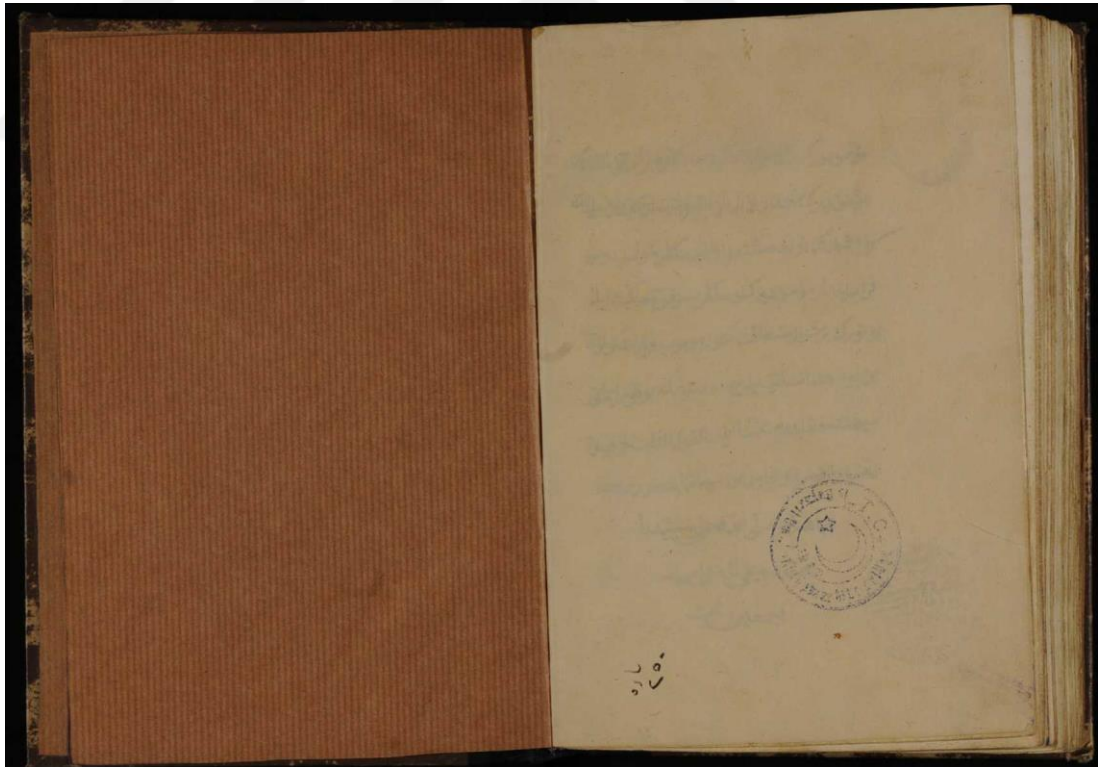
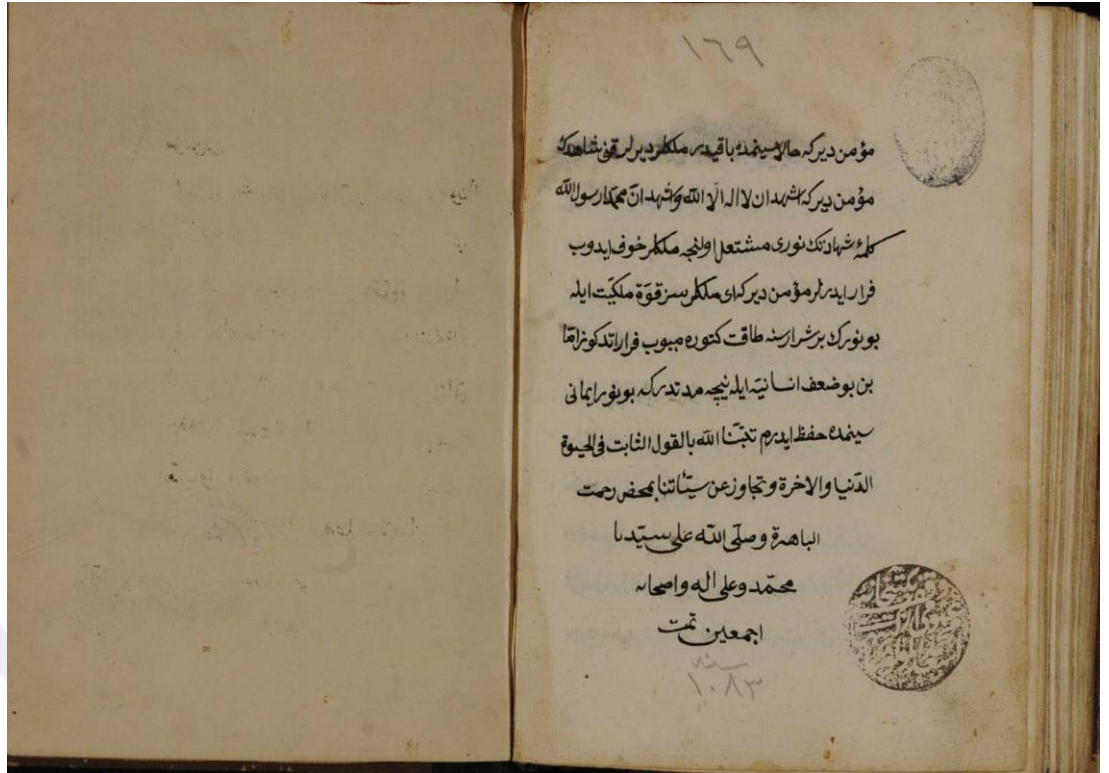

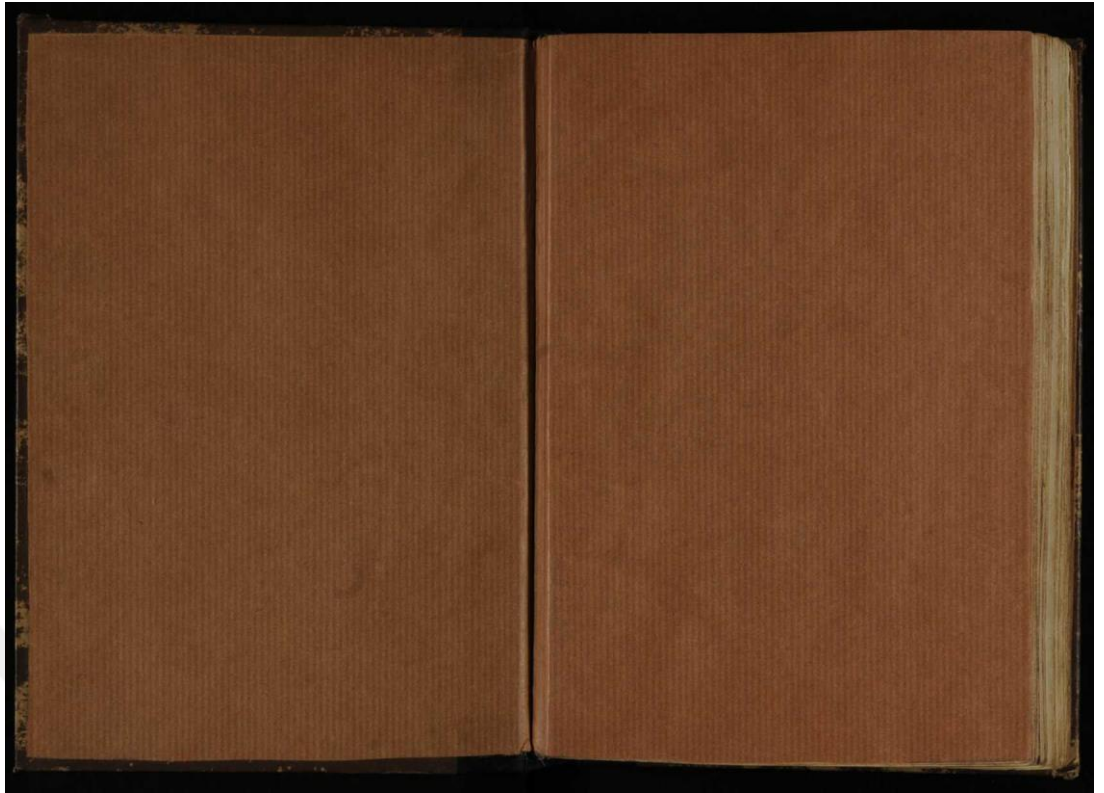

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Semiha Sümeyye ŞEGAVLİ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	